

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๔ เรื่อง

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่
Buddhist Economics and the Strengthening of the New Parents

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พ่อแม่มือใหม่ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนว
พระพุทธศาสนา
The Inexperienced of New Parents: The Concept and Process Stability of
The Family of Buddha Dhamma

โดย

ผศ.ดร.ธงชัย ลิงอุดม

ดร.สามารถ บุญรัตน์

นางสาวพัชรี สายบุญเนียน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

MCU RS 610760127

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๔ เรื่อง

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่
Buddhist Economics and the Strengthening of the New Parents

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พ่อแม่มือใหม่ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนว
พระพุทธศาสนา
The Inexperienced of New Parents: The Concept and Process Stability of
The Family of Buddha Dhamma

โดย

ผศ.ดร.ธงชัย ลิงอุดม

ดร.สามารถ บุญรัตน์

นางสาวพัชรี สายบุญเยี่ยม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

MCU RS 610760127

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย)

Sub - Research Report 4

Buddhist Economics and the Strengthening of the New Parents

Under Research Plan

The Inexperienced of New Parents: The Concept and Process Stability of
The Family of Buddha Dhamma

By

Assist. Prof. Dr. Thongchai Singudom

Dr.Samat boomrut

Ms.Patcharee Saiboonyuan

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Loei Buddhist College

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760127

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่อรายงานการวิจัย** : เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่
มือใหม่
- ผู้วิจัย** : ผศ.ดร.ธงชัย สิงอุตม ดร. สามารถ บุญรัตน์ และนางสาวพัชรี สายบุญเยี่ยม
- ส่วนงาน** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
- ปีงบประมาณ** : ๒๕๖๐
- ทุนอุดหนุนการวิจัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่
มือใหม่” เป็นการศึกษาเพื่อ ๑) ศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทาง
ครอบครัว ๒) ศึกษาระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ และ
๓) บูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่ โดย
ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้
ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มเฉพาะจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวในพื้นที่อำเภอ
เมืองเลย จังหวัดเลย หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์เนื่องการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน
การเผชิญหน้ากับการแข่งขันในสังคมและเศรษฐกิจ การถูกหล่อหลอมจากขนบธรรมเนียมประเพณี
หรือวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีโลก เพื่อให้ทันกับยุคสมัยของสิ่งแวดล้อมที่ก้าวล้ำไปตามความ
เจริญก้าวหน้าของวัตุนิยม รวมถึงการเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารที่พัฒนารุดหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง
และที่สำคัญการห่างไกลต่อศาสนาและการละทิ้งศีลธรรมจรรยาในขณะที่พื้นฐานสภาพสังคมและ
เศรษฐกิจอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลยมาจากสังคมเกษตรกรรม อาชีพและรายได้หลักของครอบครัวจะ
มาจากการจำหน่ายสินค้าและพืชผลทางการเกษตรเป็นหลัก ส่งผลให้มีกระบวนการจัดการในเรื่อง
ต่างๆ ต่อไปนี้

๑) ด้านรายได้ ต้องพยายามหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยมุ่งมั่นพัฒนา
อาชีพเสริมหรืออาชีพสำรอง มาเป็นรายได้เพื่อสนองต่อค่าใช้จ่าย หนี้สิน หรือความต้องการของ
ครอบครัว

๒) ด้านรายจ่าย ในขณะที่เราหาวิธีการเพิ่มรายรับเราก็ต้องมีแนวทางในการลด
รายจ่ายที่ไม่จำเป็นเพื่อให้เกิดความพอดี เพื่อให้มีส่วนที่เหลือก็ให้เก็บไว้หรือออมเพื่อใช้ในอนาคต ซึ่ง
แนวทางในด้านการบริหารจัดการด้านรายจ่ายนั้นก็คือการจัดทำบัญชีครัวเรือน ทั้งนี้เพื่อจะทำให้
ทราบถึงประมาณการรายรับ และประมาณการรายจ่ายรวมถึงหนี้สินของครัวเรือน ขณะเดียวกันเมื่อ
ทราบถึงรายจ่ายแล้วก็ต้องมีการจัดการให้มีจำนวนที่น้อยลงหรือลดลง

๓) ด้านหนี้สินจากปัญหาหนี้สินของครัวเรือนที่อาจจะเกิดจากการมีรายได้ไม่
เพียงพอต่อรายจ่าย ซึ่งอาจจะมาจากการประสบปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม ส่งผลทำให้ผลผลิตทาง
การเกษตรได้รับความเสียหาย หรืออาจจะเกิดจากสภาพทางการตลาดหรือราคาพืชผลผลิตทางการ

เกษตรเกิดภาวะตกต่ำ เกิดภาวะขาดทุน สุดท้ายต้องมีการกู้หนี้เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน

๔) ด้านการออมของครอบครัว เพราะการออมเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นของครอบครัว ถึงแม้ว่าหน่วยการออมหรืออำนาจในการออมของแต่ละครอบครัวจะมีจำนวน ปริมาณ หรือรูปแบบที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะการออมนั้นจะขึ้นอยู่กับรายได้สุทธิของครอบครัวที่หลงเหลือจากรายจ่ายหรือภาระหนี้สินที่มี สิ่งที่สำคัญก็คือทุกครอบครัวจะต้องมีการบริหารจัดการและมีการวางแผนกับรายรับที่ได้มา ทั้งรายรับที่เป็นรายได้ประจำและรายได้เสริม หรืออาจจะเป็นรายรับอื่นๆ ที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นทุน

๒ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๑) จะต้องพยายามหารายได้เสริม ๒) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน ๓) จะต้องมีการวางแผนในการใช้จ่าย และ ๔) ใช้ชีวิตความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผลตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๓ ประยุกต์ใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มือใหม่

๑) หลักการปฏิบัติบนทางสายกลางหรือหลักแห่งความพอดี พอประมาณ มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการสร้างสรรค์ครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่น ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติบนทางสายกลางที่มีองค์ประกอบแห่งความพอดี ๘ นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมในการปฏิบัติตามหลักการของชาวพุทธที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๒) หลักการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ มาประยุกต์ใช้ให้รู้จักบริหารจัดการระหว่างความพอเพียงอย่างวิถธุวิสัยและความพอเพียงอย่างจิตวิสัยให้เกิดดุลยภาพซึ่งกันและกันเพื่อความเข้มแข็งของครอบครัว

คำสำคัญ : เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ, การสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัว, ครอบครัวพอ-มือใหม่

Research Title : Buddhist economics and the strengthening of the new parents
Researchers : Assist. Prof. Dr. Thongchai Singudom ¹, Dr.Samat Boomrut ² and Ms.Patcharee Saiboonyan ³
Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Loei Buddhist College
Fiscal Year : 2560/2017
Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of Buddhist economics and the strengthening of the new parents is a study to: ๑) study the economic condition of family security, ๒) study the systems and mechanisms for the economics of parents security and ๓) integration of Buddhist economics and family security. Use qualitative research methodology using documentary research, in-depth interviews from key informants, and focus groups Discussion from qualified and relevant persons.

Findings were as follow:

๑. The economic condition of family security in Amphoe Mueang Loei, Loei Province, Many families have an economic impact on their daily lives. Facing competition in society and economy. Being shaped by traditions or cultures that change the way of the world. To keep up with the era of environmentalism that advances the progress of materialism, the access to communications technology has evolved steadily. And importantly, the distance to religion and the abandonment of morality, while the basic social and economic conditions in Loei. Loei Province from the agricultural society, the main occupation and income of the family comes from the sale of agricultural products and crops. This resulted in the following management processes.

1) The income must be higher than the main income. By striving to develop a career or supplementary career. Income is the answer to the cost of debt or family needs.

2) Expenditure while we are looking for ways to increase revenues, we must have the means to reduce unnecessary expenses to fit. To keep the rest, keep it or save for future use. The way to manage the expenditure is to create a household account. In order to know the revenue estimate. And estimates of expenditures, including household debt. At the same time, when it comes to spending, it must be managed in a smaller or smaller amount.

3) The debt from household debt that may be due to insufficient income for expenditure. This may be due to the drought, floods, resulting in

agricultural losses. Or may be due to market conditions, or the price of agricultural production is declining. Loss finally, there is a need for debt recovery because of household expenses.

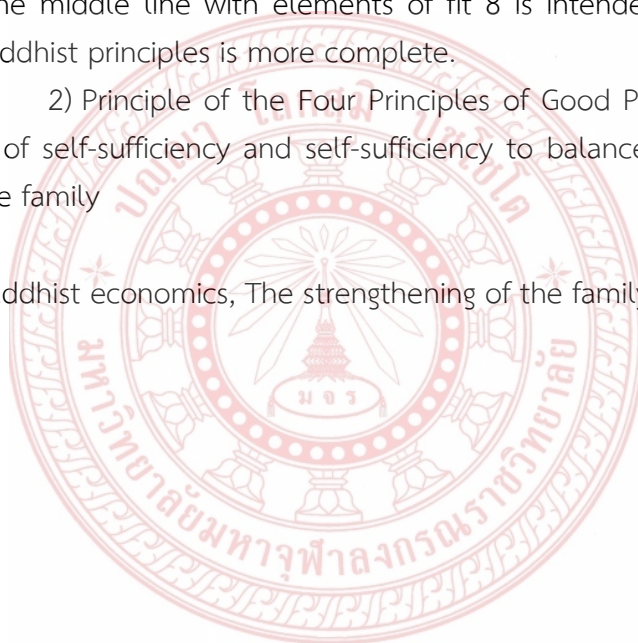
๒. The system and mechanism for enhancing family economic security in Amphoe Mueang Loei, Loei Province. ๑) It is necessary to pay extra income. ๒) The household account is set up. ๓) It must be planned for use. And ๔) live a fit, reasonable, reasonably effective in the philosophy of sufficiency economy.

๓. The Buddhist Economics and the Strengthening of the New Parents

1) The principles of mediocrity or the principle of moderate fit are the anchors in the creation of families for strength and solidarity, because the practice on the middle line with elements of fit 8 is intended to promote. In the practice of Buddhist principles is more complete.

2) Principle of the Four Principles of Good Practices: To apply the management of self-sufficiency and self-sufficiency to balance one another for the strength of the family

Key Word: Buddhist economics, The strengthening of the family, New Parents.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่
มือใหม่” สำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ทางคณะผู้วิจัยขอเวยนาม
ท่านผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นไว้ในที่นี้ ดังนี้

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย โดย พระสิริรัตนเมธี
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย ได้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนในด้านอุปกรณ์สำนักงานที่ใช้ใน
การวิจัยเป็นอย่างดี

๒. พระสงฆ์นักพัฒนาสังคม นักวิชาการด้านสังคม นักวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์
ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประชาชน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ
ที่อนุเคราะห์ข้อมูลในการทำการวิจัยจนทำให้เนื้อหาออกมามีสมบูรณ์

๓. ผู้อำนวยการกองสวัสดิการและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเลย ที่ให้ข้อเสนอแนะ
เพื่อแก้ไขปรับปรุงจนทำให้เนื้อหาออกมามีสมบูรณ์

๔. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ สถาบันวิจัยพุทธ
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกรูป/ท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุง
งานวิจัยนี้ได้สำเร็จอย่างสมบูรณ์

๕. ทีมงานนักวิจัย ผู้ช่วยวิจัยภาคสนามที่ทำหน้าที่ในการช่วยสัมภาษณ์ จัดกิจกรรมและ
ปฏิบัติงานในภาคสนาม ด้วยความเต็มใจและสนุกสนานมีความสุขกับการทำงาน จนทำให้ได้ข้อมูล
ขั้นต้นสำหรับการทำวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีอุปการคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ผศ.ดร. ธงชัย สิงอุตม และคณะ

๙ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์.....	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในงานวิจัย.....	๔
๑.๕ กรอบแนวคิด.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๕
บทที่ ๒ เอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ สถานการณ์ครอบครัวพ่อแม่-มือใหม่.....	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว.....	๑๔
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของพ่อแม่-มือใหม่.....	๒๘
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักเศรษฐศาสตร์.....	๓๙
๒.๕ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว.....	๕๘
๒.๖ รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว.....	๖๖
๒.๗ หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ.....	๘๙
๒.๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๑๖

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๑๓๑
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๑๓๑
๓.๒ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง.....	๑๓๒
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๑๓๓
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๓๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๓๕
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ผล.....	๑๓๘
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์.....	๑๓๘
๔.๒ ข้อมูลบทสัมภาษณ์ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์.....	๑๔๑
๔.๓ สภาพเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างความมั่นคงทางครอบครัว.....	๑๔๕
๔.๔ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์	๕๘
๔.๕ หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพอ- มือใหม่.....	๑๖๓
๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๖๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๗๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๗๑
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๗๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๘๑
บรรณานุกรม.....	๑๘๕
ภาคผนวก.....	๑๘๖
ภาคผนวก ก บทความ.....	๑๘๗
ภาคผนวก ข การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๐๔
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๒๐๖
ภาคผนวก ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๒๐๘
ภาคผนวก จ ภาพกิจกรรม.....	๒๒๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาคผนวก.....	
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๒๒๑
ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๒๒๘

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑. ตารางที่ ๒.๑ ร้อยละของเด็กแรกเกิดน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ (น้อยกว่า ๒,๕๐๐ กรัม) จำแนกตามกลุ่มอายุมารดา ปี ๒๕๔๘-๒๕๕๘.....	๑๓
๒. ตารางที่ ๒.๒ ลักษณะครอบครัวแบบต่างๆ	๒๐
๓. ตารางที่ ๒.๓ สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวภาพรวมระดับจังหวัด นครสวรรค์.....	๗๙
๔. ตารางที่ ๒.๔ ความแตกต่างระหว่างเศรษฐศาสตร์ตะวันตกกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ	๑๐๑
๕. ตารางที่ ๓.๑ แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย	๑๓๖
๖. ตารางที่ ๔.๑ แสดงสถานการณ์การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรในพื้นที่จังหวัดเลย	๑๔๙
๗. ตารางที่ ๔.๒ แสดงสถานการณ์การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรในพื้นที่จังหวัดเลย	๑๕๐

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพ	หน้า
๑. แผนภาพที่ ๒.๑ ร้อยละของหญิงคลอด พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๘.....	๙
๒. แผนภาพที่ ๒.๒ อัตราคลอดในวัยรุ่นไทย พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๕.....	๑๐
๓. แผนภาพที่ ๒.๓ ร้อยละของการคลอดซ้ำในวัยรุ่น จำแนกตามกลุ่มอายุของมารดาปี ๒๕๔๗-๒๕๕๘.....	๑๑
๔. แผนภาพที่ ๒.๔ ร้อยละของการตั้งครรภ์ซ้ำในวัยรุ่นอายุ ๑๕-๑๙ ปี ปีงบประมาณ ๒๕๕๙.....	๑๒
๕. แผนภาพที่ ๒.๕ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์(Maslow, ๑๙๗๐)	๕๐
๖. แผนภาพที่ ๒.๖ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนในช่วง ๖ เดือนแรกปี ๒๕๖๐.....	๕๗
๗. แผนภาพที่ ๒.๗ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนในช่วง ๖ เดือนแรกปี ๒๕๖๐.....	๕๘
๘. แผนภาพที่ ๒.๘ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนในช่วง ๖ เดือนแรกปี ๒๕๖๐.....	๕๘
๙. แผนภาพที่ ๒.๙ สถานการณ์ครอบครัวไทย.....	๖๙
๑๐. แผนภาพที่ ๒.๑๐ หลักคิดสำคัญของคนในครอบครัว.....	๗๐
๑๑. แผนภาพที่ ๒.๑๑ ร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามจำนวนครัวเรือน พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๕๖.....	๗๑
๑๒. แผนภาพที่ ๒.๑๒ การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล.....	๗๔
๑๓. แผนภาพที่ ๒.๑๓ ความมั่นคงของครอบครัวไทยในภาพรวมของประเทศ.....	๗๘
๑๔. แผนภาพที่ ๒.๑๔ ความมั่นคงของครอบครัวไทยในจังหวัดนครสวรรค์.....	๗๘
๑๕. แผนภาพที่ ๒.๑๕ ปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง.....	๘๐
๑๖. แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงสถานการณ์การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรในพื้นที่จังหวัดเลย	๑๕๐
๑๗. แผนภาพที่ ๔.๒ แผนภาพที่ ๔.๒ กลไกในการขับเคลื่อน.....	๑๖๒
๑๘. แผนภาพที่ ๔.๓ สรุปลองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๖๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อและชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้อ้างในพระไตรปิฎกภาษาบาลี และภาษาไทย อรรถกถา ฎีกาและปกรณ์วิเสส ภาษาบาลี ใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อเป็นเอกสารประกอบการสอนรายวิชาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉพาะที่ต้องการอ้างหลายฉบับจะใส่อักษรย่อของฉบับนั้นๆ ไว้ คัมภีร์ภาษาบาลีบางคัมภีร์มิได้ใช้อักษรย่อๆไว้ ให้พิมพ์รายละเอียดแบบเชิงอรรถทั่วไป อักษรย่อเรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

- ที.ปา. (บาลี) สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรคปาติ (ภาษาบาลี)
 ที.ปา. (ไทย) สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
 ม.ม. (บาลี)สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกปาติ (ภาษาบาลี)
 ม.ม. (ไทย)สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก (ภาษาไทย)
 ม.ม. (บาลี)สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสกปาติ (ภาษาบาลี)

๒. การระบุหมายเลขพระไตรปิฎก

ในการศึกษาครั้งนี้ ใช้หลักการอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม /ชื่อ/หน้า เช่น ม.ม. (ไทย) ๒๓/๒๕๔/๒๙๘ หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๓ ชื่อที่ ๑๔๔ หน้าที่ ๒๙๘ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ได้ตระหนักถึงสถานการณ์และความเสี่ยงซึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในระดับโลกและภายในประเทศโดยเฉพาะภาวะผันผวนด้านเศรษฐกิจพลังงานและภูมิอากาศที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบอย่างชัดเจนต่อประเทศไทยทั้งเชิงบวกและลบดังนั้นทิศทางการบริหารจัดการประเทศภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงเป็นการใช้จุดแข็งและศักยภาพที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศเพื่อสร้างความเข้มแข็งและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศโดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิตภาคเกษตรและการประกอบการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ขณะเดียวกันจำเป็นต้องปรับตัวในการเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกและภูมิภาคซึ่งประเทศไทยมีพันธกรณีภายใต้กรอบความร่วมมือต่างๆ เพื่อสามารถใช้โอกาสที่เกิดขึ้นและเพิ่มภูมิคุ้มกันของทุนที่มีอยู่ในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสมพร้อมก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี ๒๕๕๘ ขณะเดียวกันจำเป็นต้องสร้างความพร้อมสำหรับเชื่อมโยงด้านกายภาพทั้งโครงสร้างพื้นฐานการทำงานที่ควบคู่กับการยกระดับการพัฒนาคุณภาพคนในท้องถิ่นการเสริมสร้างองค์ความรู้การพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ให้เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการบริโภคที่ไร้ขีดจำกัดทางวัตถุนิยมทำให้เกิดความมั่งคั่งกระจายไปทุกย่อมหญ้าไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองหรือสังคมชนบทที่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมาช่วยเหลือในการดำรงชีวิตของพลเมือง ทุก ๆ คนล้วนทำงานเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัวอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยแม้ว่าร้ายหรือยากจนก็ตามต่างก็พยายามดิ้นรนขวนขวายเพื่อให้ได้ในสิ่งที่เองปรารถนา ยิ่งวัตถุนิยมเจริญมากเพียงไร ก็เลสของมนุษย์หาได้ลดลงไปแม้แต่น้อยแต่กลับเพิ่มความต้องในปัจจัยทางวัตถุเหล่านั้นมากยิ่งขึ้น จึงทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติที่เรียกว่า แย่งอาหารกันกิน แย่งถิ่นกันอยู่ แย่งคู่กันนอน ซึ่งเป็นอย่างนี้มาช้านานที่ไม่ได้แตกต่างไปจากมนุษย์ในยุคหินเพราะต้องการเอาตัวรอดพ้นจากความหิวกระหายของความเป็นมนุษย์ ที่ใครสามารถ

จะมีอำนาจมากกว่าผู้อื่นก็ต้องได้สิทธิมากกว่าคนอื่นในสังคมจึงเกิดการแสวงหาที่เข้าไปเบียดเบียนผู้อื่นอย่างไร้จิตสำนึกต่อความเป็นเพื่อนมนุษย์

พ่อ-แม่่มือใหม่ในฐานะผู้สร้างสมาชิกใหม่ให้กับสังคมจึงไม่ได้แตกต่างไปจากการเอาตัวรอดพ้นไปจากความหิวกระหาย และติดบ่วงแห่งค่านิยมทางสังคมเฉกเช่นกัน ต่างพากันดิ้นรนขนขวายเพื่อหาเสปียงในการเลี้ยงครอบครัวของตนเองให้เป็นสุขซึ่งผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท^๑ แต่กระนั้น พ่อ-แม่่มือใหม่เชื่อว่าจะมีทรัพย์สินเงินมาจากครอบครัวของพ่อแม่มาแต่เดิม ต่างก็ต้องอาศัยการทำงานเพื่อหาทรัพย์สินมาจุนเจือครอบครัวต้องมีอาชีพสำหรับเลี้ยงดูลูกน้อยที่กำลังเติบโตขึ้นมา ต้องมีปัจจัยในการดำรงชีวิตในสังคมเท่าที่จะแสวงหามาได้ แต่กระนั้นหากมองในสังคมภาคอีสานเกือบทุกจังหวัดจะมีแนวโน้มของการย้ายถิ่นฐานในช่วงหน้าแล้งเพื่อไปสู่การประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมในตัวเมืองที่จำเป็นจะต้องทิ้งลูกน้อยไว้กับปู่ย่าตายายให้ดูแล ทำให้ช่องว่างของการอบรมเลี้ยงดูลูกของตนเองตกไปอยู่ในฐานช่องว่างระหว่างวัยซึ่งผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบัน “ครอบครัวแหวงกลาง” ในลักษณะข้างต้นมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในสังคมไทย และผู้ทำหน้าที่ดูแลหลานที่เป็นเด็กส่วนใหญ่ก็คือผู้สูงอายุที่นับวันสุขภาพร่างกายก็เริ่มเสื่อมถอย การดูแลตนเองก็ลำบากอยู่แล้วยังต้องรับภาระในการเลี้ยงดูหลานที่เป็นเด็ก นอกเหนือจากภาระงานที่อาจยังมีบางส่วนที่ต้องทำงาน ซึ่งภาระที่ผู้สูงอายุต้องแบกรับนั้นเป็นภาระที่หนักโดยครัวเรือนขยายส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่มีทั้งพ่อแม่ลูก และปู่ ย่าตายาย อาศัยอยู่ด้วยกัน โดยในปี ๒๕๕๓ครอบครัวแหวงกลางมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ ๙๔.๕และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากร้อยละ ๓.๒ ในปี ๒๕๓๐ เป็นร้อยละ ๕.๕ ในปี ๒๕๕๓^๒

นอกจากนี้ปัญหาการโยกย้ายสถานที่ในการทำงานย่อมเป็นปัญหาในสังคมตามจังหวัดต่างๆ ในแถบภาคอีสานนั้นก็คือ เด็กจะเติบโตขึ้นมาที่ขาดการเลี้ยงดูจากพ่อ-แม่ผู้ให้กำเนิดเกิดขึ้นมาทำให้การอบรมเลี้ยงดูจากปู่ย่าเป็นลักษณะของการตามใจมากกว่าการอบรมให้เป็นสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่ยังคงแก้ไขไม่ได้ เช่นกรณีพ่อ-แม่่มือใหม่ในจังหวัดเลยที่สมัยหนึ่งมีการร่อนเร่ออกต่างจังหวัดเพื่อไปขายฉลากกินแบ่งรัฐบาล เมื่อได้เงินมาต่างก็พากันสร้างบ้าน ซื้อรถจักรยานยนต์ รถยนต์ ซึ่งถือเป็นวิธีการใช้เงินอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อให้ลูกได้มีวัตถุที่เทียบเท่ากับลูกครอบครัวอื่น แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไประบบเศรษฐกิจเริ่มตกต่ำทำให้เงินหมดลงทำให้ระบบการเงินของครอบครัวเริ่มมีปัญหามากขึ้นในขณะที่ลูกก็ถูกฝึกให้ใช้เงินและติดวัตถุนิยมจนเป็นนิสัยถือ

^๑ จิราพร ชมพิกุล. สัมพันธภาพในครอบครัวไทย, นครปฐม : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒, บทคัดย่อ.

^๒ จิตตินันท์ เดชะคุปต์ และคณะ. การพัฒนาองค์ความรู้และสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ครอบครัวศึกษาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ : ครอบครัวกับความพอเพียง. รายงานการวิจัย, นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๕๕, หน้า ๙๑.

เป็นการซ้ำเติมภาวะปัญหาให้รุนแรงยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในครอบครัวของพ่อ-แม่มือใหม่ที่ไม่ได้สนใจในการจัดการทรัพย์สินในครอบครัว

ขณะเดียวกันปัญหาของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ส่วนใหญ่ยังพบอีกว่า จะมีอาชีพที่ไม่แน่นอน มีการโยกย้ายถิ่นฐานและทิ้งลูกน้อยไว้กับปู่ย่า การเสพติดวัตถุนิยมเนื่องจากการแข่งขันทางสังคม ขาดความรู้ความเข้าใจในการเป็นพ่อ-แม่ มีการหย่าร้างภายในครอบครัว ขาดระบบการจัดการทางเศรษฐกิจครอบครัวที่ดีและมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย นอกจากนี้บางส่วนบางกลุ่มยังเป็นผู้ที่รักความสบายมากเกินไป ซึ่งปัญหาเหล่านี้ก็เกิดจากการไม่ได้เตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนก่อนที่จะมีลูก และนับวันปัญหาเหล่านี้ก็ยิ่งทวีความรุนแรงและยังไม่มีทางออกหรือทางแก้ไขปัญหา

คำถามจึงมีอยู่ว่าผลกระทบทางเศรษฐกิจที่จะมีผลต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น หากมีการนำหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่ว่าด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือหลักอื่นๆ เข้าไปเยียวยารักษา ดูแล หรือบูรณาการ จะมีส่วนสนับสนุนส่งเสริมหรือเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ให้เกิดความเข้มแข็งได้จริงหรือไม่ และหากจะมีการประยุกต์ใช้ระบบการบริหารจัดการรายได้ตามหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อการเลี้ยงดูครอบครัวให้มั่นคง เข้มแข็ง และยั่งยืนจะมีแนวทางหรือรูปแบบเป็นไปในลักษณะใด คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาวิจัยในเรื่องข้างต้นนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว
- ๒) เพื่อศึกษาระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์
- ๓) เพื่อบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพ่อ-แม่มือใหม่ (In-experienced Family) แนวคิดและกระบวนการ (Concept and Process) การสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัว (Stability of the Family) และเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ (Buddhist Economics)

๒) ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาวิจัยในเขตพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

๓) ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย ผู้แทนพ่อ-แม่มือใหม่ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการ แพทย์ พยาบาล นักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์ และนักวิชาการด้านสังคม จำนวน ๗ รูป/คน

๓.๒) ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมและครอบครัว นักวิชาการ ปราชญ์ชุมชน เข้าร่วมในการสนทนากลุ่ม จำนวน ๗ รูป/คน

๔) ขอบเขตด้านเวลา

ศึกษาวิจัยระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๕๙ ถึงเดือนกันยายน ๒๕๖๐

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑) พ่อ - แม่มือใหม่ หมายถึง พ่อและแม่ที่อยู่ในช่วงของวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม แล้วร่วมกันสร้างครอบครัวร่วมกัน

๒) เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ หมายถึง การนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจทั้งรายรับและรายจ่ายที่เกิดขึ้นในครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

๓) การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ หมายถึง การดำเนินชีวิตครอบครัวบนพื้นฐานของการเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตครอบครัวตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ใน ๔ ประการ คือ

๓.๑) อุภูฐานสัมปทา หมายถึง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ด้วยความขยันหมั่นเพียร ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

๓.๒) อารักขสัมปทา หมายถึง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ด้วยการคุ้มครองรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย

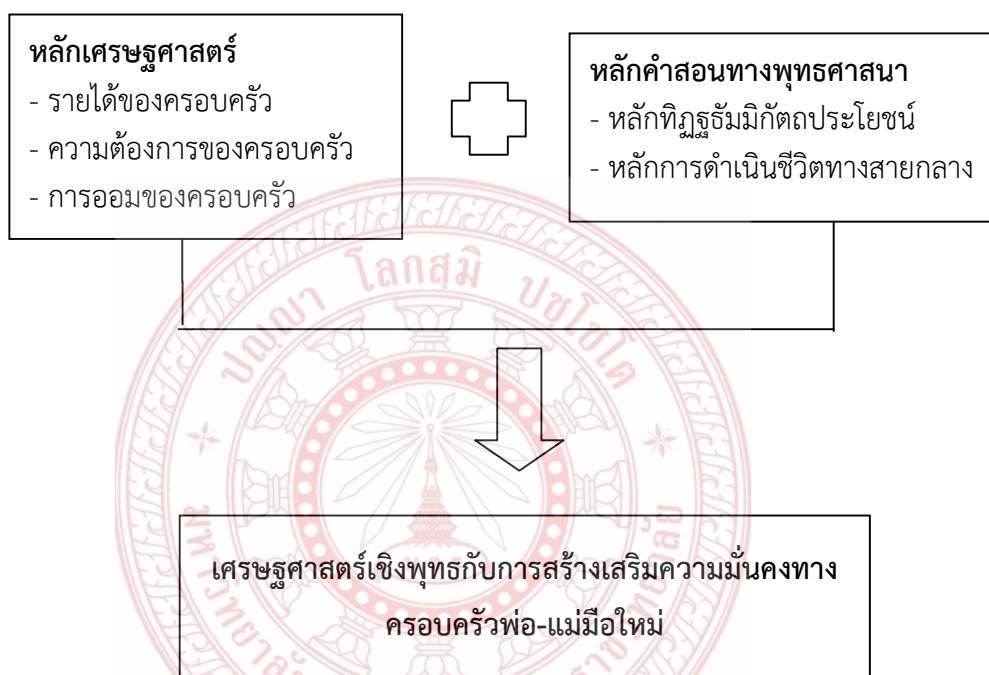
๓.๓) กัลยาณมิตรตตา หมายถึง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่บนพื้นฐานการคบคนดีเป็นเพื่อน ไม่ให้ถูกมิตรชักนำไปทางอบายมุข

๓.๔) สมชีวิตา หมายถึง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ให้ดำเนินไปด้วยความพอดี รู้จักกำหนดรายรับรายจ่ายเลี้ยงชีวิตพอดี ไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินไป และมีรายได้เหลือเก็บไว้ใช้ในคราวฉุกเฉิน

๔) ความมั่นคงทางครอบครัว หมายถึง ที่สมาชิกครอบครัวสามารถดำรงชีวิตและดำเนินชีวิตครอบครัวได้อย่างสมดุลและพึ่งพาตนเองได้ โดยได้รับหลักประกันด้านสิทธิและการตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิตมนุษย์ รวมถึงการทำหน้าที่ของครอบครัวต่อสมาชิก

ครอบครัวและสังคม ทำให้ครอบครัวสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้และการปรับตัวให้เกิดสมดุลในการดำเนินชีวิตครอบครัว

๑.๕ กรอบแนวความคิด

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวความคิดในการวิจัย

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑) ได้ทราบถึงกระบวนการทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว
- ๒) ได้ทราบระบบและกลไกในการเสริมสร้างครอบครัวในยุคโลกาภิวัตน์
- ๓) ได้ทราบถึงแนวทางในการบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีโอใหม่

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ดังนี้

- ๒.๑ สถานการณ์ครอบครัวพ่อแม่มีใหม่
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของพ่อแม่มีใหม่
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักเศรษฐศาสตร์
- ๒.๕ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว
- ๒.๖ รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว
- ๒.๗ หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ
- ๒.๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ สถานการณ์ครอบครัวพ่อแม่มีใหม่

การเป็นแม่ (Mothering) ถือเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของผู้หญิงตามทัศนะของครอบครัวในสังคมไทย ไม่ว่าจะสังคมจะมีเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเพียงใด ผู้เป็นแม่ยังคงถูกสังคมคาดหวังให้ทำหน้าที่ในการให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรอยู่เช่นเดิม การเป็นแม่ในปัจจุบันกลับพบว่าอายุของผู้ที่เป็นแม่มีแนวโน้มลดต่ำลง

ในสองทศวรรษที่ผ่านมา เส้นทางชีวิตของวัยรุ่นไทยได้เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันทั่วไป การเผชิญหน้ากับการแข่งขันในสังคมและเศรษฐกิจ การถูกล่อลอมจากขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีโลก การเอาอย่างเพื่อให้ทันกับยุคสมัยของสิ่งแวดล้อมที่ก้าวล้ำไปตามความเจริญก้าวหน้าของวัตุนิยม รวมถึงการเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารที่พัฒนารุดหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง และที่สำคัญ การห่างไกลต่อศาสนา และการละทิ้งศีลธรรมจรรยา ตลอดจนการยอมรับและไม่ตระหนักต่อผลที่เกิดในเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศจุดเปลี่ยนสำคัญของเส้นทางชีวิตเกี่ยวกับเรื่องพฤติกรรมทางเพศ โดยเฉพาะวัยรุ่นหญิงในยุคปัจจุบันเป็นจุดเปลี่ยนที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ทัศนคติและการปฏิบัติเกี่ยวกับการมี

เพศสัมพันธ์แบบเสรี การท้องไม่พร้อม และการต่างแท้ง มีข้อมูลที่น่าเชื่อถือระบุว่า สังคมไทยมีแม่วัยรุ่นที่อายุน้อยลงน้อยลงจนกลายเป็นแม่วัยเด็ก^๓ สถานการณ์ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องน่าห่วงใยที่หาทางแก้ไขยากขึ้นทุกทีวัยรุ่นจากนิยามของ WHO หมายถึง วัยรุ่นเด็กอายุระหว่าง ๑๐ - ๑๙ ปี (Adolescent) และวัยรุ่นที่เป็นเยาวชนอายุระหว่าง ๑๕ - ๒๔ ปี (Youth) ในทางชีววิทยาและสรีระวิทยา หากวัยรุ่นหรือเด็กหญิงในกลุ่มอายุทั้งหมดนั้นมีประจำเดือน และมีเพศสัมพันธ์กับเพศชายก็จะสามารถตั้งครรภ์และคลอดบุตรได้ ดังนั้น จากนิยามของ WHO เช่นกันที่ระบุว่า การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น (Teenage Pregnancy) หมายถึง การตั้งครรภ์ของสตรีที่มีอายุน้อยกว่า ๒๐ ปี ก็หมายถึง แม่วัยรุ่น ที่มีอายุ ณ เวลาคลอดน้อยกว่า ๒๐ ปี และแม่วัยเด็ก ที่มีอายุขณะคลอดน้อยกว่า ๑๕ ปี

ข้อมูลจาก UNFPA เกี่ยวกับสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นทั่วโลก ซึ่งเป็นข้อมูลจาก ๗๙ ประเทศ ในอัตราต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีดังนี้

West + Central Africa อัตรา ๑๒๙ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี

East + Southern Africa อัตรา ๑๐๙ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี

Latin America + Caribbean อัตรา ๗๙ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี

Arab States อัตรา ๕๐ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี

South Asia อัตรา ๔๙ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี

Eastern Europe + Central Asia อัตรา ๓๑ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี

East Asia + Pacific อัตรา ๒๐ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี

อัตราเฉลี่ยทั่วโลกประมาณ ๕๐ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี ส่วนประเทศไทยอยู่ที่อัตรา ๕๔ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี

ข้อมูลจาก World Bank เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น : Asia Pacific Countries อัตราต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี ข้อมูลเฉลี่ยระหว่าง ค.ศ. ๒๐๑๐ - ๒๐๑๔

Australia อัตรา ๑๒ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

Bangladesh อัตรา ๘๑ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

Bhutan อัตรา ๔๑ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

Cambodia อัตรา ๔๔ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

India อัตรา ๓๓ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

Hong Kong อัตรา ๓ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

^๓ Phupong, V, **Adolescent pregnancy**, In: V. Phupong (Ed.), Reproductive health in extreme ages: how to approach, Bangkok: Royal Thai College of Obstetricians and Gynecologist, ๒๐๐๕ ,pp. ๑๘๐-๑๘๙.

Indonesia อัตรา ๔๘ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

Japan อัตรา ๕ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

Lao PDR อัตรา ๖๕ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

Malaysia อัตรา ๖ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

Myanmar อัตรา ๑๒ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

Philippines อัตรา ๔๗ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

Singapore อัตรา ๖ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

Timor Leste อัตรา ๕๒ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มลดลง

ส่วนประเทศไทยอัตรา ๔๑ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น^๕ สถานการณ์ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีวัยรุ่นอายุ ๑๐ - ๑๙ ปี คลอดบุตรรวม ๑๓๓,๑๗๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗ ของหญิงคลอดทั้งหมด ๘๐๑,๗๓๗ คน แนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากปี ๒๕๔๖ ซึ่งมีจำนวน ๙๕,๘๗๙ คน ยอดรวม ๑๐ ปี ตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๕๕ มีวัยรุ่นกลุ่มอายุนี้ออกคลอดบุตรรวมกว่า ๑ ล้านคน^๖

วัยรุ่นหญิงเมื่อก้าวพลาดพลั้งไปในเรื่องเพศจนเกิดการตั้งท้องไม่พร้อม ทางออกสุดท้ายที่เลือกไม่ได้มักจบลงโดยการต่างแท้งเพราะยังไม่อยากเป็นแม่ การท้องไม่พร้อมของวัยรุ่นหญิงและผลกระทบระยะสั้นที่ตามมาคือ ปัญหาอัตราทารกแรกเกิดมีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ ๒,๕๐๐ กรัม ปัญหาสถานะทางอารมณ์ของแม่วัยรุ่นที่เสี่ยงต่อการเกิดความเครียดและภาวะซึมเศร้า จนถึงการฆ่าตัวตายหรือฆ่าทารกตาย ข้อสำคัญในรายที่เป็นแม่ขณะเป็นนักเรียน ส่วนใหญ่มักต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน หรือแก้ปัญหาด้วยการต่างแท้งเองหรือต่างแท้งเถื่อน จนอาจเกิดเป็นอันตรายต่อชีวิต^๗ ส่วนผลกระทบระยะยาวจะเป็นปัญหาสังคมและเศรษฐกิจที่มีต่อคุณภาพชีวิตของแม่วัยรุ่นหรือแม่วัยเด็กและลูก ตลอดจนเป็นภาระของรัฐบาลที่ต้องดูแลแก้ไขปัญหา การคุ้มครองแม่วัยรุ่นและแม่วัยเด็กที่ตั้งท้องไม่พร้อมในสังคมไทยจึงเป็นประเด็นที่ควรใส่ใจและติดตาม เพราะจะนำไปสู่การเฝ้าระวังเพื่อป้องกันความเสี่ยงจากพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นและเด็กหญิง รวมทั้งเป็นการสร้างเสริมให้แม่วัยรุ่นและแม่วัยเด็กสามารถดำเนินวิถีชีวิตของตนและลูกต่อไปในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

สถานการณ์การตั้งครรภ์ไม่พร้อม การตั้งครรภ์ของเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบันมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ “แม่วัยรุ่น” ตั้งครรภ์และคลอด ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอข้อมูลร้อยละของหญิงคลอดใน

^๕ พรพันธุ์ บุญยรัตพันธุ์. ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นในประเทศไทย. ณ ห้องประชุมคณะกรรมการ หมายเลข ๓๐๖ - ๓๐๗ ชั้น ๓ อาคารรัฐสภา ๒, วันอังคารที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

^๖ หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ วันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๗ Cunningham, F.G., Leveno, K.J., Bloom S.L., Hauth J.C, Gilstrao, L.C. III., &Westrom, K.D., **Preconceptional counseling**, In F.G. Cunningham, K.J. Leveno, S.L. Bloom, J.C. Hauth, L.C. III. Gilstrao & K.D. Westrom (Eds.), *Williams Obstetrics* ๒๒nd edition, (New York: McGraw Hill Companies, ๒๐๐๕), pp. ๑๘๘ - ๒๐๐.

ประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๘

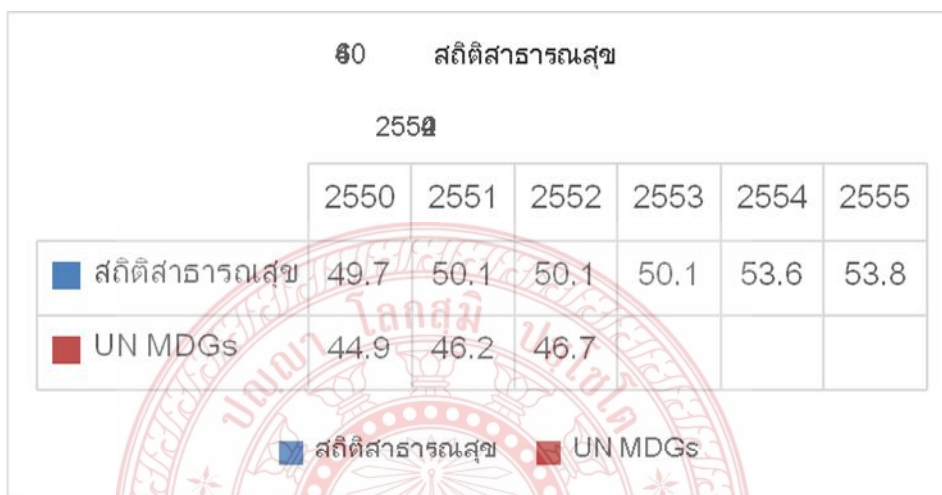
แผนภาพที่ ๒.๑ ร้อยละของหญิงคลอด พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๘^๔

ข้อมูลแนวโน้มสถานการณ์ “แม่วัยเด็ก” ในสังคมไทย ที่จัดทำโดยศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ แสดงให้เห็นว่า ตั้งแต่ปี ๒๕๔๐ - ๒๕๕๑ เด็กหญิงในประเทศไทยมีแนวโน้มการตั้งครรภ์และคลอดบุตรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ ๐.๑๓ ในปี ๒๕๔๐ เป็น ร้อยละ ๐.๓๘ ในปี ๒๕๕๑ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ต่างการศึกษา “การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร” ของเด็กหญิงอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี เทียบกับจำนวนหญิงทั้งหมดที่ตั้งครรภ์และคลอดบุตร โดยการประมวลผลจากข้อมูลทะเบียนเกิดของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง ระหว่างปี ๒๕๔๐ - ๒๕๕๐ จากสถิติของกระทรวงสาธารณสุขปีพ.ศ. ๒๕๕๓ มีวัยรุ่นอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี คลอดบุตรเฉลี่ยวันละ ๒๔๐ คน เด็กอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี คลอดบุตรเฉลี่ยวันละ ๔ คน ส่วนปีพ.ศ. ๒๕๕๔ มีเด็กวัยรุ่นอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี คลอดบุตรเฉลี่ยวันละ ๓๗๐ คน และในเด็กอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี คลอดบุตรวันละ ๑๐ คน ถือว่าเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัว สถิติดังกล่าวต่างให้ประเทศกลายเป็นประเทศอันดับ ๒ ของเอเชียที่มีปัญหาการท้องไม่พร้อมในวัยรุ่น รองจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ปี ๒๕๕๑ - ๒๕๕๒ สำนักกระบวนวิชา ระบุว่า ผู้ที่ติดเชื้อ HIV ร้อยละ ๘.๖ เป็นวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง ๑๕ - ๒๔ ปี ที่น่าตกใจยิ่งไปกว่านั้นก็คือ วัยรุ่นส่วนใหญ่ขาดความรู้และความเข้าใจในเรื่องเพศศึกษา บางคนคิดว่าการมีเพศสัมพันธ์เพียงครั้งเดียวไม่ต่างให้ท้องได้ ผลการสำรวจยังพบว่าการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของวัยรุ่นมีอายุเฉลี่ยเพียง ๑๕ - ๑๖ ปี และมีแนวโน้มว่าอายุเฉลี่ยของการมีเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่นจะลดลงเรื่อยๆ เรียกว่ายังไม่พ้นจาก “ขาสั้น - คอซอง” ก็มีโอกาที่จะเป็นพ่อ

^๔ สำนักอนามัยและเจริญพันธ์. ร้อยละของหญิงคลอด พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๘. รายงาน ณ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๙.

คน แม่คนกันแล้ว^๙ ปรากฏการณ์ดังกล่าว แสดงว่าสถานการณ์ “แม่วัยรุ่น” ในสังคมไทยกำลังจะกลายเป็นเรื่องธรรมดาหลังจาก “การเสียชีวิตก่อนวัยอันควรของวัยรุ่นหญิงกลายเป็นเรื่องธรรมดา” ที่พวกเขาคิดหรือปฏิบัติไปแล้วสถานการณ์เช่นนี้ จะผลักดันให้วิถีชีวิตของวัยรุ่นหญิงที่เป็น “แม่วัยรุ่น” ในสังคมไทยต้องดำเนินไปอย่างหลีกเลี่ยงเป็นภาระทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม และสิ่งน่ากังวลที่ติดตามมาคือสถานการณ์ที่กำลังพัฒนาไปสู่การเป็น “แม่วัยเด็ก” ที่สำคัญ การเป็น “แม่วัยเด็ก” นี้ส่วนใหญ่เป็นผลผลิตของการ “ท้องไม่พร้อม”

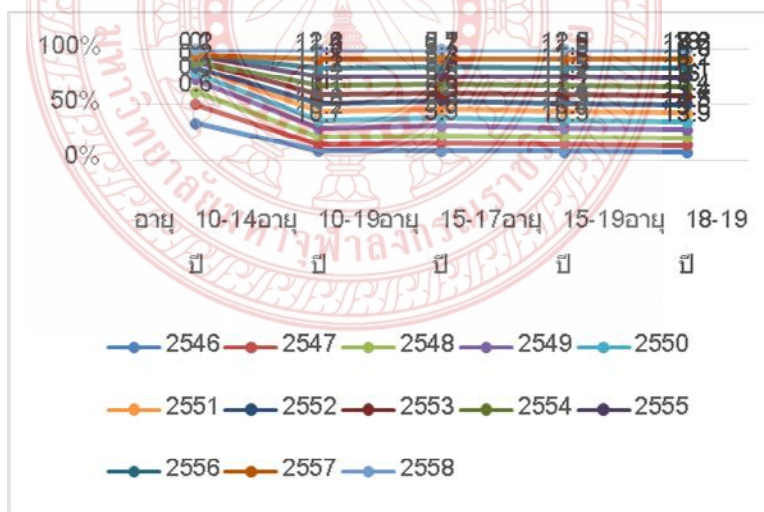
แผนภาพที่ ๒.๒ อัตราคลอดในวัยรุ่นไทย พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๕^{๑๐}

จากข้อมูลจากการจดทะเบียนเกิด แสดงให้เห็นถึงความชุกของการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น ที่มีอายุ ๑๐-๑๙ ปี ในประเทศไทย แสดงจำนวนการคลอดของวัยรุ่นรายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๖ จำนวนการคลอดของวัยรุ่นสูงสุดในวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง ๑๕-๑๙ ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในวัยรุ่นที่มีอายุ ๑๘-๑๙ ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุที่กฎหมายได้กำหนดให้สามารถแต่งงานได้ ในขณะที่จำนวนการคลอดของวัยรุ่นที่มีอายุ ๑๕-๑๗ ปี เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๔ และเพิ่มสูงสุดในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๕๔ โดยสูงที่สุดในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ แต่มีแนวโน้มลดลง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๖ สำหรับแม่วัยรุ่นที่มีอายุ ๑๘-๑๙ ปี นั้นจำนวนการคลอดลดลงในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๔๙ จากนั้นค่อยๆ เพิ่มขึ้นระหว่างปีพ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔ และได้ลดลงอีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ จำนวนการคลอดในวัยรุ่นที่มีอายุ ๑๐-๑๔ ปี มีค่อนข้างน้อย แต่ต่อมามีแนวโน้มค่อยๆ เพิ่มขึ้น จำนวนการคลอดของวัยรุ่นที่มีอายุ ๑๐-๑๒ ปี ลดลงจาก ๑๒๖ คน ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็น ๖๖ คน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ในขณะที่จำนวนการคลอดของวัยรุ่นที่มีอายุ ๑๓-๑๔ ปี เพิ่มขึ้นเล็กน้อยและลดลงหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๕๕

^๙ สุวัฒน์ กิขุนทด. สกะดิสังคมจับตา แม่วัยรุ่น ไม่ถึง ๑๖ ท้องฟรี. ใน บรรณาธิการข่าวสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ ๓ กะดิดการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ, ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ, กรุงเทพมหานคร, ๑๕ - ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๐} บุญฤทธิ์ สุรัตน์. การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น : นโยบาย แนวทางการดำเนินงาน และติดตามประเมินผล. พิมพ์ครั้งที่ ๒, นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๗, หน้า ๒๓.

การตั้งครรภ์ซ้ำของวัยรุ่นมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของมารดา และต่อทารกในครรภ์ มารดาวัยรุ่นเสี่ยงต่อภาวะโลหิตจางเพิ่มขึ้นหากอายุน้อยลงมีอุบัติการณ์ความดันโลหิตสูงขณะตั้งครรภ์ คลอดก่อนกำหนดติดเชื้อแผลฝีเย็บ ตกเลือดหลังคลอด อัตราสูงกว่าวัยรุ่นผู้ใหญ่^{๑๑} ผลต่อทารกในครรภ์พบว่าทารกที่เกิดจากแม่วัยรุ่นอายุ ๑๑-๑๕ ปี มักมีปัญหาทารกคลอดก่อนกำหนดมาก ส่งผลให้ต้องนอนโรงพยาบาลในหน่วยทารกวิกฤติมากกว่าเป็น ๒ เท่า ๑๑ วัยรุ่นคลอดบุตรน้ำหนักน้อยกว่าวัยรุ่นผู้ใหญ่สัดส่วนร้อยละ ๒:๑๑๓ ทารกเจริญเติบโตช้าในครรภ์ อาจพบอาการหายใจลำบาก ขาดออกซิเจนการควบคุมอุณหภูมิของร่างกาย การย่อยและการดูดซึมไม่ดี มีความผิดปกติด้านการมองเห็นและการได้ยิน โลหิตจาง ระดับน้ำตาลในเลือดต่ำอาจมีภาวะเลือดออกในสมอง ภูมิคุ้มกันต่ำ ต่างให้ติดเชื้อในระบบต่างๆ ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของร่างกายสมอง พัฒนาการด้านต่างๆ ในระยะยาวและการเรียนรู้ในอนาคตได้^{๑๒} ดังนั้นการป้องกันการตั้งครรภ์ซ้ำในมารดาวัยรุ่นจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างเร่งด่วนเพื่อค้นหาสาเหตุหรือปัจจัยเสี่ยงใดที่มีผลต่อการตั้งครรภ์ซ้ำในวัยรุ่น โดยเฉพาะการตั้งครรภ์ซ้ำที่ไม่ตั้งใจ เนื่องจากก่อให้เกิดปัญหาที่รุนแรงมากขึ้น อัตราการคลอดของหญิงอายุ ๑๕-๑๙ ปีต่อหญิงอายุ ๑๕-๑๙ ปี ๑,๐๐๐ คน มีแนวโน้มลดลง โดยพบว่า ปี ๒๕๕๔ = ๕๓.๖, ปี ๒๕๕๕ = ๕๓.๘ ปี ๒๕๕๖ = ๕๑.๒ และ ปี ๒๕๕๗ = ๔๗.๙๐ และร้อยละของการคลอดซ้ำในวัยรุ่นอายุ ๑๕-๑๙ ปีในช่วง ๕ ปีหลังมีแนวโน้มสูงขึ้นจากร้อยละ ๑๑.๓ ในปี ๒๕๕๓ ขึ้นมาสูงถึงร้อยละ ๑๒.๘ ในปี ๒๕๕๗

แผนภาพที่ ๒.๓ ร้อยละของการคลอดซ้ำในวัยรุ่น จำแนกตามกลุ่มอายุของมารดาปี ๒๕๔๗-๒๕๕๘^{๑๓}

^{๑๑} Thaithae S, Thato R, Obstetrics and Outcomes of Teenage Pregnancies, Thailand, Journal of Peditrics and Adolescent Gynecology ๒๐๑๐; ๒๔, pp.๓๔๒-๓๔๖

^{๑๒} ปราชญ์ บุญยวงศ์วิโรจน์. สุขภาพคนไทย ๒๕๕๓ : แม่วัยรุ่น ปรากฏการณ์ใหญ่ที่การป้องกันและแก้ไขที่ต่างกันระดับเล็กเกินไ. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๓, หน้า ๕๘-๖๑.

^{๑๓} สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, ร้อยละของการคลอดซ้ำในวัยรุ่น จำแนกตามกลุ่มอายุของมารดา ปี ๒๕๔๖-๒๕๕๘, ณ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๙.

แต่จากรายงานของกระทรวงสาธารณสุข“ร้อยละของการคลอดซ้ำในมารดา อายุ ๑๕-๑๙ ปี” พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ มีอัตราการคลอดในวัยรุ่นอายุ ๑๕-๑๙ ปี คิดเป็น ร้อยละ ๔๔.๓แต่มีอัตราการคลอดซ้ำในวัยรุ่น คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๕^{๑๔} ซึ่งมากกว่าปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ที่คิดเห็นร้อยละ ๒.๘ จะเห็นได้ว่าการเพิ่มอัตราที่สูงขึ้นกว่าเดิมหลายเท่าตัว และในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ พบว่า เขตสุขภาพที่ ๓ ซึ่งประกอบด้วย ๕ จังหวัด คือ จังหวัดชัยนาท จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดพิจิตร มีอัตราร้อยละของการตั้งครรภ์ซ้ำในวัยรุ่นอายุ ๑๕-๑๙ ปี สูงที่สุดในทุกเขตสุขภาพ ในอัตราร้อยละ ๑๔.๘๘

แผนภาพที่ ๒.๔ ร้อยละของการตั้งครรภ์ซ้ำในวัยรุ่นอายุ ๑๕-๑๙ ปี ปีงบประมาณ ๒๕๕๙^{๑๕}

ขณะที่ภาวการณ์ท้องในวัยรุ่นที่อยู่ในช่วงวัยไม่มีความพร้อมในทุกด้านอาจจะส่งผลให้เกิดบุตรที่ด้อยคุณภาพได้มากกว่าวัยอื่น ทั้งนี้ แสดงโดยข้อมูลร้อยละของเด็กแรกเกิดน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ (น้อยกว่า ๒,๕๐๐ กรัม) ตั้งแต่ปี ๒๕๔๘-๒๕๕๘ ที่เกิดจากมารดาอายุน้อยกว่า ๒๐ ปี สูงกว่าที่เกิดจากมารดาวัยผู้ใหญ่ จึงจำเป็นต้องลดปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นให้ต่ำกว่าระดับที่เป็นอยู่โดยเร็ว แม้สถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นกำลังลดลง โดยที่อัตราการคลอดในวัยรุ่นอายุ ๑๕-๑๙ ปี ต่อหญิงวัยเดียวกัน ๑,๐๐๐ คน ลดลงต่อเนื่องจากอัตรา ๔๗.๙ ในปี ๒๕๕๗ เป็นอัตรา ๔๔.๓ ในปี ๒๕๕๘ หรือเท่ากับมีทารกเกิดจากแม่วัยรุ่นวันละ ๒๘๖ คน ซึ่งเป็นอัตราที่สูงกว่าประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ มาก นอกจากนี้ ยังพบการคลอดซ้ำในแม่วัยรุ่นเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๑๑.๓ ในปี ๒๕๕๓ เป็นร้อยละ๑๒.๕ในปี ๒๕๕๘

^{๑๔} กระทรวงสาธารณสุข. ร้อยละของการคลอดซ้ำในมารดา อายุ ๑๕-๑๙ ปี ๒๕๕๓-๒๕๕๗. <<http://www.ppat.or.th/th/article/pregnant>>, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๐.
^{๑๕} ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. ร้อยละของการตั้งครรภ์ซ้ำในวัยรุ่นอายุ ๑๕-๑๙ ปี (ปีงบประมาณ ๒๕๕๙ ไตรมาส ๑). ณ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๘.

ตารางที่ ๒.๑ ร้อยละของเด็กแรกเกิดน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ (น้อยกว่า ๒,๕๐๐ กรัม)จำแนกตามกลุ่มอายุมารดา ปี ๒๕๔๘-๒๕๕๘^{๑๖}

พ.ศ.	อายุมารดา (ปี)		ทุกกลุ่มอายุ
	<๑๕	๑๕-๑๙	
๒๕๔๘	๑๗.๔	๑๒.๑	๙.๓
๒๕๔๙	๑๗.๔	๑๒.๔	๙.๗
๒๕๕๐	๑๗.๗	๑๒.๐	๙.๕
๒๕๕๑	๑๗.๔	๑๒.๔	๙.๖
๒๕๕๒	๑๙.๓	๑๓.๑	๑๐.๒
๒๕๕๓	๑๗.๘	๑๒.๘	๑๐.๔
๒๕๕๔	๑๘.๕	๑๒.๔	๙.๖
๒๕๕๕	๑๗.๑	๑๒.๖	๙.๖
๒๕๕๖	๑๘.๖	๑๓.๔	๑๐.๑
๒๕๕๗	๑๙.๑	๑๓.๐	๙.๙
๒๕๕๘	๑๘.๓	๑๓.๕	๑๐.๑

ทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อยเป็นปัญหาที่สำคัญของงานอนามัยแม่และเด็กในประเทศไทยโดยกระทรวงสาธารณสุข ตั้งเป้าหมายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนฯ ๗ จนถึงแผนฯ ๙ (๒๕๓๕-๒๕๔๙) ที่จะลดอัตราทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อย ให้มีอัตราไม่เกินร้อยละ ๗ จากสถานการณ์ทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อย ตั้งแต่ปี ๒๕๓๓ ถึงปี ๒๕๔๐ ลดลง จนใกล้เป้าหมาย คือ ร้อยละ ๗.๗ แต่เนื่องจากในปีพ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมา ได้มีวิกฤติทางเศรษฐกิจต่างให้ผลกระทบต่อสุขภาพหญิงตั้งครรภ์และทารกแรกเกิด ต่างให้อัตราทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อยเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ ๗^{๑๗} ซึ่งทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อยเป็นประชากรกลุ่มเสี่ยงต่อการตายปริกำเนิด^{๑๘} และระยะขบปีแรกของชีวิตในสัดส่วนที่สูง ถือเป็นภาระที่สูญเปลืองค่าทำให้เกิดความเศร้าโศกต่อครอบครัวมีผลกระทบต่อภาวะการเจริญพันธุ์และเศรษฐกิจในภาพรวม นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มที่มี

^{๑๖} สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. ร้อยละของเด็กแรกเกิดน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ (น้อยกว่า ๒,๕๐๐ กรัม) จำแนกตามกลุ่มอายุมารดา ปี ๒๕๔๘-๒๕๕๘, ภาวะสังคมไทยไตรมาสสอง ปี ๒๕๕๙, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ เดือนสิงหาคม ๒๕๕๙, หน้า ๑๐.

^{๑๗} นิพวรรณพร วรมงคล.สถานการณ์เด็กแรกเกิดน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ และกลยุทธ์การส่งเสริมสุขภาพ. Fact Sheet กรมอนามัย, ๙ (๓), ๒๕๔๗, หน้า ๑-๕.

^{๑๘} การตายปริกำเนิดหรือภาวะการตายปริชาติ (Perinatal Mortality) คือการเสียชีวิตของตัวอ่อนหรือทารกแรกเกิดในช่วงของการคลอด ก่อนการคลอด และหลังการคลอด

ต้นทุนต่ำ จึงมีความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยในระยะต่อมาในสัดส่วนที่สูงกว่าเด็กน้ำหนักปกติและต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพื่อให้มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการปกติ^{๑๙} ส่งผลให้รัฐต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลและรักษาเพิ่มมากขึ้นในทุกๆปี

ในภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งทางด้านสังคม รูปแบบการใช้ชีวิต หรือ ค่านิยมต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ล้วนแล้วแต่ชักนำให้วัยรุ่นมีความเสี่ยงต่อการตั้งครรภ์โดยไม่ได้ตั้งใจ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการใช้ชีวิต อาหารการกินต่างๆ ที่อาจเป็นสาเหตุให้วัยรุ่นเข้าสู่วัยเริ่มหนุ่มสาวเร็วขึ้น มีช่วงวัยเด็กที่สั้นลง การเข้าถึงสื่อต่างๆ อย่างง่ายดาย โดยเฉพาะทางอินเทอร์เน็ตที่มีสื่อที่สามารถกระตุ้นให้เกิดอารมณ์ความต้องการทางเพศจำนวนมาก ความห่างเหินของสถาบันครอบครัว รูปแบบการใช้ชีวิตที่วัยรุ่นเป็นอิสระจากครอบครัว ต่างให้โอกาสที่วัยรุ่นจะมีเพศสัมพันธ์กันมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากร้อยละของวัยรุ่นที่เคยมีเพศสัมพันธ์มีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องต่างให้วัยรุ่นจำนวนมากเกิดการตั้งครรภ์ขึ้นในแต่ละปี ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นการตั้งครรภ์โดยไม่ได้ตั้งใจหรือไม่ได้วางแผนมาก่อน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหามากมาย เช่น การต่างแห่งเถื่อน ภาวะแทรกซ้อนจากการตั้งครรภ์ การเสียโอกาสทางการศึกษา รวมทั้งหน้าที่การงานที่ดีในอนาคต เหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัญหาที่ต้องการการแก้ไข โดยต้องใช้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ภายใต้ความเข้าใจในเป้าหมายที่ตรงกัน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม ต่างหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรัก ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะทำงานอย่างเต็มที่ และสร้างสรรค์ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป

ปัจจุบันนี้ปัญหาของครอบครัวคือพ่อแม่เลี้ยงลูกและรักลูกไม่เป็น พ่อแม่ส่วนใหญ่เลี้ยงลูกให้เป็นนักเสพนักบริโภค ขาดความรู้ ความสามารถที่จะพัฒนาลูกให้เป็นนักศึกษาและนักสร้างสรรค์ นอกจากนี้ บทบาทของพ่อแม่ยังได้ลดลงไปเพราะเทคโนโลยีข่าวสารโดยเฉพาะโทรทัศน์ได้เข้ามามีบทบาทมากกว่าพ่อแม่^{๒๐}

๒.๒.๑ สถาบันครอบครัว

ครอบครัว (Family) มีความหมายหลายมุมมอง นิยามอาจเปลี่ยนไปตามแง่มุมของวิชาการนี้ๆ เป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายความรวมถึงลูกด้วย^{๒๑} เป็น

^{๑๙} สันสนีย์ หาญพินิจศักดิ์. ปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ศูนย์อนามัยที่ ๖ขอนแก่น.ขอนแก่นเวชสาร, ปีที่ ๒๕๕๐ฉบับที่๓๑หน้า๓๓-๔๒.

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต).ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน.พิมพ์ครั้งที่๔, กรุงเทพมหานคร: กองทุนวัฒนธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม, ๒๕๔๒, หน้า ๔๑.

^{๒๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๐.

กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิต รวมทั้งการพึ่งพิงทางสังคม เศรษฐกิจ และมีความสัมพันธ์ทางกฎหมายหรือทางสายโลหิต โดยบางครอบครัวอาจมีลักษณะเป็น ช้อยกเว้นบางประการจากที่กล่าวก็ได้^{๒๒}

ครอบครัวจัดเป็นสถาบันหลักของสังคมมนุษย์ ทุกสังคมย่อมให้การส่งเสริมสนับสนุนสถาบัน ครอบครัวในลักษณะใดลักษณะหนึ่งโดยการสร้างสถาบันครอบครัวขึ้นเพื่อให้ทำหน้าที่สำคัญ เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่ให้ทั้งความรัก ความผูกพัน ความอบอุ่น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สมาชิกในครอบครัวได้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน รวมทั้งหล่อหลอมคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล โดยตรง ครอบครัวจึงเป็นสถาบันทางสังคมพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบบุคลิกภาพ ความคิด ความเชื่อ ทัศนคติและพฤติกรรมของแต่ละบุคคล พฤติกรรมทั้งทางบวกและทางลบของสมาชิกที่แสดงออก ภายในครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานและมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมในทุกด้านเป็นไปอย่างเหมาะสม^{๒๓} นอกจากนี้ยังเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการปลูกฝังความเชื่อ สร้างเสริม ทัศนคติ กำหนดบุคลิกภาพ วิธีปฏิบัติตนรวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ซึ่ง มีผลต่อการพัฒนาสังคม ผ่านการสื่อสารทางบวกภายในครอบครัว การสร้างความเข้าใจ ยอมรับและ ไว้วางใจในครอบครัว การเสริมสร้างเทคนิคการปรับตัวและฝึกการแก้ปัญหาความขัดแย้ง^{๒๔}

การเข้าใจในรูปแบบพื้นฐานหรือบริบทดั้งเดิมของสังคมและวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ตลอดถึงแนวความคิด คติความเชื่อของคนในสังคมในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันจะต่างให้เข้าใจ รูปแบบของครอบครัวในแต่ละสมัยได้เป็นอย่างดี นับได้ว่าเป็นหลักสำคัญมากที่สุดที่บ่งชี้หรือชี้วัดให้ เห็นถึงความมั่นคงของครอบครัวนั้นว่าควรเป็นอย่างไร ตลอดถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคง ให้กับครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์สถาบันครอบครัวนั้นว่าเป็นสถาบันของสังคมที่มีบทบาทสำคัญ อย่างมากต่อการพัฒนาในทุกๆด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ สถาบัน ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานขนาดเล็กที่สุดแต่สำคัญที่สุดของสังคม โดยทำหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนา คุณภาพคนให้มีสุขภาพที่ดีและพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้แก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อเป็น กำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติอีกทั้งครอบครัวเป็นแหล่งบ่มเพาะหล่อหลอมถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อและอบรมขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ครอบครัวจึงมี ความสำคัญ และมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตมนุษย์ทุกคน ถือได้ว่าครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญ ยิงของ ชุมชนและสังคม ซึ่งนำไปสู่ความเจริญอย่างยั่งยืนของประเทศชาติดังจะเห็นได้ว่าการที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นบ่อเกิดของทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ ต่อเนื่องไปอย่างไม่จบสิ้น การ อยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน ไม่ว่าจะ เป็นแบบพ่อแม่อยู่กับลูกในลักษณะเป็นครอบครัว เดี่ยว หรือพ่อแม่อยู่กับลูกและอยู่ด้วยกันกับปู่ย่า ตายายในลักษณะเป็นครอบครัวขยายหรือแม่กระทิง

^{๒๒} จีรนาร์ ทศศรีและคณะ. **ครอบครัวสัมพันธ์ เล่มที่ ๑**. สงขลา: ชานเมืองการพิมพ์, ๒๕๔๕, หน้า ๔.

^{๒๓} ฐิติวัฒน์ สิทธิศิริอรชร. **การศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมนิยมไทยในนักศึกษา. รายงานวิจัย**, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๙, หน้า ๓.

^{๒๔} ยุพา จิวพัฒนกุล, ฐิติรัตน์ ทับแก้ว. **การพัฒนาแนวทางการลดความขัดแย้งในครอบครัวเพื่อป้องกันการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของเยาวชนไทย. วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา**, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๗) หน้า ๑๕-๒๗.

ครอบครัวรูปแบบอื่นๆ ต่างก็มีเป้าหมายของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและมั่นคง ซึ่งองค์ประกอบสำคัญที่ต่างให้ครอบครัวมีความสุข หรือเป็นคุณสมบัติของครอบครัวไทยที่พึงประสงค์ก็คือ สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรักใคร่กลมเกลียว มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต รู้จักประหยัด อดออมสร้างฐานะครอบครัวให้มั่นคง เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ไม่ทะเลาะเบาะแว้งต่างร้ายกันและกัน มีทักษะในการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนดีและส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาตามศักยภาพถ้าสถาบันครอบครัวไม่มีความเข้มแข็งเพียงพอ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อโครงสร้างครัวเรือนของไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งอาจเนื่องจากการตัดสินใจมีบุตรน้อยลงของคู่สมรส การครองโสดที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งหน้าที่การงานที่ต้องเปลี่ยนสถานที่ต่างงาน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของครัวเรือนด้วยกันทั้งสิ้นในรอบทศวรรษที่ผ่านมา โครงสร้างครัวเรือนไทยเปลี่ยนรูปแบบไปอย่างชัดเจน ข้อมูลจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติแสดงให้เห็นว่าแม้ครัวเรือนส่วนใหญ่จะอยู่กับแบบครอบครัวเดี่ยวคือมีพ่อแม่ลูก แต่มีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ จากร้อยละ ๕๖.๑ ในปี ๒๕๔๕ เหลือร้อยละ ๕๐.๐ ในปี ๒๕๕๕ ขณะที่ครอบครัวขยายที่มีพ่อแม่ลูกปู่ย่าตายายอยู่ด้วยกัน และการอยู่คนเดียวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นครอบครัวที่อยู่เฉพาะสามีและภรรยา เฉพาะสามีและภรรยาและลูก และอยู่เฉพาะสามีหรือภรรยาและลูก จะพบว่า ครอบครัวที่อยู่ครบทั้งสามีและภรรยาและลูกลดลงอย่างเห็นได้ชัด จาก ๑ ใน ๓ (ร้อยละ ๓๔.๙) ในปี ๒๕๔๕ เหลือเพียง ๑ ใน ๔ (ร้อยละ ๒๗.๕) ในปี ๒๕๕๕ เช่นเดียวกับครอบครัวที่อยู่เฉพาะสามีหรือภรรยาและลูกก็ลดลงเช่นกัน ส่วนครอบครัวที่อยู่เฉพาะสามีและภรรยากลับเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๑๓.๓ ในปี ๒๕๔๕ เป็นร้อยละ ๑๕.๗ ในปี ๒๕๕๕ สอดคล้องกับข้อมูลของครัวเรือนที่หลานอยู่กับปู่ย่าตายายมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๒๙.๙ ในปี ๒๕๔๕ เป็นร้อยละ ๓๓.๙ ในปี ๒๕๕๕ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจจึงต่างให้คู่สมรสตัดสินใจย้ายถิ่นเพื่อหางานต่างโดยให้ลูกอยู่กับปู่ย่าตายาย ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาเด็กขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ตามมา ดังนั้นการส่งเสริมโอกาสเข้าถึงแหล่งงานในภูมิภาคของตนเองให้มากขึ้นอาจเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหานี้ได้ ต่างให้สามารถสร้างความรักความผูกพันในครอบครัวนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีของเด็ก

ครอบครัว เป็นหน่วยเล็กๆ ที่เป็นจุดเริ่มต้นของสังคมและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง แต่จากสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก ดังจะเห็นได้จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่สะท้อนลักษณะของครอบครัวไทย จากการเกิดที่ลดลง ผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวขึ้น และวัยแรงงานลดน้อยลงเรื่อยๆ ต่างให้เห็นแนวโน้มลักษณะของครอบครัวไทยในอนาคตได้อย่างชัดเจนโดยเฉพาะวัยหนุ่มสาวที่ต้องดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุจะลดลงเรื่อยๆ จากเดิมที่มีประมาณ ๙ คน รับผิดชอบดูแลผู้สูงอายุ ๑ คน ในปี ๒๕๓๓ ลดลงเหลือเพียงประมาณ ๕ คน ในปี ๒๕๕๓ และคาดว่าจะเหลือเพียง ๒ คน ในปี ๒๕๗๓ นอกจากนี้จากเคยมีจำนวนสมาชิกในครอบครัว ๔ คน ในปี ๒๕๓๓ กลับเล็กลงเหลือ ๓ คน ในปี ๒๕๕๓ ต่างให้ฉุกละหุกคิดว่าในอนาคตเมื่อประเทศไทยก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุเต็มรูปแบบแล้ว ใครจะเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุเนื่องจากสมาชิกในครอบครัวมีจำนวนน้อยลงทุกที และจากข้อมูลยังพบประเด็นความห่วงใยจากการถามความคิดเห็นของประชากรอายุ ๑๓ ปีขึ้นไปเกี่ยวกับการ

ตระหนักและเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ โดยพบว่าประมาณ ๑ ใน ๑๐ ของผู้ให้ความคิดเห็นมีความคิดว่า ผู้สูงอายุ (๘๐ปีขึ้นไป) เป็นภาระแก่บุตรหลานหรือครอบครัวและมีความรู้สึก ว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่น่าเบื่อลักษณะเช่นนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ต่างให้แนวโน้มการอยู่คนเดียวของผู้สูงอายุสูงขึ้นกว่าเท่าตัว จากร้อยละ ๓.๖ ในปี ๒๕๓๗ เป็นร้อยละ ๘.๖ ในปี ๒๕๕๔ เนื่องจากไม่ต้องการเป็นภาระกับลูกหลาน นับเป็นประเด็นที่ควรได้รับความสนใจจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทางแก้ไขหรือวางแผนงานต่างๆ ต่อไปด้วยขนาดครอบครัวที่เล็กลง พฤติกรรมการแสดงออกถึงความอบอุ่นความรักและเอาใจใส่ของคนในครอบครัวมีแนวโน้มไปในทิศทางที่ดีโดยเด็กอายุต่ำกว่า ๖ เดือนได้กินนมแม่อย่างเดียวยุติสูงขึ้นกว่า ๒ เท่า จากร้อยละ ๕.๔ ในปี ๒๕๔๘ เป็นร้อยละ ๑๒.๓ ในปี ๒๕๕๔ และประมาณ ๑ ใน ๓ ของเด็กอายุ ๑ ปียังคงกินนมแม่อยู่ (ร้อยละ ๓๒.๔) แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวยังให้ความสำคัญกับสุขอนามัยของทารก และสะท้อนให้เห็นว่าครอบครัว มีความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงดูเด็กเป็นอย่างดี นอกจากนี้การละทิ้งเด็กอายุต่ำกว่า ๕ ปีไว้โดยไม่ได้รับการดูแลที่เพียงพอ ก็มีแนวโน้มลดลงเช่นกัน จากร้อยละ ๑๓.๒ ในปี ๒๕๔๘ เหลือเพียงร้อยละ ๔.๖ ในปี ๒๕๕๔

อย่างไรก็ตามจากข้อมูลยังพบประเด็นน่าห่วงใยที่ควรให้ความสำคัญ ก็คือ กว่าทศวรรษที่ผ่านมาเด็กอายุ ๐-๑๗ปีไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากร้อยละ ๑๙.๓ ในปี ๒๕๔๘ เป็นร้อยละ ๒๒.๘ ในปี ๒๕๕๔ การได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ผู้ปกครองนับว่ามีความสำคัญ เพื่อให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไปในอนาคตแต่จากข้อมูลกลับพบว่า พ่อให้เวลาในการต่างกิจกรรมกับลูกลดลงอย่างเห็นได้ชัด จากมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ ๕๗.๕) ในปี ๒๕๔๘ เหลือเพียง ๑ ใน ๓ (ร้อยละ ๓๖.๔) ในปี ๒๕๕๔ แม้นแนวโน้มของสมาชิกในครอบครัวจะต่างกิจกรรมร่วมกับเด็กเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๗๘.๖ เป็นร้อยละ ๙๒.๗ ก็ตาม การให้เวลากับครอบครัว โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชน นับว่ามีความสำคัญอย่างมากและส่งผลกระทบต่อไปในอนาคตด้วย หากครอบครัวให้เวลาในการอบรมสั่งสอน ก็จะต่างให้เด็กเติบโตไปในทางที่ดีแต่ในทางตรงข้าม หากพ่อแม่ทอดทิ้งไม่ใช้เวลาแก่ครอบครัว อาจส่งผลเสียต่อทั้งตัวเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติในที่สุด ผลกระทบจากการที่ไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวที่ดีพอ หรือการเรียนรู้อย่างผิดๆ จากสื่อต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายในปัจจุบันอาจต่างให้เด็กมีโอกาสก้าวพลาดไปในทางที่ผิดได้สะท้อนให้เห็นได้จากที่มีหญิงอายุ ๑๕-๑๙ ปีที่เป็นวัยรุ่น แต่กลับสมรสหรืออยู่กับชายก่อนวัยอันควรสูงขึ้นจากร้อยละ ๑๔.๖ ในปี ๒๕๔๘ เป็นร้อยละ ๑๖.๓ ในปี ๒๕๕๔

๒.๒.๒ รูปแบบและลักษณะของครอบครัว

รูปแบบครอบครัว หมายถึง ลักษณะโครงสร้างที่มีความหลากหลายของการรวมตัวของสมาชิกที่มีจุดหมายในการสร้างครอบครัวร่วมกัน ครอบครัวจะมีลักษณะประกอบด้วยคนมากกว่า ๑ คนขึ้นไปที่มีความผูกพันกันสัมพันธ์กันทางสายโลหิตหรือกฎหมาย โดยความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ ในสังคม และสมาชิกในครอบครัวจะมีบทบาทตามที่

สังคมให้ความหมาย เช่น บิดา มารดา บุตรครอบครัวไทยในปัจจุบัน มีได้ประกอบด้วยพ่อแม่ลูก และเครือญาติเท่านั้น แต่มีหลายรูปแบบ ได้แก่

๑) ครอบครัวขยาย ประกอบด้วยพ่อแม่ ลูก ปู่ย่าตายาย และหรือพี่น้อง

๒) ครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยพ่อแม่และลูก โดยส่วนใหญ่ครอบครัวจะมีลูก ๑-๓ คน เป็นอย่างมาก จากข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติพ.ศ.๒๕๔๕ ยังชี้ให้เห็นว่าลักษณะครอบครัวเดี่ยวยังมีความแตกต่างกัน คือ ครอบครัวที่มีสามีภรรยาและบุตร และครอบครัวที่มีแต่สามีและภรรยา

๓) ครอบครัวที่อยู่คนเดียว มีคนที่อยู่อาศัยอยู่ตามลำพังมากขึ้น โดยปี ๒๕๔๒มีคนที่อาศัยอยู่คนเดียวร้อยละ ๑๑.๐ เพิ่มเป็นร้อยละ ๑๑.๕ (ปี ๒๕๔๔) และร้อยละ ๑๑.๘ (ปี ๒๕๔๕) ตามลำดับ

๔) ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง หมายถึง ครอบครัวที่มีเพียงพ่อหรือแม่และลูก เนื่องจากสาเหตุของการหย่าร้าง การเป็นหม้าย แยกทาง การทอดทิ้ง

๕) ครอบครัวที่รับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม คือ ครอบครัวที่สามีและภรรยาไม่สามารถมีบุตรร่วมกันได้ และมีความประสงค์ที่จะขอรับเด็กมาอุปการะเป็นบุตร

๖) ครอบครัวอื่นๆ เช่น ครอบครัวที่เกิดจากการแต่งงานของเพศเดียวกัน^{๒๕}

จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจในประเทศไทย ต่างให้รูปแบบครอบครัวไทยมีความหลากหลายเพิ่มขึ้น ได้แก่

๑) ครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วย สามีภรรยาและลูกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน

๒) ครอบครัวคู่สมรสที่ยังไม่มีบุตร

๓) ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว ที่ต้องเลี้ยงลูกตามลำพัง ทั้งนี้เนื่องจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต หย่า หรือแยกทาง หรือเพราะไม่ได้แต่งงาน

๔) ครอบครัวบุญธรรม ประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตรบุญธรรม

๕) ครอบครัวที่แต่งงานใหม่

๖) ครอบครัวขยาย ประกอบด้วยเครือญาติตั้งแต่ ๓ ชั่วคนขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์โดยการเกิดหรือการแต่งงาน^{๒๖}

นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและสังคมได้สำรวจแบบของครอบครัวมนุษย์ในสังคมต่างๆ จนเกือบทุกมุมโลก และได้แบ่งรูปแบบครอบครัวออกเป็น ๔ แบบด้วยกัน คือ

๑) ครอบครัวเดี่ยวหรือพื้นฐาน (Nuclear or Elementary Family) ตามปกติ คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่ ลูก หรืออาจกำหนดให้ญาติบางคนอาศัยอยู่กันได้ เช่น พี่หรือน้องของสามีหรือภรรยาที่ยังเป็นโสดก็อาจอาศัยอยู่กับครอบครัวได้

๒) ครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม (Extended or Joint Family) ได้แก่ครอบครัวเดี่ยวตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกัน

^{๒๕} กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. รายงานสถานการณ์ทางสังคมสถานการณ์ครอบครัว. ปีที่ ๑ฉบับที่ ๒ มกราคม-มีนาคม ๒๕๔๗.

^{๒๖} ศิริกุล อิศรานุรักษ์. หลักการวางแผนงานอนามัยครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๔๒.

๓) ครอบครัวซ้อน (Composite or Compound Family) ได้แก่ ครอบครัวที่อนุญาตให้ชายหรือหญิง มีภรรยาหรือสามีมากกว่าหนึ่งคนในขณะเดียวกันได้

๔) ครอบครัวสาระ (Essential Family) ได้แก่ ครอบครัวที่ขาดภาพของพ่อในฐานะหัวหน้าครอบครัวที่มีอำนาจเป็นตัวหลักในการเลี้ยงดูครอบครัว จึงมีแม่เป็นแกนกลางหลักของครอบครัว

จากที่ได้กล่าวถึงครอบครัวนั้นมีการเปลี่ยนแปลง เป็นพลวัตดังนั้นลักษณะของครอบครัวจึงไม่เป็นเพียงการแบ่งตามสมัยเดิมในการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวที่เป็นตัวอย่างทางซีกโลกตะวันตกดังต่อไปนี้

๑) รูปแบบครอบครัวเดิม ได้แก่

(๑) ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) เป็นครอบครัวที่คู่สามีภรรยาอยู่ร่วมกัน

(๒) ครอบครัวคู่สามีภรรยา (Nuclear dyad) เป็นครอบครัวที่คู่สามีภรรยาอยู่ร่วมกันแต่ยังไม่มีบุตร

(๓) ครอบครัวที่มีบิดามารดาเลี้ยงเดี่ยว (Single-parent family) เป็นครอบครัวที่คู่สมรสหย่าหรือเป็นหม้าย ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลี้ยงดูบุตรอยู่คนเดียว

(๔) คนโสดอยู่คนเดียว (Single adult living alone) เป็นคนโสดที่ไม่ได้แต่งงานและแยกออกจากครอบครัวเดิมอยู่เพียงลำพังคนเดียว

(๕) ครอบครัวขยาย (Extend family) เป็นครอบครัวที่มีสมาชิกจากด้านสามีหรือภรรยาอยู่ร่วมกัน

(๖) ครอบครัวคู่ชรา (Elderly or middle-aged couple) เป็นครอบครัวที่เหลือเพียงคู่สามีภรรยา บุตรได้แยกออกไปจากครอบครัวทั้งหมด

(๗) เครือข่ายครอบครัว (Kin network) เป็นครอบครัวที่มีสมาชิกที่ยังไม่แต่งงานอยู่ร่วมกันหรือในบริเวณที่ไม่ห่างไกลกัน มีการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒) รูปแบบที่ครอบครัวต่างจากเดิม ได้แก่

(๑) ครอบครัวคอมมูน (Commune Family) เป็นครอบครัวที่อยู่ร่วมกันหลาย ๆ ครอบครัวในครัวเรือนเดียวกัน โดยแบ่งปันแหล่งประโยชน์และใช้สิ่งของจำเป็นต่างๆ ร่วมกันในกลุ่มรวมทั้งนำเด็ก ๆ ของครอบครัวที่อยู่รวมกันมาเลี้ยงดูร่วมกัน

(๒) ครอบครัวที่บิดามารดาไม่ได้สมรส (Unmarried parent(s) and Child family) เป็นครอบครัวที่บิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสด้วยเหตุใดก็ตาม ซึ่งบิดามารดาอาจจะอยู่ร่วมกันหรือแยกกันอยู่

(๓) คู่อยู่ร่วมกัน (Cohabiting) ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยที่ยังไม่ได้ตัดสินใจจะครองคู่ต่อไปในอนาคต และยังไม่ได้สมรส

(๔) คู่รักร่วมเพศ (Homosexual Unions) บุคคลเพศเดียวกันอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา^{๒๗}

^{๒๗} รุจา ภูโพบูลย์. การพยาบาลครอบครัว : แนวคิด ทฤษฎี และการนำไปใช้. กรุงเทพมหานคร: วีเจพรีนติ้ง, ๒๕๔๑.

ลักษณะครอบครัวแบบต่างๆ สรุปแยกประเภทโดยพิจารณาจากโครงสร้างและองค์ประกอบ
ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ ลักษณะครอบครัวแบบต่างๆ

ประเภทครอบครัว	ลักษณะองค์ประกอบครอบครัว
๑. ครอบครัวเดี่ยว(Nuclear Family)	ประกอบด้วย สามี ภรรยาและลูก
๒. ครอบครัวขยาย (Extended Family)	ประกอบด้วยสามีภรรยาและลูกรวมทั้งปู่ย่าตายาย ลุง ป้า น้าอา และอาจมีญาติฝ่ายสามีและภรรยาอาศัยอยู่ร่วมกัน
๓. ครอบครัวผสม (Blended Family)	ประกอบด้วยสามีภรรยา และลูก ซึ่งเกิดจากการแต่งงานครั้งก่อนของสามีหรือของภรรยาหรือของทั้งสองฝ่าย
๔. ครอบครัวไม่ผ่านพิธีสมรส (Common Law Family)	ประกอบด้วยผู้หญิงหรือผู้ชายที่อยู่กับฉันท์สามีและภรรยาถึงแม้ว่าทั้งสองไม่ได้ผ่านพิธีแต่งงานอย่างเป็นทางการและไม่ได้จดทะเบียนรับรองลูกและปฏิบัติต่อลูกตามกฎหมาย
๕. ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว (Single-Parent Family)	ประกอบด้วยพ่อหรือแม่ต่างหน้าที่เป็นผู้นำครอบครัวเพียงคนเดียวอาจจะเกิดจากสามีหรือภรรยาตายจากไปหรือหย่าร้างหรือถูกทอดทิ้งไป
๖. ครอบครัวแบบประชาคม (Commune Family)	ประกอบด้วยครอบครัวหลายครอบครัวอาศัยอยู่ด้วยกัน แบ่งสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบระหว่างสมาชิกสมาคมร่วมกันเป็นเจ้าของทรัพย์สินและรายได้ ครอบครัว ลักษณะนี้บางครั้งครอบครัวอาจไม่ได้ยึดถือประเภทผิวเดียวเมียเดียวก็ได้
๗. ครอบครัวต่อเนื่อง(Serial Family)	ประกอบด้วยผู้หญิงหรือผู้ชายแต่งงานมาแล้วหลายๆ ครั้งต่อเนื่องกันทั้งคู่เคยมีสามีหรือภรรยามาแล้วหลายคน และแต่ละช่วงเวลาที่อยู่กับสามีหรือภรรยาแต่ละคนในอดีตจนถึงปัจจุบันจะอยู่ด้วยกันแบบครอบครัวเดี่ยวทุกครั้ง
๘. ครอบครัวประกอบ (Composite Family)	ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวตั้งแต่สองครอบครัวมากกว่าเป็นการอยู่กินแบบผู้ชายคนเดียวมีภรรยาหลาย

ประเภทครอบครัว	ลักษณะองค์ประกอบครอบครัว
	คน (Polygyny) หรือผู้หญิงคนเดียวมีสามีหลายคน อาศัยอยู่ภายใต้ชายคาเดียวกัน (Polyandry)
๙. ครอบครัวที่อยู่กินด้วยกันโดยไม่มี ความสัมพันธ์ทางกฎหมาย (Co habitation)	ครอบครัวลักษณะนี้เกิดจากการที่ผู้หญิงและผู้ชายตกลงที่จะอยู่กินใช้ชีวิตร่วมกันโดยไม่แต่งงานและแต่ละคนไม่มีพันธะผูกพันกันทางกฎหมาย

ครอบครัวเป็นแหล่งสร้างพลเมืองดีให้แก่ชุมชนและสังคม สมาชิกทุกคนในครอบครัวจึงมีหน้าที่จัดการและรับผิดชอบร่วมกันในการต่างให้บ้าน เป็นที่อยู่อาศัยที่น่าอยู่และปลอดภัย ดังนั้น จะเห็นว่าธรรมชาติที่แท้จริงลักษณะความเป็นอยู่ของครอบครัวนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงไม่อยู่นิ่ง บางครั้งการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นเพราะความกดดันทางเศรษฐกิจหรือสังคม ทักษะคิดและค่านิยม บางครั้งอาจถูกกำหนดโดยนโยบายรัฐบาล บางครั้งเป็นผลกระทบมาจากการย้ายถิ่นฐานการทำงาน ต่างหรือแม้กระทั่งสงครามหรือภัยธรรมชาติ

๒.๒.๓ บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว

บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว คือ การรับรู้ของสมาชิกในครอบครัวต่อการดูแลซึ่งกัน และกันในทางที่เหมาะสม ประกอบด้วย การให้ความรักความอบอุ่น การให้กำลังใจ การเอาใจใส่ดูแล ความเป็นอยู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว การให้การศึกษาอบรมสั่งสอน การให้รู้ระเบียบ กฎเกณฑ์ทางสังคม การให้ความคุ้มครองความปลอดภัย และการดูแลรักษาเมื่อเจ็บป่วย

๑) ให้การดูแลทางด้านเสรีภาพ เช่น ได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่ ได้รับประทานอาหารที่มีที่ พักอาศัย ได้รับเครื่องนุ่งห่ม ได้รับการดูแลเมื่อเจ็บป่วย

๒) เป็นที่พักพิง ทั้งร่างกาย และจิตใจ คือ ครอบครัวเป็นแหล่งที่มีรายได้ รายจ่าย มีการซื้อสิ่งต่างๆ ของการดำรงชีวิต มีที่พักผ่อนหย่อนใจ ครอบครัวเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เช่น เป็นที่ให้ ความรักความอบอุ่นเป็นบ่อเกิดของการเคารพนับถือ และมีอำนาจหน้าที่ต่างๆ ร่วมกัน

๓) มีการแบ่งหน้าที่ร่วมกันในการทำงาน คือ ครอบครัวควรมีหน้าที่จัดแบ่งว่าใครจะต่าง อะไร เช่น ใครเป็นผู้หารายได้ ใครเป็นผู้ต่างความสะดวกบ้าน ใครเป็นผู้ดูแลบุตรหรือสมาชิกอื่นๆ

๔) ต่างให้บุคคลในครอบครัวมีโอกาสร่วมสังสรรค์กันในบางครั้ง คือ ครอบครัวมีหน้าที่ ต่างให้สมาชิกได้ร่วมพบปะ พูดคุย หรือต่างกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดสานสัมพันธ์ของสมาชิกภายใน ครอบครัว

๕) ต่างหน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ของครอบครัว คือ ครอบครัวจะต้องมีการวางแผนในการ ให้กำเนิดบุตรตามความเหมาะสมต่างการเลี้ยงดูบุตร ให้การศึกษา ให้ความรักความอบอุ่น ให้อิสระเสรี ตามที่เห็นสมควร

๖) ครอบครัวควรรักษาไว้ซึ่งความเป็นระเบียบ มีขอบเขตการบริหารในครอบครัว การมีระเบียบที่ทุกคนอยู่กันอย่างมั่นคง

๗) ครอบครัวต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม คือ ครอบครัวควรมีการติดต่อสร้างสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ หรือแหล่งทางสังคมอื่นๆ เช่น ชุมชนที่เป็นเครือข่ายของตนเองเพื่อจะได้รับความช่วยเหลือเมื่อมีเหตุการณ์จำเป็น

๘) ครอบครัวควรมีแรงจูงใจและมีศีลธรรมจรรยา คือ ครอบครัวควรมีหน้าที่สร้างแรงจูงใจมีการสนับสนุนให้รางวัลสมาชิกตามความเหมาะสมเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จต่างๆ ครอบครัวควรมีการฝึกให้สมาชิกในครอบครัวมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรักใคร่ซึ่งกัน และกัน ครอบครัวควรเป็นแหล่งที่ต่างให้ทุกคนได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างเหมาะสม และเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาที่เป็นภาวะวิกฤตที่รุนแรง ครอบครัวควรเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับอุปสรรค และแก้ปัญหา ร่วมกันได้

๒.๒.๔ บทบาทความสำคัญและหน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันที่สังคมสร้างขึ้น เพื่อให้ต่างหน้าที่อันเป็นประโยชน์แก่สังคมหลายประการ สังคมยอมให้การสนับสนุนครอบครัวอย่างมั่นคง โดยมุ่งหวังให้ครอบครัวต่างหน้าที่ซึ่งสังคมมอบหมายอย่างสมบูรณ์หน้าที่ของครอบครัว คืองานที่ครอบครัวพึงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่มวลสมาชิกในครอบครัวเพื่อให้สมาชิกเหล่านั้นอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยที่ครอบครัวเป็นสถาบันที่เก่าแก่และจำเป็นที่สุดของมนุษย์ครอบครัวจึงมีการต่างหน้าที่ต่างๆ แบบเดียวกันในทุกสังคมของมนุษย์จนเราอาจเรียกได้ว่าเป็นหน้าที่สากล คือ เป็นหน้าที่ซึ่งครอบครัวของทุกสังคมต้องกระทำ^{๒๘} ได้สรุปหน้าที่ของครอบครัวโดยทั่วไป ได้ดังนี้

๑) หน้าที่ทางชีววิทยา หรือหน้าที่การให้กำเนิดแก่สมาชิก ความต้องการทางสรีระอย่างหนึ่งของมนุษย์คือ เพศรส ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีบุตร การให้กำเนิดแก่สมาชิกต้องอาศัยพฤติกรรมทางเพศ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางชีววิทยา การให้กำเนิดแก่สมาชิกควรจะเป็นตามธรรมชาติ กล่าวคือ เมื่อชายหญิง กระทบกิจกรรมทางเพศร่วมกัน ฝ่ายหญิงก็มีครรภ์เมื่อครบกำหนดก็คลอดบุตรถ้าสุขภาพของมารดาและบุตรดีบุตรก็จะเจริญเติบโตไปตามลำดับ บิดามารดาจะต้องเลี้ยงดูบุตรให้มีคุณภาพ สามารถต่างประโยชน์ให้สังคมได้ถ้าคู่สมรสไม่สามารถให้กำเนิดแก่สมาชิกได้ด้วยเหตุบางประการ สังคมก็ผ่อนปรนให้คู่สมรสรับเด็กอื่นมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมได้การรับบุตรบุญธรรม ถ้าปฏิบัติตามประเพณีและกฎหมายแล้ว บุตรบุญธรรมก็มีฐานะเหมือนกับบุตรที่เกิดจากสายโลหิตทุกประการ

๒) หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เมื่อครอบครัวผลิตเด็กออกมาแล้ว พ่อแม่ ญาติพี่น้อง จะต้องช่วยกันเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนให้เด็กได้เจริญเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป หน้าที่นี้ นับว่าสำคัญมาก ซึ่งประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๒ ประการด้วยกันคือ

(๑) การเลี้ยงดูเด็กอ่อนเพื่อให้มีร่างกายแข็งแรงเจริญเติบโต มีจิตใจสมบูรณ์

^{๒๘} เฉลียว บุญยงค์. การศึกษาชีวิตครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘, หน้า ๔๗.

(๒) การอบรมสั่งสอนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามให้เด็กโดยที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีภาวะเป็นเด็กก่อน ต้องพึงพาอาศัยอยู่กับครอบครัวของตนนานมากกว่าลูกของสัตว์ประเภทอื่นๆ ฉะนั้นโอกาสในการเรียนรู้ถ่ายทอดลักษณะอุปนิสัยใจคอ บุคลิกภาพต่างๆ จากญาติที่ใกล้ชิดเคียง ผู้ซึ่งเลี้ยงดูตนมาโดยพ่อแม่ จึงมีอยู่มาก ฉะนั้นถ้าลูกมีอุปนิสัยที่ไม่ดีหรือเป็นสมาชิกที่เลวของสังคม ความผิตย้อมตกเป็นของครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

๓) หน้าที่ในการให้ความรัก หน้าที่นี้ยังไม่มีสถาบันใดต่างแทนได้ดีกว่าครอบครัวความรักที่เด็กได้รับจากบิดามารดา หรือจากครอบครัวตนเป็นความรักที่ต่อเนื่อง ไม่มีวันสิ้นสุด เด็กที่ขาดความรักขาดความเอาใจใส่จากครอบครัว มักจะก่อปัญหาขึ้นเพื่อเรียกร้องความสนใจ เด็กมักจะมี ความโกรธ ขี้ฉงใจ ไม่รักใคร่ จะปรับตัวให้เข้ากับบุคคลภายนอก ครอบครัวก็มักจะปรับไม่ได้หรือได้ก็ ไม่ดีพอ เมื่อถึงวัยแต่งงานก็ปรับตัวให้เข้ากับคู่สมรสของตนไม่ได้

๔) หน้าที่ในทางเศรษฐกิจ คือการหาเงินมาใช้จ่ายเลี้ยงดูสนองความต้องการตามปัจจัย สำคัญ ๕ ประการ คือ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยและการศึกษา อันเป็นความจำเป็น พื้นฐานของมนุษย์หน้าที่ทางเศรษฐกิจของครอบครัวชาวตะวันตกกับครอบครัวชาวตะวันออก มี ลักษณะแตกต่างกันบ้าง ในสังคมชาวตะวันตกการที่ชายและหญิงมาสมรสกันก็ถือว่าชีวิตสมรส คือ หุ่นส่วนมีการแบ่งความรับผิดชอบ คู่สมรสบางคู่ผลัดกันทำหน้าที่หาเงินเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งศึกษาต่อ วิชาชีพ บุตรต้องขอยืมเงินจากบิดามารดา ต้องรับผิดชอบในทางเศรษฐกิจต่อบุตรมาก ต้องสงเสีย สนับสนุนในทางการเงินจนกว่าบุตรของตนจะแยกครอบครัวไปอยู่ต่างหาก

๕) หน้าที่ในการให้ความปลอดภัย บิดา มารดา มีหน้าที่ให้ความปลอดภัยแก่บุตรนับตั้ง แต่บุตรปฏิสนธิเมื่อคลอดออกมาแล้วบุตรจะต้องได้รับการปกป้องอย่างรอบครบความก้าวหน้าในทาง วิทยาศาสตร์ความก้าวหน้าในทางโภชนาการ จะช่วยให้ครอบครัวปลอดภัยและเจริญเติบโตแข็งแรง นอกจากพ่อแม่ จะให้ความปลอดภัยแก่บุตรโดยตรงแล้ว สมาคมผู้ปกครอง สมาคมสุขภาพจิต คลินิก สุขวิทยาจิต ฯลฯ ล้วนเป็นสถาบันที่ช่วยปกป้องอันตรายให้ความปลอดภัยแก่เด็กให้ความรู้แก่ ครอบครัว เพื่อต่างหน้าที่นี้ได้อย่างดี

๖) หน้าที่ในการให้การศึกษา การศึกษาในตอนเริ่มแรกชีวิตนั้น เด็กไม่ได้รับไปจากการ สั่งสอนด้วยวาจาอย่างเดียว แต่เรียนรู้โดยการเลียนแบบด้วยในฐานะครุคนแรกของบุตร บิดา มารดา จะต้องให้ความรู้ทุกๆ ด้านแก่บุตร ให้บุตรยอมรับและเข้าใจวัฒนธรรมของชุมชน ถ้าครอบครัวมีสิ่ง แวดล้อมที่ดีให้กับเด็ก การศึกษาของเด็กก็จะดีทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ การศึกษาในครอบครัวจะเป็นผลเพียงไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับแรงเสริมที่ครอบครัวให้แก่เด็ก เด็กที่บิดามารดาฝึกให้ช่วยตนเองจะเป็นคนต่างงานเป็นรับผิดชอบในการงาน วินัยที่ครอบครัวฝึกให้ย่อมช่วยให้เด็กเป็นคนที่อยู่ในระเบียบ วินัย

๗) หน้าที่ในทางศาสนา ศาสนาเป็นเครื่องผ่อนคลายความกดดันในชีวิตประจำวันผู้ที่ใช้ ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ย่อมมีโอกาสที่จะมีชีวิตที่มีคุณภาพมา กกว่าคนที่ละเลยต่อศาสนา สภาพของสังคมในปัจจุบันได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ มากมาย อาทิ ปัญหาอาชญากรรม การฉ้อราษฎร์บังหลวง การไม่ละอายต่อบาปล้วนแต่แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยที่มี จำนวนไม่น้อยเป็นพุทธศาสนิกชนแต่ชื่อ สักแต่ว่านับถือศาสนาพุทธ แต่ไม่ได้ประพฤติและปฏิบัติตน ตามกฎและหลักการแห่งศาสนาพุทธ ครอบครัวควรจะอบรมสั่งสอนและชักจูงให้บุตรได้กระต่างหน้า

ที่อันเป็นศาสนกิจประจำวัน เช่น การต่างบุญตักบาตร การสวดมนต์ไหว้พระ การต่างใจให้สะอาด ปราศจากอหิงสา (ราคะ โสภะ โทสะ โมหะ) ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในพรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา) ถ้าบุตรเข้าใจและปฏิบัติได้ก็จะต่างให้จิตใจเป็นสุขครอบครัวควรจะต่างหน้าที่ เหล่านี้ตั้งแต่บุตรของตนยังอยู่ในวัยเด็ก ซึ่งเป็นเวลาที่เด็กเรียนรู้ได้ง่าย

๘) หน้าที่ในทางสันตนาการ การขจัดปลดปล่อยความเคร่งเครียดทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์การปลดปล่อยความเคร่งเครียดทางอารมณ์เป็นเรื่องจำเป็น สำหรับผู้ใหญ่แต่สำหรับเด็กการเล่นอย่างสนุกสนานเป็นส่วนที่ช่วยให้เด็กเจริญเติบโตในด้านต่างๆ พร้อมกันหลายด้าน ครอบครัวจึงควรจัดสันตนาการให้กับเด็กทั้งในบ้านและในบริเวณบ้านรวมทั้ง นอกบ้านด้วย

๙) หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา หน้าที่นี้เป็นแนวโน้มในสังคมที่น่าเป็นห่วงกล่าวคือ สังคมถือว่าบิดา มารดา

บทบาทสำคัญของครอบครัว ๒ นัย คือ บทบาทความสำคัญหลัก และบทบาทความสำคัญรอง ดังนี้

๑) บทบาทความสำคัญหลักของครอบครัว

(๑) การให้กำเนิดแก่สมาชิก ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของคู่สมรสที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมเนียมปฏิบัติและกฎหมาย เพราะเด็กที่เกิดมานั้นจะมีสถานภาพ สิทธิและเสรีภาพของการเป็นบุตรโดยสมบูรณ์หรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้ให้กำเนิดและผู้ให้ชีวิต ซึ่งจะมีผลต่อบุตรและสังคมในระยะยาวต่อไป

(๒) การเลี้ยงดูเด็ก มิใช่ว่าใครจะปฏิบัติอย่างก็ได้แต่สังคมได้มีกฎหมายตายตัวว่า บิดามารดาต้องเลี้ยงดูบุตร ส่วนรายละเอียดการเลี้ยงดูบุตรนั้น สังคมแต่ละสังคมย่อมวางหลักเกณฑ์และแบบแผนให้คนปฏิบัติตาม คนที่เลี้ยงดูบุตรไม่ถูกต้องตามแบบแผนที่สังคมวางไว้อาจได้รับการตีเตียนหรือการลงโทษจากสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ถ้าใครละเมิดหลักเบื้องต้น คือ ไม่ยอมรับเลี้ยงบุตรของตนเลย สังคมก็มักลงโทษในอัตราที่หนักพอสมควร ซึ่งรวมไปถึงการให้ความรักแก่บุตร

(๓) การอบรมสั่งสอนเด็ก นับตั้งแต่ถือกำเนิดบิดามารดาต้องอบรมสั่งสอนให้เด็กยอมรับระเบียบแบบแผนและพฤติกรรมอันถูกต้องของสังคม เริ่มตั้งตั้งแต่ระยะที่เด็กนอนแบเบาะและพูดยังไม่ได้และระยะที่เด็กพูดได้และเคลื่อนไหวร่างกายได้สะดวก ตลอดไปจนถึงต้องเรียนหลายสิ่งหลายอย่างนอกเหนือไปจากการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคม ความรู้ความสามารถด้านอื่นที่เด็กต้องการ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของบิดามารดาที่จะต้องส่งบุตรไปเรียนในโรงเรียน รวมทั้งให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการควบคุมให้บุตรไปโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ จัดหาเครื่องใช้อันจำเป็นในการเรียนให้แก่บุตร อบรมสั่งสอนให้บุตรปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน และให้ความช่วยเหลือแก่บุตรด้วยประการต่างๆ เกี่ยวกับการเล่าเรียนเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาของเด็ก

(๔) การจัดการอาชีพให้แก่สมาชิกของครอบครัว ในอดีตในอาชีพส่วนใหญ่เป็นอาชีพเกษตรกรรมดังนั้นจึงถือเป็นหน้าที่หลักที่จะต้องสอนให้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง แต่สมัยใหม่เด็กมีโอกาสเลือกประกอบอาชีพได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น แต่ถึงกระนั้นก็เป็นหน้าที่หลักของครอบครัวที่จะต้องส่งเสริมในการจัดหาอาชีพ

(๕) การให้ความคุ้มครองแก่สมาชิก ด้วยการให้ความปลอดภัยแก่ชีวิต เกียรติยศ และชื่อเสียง กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของครอบครัว และเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ของสมาชิกในครอบครัวถ้าสมาชิกของครอบครัวถูกละเมิดสิทธิ ครอบครัวยังมีภาระที่จะต้องไปแจ้งความต่อเจ้าพนักงานหรือดำเนินคดีทางศาลด้วยตนเองอยู่

๒) บทบาทความสำคัญของครอบครัว

(๑) ในฐานะเป็นหน่วยเศรษฐกิจ ในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมถือว่าสมาชิกของครอบครัวมีหน้าที่ในการผลิตร่วมกัน ผลประโยชน์ที่เกิดจากแรงงาน ทุน และความชำนาญของสมาชิกครอบครัว ย่อมตกเป็นสมบัติส่วนกลางและสมาชิกทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับส่วนแบ่งตามที่เกณฑ์ของครอบครัวกำหนด แต่ปัจจุบันเป็นสังคมอุตสาหกรรมถึงแม้ว่าหน่วยเศรษฐกิจต้องใช้ทุนของครอบครัว ใช้แรงงานและความชำนาญที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวก็ตามแต่ครอบครัวจำนวนมากมิได้ต่างหน้าที่เป็นเศรษฐกิจเช่นนี้ เพราะบางครอบครัวอาจประกอบอาชีพการรับจ้างให้แก่ผู้อื่น รายได้ของครอบครัวอาจมาจากรายได้ของหัวหน้าครอบครัว ส่วนสมาชิกคนอื่นรายได้มาจากประกอบอาชีพเดียวกัน แต่รายได้นั้นมักเป็นสมบัติส่วนตัวของคนนั้น ดังนั้น ครอบครัวประเภทนี้จึงมิใช่หน่วยเศรษฐกิจซึ่งกำลังผลิตของตนเอง จึงได้ถือว่าเป็นหน้าที่ระดับรอง

(๒) หน้าที่ในการควบคุมพฤติกรรมของสังคม เหตุที่ครอบครัวไม่สามารถที่จะควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกได้อย่างรัดกุม จึงให้ถือว่าหน้าที่นี้เป็นหน้าที่ระดับรอง เพราะปกติครอบครัวมีอำนาจบางประการเหนือสมาชิก อาทิ

(๒.๑) อำนาจในทางเศรษฐกิจแต่ไม่มีอำนาจในการปกครองมากกว่าขอบเขตที่ประเพณีและกฎหมายกำหนดขึ้น ในบางกรณี ครอบครัวจึงขาดอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก และไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะควบคุมให้บุตรประกอบอาชีพตามความต้องการของตน

(๒.๒) เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศ ครอบครัวสมัยใหม่มีปัญหาในการใช้อำนาจทางศีลธรรมและอำนาจอื่นที่ตนมีเพื่อควบคุมพฤติกรรมทางเพศของบุตร บางครอบครัวมีปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้น ครอบครัวจึงใช้อำนาจตามกฎหมายควบคุมให้บุตรต่างตามความประสงค์ของครอบครัวไม่ได้

(๓) หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา เนื่องจากกฎหมายบังคับให้บิดามารดาเลี้ยงดูบุตรแต่ไม่บังคับให้บุตรเลี้ยงดูบิดามารดา ผลจึงปรากฏว่าคนชราในสังคมสมัยใหม่มักถูกทอดทิ้งให้เลี้ยงดูตนเอง ถึงแม้ว่าคนชราบางคนจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอที่จะไม่ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่น แต่เขาก็ถูกทอดทิ้งให้มีความหวาดหวายอยู่ตามลำพัง ในทางกฎหมายมีปัญหาในการสร้างกฎเกณฑ์อยู่เป็นอันมากเพราะบิดามารดาแต่ละคู่มียุตรหลายคน จึงเป็นเรื่องยากที่จะกำหนดว่าบุตรมีส่วนสงเคราะห์บิดามารดาอย่างไร อีกทั้งฐานะของบุตรแต่ละคนก็แตกต่างกันเพราะบุตรแต่ละคนเขามีความรับผิดชอบต่อการสร้างฐานะและความมั่นคงให้แก่ครอบครัวของเขา การบังคับให้เขามีความรับผิดชอบต่อครอบครัวดั้งเดิม ถึงแม้จะเป็นหลักการที่ดีในแง่ศีลธรรม แต่คงนำมาปฏิบัติในสภาพที่เป็นจริงได้ยาก แต่หน้าที่นี้สังคมก็ยังไม่ถือว่าเป็นหน้าที่ซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติ

ภารกิจที่สำคัญของครอบครัว ๓ มิติหลัก ดังนี้

๑) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ครอบครัวต่างหน้าที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ด้วยการเลี้ยงดูอบรมบุตร ให้มีการพัฒนาการรอบด้านทั้งกาย ใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา และ

จิตวิญญาณ มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมตามวัย ให้เติบโตเป็นคนมีคุณธรรมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีสันติสุข

๒) ด้านเศรษฐกิจ ทั้งในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยในฐานะผู้ผลิตครอบครัวมีบทบาทในการขัดเกลาอบรมบ่มนิสัยให้เป็นผู้ผลิตเชิงเศรษฐกิจที่มีคุณภาพ ในฐานะผู้บริโภคก็เป็นผู้บริโภคที่เลือกสรรบริโภคอย่างมีประโยชน์ ประหยัด ปลอดภัย รู้จักพอ รู้จักประมาณ

๓) ด้านการเมืองและการปกครอง ครอบครัวมีบทบาทในการบ่มเพาะทักษะทางการเมืองให้เกิดขึ้นในครอบครัว มีความรับผิดชอบ มีเหตุผล ยอมรับ และปฏิบัติตามกติกาของสังคมเคารพสิทธิของกันและกัน

บทบาทสำคัญของครอบครัวมีอยู่ด้วยกัน ๒ บทบาท คือ

๑) บทบาทหลักได้แก่ การให้กำเนิดแก่สมาชิก การเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอน การจัดการอาชีพให้แก่สมาชิกในครอบครัวและการให้ความคุ้มครองแก่สมาชิก

๒) บทบาทรอง ได้แก่ เป็นหน่วยเศรษฐกิจของสังคมหน้าที่ให้การควบคุมพฤติกรรมของสังคม หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา โดยหน้าที่ดังกล่าวนี้เป็นภารกิจหลักของครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน

๒.๒.๕ โครงสร้างหรือองค์ประกอบหลักของครอบครัวที่พึงประสงค์

หน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนได้กำหนดคุณลักษณะครอบครัวไทยที่พึงประสงค์ สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาครอบครัวไทยตามกรอบแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาลักษณะครอบครัวไทยที่พึงประสงค์ เพื่อให้บรรลุเป็นครอบครัวที่มีความสุข และความสุขของครอบครัวตั้งอยู่บนพื้นฐานของโครงสร้างหรือองค์ประกอบหลักที่เป็นกลไกสำคัญ ๕ ด้านดังต่อไปนี้

๑) สังคมครอบครัว เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างครอบครัวที่มีความรักและความอบอุ่น ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือ

(๑) ความสัมพันธ์ที่อบอุ่นและเอื้ออาทรต่อกัน คือ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวต่อชุมชน การที่สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ต่างให้เกิดความรักความอบอุ่น ความเอื้อเฟื้อ เกื้อหนุนกัน การแบ่งปันความรักให้คนรอบข้าง ก่อให้เกิดการช่วยเหลือกันและกันทั้งในครอบครัวและชุมชน คนในชุมชนรักและห่วงใยกัน ซึ่งจะเป็นพลังที่เข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน เป็นครอบครัวอบอุ่นและชุมชนเข้มแข็ง วิธีการสร้างความสัมพันธ์ต่างได้หลายวิธี ได้แก่ การพัฒนาความเข้าใจซึ่งกันและกัน การแสดงความจริงใจต่อกัน ความอดทน การให้อภัย และการมีประชาธิปไตยในครอบครัว

(๒) การขัดเกลาและการเรียนรู้ทางสังคม สังคมครอบครัวได้กำหนดให้ พ่อ แม่ มีหน้าที่ดูแลเลี้ยงลูกให้เติบโต พึ่งพาตนเองได้ พ่อแม่ควรสอนลูกให้รู้จักความจริง ความลำบาก รู้จักแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองสอนให้รู้จักเสียสละ รู้จักพอ ประหยัด มัธยัสถ์ ซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งพ่อแม่จะต้องปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกด้วย เพื่อแสดงให้เห็นว่าสามารถปฏิบัติได้ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่ดี ควรประกอบด้วย ๓ ลักษณะ คือ

(๒.๑) การส่งเสริมพื้นฐานทางอารมณ์ที่ดี ต่างให้เด็กมองโลกในแง่ดี ช่วยเหลือตัวเอง และแก้ปัญหาได้โดยไม่ต่างร้ายใคร และไม่ต่างร้ายตนเอง

(๒.๒) การกระตุ้นพัฒนาการเด็ก ต่างให้เด็กมีการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ

(๒.๓) การสัมผัส การกอดลูก เป็นการต่างให้เกิดความรัก ความผูกพัน ต่างให้เด็กมีความเข้าใจถึงชีวิตที่เอื้อเพื่อคนอื่น มีน้ำใจกับคนอื่น

๒) สุขภาพครอบครัว การมีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ เป็นต้นทุนที่ดีในการพัฒนาศักยภาพของคนและครอบครัว ตลอดจนสังคมโดยรวม องค์ประกอบด้านสุขภาพครอบครัวที่สำคัญคือ

(๑) ปราศจากโรคและความเจ็บป่วยเรื้อรัง หรือถ้ามีการเจ็บป่วยก็สามารถดูแลช่วยเหลือตนเองได้ สามารถควบคุมอาการของโรคมิให้รุนแรง

(๒) การดูแลสุขภาพของตนเอง มีความรู้ในการป้องกันและรักษาโรคขั้นพื้นฐาน มีการตรวจร่างกายประจำปี รวมทั้งการตรวจเฉพาะโรค

(๓) มีหลักประกันสุขภาพ เมื่อเจ็บป่วยสามารถรับบริการด้านการแพทย์ได้โดยไม่เดือดร้อน และไม่เป็นการระแกว่าครอบครัว มีสวัสดิการด้านค่าใช้จ่ายการรักษาพยาบาล เช่น การประกันสังคม หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เป็นต้น

๓) เศรษฐกิจครอบครัว เป็นตัวชี้วัดพื้นฐานที่แสดงถึงความมั่นคงของครอบครัว เพราะครอบครัวที่มีรายได้เพียงพอ ย่อมต่างให้สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่เป็นสุข มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

(๑) มีที่พักอาศัยที่มีความคงทน ถาวร และสะอาดถูกสุขลักษณะ

(๒) มีอาชีพและรายได้พอเพียงที่ไม่เดือดร้อน การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงพอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล ไม่เกิดวิกฤต มีการเพิ่มทุนต่างๆทางพร้อมกัน คือ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนสิ่งแวดล้อม และทุนเศรษฐกิจ ต่างให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

(๓) ภาวะและหน้าที่ความรับผิดชอบ สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัว ร่วมมือกันประกอบอาชีพ รู้จักแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในเรื่องเงิน รู้จักประหยัด ต่างให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครอบครัว

๔) วัฒนธรรมครอบครัว เปรียบเสมือนเข็มทิศในการชี้นำครอบครัวให้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้อง มีศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเสริมสร้างความสุข และความแข็งแกร่งให้กับครอบครัว มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

(๑) คุณค่าชีวิต ครอบครัว และสังคม การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า ควรประกอบด้วยหลัก ๕ ประการหรือ เบญจวิถี ปุถุภมโนสำนึกแห่งการเป็นมนุษย์ สัมผัสเพื่อนมนุษย์และสัมผัสธรรมชาติ ขยายความรักเพื่อนมนุษย์และความรักธรรมชาติอย่างกว้างขวาง รวมกลุ่มให้เกิดความเป็นชุมชน การเป็นบุคคลที่มีการเรียนรู้

(๒) การอนุรักษ์พลังงาน สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมไทย เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกครอบครัวและสังคมควรร่วมมือกัน ทั้งนี้เพราะการสูญเสียทรัพยากร คือ การต่างลายต้นทุนทางสังคม

และครอบครัวให้แตกสลาย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องของพฤติกรรม วิธีคิดทางวัฒนธรรม และเป็นวิถีชีวิตที่ทุกคนควรปลูกฝังให้กับสมาชิก เกิดการตระหนัก และเห็นความสำคัญในการปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีชีวิต และพฤติกรรมที่เอื้อเพื่อ และเกื้อกูลต่อการประหยัดทรัพยากรมากขึ้น และไม่แย่งกันใช้จนเสียสมดุล ตลอดจนร่วมกันผดุงวัฒนธรรมอันดีงามของไทยให้ดำรงสืบต่อไป

๕) การเกื้อหนุนสังคม การช่วยเหลือหรือเกื้อหนุนสังคม เปรียบเสมือนการสร้างร่วมเงาให้ครอบครัวเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับตนเอง ครอบครัว และสังคม มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

(๑) จิตสำนึกสาธารณะ เป็นความรู้สึกรู้สึกหรือความตระหนักในความหมาย และคุณค่าของความเป็นคนและสิ่งแวดล้อม ที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในยามเดือดร้อน หรือประสบปัญหา ความรู้สึกหวงแหนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่สูญเสียไปโดยไม่คุ้มค่า

(๒) พฤติกรรมสาธารณะ เป็นการแสดงถึงหน้าที่และความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากจิตสำนึกที่ดีตามข้อ (๑) ซึ่งถ้าสังคมสร้างคนที่มีพื้นฐานดังกล่าวนี้ได้ จะเป็นหัวใจสำคัญที่ต่างให้สมาชิกครอบครัว และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสงบอย่างแท้จริง พฤติกรรมสาธารณะที่อาจจะสะท้อนให้เห็นได้ทั่วไป เช่น การสมัครเป็นสมาชิกกลุ่ม/ชมรม การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของพ่อ-แม่่มือใหม่

คำว่า“ความมั่นคง”โดยทั่วไปหมายถึงการมีเสถียรภาพมีความสมดุลมีความยั่งยืนและยืนยาว เมื่อกล่าวถึง“ความมั่นคง”ไม่ว่าจะเป็นคนรวยหรือคนจนคนชั้นสูงคนชั้นกลางหรือคนชั้นล่างคนไทยคนจีนฝรั่งหรือคนญี่ปุ่นคนในประเทศเกษตรกรรมหรือประเทศอุตสาหกรรมคนใช้เทคโนโลยีเก่าหรือคนใช้เทคโนโลยีใหม่และอื่นๆ จะเกี่ยวข้องกับหลักพื้นฐานสำคัญของชีวิตมนุษย์โดยทั่วไป๕ประการ ดังนี้^{๒๙}

๑. ความมั่นคงทางสุขภาพได้แก่ความไม่เป็นโรคร้ายแรงไม่เจ็บไข้ได้ป่วยถึงขั้นที่เป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพหรือการดำเนินชีวิตตามปกติเป็นต้น

๒. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจคือมีช่องทางเลี้ยงชีพหรือมีรายได้เพียงพอแก่ความจำเป็นพื้นฐานของตนเองและครอบครัวอันประกอบด้วยปัจจัย๔เป็นอย่างน้อยโดยไม่มีหนี้สินที่เป็นภาระเกนกำลังส่งคืนรวมทั้งมีหลักประกันความมั่นคงของรายได้ได้ในอนาคตตามสมควร

๓. ความมั่นคงทางสังคมซึ่งรวมถึงความมั่นคงของครอบครัวและชุมชนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคมเป็นต้น

๔. ความมั่นคงทางการเมืองการปกครองได้แก่การมีสิทธิเสรีภาพเพียงพอไม่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนมีความยุติธรรมเสมอภาคในสังคมประเทศชาติมีความปลอดภัยจากการรุกรานหรือการต่างให้แตกสลายเป็นต้น

^{๒๙} ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, ความมั่นคงของครอบครัวไทย.หนังสือพิมพ์มติชน, ๕กันยายน ๒๕๔๕. http://www.thaingo.org/story/book_๐๑๓.htm, เข้าถึงเมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

๕. ความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคือมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยอย่างต่อเนื่องต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตโดยไม่เกิดการเสื่อมโทรมจนเป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อความมั่นคงด้านอื่นๆ

ความมั่นคงของครอบครัวหมายถึงความสมดุลทางสังคมรวมถึงความสุขของคนในครอบครัวด้วย คุณค่าของความมั่นคงของครอบครัวทำให้เกิดพลังในการทำงานสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวมีกำลังกายและใจในการฝ่าฟันอุปสรรคเป็นการป้องกันและแก้ปัญหาสังคมปัจจัยที่ต่างให้ครอบครัวมีความมั่นคงขึ้นอยู่กับปัจจัยเหล่านี้เป็นอย่างไรอย่าที่คู่ครองมีความคล้ายคลึงกัน (ฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคมเสมอกันมีคุณธรรมจริยธรรมเสมอกันหรือมีระดับแห่งปัญญาเสมอกัน) ความปรองดองของสมาชิกครอบครัวความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัวความเข้าใจกันของสมาชิกครอบครัวความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกครอบครัวการช่วยกันทำงานส่วนรวมของครอบครัวและสภาพแวดล้อมรอบครอบครัว

ความมั่นคงของครอบครัว^{๓๐} หมายถึง สภาวะที่สมาชิกครอบครัวดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขทั้งทางร่างกายซึ่งมีความมั่นคงทางด้านปัจจัย ๔ ได้แก่

๑) อาหารเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค

๒) และจิตใจจัดเป็นความสุขทางใจได้แก่ความรักความเข้าใจกันของสมาชิกครอบครัวความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกครอบครัว

๓) วุฒิภาวะทางอารมณ์มั่นคงรู้จักการให้อภัยพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้และการปรับตัวให้เกิดสมดุลในการดำเนินชีวิตครอบครัวอย่างยั่งยืนต่อไป

หลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนามี ๒ หลักการ ได้แก่

๑) หลักการปฏิบัติตนตามแนวอริยมรรคมีองค์ ๘ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เพราะหลักทางสายกลางถือเป็นสาระแก่นสารและสำคัญต่อชีวิตเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวได้

สัมมาทิฐิความเห็นถูกต้องคำว่า “สัมมาทิฐิ”^{๓๑} แปลตามศัพท์ว่าความเห็นถูกต้องหรือความเห็นตรงหมายถึง “ทิฐิที่ดำเนินไปตรง” ซึ่งก็คือ “ความเห็นที่ตั้งงามด้วยประเสริฐด้วยจึงชื่อว่าสัมมาทิฐิ” มีอยู่ ๒ อย่าง คือ

(๑) โลภียสัมมาทิฐิ หมายถึง มีศรัทธาเชื่อมั่นในเรื่องของกรรมและผลของกรรมเป็นความเห็นชอบในระดับโลกีย์ ซึ่งยังเกี่ยวเนื่องอยู่กับโลกเป็นเรื่องของชาวโลกยังอยู่ในภพทั้งสาม แต่เป็นความเห็นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักแห่งเหตุและผลหรือกฎแห่งกรรมที่ว่า “ต่างดีได้ดีต่างชั่วได้

^{๓๐} แม่ชีวงเพชร คงจันทร์. รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

^{๓๑} ม.ม.อ. ๑/๘๙/๒๐๙, ม.ม.(ไทย)๑๒/๘๙-๙๒/๘๑-๘๗.

ชั่ว” จัดได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวตนเรื่องบุญเรื่องบาปเรื่องโลกนี้โลกหน้าและเรื่องนรกสวรรค์เป็นต้น^{๓๒}

(๒) โลกุตตรสัมมาทิฐิ หมายถึง ปัญญาที่ประกอบด้วยอริยมรรค อริยผล คือ เห็นสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งรูปธรรมและนามธรรมโดยสภาพความเป็นจริง พันวิสัยจากโลกเหนือโลกและไม่เนื่องในภพทั้ง๓^{๓๓} คือ “กามภพรูปภพและอรุภพ” โดยบุคคลจะเข้าถึง โลกุตตรสัมมาทิฐิ ได้นั้นไม่เพียงแต่ต้องมีพื้นฐานความเห็นในโลภียสัมมาทิฐิที่มั่นคงไม่หวั่นไหวมีจิตแน่วแน่และเชื่อมั่นในเรื่องของบาปบุญคุณโทษ

๒) หลักการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวซึ่งประกอบด้วยการสร้างภูมิคุ้มกันภายในมีพระไตรลักษณ์เป็นอารมณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และภูมิคุ้มกันภายนอกคือ การปฏิบัติตามหลักทศ ๖ ผลที่ได้รับจากหลักการดังกล่าวนี้มี ๓ อย่างคือ

(๑) ได้รับประโยชน์ในโลกนี้คือ ก่อเกิดความเสมอภาคทางสังคมทางเศรษฐกิจและทางการศึกษา ก่อเกิดความปรองดองในครอบครัวและความผาสุกในการครองเรือน

(๒) ได้รับประโยชน์โลกหน้า

(๓) ได้รับประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดแต่มีความสำคัญที่สุด เนื่องจากครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่วางรากฐานให้แก่สมาชิกในสังคม โดยครอบครัวเป็นแหล่งกำเนิดของประชากรและพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม^{๓๔} ดังนั้นครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคนซึ่งหมายถึงชีวิตของทุกคนทุกเพศทุกวัย ความเป็นปึกแผ่นเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาประเทศไปสู่ความสงบสุขเจริญรุ่งเรืองแต่ก็ยังไม่สามารถบ่งชี้ได้ ว่าครอบครัวลักษณะใดที่เป็นครอบครัวเข้มแข็งเพื่อให้การบ่งชี้ความเข้มแข็งของครอบครัวมีมาตรฐานและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

มาตรฐานตัวชี้วัดและเกณฑ์ของครอบครัวเข้มแข็งได้พัฒนามาจากการสำรวจครอบครัวหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และได้กำหนดเป็นมาตรฐานกลางที่ใช้ในการวัดประเมินความเข้มแข็งของครอบครัวทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ครอบครัวทั่วไปสามารถนำไปประเมินความเข้มแข็งของครอบครัวตนเองได้และเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชุมชนและประเทศใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ครอบครัวไทยในภาพรวมได้

ครอบครัวเข้มแข็ง หมายถึง บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมายมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยพึ่งพาตนเอง พร้อมทั้งจะเกื้อกูลสังคมและครอบครัวข้าง

^{๓๒} พุทธศาสนิกชุมชนิตลธรรม. กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘, หน้า ๒๖๔.

^{๓๓} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘, หน้า ๒๖๑.

^{๓๔} จิตตินันท์ เตชะคุปต์. ประมวลสาระชีววิทยาครอบครัวและครอบครัวศึกษา. หน่วยที่ ๑-๔. พิมพ์ครั้งที่ ๓, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมจริยา, ๒๕๔๗.

ปรับตัวในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไม่สิ้นคลอนกับปัญหาหรืออุปสรรคเมื่อเผชิญปัญหาที่สามารถร่วมกันแก้ไขจนลุล่วงไปได้ด้วยดี

มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง หมายถึง ข้อกำหนดที่ได้รับการยอมรับเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติเป็นเครื่องมือการประเมินผลและการเทียบเคียงเพื่อแสดงถึงความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ตลอดจนการกำหนดนโยบายยุทธศาสตร์การดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในทุกกระดับเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ความเข้มแข็งของครอบครัวโดยมาตรฐานดังกล่าวแบ่งตัวชี้วัดความเข้มแข็งของครอบครัวออกเป็น ๓ ระดับคือ

๑) ระดับครอบครัวเพื่อให้ครอบครัวสามารถใช้ในการประเมินความเข้มแข็งของครอบครัวตนเอง

๒) ระดับชุมชนเพื่อให้หน่วยงาน/องค์กรที่ต่างงานด้านครอบครัวระดับชุมชนสามารถใช้ประเมินความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชนรวมทั้งเพื่อเป็นการติดตามและพัฒนาประสิทธิภาพการต่างงานของหน่วยงาน/องค์กรส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชนต่อไป

๓) ระดับประเทศเพื่อใช้เป็นตัวบ่งชี้สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวไทยเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ครอบครัวไทยและประเมินกลยุทธ์ในการต่างงานส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งระดับประเทศและระดับชุมชนประกอบด้วย ๔ ด้าน ได้แก่

- ๑) ด้านสัมพันธภาพ
- ๒) ด้านการพึ่งตนเอง (เศรษฐกิจสุขภาพข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้)
- ๓) ด้านทุนทางสังคม
- ๔) ด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบากยกเว้นมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งระดับครอบครัวที่มี ๕ ด้านโดยเพิ่มด้านการต่างบทบาทหน้าที่ของครอบครัว

สำหรับแนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวนั้น ประกอบด้วย

๑) แนวปฏิบัติการสร้างครอบครัวเข้มแข็งด้านสัมพันธภาพ

(๑) หลักการเคารพความแตกต่างระหว่างบุคคลพ่อแม่ลูกและบุคคลทุกคนในครอบครัวอาจมีความคิดเห็นและความรู้สึกต่อสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกันและอาจมองสิ่งต่างๆ ต่างมุมกันทุกคนจึงควรต้องรับฟังและเคารพความคิดเห็นของกันและกันอย่างมีเหตุมีผลและมีความจริงใจต่อการยอมรับศักยภาพของกันและกัน

(๒) การพัฒนาทั้งหลายทั้งปวงมีฐานมาจากการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวกล่าวคือความสัมพันธ์ที่ดีนำไปเกิดสุขภาพจิตที่ดีสุขภาพทางกายที่ดีและความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณอีกทั้งยังลดความเห็นแก่ตัวต่างให้เกิดการสื่อสารที่สร้างสรรค์ต่อกันและความอ่อนน้อมต่อกันมากขึ้น

(๓) ครอบครัวตระหนักความสำคัญของการร่วมมือร่วมใจของบุคคลในครอบครัวเพื่อสร้างเป็นฐานความเข้มแข็งทั้งเพื่อการพัฒนาชีวิตครอบครัวโดยรวมและเพื่อเตรียมพร้อมต่อการเผชิญอุปสรรคหรือภาวะวิกฤติต่างๆ ตลอดจนปัญหาใดๆ ที่อาจเกิดขึ้น

(๔) การรู้จักใช้หลักธรรมในการสร้างคุณภาพความสัมพันธ์ในครอบครัวและรู้จักทะนุบำรุงรักษาสัมพันธ์ภาพ เช่น ในครอบครัวด้วยการมีสติกับอารมณ์และพฤติกรรมเพื่อช่วยให้สัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกครอบครัวสามารถดำเนินและพัฒนาต่อไปได้อย่างราบรื่น สัมพันธ์ภาพเช่นนี้จะเปิดทางให้เกิดการสื่อสารที่ชัดเจนสร้างสรรค์ สามารถสนองตอบความต้องการของครอบครัวได้อย่างสมบูรณ์ การตระหนักในความสำคัญของการสร้างสัมพันธ์ภาพในครอบครัวว่าเป็นบ่อเกิดแห่งพลังทั้งปวง โดยเฉพาะพลังคุณธรรมจึงควรระวังรักษาและพุ่มพักดูแลความสัมพันธ์ในครอบครัวไว้ให้มั่นคงยืนยาว ด้วยความเอาใจใส่และอนาทรต่อกันอย่างสม่ำเสมอทั้งในยามสุขและยามทุกข์ ให้รู้จักใช้คุณค่าจากบทเรียนและประสบการณ์ชีวิตครอบครัวทุกชั้นตอนให้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในครอบครัวของตน เพื่อจะได้สามารถแผ่ขยายความเข้มแข็งของครอบครัวตนออกไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมภายนอกสืบต่อไป

๒) แนวปฏิบัติเพื่อสร้างครอบครัวเข้มแข็งด้านการต่างบทบาทหน้าที่ของครอบครัว

(๑) ครอบครัวยังต้องพึงตระหนักในความสำคัญในหน้าที่และบทบาทความรับผิดชอบของตนในการอบรมดูแลเด็กว่าต้องไม่ยกความรับผิดชอบนี้ให้แก่ใคร

(๒) สร้างแบบอย่างที่ดีมีวินัยและใช้คุณธรรมพื้นฐานในการจัดการดูแลครอบครัวให้ประจักษ์แก่เด็กและสมาชิกครอบครัวทุกคน

(๓) บทบาทของชาย-หญิงบทบาทของพ่อแม่และบทบาทของลูกอาจกำหนดให้มีแตกต่างกันบ้างในแต่ละสังคมวัฒนธรรมหากในการปฏิบัติบทบาทเหล่านี้มีไว้เพื่อสนับสนุนกันไม่ใช่ให้ลบล้างกันแต่ต้องเติมเต็มให้กันและกันในการกิจพัฒนาเด็กและครอบครัว

(๔) พึงรู้จักให้ส่งเสริมกันและกันในการต่างดีในบทบาทหน้าที่ภายในครอบครัวและรู้จักขยายขอบเขตของการต่างความดีออกสู่ชุมชนและสังคมภายนอกอย่างสม่ำเสมอเนื่องการต่างบทบาทหน้าที่ในครอบครัวที่เข้มแข็งจะมีทั้งลักษณะความเป็นเอกภาพการยึดหยุ่นความสมดุลและการเรียนรู้ร่วมกันรวมกันเป็นพลังแห่งความรับผิดชอบต่อการผลักดันให้ครอบครัวสามารถก้าวไปข้างหน้าได้ด้วย ความมั่นคงและเชื่อมั่น

๓) แนวทางการส่งเสริมให้ครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้ โดยการพึ่งตนเองได้ของครอบครัวหมายถึง ความสามารถของครอบครัวที่จะยืนหยัดอยู่ได้ด้วยลาแข้งของตนเองสามารถควบคุมทิศทางพฤติกรรมของครอบครัวให้ไปในทิศทางที่เป็นเป้าประสงค์ของครอบครัวได้การพึ่งตนเองของครอบครัวที่จะนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งในครอบครัวได้จะต้องครอบคลุมการพึ่งตนเองได้ใน ๔ เรื่องใหญ่ๆ ต่อไปนี้คือ

(๑) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ความเข้มแข็งของครอบครัวต้องมีความที่แข็งแรงพอสมควรทางเศรษฐกิจการสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นควรดำเนินไปที่ละน้อยและเริ่มได้จากพลัง

ความกลมเกลียวใกล้ชิดกันของครอบครัว โดยเฉพาะระหว่างพ่อแม่ลูกพ่อแม่สอนลูกตั้งแต่เล็กให้เคารพอาชีพสุจริตทุกอาชีพและต่างตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกในด้านการออมการใช้จ่ายที่ไม่เกินตัวดำเนินชีวิตตามหลักธรรมพื้นฐานและแนวเศรษฐกิจพอเพียงการรู้จักต่างบัญชีการใช้จ่ายในครอบครัวเมื่อเกิดวิกฤติในครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจก็พยายามตั้งสติและใช้หลักการพึ่งตนเองก่อนด้วยการวิเคราะห์ดูปัจจัยสาเหตุพยายามพลิกฟื้นวิกฤติให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกันทั้งครอบครัวโดยตระหนักว่าทุกปัญหามีทางออกถ้าเกิดทางตันจริงๆ ก็รู้จักแสวงหาการสนับสนุนจากแหล่งภายนอกโดยไม่ปล่อยให้ชีวิตดำเนินไปแบบคนสิ้นหวังการรู้จักเผชิญกับปัญหาอย่างกล้าหาญและรู้จักใช้เหตุผลตลอดจนใช้ความพยายามอย่างเต็มความสามารถจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับครอบครัวอีกทั้งยังจะช่วยเติมพลังแห่งความรักความอาทรห่วงใยกันระหว่างสมาชิกครอบครัว

(๒) การพึ่งตนเองได้ทางสุขภาพ หนึ่งถ้าครอบครัวสามารถสร้างตนเองจนมีฐานะมั่นคงแต่ไม่ระมัดระวังรักษาตนทางด้านสุขภาพมีความอ่อนแอในการพึ่งตนเองทางสุขภาพก็จะต้องให้เกิดการลดทอนด้านความเข้มแข็งของครอบครัวลงได้ครอบครัวเข้มแข็งจึงต้องพึงระวังป้องกันรักษาตนเองทางด้านสุขภาพโดยปฏิบัติสิ่งต่อไปนี้

(๒.๑) พึงตระหนักในความสัมพันธ์ซึ่งสัมพันธ์กันระหว่างสุขภาพทางร่างกายและสุขภาพทางอารมณ์จิตใจเมื่อสุขภาพทางกายสมบูรณ์ดีสุขภาพจิตก็จะดีตามไปด้วยเมื่อร่างกายแข็งแรงจิตใจแข็งแรงอารมณ์ปลอดโปร่งสามารถมองโลกในแง่ดีมองเห็นและยอมรับข้อบกพร่องของตนได้กระจ่างขึ้นขณะเดียวกันก็ยอมรับข้อบกพร่องของคนอื่นในครอบครัวได้มากขึ้นรวมพลังกันแก้ไขข้อบกพร่องให้กันและกันและรู้จักเสริมพลังจิตใจให้กันและกันให้เกิดเป็นภูมิคุ้มกันต่อต้านปัญหาอันอาจเกิดขึ้นจากภัยอันตรายต่างๆ

(๒.๒) พึงเห็นความสำคัญของการพึ่งตนเองได้ในการระวังรักษาสุขภาพเพื่อการป้องกันแต่ถ้าเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยที่ไม่อาจดูแลตนเองได้ก็ไม่ประมาทหรือตื่นตระหนกหาวิธีรักษาหรือช่วยเหลือจากแหล่งชำนาญการต่างๆ ได้เมื่อพบความผิดปกติใดๆ ทางสุขภาพก็ให้แสวงหาค่าปรึกษาจากแพทย์อย่างทันที่

(๒.๓) สร้างจิตสำนึกแห่งความปลอดภัยให้แก่สมาชิกทุกคนในครอบครัวให้ตระหนักในคุณค่าของการมีชีวิตที่มีคุณภาพและปลอดภัยเพื่อรักษาความเข้มแข็งของครอบครัวไว้ไม่ให้สูญเสีย

๓) การพึ่งตนเองได้ทางข้อมูลข่าวสาร ยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารจำเป็นต้องมีการแสวงหาพร้อมกับการกลั่นกรองข้อมูลต่างๆ ที่เข้ามากระทบครอบครัวทุกสิ่งทุกอย่างมีสองด้านด้านดีและด้านไม่ดีข้อมูลข่าวสารในโลกปัจจุบันที่เข้ามากระทบต่อสัมผัสต่างๆ ของบุคคลมีมากมายเหลือคณานับ ทุกคนในครอบครัวต้องร่วมกันสร้างกำแพงรับความหนักเบาของข้อมูลที่เข้ามาสู่ครอบครัว ข้อมูลบางส่วนดีเป็นประโยชน์สำหรับการป้องกันเช่นข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพอนามัยข้อมูลบางส่วนอาจใช้ในการป้องกันแก้ไขปัญหาสังคมขณะที่บางส่วนก็อาจเป็นข้อมูลที่ควรระวังในการคัดกรองการรับรู้ข้อมูลบางส่วนอาจเป็นอันตรายต่อการรับเข้ามาโดยปราศจากการคัดกรองข้อมูลแต่ละประเภทแต่ละอย่างอาจมีความเหมาะสมต่อวัยหรือประสบการณ์ของบุคคลไม่เหมือนกันขณะที่ครอบครัวต้องยอมรับว่าข้อมูลข่าวสารในโลกปัจจุบันเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมากขณะเดียวกันก็

เปลี่ยนแปลงเร็วมากครอบครัวจึงมีหน้าที่ร่วมกันที่จะช่วยกันดูแลคัดกรองข้อมูลต่างๆ ให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกครอบครัวให้มากที่สุดให้รู้จักคัดเลือกข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ทั้งในทางบวกและทางลบโดยอาจใช้หลักปฏิบัติดังต่อไปนี้

(๓.๑) ยอมรับว่าข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เข้ามากระทบสังคมและครอบครัวมีมากมาย จำเป็นที่จะต้องมีการคัดกรองแยกสิ่งที่เป็นขยะไม่มีค่าให้เหลือข้อมูลที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของครอบครัว

(๓.๒) ให้รู้จักบริโภคข้อมูลข่าวสารต่างๆ รอบตัวด้วยการใช้สติปัญญาการรู้จักใช้ข้อมูลข่าวสารด้วยการใช้สติปัญญาจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีค่าในการพัฒนาตนเองและครอบครัว

(๓.๓) ให้รู้จักใช้สติกับการใช้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ โดยพิจารณาถึงความพอเพียงของข้อมูลที่จะรับเข้าไปในชีวิตเพื่อให้เกิดความพอดีในการใช้ไม่ทำให้เกิดการเสียความสมดุลในชีวิต เพราะการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพไม่ได้อาศัยข้อมูลข่าวสารแต่เพียงอย่างเดียวแต่ยังมีด้านอื่นๆ ของชีวิตที่ครอบครัวจะต้องดูแลรักษาอีกมาก

(๓.๔) ต้องมีความรับผิดชอบในการรับการใช้และการส่งต่อสาระต่างๆ ของข้อมูลข่าวสารโดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวและสังคม

๔) การพึ่งตนเองได้ทางการเรียนรู้ เนื่องจากการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในชีวิตของบุคคลและครอบครัวทั้งนี้เพราะผลจากการเรียนรู้อาจนำบุคคลไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างมากมายโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมและจิตใจกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นนับแต่เวลาที่เด็กเกิดปฏิสนธิในท้องของแม่เด็กเรียนรู้ที่จะปรับตัวตั้งแต่ก่อนเกิดเมื่อเกิดมาแล้วและมีชีวิตอยู่จนทราบเท่าที่หมดสิ้นชีวิตก็มีกระบวนการเรียนรู้ดำเนินไปตลอดเวลาไม่สิ้นสุดครอบครัวเข้มแข็งจึงต้องมีลักษณะการพึ่งตนเองได้ในด้านนี้ถ้าปราศจากความสามารถในด้านดังกล่าวนี้แล้วครอบครัวก็ไม่สามารถพัฒนาไปสู่เสถียรภาพที่จะต่อต้านต่อสิ่งที่เป็นอันตรายต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกครอบครัวได้ ครอบครัวจึงมีภาระสำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งในการที่จะต้องช่วยให้สมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้อย่างถูกต้องในด้านการเรียนรู้ซึ่งก็มีข้อปฏิบัติดังต่อไปนี้

(๔.๑) ให้ครอบครัวตระหนักว่าการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญของชีวิตที่ไม่เคยหยุดนิ่ง ในวัฏจักรการพัฒนาครอบครัวซึ่งเริ่มตั้งแต่การก่อตั้งครอบครัวการดูแลครอบครัวที่มีสมาชิกในวัยต่างๆ ไปจนกระทั่งการเข้าสู่ระยะท้ายสุดของความสมบูรณ์ในชีวิตครอบครัวคือการจากพรากจากคู่ครองหรือสมาชิกครอบครัวทุกชั้นทุกตอนของชีวิตครอบครัวล้วนมีการเรียนรู้ที่ต้องกระทำทั้งสิ้น

(๔.๒) ครอบครัวจึงต้องรู้จักแสวงหาความรู้เพื่อการเรียนรู้สิ่งต่างๆ เพื่อการปรับปรุงดูแลพฤติกรรมและจิตใจของสมาชิกครอบครัวให้ไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนาซึ่งเริ่มตั้งแต่การเรียนรู้ที่จะให้การรู้คิดรู้จักใช้เหตุผลในการขบปัญหาต่างๆ และการเรียนรู้ทางสังคมเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตสอดคล้องกับสังคมภายนอกโดยรวมและสังคมโลก

(๔.๓) ให้พยายามเรียนรู้ผลที่เกิดขึ้นจากภาวะการณ์ต่างๆ ทั้งในระดับครอบครัวของตนเองและของผู้อื่นซึ่งมีอยู่หลากหลายทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อการรู้จักและพัฒนาครอบครัวของตนให้มากขึ้น

(๔.๔) ครอบครัวจะต้องตระหนักในคุณค่าความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้และรู้จักแสวงหาแหล่งข้อมูลที่ทำให้ความรู้ต่างๆ ตลอดจนรู้จักถ่วงถ่วงการใช้ประโยชน์จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เหล่านั้น

(๔.๕) ให้ครอบครัวแต่ละครอบครัวตระหนักในความสำคัญของการรวมพลังความรู้ให้รู้จักผนึกกำลังกันเป็นเครือข่ายความรู้เพื่อการเรียนรู้ประสบการณ์จากกันและกันการรู้จักเรียนรู้จากการสร้างเครือข่ายจะช่วยทำให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัวอื่นๆ ซึ่งอาจมีลักษณะเหมือนกันหรือแตกต่างกันได้โดยต่างให้ความเคารพในศักดิ์ศรีและคุณค่าของกันและกันการพึ่งตนเองได้ทางการเรียนรู้ของครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสร้างชุมชนเข้มแข็งและสังคมเข้มแข็งโดยผู้รับผิดชอบครอบครัวเป็นผู้เริ่มก่อนด้วยการรู้จักแสวงหาแหล่งความรู้ในตนเองแล้วขยายสู่การเรียนรู้จากแหล่งภายนอกตนรู้จักผสมผสานความรู้ที่ได้จากแหล่งภายในและภายนอกตนให้เกิดประโยชน์และคุณค่าต่อการเรียนรู้การรักษาและการสืบทอดคุณค่าของการเป็นครอบครัวไว้ตลอดไป

ในส่วนของการสร้างและพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งด้านทุนทางสังคมเนื่องจากแต่ละครอบครัวจะมีทั้งจุดดีและจุดอ่อนแตกต่างกันออกไปทำให้ต้นทุนทางสังคมที่จะมีส่วนเกื้อหนุนให้ได้รับการยอมรับจากบุคคลและสังคมทั่วไปของแต่ละครอบครัวมีไม่เหมือนกันแต่จากความแตกต่างดังกล่าวครอบครัวไม่ควรที่จะนำมาประเมินครอบครัวของตนว่ามีสถานภาพต่างตลอดไปหากควรที่จะต้องศึกษาและพิจารณาใคร่ครวญว่าจุดดีของครอบครัวของเราอยู่ตรงใดบ้างจุดอ่อนของครอบครัวอยู่ ณ ที่ใดจะมีทางในการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นได้อย่างไรบ้างในอนาคต

ต้นทุนทางสังคมครอบคลุมความหมายที่กว้างไปกว่าเรื่องของสถานภาพหรือวัตถุหรือความได้เปรียบทางกายภาพหากยังหมายครอบคลุมถึงลักษณะหรือคุณค่าภายในของตัวบุคคลหรือสังคมที่ถ้าหากมีอยู่แล้วแต่ไม่ได้รับการพัฒนาหรือตระหนักถึงคุณค่าภายในของตัวบุคคลหรือสังคมก็จะลดทอนความงามหรือความมีคุณค่าจึงเป็นหน้าที่ของครอบครัวที่จะรู้จักเข้าใจและเรียนรู้บุคคลในครอบครัวเช่นพ่อแม่เรียนรู้ลักษณะต่างๆ ในตัวลูกรู้จักพัฒนาและส่งเสริมสิ่งที่มีอยู่ในตัวลูกในด้านดีให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นขณะเดียวกันก็รู้จักเรียนรู้และเข้าใจลักษณะที่ยังต้องการแก้ไขปรับปรุงต่อไปเพื่อให้ลักษณะที่ยังไม่น่าพอใจนั้นจะได้รับการดูแลส่งเสริมแก้ไขจะเป็นทุนหนึ่งทางสังคมที่มีค่าได้

นอกจากลักษณะทางกายภาพและลักษณะทางจิตสังคมแล้วทุนทางสังคมในด้านการศึกษาก็เป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ครอบครัวจะต้องดูแลสอดส่องในครอบครัวให้มีการพัฒนาในเรื่องนี้หลายคนให้ความสำคัญต่อการศึกษาว่าเป็นบันไดไปสู่การพัฒนาสถานภาพทางสังคมและการไต่เต้าสู่อำนาจในสังคมซึ่งนับว่าเป็นความเข้าใจที่ผิดเพราะคุณค่าที่แท้จริงของการศึกษานั้นไม่ใช่ทางไปสู่เป้าหมายเชิงวัตถุหากคุณค่าที่แท้จริงของการศึกษานั้นคือการยกระดับคุณภาพของคนให้เป็นผู้ที่สามารถมองสิ่งต่างๆ ได้กว้างขึ้นและลึกซึ้งขึ้นการศึกษาจึงไม่ได้วัดด้วยปริญญาบัตรหรือเกียรติที่ได้รับหากวัดด้วยคุณภาพทางจิตใจของคนการศึกษามีทั้งในระบบที่ต้องเรียนในสถานศึกษาและนอกระบบที่ไม่ต้อง

เรียนในสถานศึกษาการศึกษาทุกแขนงทุกสายอาชีพล้วนมีคุณค่าช่วยให้บุคคลที่ได้รับการฝึกอบรมในสถาบันการศึกษานั้นๆ พบทางออกที่มีค่าทั้งต่อตัวเองสังคมและประเทศชาติการสร้างและพัฒนาทุนสังคมด้านการศึกษาจึงเป็นกระบวนการช่วยอบรมที่ละเอียดอ่อนไม่แพ้การฝึกอบรมเลี้ยงดูทางบ้านพ่อแม่จึงไม่ควรบังคับเด็กหรือลูกหลานให้เข้าสู่สถาบันการศึกษาหรือสายอาชีพที่ตนต้องการตามกระแสสังคมแต่ต้องเปิดโอกาสให้ลูกและบุตรหลานได้ศึกษาในสิ่งที่เขาถนัดและสนใจอย่างแท้จริงเพราะสิ่งนี้เองจะช่วยให้เขาเห็นคุณค่าในตนเองรู้สึกตนว่าสามารถเคารพต่อศักดิ์ศรีที่แท้จริงของเขาได้เมื่อเขารู้สึกเช่นนั้นทุนสังคมในตัวเขาจะแบ่งบานขึ้นจนเป็นที่ประจักษ์และยอมรับจากสังคมและคนอื่นได้ครอบครัวมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้างพุ่มพักลักษณะทางจิตใจตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลลักษณะทางจิตที่จัดเป็นทุนสังคมที่ทุกฝ่ายให้การยอมรับซึ่งได้แก่การมีจิตมุ่งอนาคตมุ่งสัมฤทธิ์ควบคุมตนตลอดจนการมีจิตสาธารณะและจิตพอเพียงนั้นต้องอาศัยกระบวนการฝึกอบรมที่ละเอียดอ่อนยาวนานและการเห็นต้นแบบที่ดีงามและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเห็นความสำคัญของสิ่งนั้นๆ ต้นทุนสังคมด้านนี้ยังมีความสำคัญยิ่งต่อครอบครัวเข้มแข็งที่ต้องมีนิยามมั่นคงไม่คลอนแคลนไปตามกระแสวัตถุพยายามรักษาสุขภาพจิตเด็กและครอบครัวเสริมสร้างปัญญาการรู้จักดีให้กับเด็กตลอดจนเลือกสรรประสบการณ์อันมีค่าต่างๆ ให้เด็กได้เรียนรู้ทั้งหมดนี้จัดเป็นรากฐานของการพัฒนาจริยธรรมทั้งหลายทั้งปวง

แนวทางการปฏิบัติที่อาจช่วยให้แต่ละครอบครัวรับมือกับภาวะเสี่ยงและภาวะยากลำบากได้

๑) การเตรียมพร้อมเพื่อการป้องกันการรู้จักเตรียมตัวเตรียมใจไว้ให้พร้อมดีกว่าการรอให้เกิดปัญหาเสียก่อนแล้วหาทางแก้การเตรียมพร้อมของครอบครัวสามารถกระทำได้หลายอย่างได้แก่การแสวงหาข้อมูลความรู้นั้นก็คือเริ่มตั้งแต่การสร้างชีวิตครอบครัวที่มีความสุขมั่นคงจำเป็นที่หุ้นส่วนชีวิตทั้งหญิงชายจะต้องมีการเตรียมตัวเตรียมใจเสียก่อนด้วยการเรียนรู้กันและเห็นความสำคัญของการรับบริการตรวจร่างกายและจิตใจเพื่อรับบทบาทใหม่ในครอบครัวมีการเตรียมตัวสร้างหลักฐานให้แก่ครอบครัวด้วยการมีอาชีพและที่พักอาศัยที่มั่นคงตลอดจนรู้จักแสวงหาข้อมูลความรู้ในเรื่องสภาพแวดล้อมรอบตัวถ้าเป็นสถานที่อยู่ในเขตอันตรายต่อการเกิดภัยธรรมชาติก็ต้องแสวงหาข้อมูลในการปฏิบัติตัวเพื่อการป้องกันก่อนการเกิดเหตุขึ้นเตรียมกายใจเพื่อการรับสภาพอย่างไม่ประมาทข้อมูลความรู้แต่ละด้านที่แสวงหาและได้มาสามารถใช้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการป้องกันและจัดการความเสี่ยงได้ทุกประเภทที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

๒) การรวมพลังกายจิตของสมาชิกครอบครัวทุกคนโดยเริ่มจากผลเป็นหัวหน้าครอบครัวหาตนเป็นตัวอย่างที่ดีในการเผชิญปัญหาด้วยการใช้การตัดสินใจด้วยเหตุผลไม่ใช่อารมณ์วู่วามที่จะต้องตั้งสติและให้คุณค่าต่อความคิดของทุกคนในครอบครัวเพื่อความร่วมมือร่วมใจและร่วมพลังกันทั้งในเวลาปกติและคับขัน

๓) การปรับกายและจิตใจเมื่อเกิดการเผชิญกับภาวะเสี่ยงที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้และจะต้องมีการปรับให้สามารถจัดการกับภาวะยากลำบากได้ครอบครัวต้องตั้งสติไม่ตื่นตระหนกตกใจหาหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด

๔). การรู้จักยอมรับการช่วยเหลือจากภายนอกถ้าภาวะเสี่ยงและภาวะยากลำบากมีความรุนแรงเกินกว่าที่ครอบครัวและสมาชิกครอบครัวจะรับไว้ได้แต่โดยลำพังให้แสวงหาหรือรับความช่วยเหลือจากภายนอกซึ่งอาจจะเป็นองค์กรหรือบุคคลที่มีทักษะและประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ โดยทันที

๕) การมองภาวะเสี่ยงภาวะยากลำบากและภาวะวิกฤติทั้งสองด้านคือทั้งทางด้านบวกและด้านลบเมื่อใดที่ภาวะเสี่ยงและภาวะยากลำบากหรือภาวะวิกฤติเกิดขึ้นกับครอบครัวได้แล้วในด้านลบอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจและการสูญเสียทั้งทางกายภาพและจิตใจแต่ในด้านบวกภาวะเหล่านี้กลับจะช่วยเรียกพลังความร่วมมือความรักความสามัคคีระหว่างสมาชิกครอบครัวให้เข้ามาอยู่ด้วยกันอย่างมั่นคงพบสิ่งดีๆ ในตัวสมาชิกอย่างไม่เคยได้พบเห็นมาก่อนเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในพลังที่จะร่วมกันเผชิญต่อผู้ร่วมกันเพื่อเอาชนะอุปสรรคต่างๆ จนประสบผลสำเร็จ

สุดท้ายคือการพยายามเลี่ยงหรือลดปัจจัยเสี่ยงให้เหลือน้อยที่สุดพร้อมกับพยายามเพิ่มการสร้างปัจจัยปกป้องเพื่อลดหรือป้องกันภาวะเสี่ยงและภาวะยากลำบากการต่างเช่นนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถมองภาวะเหล่านี้ด้วยจิตใจเข้มแข็งและเปิดกว้างและยอมรับในสังขรณ์ของชีวิตว่าทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงทั้งเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับสลายไปภาวะเสี่ยงและภาวะยากลำบากก็เป็นไปตามหลักสังขรณ์นี้เมื่อเกิดขึ้นได้อยู่ได้ชั่วขณะแล้วก็ดับไปได้เช่นกันอย่างไรก็ตามขณะที่มีการยอมรับสังขรณ์ของชีวิตก็จำเป็นต้องพยายามพลิกฟื้นสภาพชีวิตขึ้นมาให้ภายใต้ขีดจำกัดที่มีอยู่เพื่อพิสูจน์ความเข้มแข็งของครอบครัวในการที่จะต่อสู้เพื่อคืนสู่สภาพปกติหรือที่ใกล้เคียงกับสภาพปกติให้มากที่สุดได้

แนวคิดจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในรัชกาลปัจจุบันที่ทรงมอบให้แก่พสกนิกรชาวไทยเพื่อเป็นหลักหรือแนวทางดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเติบโตที่ยั่งยืนซึ่งสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติตน กระดับโดยเฉพาะครอบครัวซึ่งได้แก่

๑) หลักของการใช้เหตุผลอยู่ใช้กิเลสตัณหาเป็นเครื่องนำทางชีวิตไม่จำเป็นต้องต่างตามกระแสโลกหรือกระแสสังคมซึ่งเน้นเฉพาะความสำคัญของวัตถุ

๒) หลักการต่างอะไรให้ต่างพอประมาณการรู้จักต่างพอประมาณเป็นการตรวจสอบศักยภาพของตนเองก่อนว่าฐานะของตนอยู่ที่ตรงใดจะพัฒนาสิ่งใดควรพิจารณาจากความสามารถหรือศักยภาพที่ตนมีเสียก่อน

หลักการข้อนี้ก็คือการปฏิบัติตามสายกลางนั่นเองหลักการสร้างภูมิคุ้มกันทั้งทางกายและจิตเนื่องจากบุคคลไม่อาจรู้ได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในแต่ละวันเวลาและสถานการณ์ซึ่งมีการผันแปรเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาต่างให้ควบคุมการวางแผนสิ่งต่างๆ เป็นไปได้ยากเนื่องจากมีปัจจัยเสี่ยงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาการสร้างภูมิคุ้มกันจึงอาจต้องเน้นทั้งการสร้างหรือการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางกายและจิตไปพร้อมๆ กันซึ่งได้แก่ความสามารถของบุคคลในการที่จะรักษาสติและความรับผิดชอบสามารถสร้างหลักฐานได้มั่นคงมีการตระหนักในคุณค่าของตนเองสามารถพึ่งตนเองได้มองโลกในแง่ดีตลอดจนสามารถวางแผนเรียนรู้เพื่อพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายได้พร้อมกับหลักการสำคัญ

สามประการดังกล่าวผู้ปฏิบัติก็จะต้องสร้างเงื่อนไขสำคัญเพื่อการปฏิบัตินั้นอีกด้วย นั่นก็คือการรู้จักพากเพียรใฝ่แสวงหาความรู้รู้จักติดตามความก้าวหน้าของเนื้อหาความรู้อยู่เสมอควบคู่ไปกับการปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีคุณธรรม-จริยธรรมสมาชิกครอบครัวใดองค์กรใดที่ยึดหลักคุณธรรมแห่งความดีคือมีจิตใจดีคิดดีประพฤติดีการพัฒนาตนและครอบครัวสู่ความเข้มแข็งก็จะเป็นไปอย่างมั่นคงยั่งยืนสามารถจัดการกับภาวะเสี่ยงทั้งหลายได้อย่างมีสติและรอบคอบปลอดภัยจากอันตรายทั้งมวล

ครอบครัวเข้มแข็งตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง ๕ ด้านจะแสดงคุณสมบัติสำคัญต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) มีความเชื่อและความรับผิดชอบต่อการเสริมสร้างความอยู่ดีและการพัฒนาสมาชิกครอบครัวมีสุข

๒) มีจิตชื่นชมต่อสิ่งที่สมาชิกครอบครัวสามารถแสดงออกไม่ว่าสิ่งนั้นจะเล็กน้อยเพียงใดก็ตามอีกทั้งยังสนับสนุนให้เขากระตือรือร้นให้ดียิ่งขึ้นไปอีก

๓) มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะให้ครอบครัวใช้เวลาและกระตือรือร้นทำสิ่งต่างๆ ร่วมกันไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม

๔) ทุกเหตุผลของครอบครัวจะมีวัตถุประสงค์และเป็นฐานในการช่วยให้ชีวิตครอบครัวดำเนินต่อไปได้ทั้งในเวลาปกติและวิกฤติ

๕) มีความรู้สึกประสานสัมพันธ์สอดคล้องกับสมาชิกครอบครัวในเรื่องค่านิยมการให้ความสำคัญต่อเวลาและการใช้พลังต่อการทำสิ่งที่จะนำครอบครัวไปสู่จุดปลายทางความต้องการที่ดีงามและหน้าที่อันควรปฏิบัติ

๖) มีความสามารถในการสื่อสารกันในทางใดทางหนึ่งโดยเน้นให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางบวกต่อกันและกันระหว่างมวลสมาชิกครอบครัว

๗) มีการแสดงกฎปฏิบัติของครอบครัวค่านิยมและความเชื่อที่ชัดเจนอันจะนำไปสู่ความคาดหวังที่กระจ่างชัดเกี่ยวกับพฤติกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับและพึงปรารถนา

๘) เป็นที่รวมอันหลากหลายของยุทธวิธีต่างๆ ที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่ในการดูแลจัดการกับเหตุการณ์ต่างๆ ของชีวิตทั้งยามปกติและไม่ปกติ

๙) มีความสามารถในการร่วมกิจกรรมแก้ปัญหามากมายที่มีไว้เพื่อการประเมินทางเลือกสำหรับใช้ในการตอบสนองความต้องการและเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีประโยชน์ต่างๆ ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้

๑๐) แสดงความสามารถในการเป็นผู้มองโลกด้านดีและเห็นทางบวกในเกือบทุกด้านของชีวิตรวมทั้งมีความสามารถที่จะมองวิกฤติและปัญหาให้เป็นโอกาสต่อการเรียนรู้และพัฒนา

๑๑) มีความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนในบทบาทต่างๆ ที่จำเป็นต่อการเป็นแหล่งทรัพยากรอันมีค่าและเป็นประโยชน์เพื่อสนองต่อความต้องการของครอบครัว

๑๒) มีความสมดุลระหว่างการใช้แหล่งทรัพยากรครอบครัวทั้งภายในและภายนอกในการดูแลจัดการและการปรับตนให้เข้ากับเหตุการณ์ชีวิตและการวางแผนเพื่ออนาคต

๑๓) มีการยึดมั่นต่อหลักธรรมของศาสนาในการปฏิบัติตนและการปฏิบัติต่อผู้อื่นทั้งในครอบครัวและนอกครอบครัว

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักเศรษฐศาสตร์

ปัจจุบันนี้มนุษย์กำลังถูกระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยมเข้าครอบงำจิตใจอย่างรุนแรงโดยไม่รู้สึกรู้สีก้าว การซึมซาบของวัฒนธรรมบาปต่างให้มนุษย์ส่วนใหญ่หลงใหลลืมหืมตาและหลงระเริง เห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางด้านจิตใจ บางคนยอมทำทุกอย่างทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุหรือสิ่งของหรือกระทั่งอำนาจที่ตนเองต้องการ สภาพสังคมที่ปรากฏในปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงความที่แต่ละคนกำลังกระเสือกกระสนดิ้นรนแสวงหาในสิ่งที่ตนเองปรารถนาอย่างไม่มีจุดจบ การบริโภคได้กลายเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตของคนในปัจจุบันการบริโภคเป็นทั้งจุดหมายและเป็นตัวกำหนดคุณค่าชีวิต ห้างสรรพสินค้าจึงเป็นแหล่งแสวงหาความสุขที่คนส่วนใหญ่รู้จักและคุ้นเคย การซื้อของหรือเที่ยวห้างก็กลายเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้เหมือนยาเสพติดที่กำลังระบาดรุนแรง การใช้จ่ายเงินผ่านบัตรเครดิตก็สามารถทำได้อย่างง่ายดายในสังคมปัจจุบัน รูปแบบของการบริโภคนั้นมีหลากหลายจากการบริโภควัตถุและบริการพัฒนาไปสู่การบริโภคประสบการณ์และสัญลักษณ์ การบริโภคอย่างไม่รู้จักประมาณและไม่คำนึงถึงคุณค่าและโทษนี้ มีผลเสียอย่างมหาศาลต่อวิถีชีวิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในสังคม และต่อสิ่งแวดล้อมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๒.๔.๑ ความหมายของเศรษฐศาสตร์

วิชาเศรษฐศาสตร์มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า “Economic” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า “Oikono Mikos” แปลว่า การบริหารจัดการ การของครัวเรือน ดังนั้น วิชาเศรษฐศาสตร์จึงมีต้นกำเนิดมาจากการศึกษาเกี่ยวกับ การบริหารจัดการ การกิจกรรมของครัวเรือน (Household Management) ขณะที่พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานได้อธิบายความหมายคำว่าเศรษฐศาสตร์ คือ ศาสตร์หรือวิชาที่ว่าด้วยการผลิต การจำหน่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆ ของชุมชนเศรษฐศาสตร์ยังเป็นวิชาที่ว่าด้วยการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไปใช้ในทางเลือกต่างๆ เพื่อให้ประชาชนเกิดความพอใจมากที่สุดทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีจำกัดขณะที่ความต้องการของมนุษย์มีไม่จำกัด วิชาเศรษฐศาสตร์จึงต้องจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไปผลิตสินค้าต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ซึ่งมีอยู่อย่างไม่จำกัดให้ได้รับความพอใจสูงสุด

เศรษฐศาสตร์เป็นความต้องการของมนุษย์ที่มีต่อสินค้า บริการและความสะดวกสบาย ความต้องการนี้จะแตกต่างกันตามแต่ละบุคคล ระยะทางและสถานที่ ความต้องการของมนุษย์เพื่อให้เกิดความพอใจมักจะมีมากกว่าสินค้าและบริการที่มีอยู่ทรัพยากรทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง ปัจจัยการผลิตที่ก่อให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน พุน และผู้ประกอบการ ที่ดินจะรวมไปถึงปุ๋ยในดิน สภาพภูมิอากาศ ป่าไม้ แร่ธาตุ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินจะได้รับผลตอบแทนในรูป ค่าเช่า แรงงาน จะรวมไปถึงความสามารถของมนุษย์ทั้งร่างกายและ

จิตใจซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อการผลิตสินค้าและบริการ แรงงานแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ แรงงานมีทักษะแรงงานถึงทักษะ และแรงงานไร้ทักษะ แรงงานที่ต่างงานจะได้รับค่าจ้างเป็นผลตอบแทน ทุนหมายถึง เครื่องมือ เครื่องจักร โรงงาน สิ่งประดิษฐ์ เส้นทางคมนาคมขนส่งชลประทาน ตลอดจนเครือข่ายการสื่อสารต่างๆ ในความหมายทางเศรษฐศาสตร์ เงินมิใช่ทุน เนื่องจากเงินไม่สามารถผลิตสินค้าชนิดใดได้เลย เงินเป็นเพียงสื่อกลางที่จะก่อให้เกิดความสะดวกในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเท่านั้น ผู้ที่เป็นเจ้าของทุนจะได้รับผลตอบแทนในรูปดอกเบี้ย ผู้ประกอบการ หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่ในการจัดหาทุน รับการเสี่ยงภัย ต่างหน้าที่ตัดสินใจและรับผลตอบแทนในรูปของกำไรหรือขาดทุนจากการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยปกติทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตแต่ละชนิดสามารถเลือกนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายทาง

เศรษฐศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์หรือวิชาที่เกี่ยวข้องกับวิธีการนำทรัพยากรซึ่งมีอยู่จำกัดมากระต่างให้เกิดสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ซึ่งมีอยู่ไม่จำกัดเพื่อให้เราสามารถเข้าใจความหมายของเศรษฐศาสตร์ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นจึงควรศึกษาและต่างความเข้าใจในเรื่องทรัพยากร สินค้าและบริการ และความต้องการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์อย่างใกล้ชิด ดังนี้

๑) ทรัพยากร ในที่นี้ความหมายครอบคลุมถึง ทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งหมายถึงแรงงาน ทรัพยากรเกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ที่ดิน แม่น้ำ ลำคลอง แร่หินต่างๆ และทรัพยากรซึ่งมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น เช่น เครื่องจักร เครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์ต่างๆ

๒) สินค้าและบริการ หมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจากการผลิตโดยอาจเป็นสิ่งจำเป็นที่จับต้องได้และไม่ได้ เนื่องจากสินค้าและบริการเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกาผลิต จึงอาจจะเรียกว่า ผลผลิต

๓) ความต้องการ หมายถึง ความอยากได้หรืออยากเป็นเจ้าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความต้องการของมนุษย์มีหลายลักษณะบางลักษณะเป็นความต้องการที่ไม่สิ้นสุด เช่น ต้องการมีบ้านมีรถยนต์ มีโทรทัศน์ เมื่อมีแล้วความต้องการก็อาจไม่หมดไป แต่ต้องการที่จะมีบ้านหลังใหญ่มากกว่าเดิม ต้องการมีรถยนต์เพิ่มอีก ๑ คัน

ส่วนหลักเศรษฐศาสตร์ เป็นวิชาทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวกับการศึกษาว่ามนุษย์เลือกตัดสินใจอย่างไรในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อผลิตสิ่งของและบริการ และแบ่งปันสิ่งของและบริการเหล่านั้นเพื่ออุปโภคและบริโภคระหว่างบุคคล ต่างๆในสังคม ทั้งในเวลาปัจจุบันและในอนาคต^{๓๕} และเป็นวิชาที่ศึกษาในเรื่อง ที่เกี่ยวกับการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในระบบเศรษฐกิจมาต่างการผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองหรือบำบัดความต้องการของมนุษย์ ขณะที่ อัลเฟรด มาร์แชลล์ (Alfred Marshall) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ ได้กล่าวถึงความหมาย ของวิชาเศรษฐศาสตร์ไว้ในหนังสือ Principle of Economics ว่าเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม ของมนุษย์ทั้งระดับบุคคลและสังคม ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อการดำรงชีพให้ได้รับความสุขสมบูรณ์ ในชีวิตประจำวันทุกๆ คนมีเรื่องที่จะต้องตัดสินใจในการใช้จ่ายสิ่งต่างๆ อยู่ตลอดเวลาจึงมีปัจจัยหลายประการที่เข้า มามีบทบาทเกี่ยวข้องในการตัดสินใจ เช่น ราคาของสินค้า เงินที่มีอยู่ รสนิยมและ

^{๓๕} จารุวรรณ บุญรัตพันธุ์.เศรษฐศาสตร์.พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : รัตนธรรการพิมพ์, ๒๕๕๒. : <https://thanawan๕๖๕๒.wordpress.com>.

ความพึงพอใจ เป็นต้น แม้ในระดับ ครอบครัวและระดับ ประเทศ การตัด สิ้นใจในการใช้จ่ายจะต้องคำนึงถึงรายได้รวมว่าเป็นอย่างไรและมีกำลังในการใช้จ่ายมากน้อยเพียงใด ในด้านการบริหารรายรับและรายจ่ายนี้รวมเรียกว่า “การบริหารงบประมาณ” ซึ่งวิชาเศรษฐศาสตร์จะว่าด้วยการศึกษาถึงปัญหาและวิธีการบริหารงบประมาณ ทั้งในระดับบุคคลระดับครอบครัวและระดับประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้การใช้จ่ายและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นไปอย่างประหยัด และสอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ที่ดีที่สุด ดังนั้นวิชาเศรษฐศาสตร์จึงศึกษาถึงวิธีการจะตอบสนองความต้องการที่ไม่สิ้นสุดของมนุษย์ ด้วยทรัพยากรอันมีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๒.๔.๒ ความสำคัญของเศรษฐศาสตร์

เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่มีความสำคัญสำหรับมนุษย์ เนื่องจำเป็นวิชาที่มีขอบข่ายครอบคลุมการจัดการทรัพยากรที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตมนุษย์ ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับประเทศ มนุษย์ทุกคนจะดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ย่อมต้องการสิ่งต่างๆ ที่สามารถสนองความต้องการ หรืออำนวยความสะดวกแก่ตนได้ และภายใต้เงื่อนไขที่ทรัพยากรในโลกมีจำนวนจำกัด การมีความรู้ความสามารถในการจัดสรรทรัพยากรให้สามารถสนองความต้องการของมนุษย์ซึ่งมีไม่จำกัดในลักษณะที่ประหยัดที่สุด และให้ประโยชน์สูงสุดต่อบุคคลและต่อส่วนรวม จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

หากมนุษย์สามารถตัดสินใจในการใช้จ่ายใช้สอย การทำงานและการประกอบธุรกิจต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมมีหลักเกณฑ์และมีเหตุผล ย่อมก่อให้เกิดความผาสุกในการดำรงชีวิต ซึ่งการตัดสินใจดังกล่าวต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องในเรื่องราวขององค์ประกอบและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตามสถานภาพที่ตนมีความเกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยอ้อม มนุษย์ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจจากประสบการณ์และความคุ้นเคย แต่การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจอย่างเป็นเรื่องเป็นราวตามที่นักวิชาการได้นำมาสรุปเป็นบทเรียนและเรียกกันว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งปรากฏในรูปแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ทั้งที่เป็นพื้นฐานขั้นต้นและขั้นสูง ย่อมช่วยให้มนุษย์สามารถเรียนรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ทางเศรษฐกิจทั้งในระดับครัวเรือนและระดับประเทศได้รวดเร็วและง่ายขึ้น ซึ่งต่างให้การเลือกและการตัดสินใจในเรื่องราวเกี่ยวกับเศรษฐกิจตามบทบาทของตนทั้งในฐานะที่เป็นแรงงาน ผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ประกอบการหรือรัฐบาล สามารถเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมมีหลักเกณฑ์ มีเหตุผลและส่งผลดีทั้งต่อมนุษย์ในระดับส่วนบุคคล ครอบครัว และส่วนรวม เศรษฐศาสตร์ จึงเป็นวิชาที่มีความสำคัญทั้งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ระดับบุคคล และต่อการพัฒนาประเทศส่วนรวม

การศึกษาเศรษฐศาสตร์ในระดับเบื้องต้นมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาเศรษฐศาสตร์หรือบุคคลโดยทั่วไปมีความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติ และมีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ถูกต้อง และเหมาะสมกับสถานภาพทางเศรษฐกิจของตน และสถานภาพของสังคมทั้งในปัจจุบันและในภายหน้า ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์จะมีสถานภาพเป็นผู้บริโภค ผู้ซื้อ ผู้ขาย ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ เจ้าของที่ดิน เจ้าของทุน เจ้าของแรงงาน ผู้บริหารประเทศ ต้องสามารถดำรงชีวิตประจำวันโดยคำนึงถึงหลักการสำคัญทางเศรษฐศาสตร์ คือ ทรัพยากรในโลกมีจำนวนจำกัด บุคคลในสังคมจะต้องเป็นที่มิเหตุผลที่เหมาะสมในการเลือกกระทำการต่างๆ โดยเฉพาะการเลือกใช้ทรัพยากรซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด อย่างประหยัด และ

ก่อให้เกิดผลที่คุ้มค่าแก่ตนเองและสังคม โดยไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและแก่สังคม ในกรณี
ที่จำเป็นต้องกระทำการใดๆ ที่ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียแก่ตนเองและสังคม มนุษย์จึงต้องเลือกกระ
ทำการดังกล่าวในลักษณะที่ก่อให้เกิดทั้งผลเสียต่อตนเองและต่อสังคมน้อยที่สุด และควรใช้
ทรัพยากรน้อยที่สุด เพื่อให้บุคคลอื่นและบุคคลรุ่นหลังได้มีโอกาสใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้วย อาทิ
บุคคลในครัวเรือนไม่ควรเปิดน้ำประปาทิ้งโดยไม่ใช้ประโยชน์ ผู้ประกอบการไม่ควรปล่อยน้ำเสียจาก
โรงงานลงในแม่น้ำลำคลองโดยปราศจากการบำบัด รัฐบาลไม่ควรจัดสรรงบประมาณรายจ่ายใน
โครงการตัดถนนในหมู่บ้านชนบทในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่นักการเมือง หรือข้าราชการ แต่
เกิดประโยชน์ในการใช้งานน้อย

ความสำคัญของเศรษฐศาสตร์ครอบครัวเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และ
สังคม มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวและครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การที่สังคมจะพัฒนา
ได้นั้น ต้องอาศัยครอบครัวและมนุษย์ซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัว การศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์
ครอบครัวจะช่วยให้รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้จักตัดสินใจในการเลือก
ซื้อสิ่งของและบริการที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต รู้จักวิธีการออมและการลงทุนในลักษณะต่างๆ
รู้ภาวะเศรษฐกิจของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับภาวะ
เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงและใช้ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพอย่างมี
ประสิทธิภาพด้วย

ในระดับบุคคล มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครัวเรือนหรือหัวหน้าครอบครัว ในฐานะ
ผู้บริโภคจะต้องรู้วิธีการจัดหาสิ่งต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของตนและสมาชิกในครัวเรือนได้
โดยตรง สามารถจัดสรรเงินและเลือกซื้อสินค้าและบริการที่ตนต้องการได้อย่างเหมาะสม บุคคลใน
ฐานะแรงงานจะต้องสามารถเลือกและตัดสินใจต่างงานหารายได้ไว้เพื่อจับจ่ายใช้สอย ส่วนบุคคลใน
ฐานะผู้ประกอบการ นักธุรกิจ หรือผู้ผลิตจะต้องสามารถเลือกและตัดสินใจที่จะประกอบการหรือต่าง
การผลิตสินค้าและบริการที่ให้ผลตอบแทนสูง และสามารถสนองความต้องการบริโภคอุปโภคของ
บุคคลอื่นในสังคม

๒.๔.๓ ประเภทของเศรษฐศาสตร์

ในการศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ สามารถจำแนกขอบเขตได้เป็น ๒ แขนงวิชาคือ เศรษฐศาสตร์
จุลภาค (Microeconomics) และเศรษฐศาสตร์มหภาค (Macroeconomics)

๑) เศรษฐศาสตร์จุลภาค (Microeconomics) เป็นแขนงวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พิจารณา
ปัญหาและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของสังคมในระดับหน่วยย่อย (Individual unit) เป็นสำคัญ เน้น
ศึกษาถึงการตัดสินใจทางธุรกิจของหน่วยผลิต (Firm) หน่วยใดหน่วยหนึ่ง อุตสาหกรรมใด
อุตสาหกรรมหนึ่ง หรือศึกษาถึงพฤติกรรมของครัวเรือน (Household) หนึ่งๆ ในฐานะที่เป็นผู้บริโภค
โดยรากศัพท์แล้ว Microeconomics มาจากภาษากรีกว่า Mikros แปลว่าเล็ก (Small) รวมกับ คำว่า
Economics ถึงแม้ว่าวิชาเศรษฐศาสตร์จุลภาคจะพิจารณาปัญหาจากจุดเล็กๆ หรือส่วนย่อยก็ตาม
แต่วิชานี้ก็ได้ศึกษาเฉพาะปัญหาเล็กๆ ตามที่เข้าใจกันทั่วไป ในทางตรงกันข้ามวิชาเศรษฐศาสตร์
จุลภาคจะให้ความสนใจต่อปัญหาที่ใหญ่และจัดเป็นปัญหาสำคัญๆ ในระบบเศรษฐกิจ โดยเน้นการ

พิจารณาเกี่ยวกับพฤติกรรมในการตัดสินใจเลือก (Choice) ของหน่วยเศรษฐกิจ (Economic Unit) ซึ่งถือเป็นการศึกษาในระดับพื้นฐาน เพื่อนำความรู้ไปประกอบการพิจารณาปัญหาอื่นๆ ในทางเศรษฐศาสตร์ ดังนั้นจึงสรุปว่าเศรษฐศาสตร์จุลภาคมุ่งศึกษาเรื่องต่อไปนี้เป็น

(๑) ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในด้านความพอใจ ความชอบของบุคคลที่มีต่อสินค้าและบริการ การเลือก การบริโภค เป็นต้น

(๒) ศึกษาพฤติกรรมของผู้ผลิตในด้านการตั้งราคา การคิดต้นทุนการผลิต การจำหน่าย จ่ายแจกสินค้าและบริการ กลไกราคาและการใช้ระบบราคาเพื่อจัดสรรสินค้า บริการ และทรัพยากรอื่นๆ โดยทั่วไปเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์จะมุ่งศึกษาในเรื่องของการจัดสรรทรัพยากร ที่ขาดแคลน (Allocation of scarce resources) ซึ่งเป็นหัวใจและขอบเขตหลัก ของวิชาเศรษฐศาสตร์ แต่วิชาเศรษฐศาสตร์จุลภาค มุ่งศึกษาด้านพฤติกรรมของตลาดและกลไกราคา (price mechanism) ซึ่งเป็นการศึกษาในประเด็นย่อยๆ ควบคู่กันไป บางครั้งจึงนิยมเรียกทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาคว่า ทฤษฎีราคา (Price Theory)

๒) เศรษฐศาสตร์มหภาค (Macroeconomics) เป็นแขนงวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พิจารณาปัญหาและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจในระดับ ส่วนรวมหรือระดับ ประเทศ เช่น ศึกษาถึงภาวะการผลิตและราคาสินค้า โดยรวมของประเทศ ภาวะการว่างงานและความผันผวนต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจ รวมทั้ง นโยบายหรือมาตรการที่สามารถนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาของเศรษฐกิจส่วนรวมได้ โดยรวดเร็วแล้ว Macroeconomics มาจากภาษากรีก ว่า Makros แปลว่า “ใหญ่” รวมกับคำว่า Large รวมกับ คำว่า Economics เนื้อหาหลักของวิชาเศรษฐศาสตร์มหภาคจึงมุ่งศึกษาในเรื่องของเศรษฐกิจส่วนรวม เช่น ภาวะการผลิตของประเทศ ภาวะการว่างงาน ภาวะค่าครองชีพ รายได้รวมของประเทศ วัฏจักรธุรกิจ (Business Cycles) และความผันผวนของราคาสินค้าต่างๆ ไป เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้บางครั้งเรียกทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มหภาคว่าทฤษฎีรายได้ประชาชาติ (National Income Theory) เพราะเป็นสาขาที่มุ่งเน้นในเรื่องภาวะรายได้รวม (Aggregate Income) ของประชาชนทั้งประเทศ

ในปัจจุบันนี้ นักวิชาการนิยมศึกษาเศรษฐศาสตร์จุลภาคและมหภาคควบคู่กันไปจะเห็นได้ว่า มีการนำผลการวิเคราะห์ทางด้านเศรษฐศาสตร์จุลภาคมาประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มหภาคมากขึ้น ก็เพราะระบบเศรษฐกิจส่วนรวม ย่อมมีองค์ประกอบที่เป็นเศรษฐกิจหน่วยย่อยๆ ร่วมกัน ดังนั้นการศึกษาปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของสังคมหนึ่งๆ จึงจำเป็นต้องพิจารณาทั้ง ระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนรวม และพฤติกรรมของแต่ละบุคคลหรือแต่ละหน่วยผลิตซึ่งเป็นเศรษฐกิจหน่วยย่อยๆ เพราะเศรษฐกิจหน่วยย่อยๆ นี้ก็มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อพฤติกรรมและความเป็นไปของเศรษฐกิจในระดับประเทศหรือระดับ ส่วนรวมของสังคม

๒.๔.๔ ระบบเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจ (Economic System) กลุ่มชนที่รวมกันเป็นกลุ่มสถาบันทางเศรษฐกิจ ที่มีแนวปฏิบัติคล้ายๆ กัน มาประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน ลักษณะการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของแต่ละสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคม

และตอบปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจว่าจะผลิตสินค้าอะไร ผลิตอย่างไร และผลิตเพื่อใคร และจะจำแนกแจกจ่ายอย่างไรจึงจะไปถึงผู้บริโภคสินค้าและบริการนั้นอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

๑) องค์ประกอบของระบบเศรษฐกิจหน่วยเศรษฐกิจ หน่วยเศรษฐกิจ หมายถึงหน่วยงานที่มีอยู่ในแต่ละระบบเศรษฐกิจ ต่างหน้าที่ต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจนั้นๆ ซึ่งหน่วยเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยม หรือแบบสังคมนิยมย่อมประกอบด้วยหน่วยใหญ่ ๓ หน่วย คือ

(๑) หน่วยครัวเรือน (Household) ครัวเรือน หมายถึง หน่วยเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยบุคคลเพียงหนึ่งคนหรือมากกว่าหนึ่งคนอาศัยอยู่ใต้หลังคาเดียวกัน มีการตัดสินใจร่วมกันในการใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยทางด้านการเงิน เพื่อให้เกิดผลประโยชน์และสวัสดิภาพแก่กลุ่มตนมากที่สุด

(๒) หน่วยธุรกิจ (Business)

(๒.๑) ธุรกิจ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต่างหน้าที่เอาปัจจัยการผลิตต่างๆ มาผลิตเป็นสินค้าสำเร็จรูปและการบริการ แล้วนำไปขายให้แก่ผู้บริโภคในหน่วยงานอื่นๆ เช่น องค์การรัฐบาลหน่วยธุรกิจด้วยตนเอง หน่วยครัวเรือน

(๒.๒) หน่วยธุรกิจ ประกอบด้วยสมาชิกใหญ่ๆ ๒ กลุ่ม คือ

ก. ผู้ผลิต (Producers)

ข. ผู้ขาย (Sellers) บุคคลทั้ง ๒ กลุ่มนี้อาจต่างหน้าที่ทั้งผู้ผลิตและผู้ขายในขณะเดียวกันก็ได้

(๒.๓) เป้าหมายหลักของหน่วยธุรกิจ ได้แก่ การแสวงหากำไรสูงสุดจากการประกอบการของตน โดยอาจต่างได้หลายวิธี

(๓) หน่วยรัฐบาล (Government Agency)

(๓.๑) ความหมายขององค์การรัฐบาล หมายถึง หน่วยงานของรัฐและส่วนราชการต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อการดำเนินการของรัฐบาล และสถาบันที่รัฐบาลจัด ตั้งขึ้นเพื่อประกอบกิจการต่างๆ ก็ถือว่าเป็นหน่วยในองค์การรัฐบาลด้วย

(๓.๒) เป้าหมายขององค์การรัฐบาล คือ มีหน้าที่สัมพันธ์กับ หน่วยอื่นๆในระบบเศรษฐกิจที่สำคัญคือ

ก. เป็นผู้บริโภคและเจ้าของปัจจัยการผลิต

ข. เรียกเก็บภาษีจากหน่วยครัวเรือนและหน่วยธุรกิจ

ค. ให้ความคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายทางเศรษฐกิจ

ง. ตัดสินข้อพิพาทต่างๆ ระหว่างสมาชิกในหน่วยเศรษฐกิจต่างๆ

โดยสรุปบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในแต่ละหน่วยของระบบเศรษฐกิจจะมีหน้าที่แตกต่างกันซึ่งอาจแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) เป็นผู้บริโภค (Consumer) มีหน้าที่เลือกการบริโภค เลือกใช้สินค้าและบริการ ตามความต้องการหรือความพอใจของตน ผู้บริโภคอาจเป็นบุคคล ห้างหุ้น ส่วน มูลนิธิหรือหน่วยงานของรัฐบาล การบริโภค คือ อุปสงค์หรือความต้องการที่มีต่อสินค้าและบริการมีได้ทั้งที่เป็นอุปสงค์ต่อสินค้าและบริการขั้นสุดท้าย (Final Demand) และอุปสงค์ต่อสินค้าและบริการขั้นกลาง (Intermediate Demand) การบริโภคจัดเป็นอุปสงค์ที่มีต่อสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายสินค้าดังกล่าวเรียกว่าสินค้าบริโภค (Consumer Goods) ซึ่งมีทั้งที่เป็นสินค้าคงทน

๒) เป็นผู้ผลิต (Producer) มีหน้าที่นำเอาปัจจัยการผลิตมาใช้หรือผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคผู้ผลิตอาจเป็นภาคเอกชน ซึ่งได้แก่บุคคล บริษัทห้างหุ้นส่วน เป็นต้น

๓) เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (Owner of Factor of Production) มีหน้าที่นำปัจจัยการผลิตที่ตนนำมาเสนอขายให้แก่ผู้ผลิต ได้แก่ แรงงาน ที่ดิน ทุน แล้ว นำผลตอบแทนที่ได้รับไปซื้อสินค้าและบริการ หรือใช้ปัจจัย การผลิตเองโดยตรง ผู้ที่เป็นเจ้าของปัจจัย การผลิตอาจเป็นภาคเอกชนหรือรัฐบาลก็ได้

๒.๕.๕ พฤติกรรมผู้บริโภค

พฤติกรรมผู้บริโภคเป็นศึกษาเรื่องการตอบสนองความต้องการและความจำเป็น (Needs) ของผู้บริโภคให้เกิดความพอใจ (Satisfaction)^{๓๖} ในส่วนของพฤติกรรมผู้บริโภคมีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ว่าเป็นการตัดสินใจที่จะซื้อสินค้าและบริการอะไรหรือไม่ ถ้าซื้อจะซื้อที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และซื้อจากใคร พฤติกรรมของมนุษย์ในการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการ และความพอใจของตนเองโดยสาระสำคัญส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของความเข้าใจ (Perceives) ซึ่งพฤติกรรมผู้บริโภคมีเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ

๑) พฤติกรรมของผู้บริโภคมีผลต่อกลยุทธ์การตลาดของธุรกิจ และมีผลต่างให้ธุรกิจประสบความสำเร็จ ถ้ากลยุทธ์ทางการตลาดที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของผู้บริโภค

๒) เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดทางการตลาดที่ว่า การต่าง ให้ลูกค้าพึงพอใจด้วยเหตุนี้จึงต้องศึกษาถึงพฤติกรรมของผู้บริโภค เพื่อจัดสิ่งกระตุ้นหรือกลยุทธ์การตลาดเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของผู้บริโภคได้

^{๓๖} เสรี วงษ์มณฑา. การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธีระฟิล์ม, ๒๕๔๒, หน้า ๓๐.

ปัจจัยพฤติกรรมผู้บริโภคปัจจัยพฤติกรรมผู้บริโภคได้มีทฤษฎีที่กำหนดไว้^{๓๗} ว่าการตัดสินใจซื้อของบุคคลนั้น จะมาจากอิทธิพลจากทางสังคม และอิทธิพลทางด้านจิตวิทยา ซึ่งเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการใช้จ่าย โดยอิทธิพลทางสังคม และอิทธิพลทางจิตวิทยา โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้^{๓๘}

๑) อิทธิพลทางสังคมซึ่งปรากฏขึ้นจากความสัมพันธ์ตามรูปแบบที่มีพิธีและรูปแบบที่ไม่เคร่งครัดของผู้บริโภค ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้บริโภค สิ่งที่คิด เชื่อและกระตือรือร้นเป็นการถูกกำหนดไปยังขอบเขตที่กว้างใหญ่โดยอิทธิพลของสังคม การเคลื่อนที่โดยผ่านกระบวนการตัดสินใจซื้อ คือ ผลกระทบจากอิทธิพลทางสังคมที่ล้อมรอบ ซึ่งอิทธิพลดังกล่าวนี้ ได้แก่ อิทธิพลส่วนบุคคล กลุ่มอ้างอิง ครอบครัว ชนชั้นทางสังคม วัฒนธรรม และวัฒนธรรมย่อย^{๓๙}

(๑) อิทธิพลส่วนบุคคล ซึ่งการซื้อของผู้บริโภคมักจะได้รับอิทธิพลจากทัศนคติ ความเห็น หรือพฤติกรรมของสิ่งอื่นๆ ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของบุคคลนั้น โดยหลักเกณฑ์ทางการตลาดนั้นอิทธิพลของบุคคลมาจากผู้นำ ทางความคิด และการบอกเล่าปากต่อปากจากผู้นำทางความคิด ซึ่งเป็นบุคคลซึ่งมีอำนาจไม่ทางตรงหรือทางอ้อมทางสังคมต่อบุคคลอื่น อิทธิพลส่วนบุคคลของผู้นำทางความคิดได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญที่มีต่อการซื้อผลิตภัณฑ์ใหม่หรือเปลี่ยนแหล่งซื้อร้านค้า สำหรับการซื้อสินค้าหรือบริการ ผู้นำ ทางความคิดมักจะมีผลต่อผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นรูปแบบของการแสดงออกส่วนตัว เช่น รถยนต์ เสื้อผ้า สมาชิกของสโมสร เครื่องเสียง เครื่องคอมพิวเตอร์ เหล่านี้มักจะได้รับผลกระทบจากผู้นำทางความคิดและนักการตลาดมักจะใช้ผู้นำทางความคิดเป็นตัวแทนสำหรับผลิตภัณฑ์เหล่านั้นเช่นกัน

การบอกเล่าแบบปากต่อปาก เป็นอิทธิพลของผู้คนซึ่งกันและกันในระหว่างที่ได้พูดคุยกัน ซึ่ง “ปากต่อปาก” นี้ถือได้ว่าเป็นแหล่งข้อมูลที่มีพลังที่สุดสำหรับผู้บริโภคเพราะว่าจะมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นเพื่อนที่มีความคิดเห็นที่น่าเชื่อถือ ได้มีการต่างวิจัยผู้บริโภคอเมริกันเกี่ยวกับคำถามของอิทธิพลอะไรที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ ปรากฏว่าร้อยละ ๑๗ จะกล่าวว่าจากเพื่อนแนะนำ และอีกร้อยละ ๒๗ กล่าวว่าจากการโฆษณา แต่ถ้าเป็นชาวรัสเซีย ร้อยละ ๗๒ กล่าวว่าจากการแนะนำของเพื่อน และร้อยละ ๒๔ จากการโฆษณาอิทธิพลจาก “ปากต่อปาก” สามารถหาความเสียหายให้แก่ผลิตภัณฑ์ได้รวดเร็ว จำต้องตระหนักถึงอิทธิพลนี้ด้วยเช่นกัน การให้ข่าวในแง่ร้ายหรือข่าวลือจะเป็นอิทธิพลของ “ปากต่อปาก” ในทางลบ

(๒) กลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ประกอบด้วยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมต่อทัศนคติหรือพฤติกรรม กลุ่มที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อบุคคลเรียกว่ากลุ่มสมาชิกภาพ (Membership Groups) แบ่งเป็นกลุ่มปฐมภูมิ เช่น ครอบครัว เพื่อน เพื่อนบ้านและเพื่อนร่วมงาน เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และกลุ่มทุติยภูมิ เช่น กลุ่มสมาคมสหภาพ

^{๓๗} รณชัย ตันตระกูล. การบริหารจัดการการตลาด. พิมพ์ครั้งที่๒กรุงเทพมหานคร : ซีเคแอนด์เอสโอดี สตูดิโอ, ๒๕๕๓, หน้า๑๒๒.

^{๓๘} ภัทรพร กิจชัยนุกูล. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายของประชาชนในกรุงเทพมหานคร.วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖.

^{๓๙} ปราณี เอี่ยมละออภักดี. การบริหารการตลาด.กรุงเทพมหานคร. ธนาเพรส,๒๕๕๑, หน้า๑๐๐.

กลุ่มอาชีพ ฯลฯ ความสัมพันธ์มีลักษณะทางการ กลุ่มบุคคลที่ใฝ่ฝัน (Aspirational Groups) ได้แก่ ดารา นักร้อง นักกีฬา เป็นต้น และกลุ่มไม่พึงประสงค์ (Dissociative Group) เช่น กลุ่มผู้ติดยาเสพติด

กลุ่มอ้างอิงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคในด้านรูปแบบของชีวิตและทัศนคติของบุคคลมีแนวทางการตัดสินใจซื้อใกล้เคียงกัน การเลียนแบบเพราะบุคคลต้องการยอมรับจากกลุ่มและผู้นำ ทางความคิดในกลุ่มเป็นต้นแบบที่ดีของบุคคลในกลุ่ม ผู้นำ ทางความคิดต่างหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ได้นำเชื่อถือ เช่น นางแบบและนายแบบเป็นผู้เผยแพร่รูปแบบการแต่งกายผ่านสื่อต่างๆ ผู้นำ ทางความคิดแต่ละคนมีอิทธิพลที่ต้นแบบผลิตภัณฑ์เฉพาะอย่าง นักการตลาดที่บริหารแต่ละผลิตภัณฑ์ต้องวางแผน การนำ เสนอผู้นำ ให้เป็นต้นแบบของการเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ในกลุ่มผู้บริโภค ซึ่งผู้บริโภคเลียนแบบทั้งประเภทผลิตภัณฑ์หรือตราผลิตภัณฑ์เช่น การเลียนแบบซื้อกระเป๋าถือสตรีหรือการเลียนแบบการดื่มไวน์

(๓) ครอบครัว (Family) เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทั้งทางตรงและทางอ้อมครอบครัวที่อยู่ตั้งแต่กำเนิด (Family of Orientation) ประกอบด้วย พ่อแม่ และญาติพี่น้อง มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทางอ้อมโดยผ่านกระบวนการอบรมสั่งสอน เปรียบเทียบกับครอบครัวที่สร้างภายหลัง (Family of Procreation) ประกอบด้วย พ่อบ้าน แม่บ้าน หรือลูกหลานมีอิทธิพลทางตรงต่อการตัดสินใจซื้อ บทบาทของครอบครัวแตกต่างกันตามประเภทของผลิตภัณฑ์เช่น การเลือกซื้อรถยนต์ อุปกรณ์การช่าง เป็นหน้าที่ของพ่อบ้านที่ต้องตัดสินใจซื้อ ส่วนผลิตภัณฑ์อุปโภคหรือบริโภคประจำวันเป็นหน้าที่ของแม่บ้าน นักการตลาดต้องศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทการซื้อของบุคคลภายในครอบครัว ตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

(๔) ชั้นทางสังคม (Social Classes) สังคมทุกแห่งมีการแบ่งลำดับชั้นทางสังคม บางสังคมใช้ระบบวรรณะ เกณฑ์การแบ่งชนชั้น ได้แก่ อาชีพ การศึกษา รายได้ สถานะทางสังคม ฯลฯ บุคคลหนึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงชนชั้นได้ ถ้ามีคุณสมบัติครบตามการยอมรับของสังคม ชนชั้นทางสังคมมีลักษณะหลายประการ ดังนี้^{๔๐}

- (๑) กลุ่มคนในชนชั้นมีแนวโน้มของพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกัน
- (๒) การจัดชนชั้นทางสังคมใช้หลายตัดแปร เช่น อาชีพ การศึกษารายได้ ฯลฯ
- (๓) บุคคลสามารถโยกย้ายจากชนชั้นทางสังคมหนึ่งไปอีกชั้นหนึ่งได้ตลอดช่วงอายุ ขอบเขตของการโยกย้ายอยู่กับความเคร่งครัดของการแบ่งลำดับชั้นทางสังคม

(๕) วัฒนธรรม ในทางเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรมในการจับจ่ายซื้อขายย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ยกเว้นจะได้รับการแทรกแซงจากอิทธิพลภายในจึงอาจจะต่างให้วัฒนธรรมของกลุ่มคนหรือชนชาติเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงเร็ว กรณีของการรับสัญญาณโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมจะเป็นตัวอย่างหนึ่งของอิทธิพลทางการสื่อสารที่สามารถเปลี่ยนวัฒนธรรมของกลุ่มคนของประเทศใดประเทศหนึ่งก็ได้ตัวอย่างเช่นประเทศจีนได้เคยถือว่าเป็นประเทศปิดกั้นการนำเข้าวัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามาภายในประเทศ ไม่มีการอนุญาตให้นำภาพยนตร์ที่มีการกอดจูบหรือต่อสู้อย่างดุเดือด

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า๙๙.

มาฉาย ไม่อนุญาตให้จัดการแสดงสดของชาวอเมริกันหรือยุโรป แต่เนื่องจากความก้าวหน้าของการสื่อสารคนจีนสามารถรับชมภาพสัญญาณจากดาวเทียม การกีดกันเริ่มลดน้อยลง วัฒนธรรมของชาวจีนจึงเริ่มรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกเพิ่มมากขึ้น การเติบโตของอินเทอร์เน็ตยังเสริมสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่รวดเร็ว และหลังจากประเทศจีนได้เปิดประเทศเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๕๓๐ ต่างให้เกิดปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมชาวจีนอย่างเห็นได้ชัด เช่น การแสดงความรักจะเปิดเผยในที่สาธารณะชน รวมถึงการแต่งกายตามตะวันตก หรือประเทศไทยนั้นกลุ่มวัยรุ่นจะสามารถเห็นความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของกลุ่มนี้ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับอาหาร การกิน การแต่งกาย และการพูดจาเนื่องมาจากอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มาจากต่างประเทศเช่น ญี่ปุ่น เกาหลี อเมริกา^{๔๑}

(๖) กลุ่มวัฒนธรรม สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มวัฒนธรรมย่อยตามพื้นฐานทางด้านลักษณะประชากร พื้นที่อาณาเขต ความเชื่อด้านการเมือง ศาสนา กลุ่มวัฒนธรรมสามารถเข้าไปตอบสนองความจำเป็นและความต้องการของกลุ่มเหล่านั้นได้ เช่น คนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ย่านเยาวราช ราชมังคลาภิเษก จะยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของการมีเชื้อสายจีน การตกแต่งร้านค้าหรือป้ายร้านค้าจะต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาจีน หนังสือพิมพ์ภาษาจีนยังคงมีเห็นวางจำหน่ายตามแผนขายหนังสือพิมพ์ในย่านนั้น หากพนักงานนำเสนอสินค้าในร้านค้าในย่านนั้นสามารถพูดภาษาจีนแต่จิวได้ ย่อมต่างให้สร้างสัมพันธ์กับร้านค้าเหล่านั้นได้ดีกว่าพนักงานขายที่ไม่สามารถพูดภาษาจีนได้ ดังนั้นบริษัทที่มีลูกค้าอยู่ในย่านดังกล่าวมักจะคัดเลือกพนักงานขายที่สามารถพูดภาษาจีนเข้าไปดูแลพื้นที่ขาย

๒) อิทธิพลทางด้านจิตวิทยา ช่วยให้นักการตลาดเข้าใจว่าทำไมผู้บริโภคมีพฤติกรรมต่อการกระทำต่างๆ ก็ตามและต้องต่างความเข้าใจว่าการกระทำนั้นเขาต่างอย่างไร ซึ่งอิทธิพลด้านจิตวิทยาที่มีต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริโภคมักจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมดังนี้^{๔๒}

(๑) การจูงใจ (Motive) นั้นมาจากภาษาละติน “Movere” หรือภาษาอังกฤษใช้แทนคำว่า “Move” แปลเป็นไทยคือ “เคลื่อนไหว” สำหรับการจูงใจ คือ อิทธิพลหรือแรงพลังที่กระตุ้นให้เกิดการกระทำซึ่งเป็นสาเหตุแห่งพฤติกรรมในการต่างความพึงพอใจต่อความจำเป็นและความต้องการ เนื่องจากความจำเป็นของผู้บริโภคเป็นจุดมุ่งเน้นเฉพาะของแนวความคิดทางการตลาด และนักการตลาดก็พยายามที่จะปลุกกระตุ้นต่อความจำเป็นเหล่านั้น จุดเริ่มต้นของปัจจัยทางด้านจิตวิทยาจากการจูงใจ ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าการต่างความเข้าใจว่าทำไมผู้บริโภคมีพฤติกรรมต่อการกระทำต่างๆ เราจะต้องถามว่าทำไมบุคคลเหล่านั้น มีการกระทำคำตอบคือเพราะว่าบุคคลเหล่านั้นมีประสบการณ์ต่อความต้องการและความต้องการเหล่านั้น พฤติกรรมทั้งหมดเริ่มต้นจากความต้องการ ดังเช่น ความปลอดภัย การยอมรับต่อสังคม และการมีชื่อเสียงเหล่านี้เป็นตัวอย่างของความ ต้องการ และด้วยพฤติกรรมและด้วยพฤติกรรมของมนุษย์นั้นความต้องการจะเป็นสิ่งปลุกกระตุ้นก่อนที่จะกลายเป็นแรงจูงใจ ดังนั้น แรงจูงใจ หรือความต้องการที่พอเพียงในการกระตุ้น ให้

^{๔๑} รณชัย ตันตระกูล. การบริหารจัดการการตลาด. อ่างแล้ว, หน้า ๑๕๕.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙.

บุคคลได้เคลื่อนไหวหรือการกระทำสำหรับการแสดงหาความพึงพอใจซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการของมาสโลว์ ซึ่งความจำเป็นและความต้องการของบุคคลนั้นไร้ขอบเขต คนเราทุกคนครอบครอง ความจำเป็นและความต้องการทางด้านกายภาพขั้นพื้นฐาน เช่น อาหาร น้ำและเพศสัมพันธ์ เหล่านี้เป็นต้น มนุษย์ยังได้รับการเรียนรู้ถึงการเป็นที่ยอมรับ การบรรลุผลสำเร็จและความรัก นักจิตวิทยาชื่อ Abraham Maslow (๑๙๗๐) ได้ทำการจัดเกลาแนวคิดเรียกว่า Maslow's Needs Hierarchy หรือในภาษาไทยเรียกว่า ทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการของมาสโลว์ โดยนักการตลาดต่างนำมาใช้เพื่อช่วยบ่งบอกลักษณะความพึงปรารถนาของผู้บริโภค ซึ่งประกอบด้วยความจำเป็นที่ต้องการ ๕ ลำดับชั้นด้วยกัน ได้แก่

(๑.๑) ความต้องการทางด้านกายภาพ ได้แก่ พื้นฐานของการอยู่รอดของมนุษย์ทุกคน และความจำเป็นพื้นฐานที่สำคัญของเราคือ น้ำ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ความอบอุ่น การนอน

(๑.๒) ความต้องการด้านความปลอดภัย ซึ่งจะรวมถึงพื้นฐานของความมั่นคงและความอิสระจากการถูกต่างร้ายทางกายภาพ เป็นความต้องการด้านจิตวิทยาและชีววิทยา

(๑.๓) ความต้องการทางสังคม เป็นความเกี่ยวพันหรือเกี่ยวข้องกับความรัก และมีมิตรภาพ

(๑.๔) ความต้องการด้านการยกย่อง เป็นความต้องการที่ได้รับการยกย่องสรรเสริญเป็นส่วนตัว การได้รับการยอมรับนับถือ และการมีสถานภาพทางสังคมที่โดดเด่น การมีความรู้ที่สูงการมีศักดิ์ศรี

(๑.๕) ความต้องการต่อประสบการณ์ความสำเร็จสูงสุด เป็นความต้องการสูงสุดของคนเราตามความปรารถนาหรืออาจจะเรียกว่า “ความฝันอันสูงสุด” ดังเช่นนักร้องที่มีชื่อเสียงของประเทศ อยากจะเป็นนักร้องที่มีชื่อเสียงและได้เป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศ

แผนภาพที่ ๒.๕ ทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการของมาสโลว์(Maslow, ๑๙๗๐)

ทฤษฎีของมาสโลว์นี้จะช่วยนักการตลาดได้เข้าใจความหลากหลายของผลิตภัณฑ์นั้นจะเหมาะสมกับการวางแผน จุดมุ่งหมายและชีวิตของผู้บริโภคได้เป็นอย่างดีเช่นกันนักการตลาดมีความพยายามในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ดึงดูดใจ จูงใจด้วยข่าวสารทางโฆษณาการออกแบบร้านค้าที่โดดเด่นเพื่อสร้างความสนใจให้ผู้บริโภคมาเยี่ยมชม ซึ่งตามทฤษฎีห้าลำดับความต้องการของมาสโลว์นั้นอาจจะกว้างเกินไป เราจะมาอธิบายแรงจูงใจให้เฉพาะเจาะจงได้จากโมเดลของ Reiss^{๔๓} ได้เสนอแนะว่าทุกพฤติกรรมนั้นถูกกำหนดมาจาก ๑๕ รากฐานของแรงจูงใจ ได้แก่

- (๑) ความอยากรู้อยากเห็น
- (๒) การบอกปิดปฏิเสธ
- (๓) การสั่ง
- (๔) สัญชาติ
- (๕) ครอบครัว
- (๖) อาหาร
- (๗) ความเป็นอิสระ
- (๘) เพศสัมพันธ์
- (๙) การนับถือ
- (๑๐) ชื่อเสียงเกียรติคุณ
- (๑๑) ความแค้น
- (๑๒) อำนาจ
- (๑๓) การออกกาลังกาย
- (๑๔) การรู้จักทางสังคม
- (๑๕) การหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน

๒) การรับรู้ คนหนึ่งมองดูว่ารถ Mercedes Benz เป็นสัญลักษณ์ของนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จแต่อีกคนหนึ่งมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของการโอ้อวดความร่ำรวย ความแตกต่างระหว่างสองคนนั้นเป็นผลของการรับรู้ บุคคลที่ได้รับแรงกระตุ้นก็พร้อมที่จะปฏิบัติตนอย่างไรนั้นมาจากอิทธิพลการรับรู้ต่อสถานการณ์ ดังนั้นจากสถานการณ์ของการซื้อโดยส่วนมากนั้นผู้ซื้อจะต้องมีการรวบรวมข้อมูลก่อนตัดสินใจเลือกซื้อ การรับรู้เป็นกระบวนการของการจดจำ รับรู้ การได้รับการเลือกสรร การประมวลรวบรวม การตีความหมาย ของสิ่งกระตุ้น โดยผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า(การได้เห็น ได้กลิ่น ได้ยิน ได้ลิ้มรส และได้รู้สึก) การสัมผัสรับรู้จึงมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจซื้อ

^{๔๓} อ่างแล้ว, หน้า๑๓๒.

ของผู้บริโภค ซึ่งคนเราทุกคนจะได้รับสิ่งกระตุ้นมากมายแต่คนเราจะมีขอบเขตจำกัดที่จะสามารถปฏิบัติได้ ดังนั้นผู้บริโภคจะต้องเลือกสรร (select) สิ่งกระตุ้นที่จะมุ่งเน้นไม่ว่าจะเป็นการใช้สติความคิดหรือด้วยจิตสำนึก ดังที่กล่าวมาข้างต้นไว้ว่าผู้บริโภคจะใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ตัวอย่างเช่น กระจกสีก็จะเป็นสิ่งกระตุ้นพฤติกรรมที่มีพลังถ้าเราเดินผ่านรถเข็นที่ขายหมูปิ้งหรือไก่ปิ้ง กลิ่นของอาหารปิ้งเมื่อแตะจมูกก็จะเกิดความอยากทันที หรือเดินในศูนย์การค้าผ่านร้านกาแฟสดที่มีกลิ่นหอมของกาแฟ ถ้าเป็นนักดื่มกาแฟก็จะเกิดความอยากดื่มขึ้น เหล่านี้เป็นต้น

ทุกวันนี้เราจะสัมผัสกับสิ่งกระตุ้นทางการตลาดที่มากมาย การเลือกสรร(Selective) เกิดขึ้นใน ๕ ขั้นตอน ได้แก่

- (๑) การเลือกสรรที่จะเปิดรับข้อมูล (Selective Exposure)
- (๒) การเลือกสรรที่จะสนใจข้อมูล (Selective Attentive)
- (๓) การเลือกสรรที่จะเข้าใจข้อมูล (Selective Comprehension)
- (๔) การเลือกสรรที่จะจดจำ ข้อมูล (Selective Retention)
- (๕) การเลือกสรรที่จะบิดเบือนข้อมูล (Selective Distortion)

๓) การเรียนรู้พฤติกรรมของผู้บริโภคโดยมากจะมาจากการเรียนรู้ ผู้บริโภคจะเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารใดที่จะใช้สำหรับสินค้าและบริการ บรรทัดฐานอะไรที่ใช้เพื่อการประเมินทางเลือก และโดยส่วนมากนั้นจะตัดสินใจได้อย่างไร การเรียนรู้อ้างอิงถึงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจาก ๑) ประสบการณ์ที่กระทำซ้ำ และ ๒) เหตุผลความคิด การเรียนรู้พฤติกรรม (Behavioral Learning) เป็นกระบวนการของการพัฒนาการตอบสนองของคนเราที่เกิดขึ้นโดยอิสระต่อสถานการณ์ที่ถูกสร้างขึ้นผ่านการเปิดรับซ้ำต่อสถานการณ์นั้น การเรียนรู้เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมอันเป็นผลจากการสังเกตจากประสบการณ์ และการฝึกปฏิบัติ สัตว์แปรคือใจกลางสำคัญของการที่ผู้บริโภคเรียนรู้อย่างไรจากประสบการณ์ และการฝึกปฏิบัติ สัตว์แปรผัน คือ ใจกลางสำคัญของการที่ผู้บริโภคเรียนรู้อย่างไรจากประสบการณ์ที่ได้กระทำซ้ำ ได้แก่

(๑) แรงผลักดันขับเคลื่อนหรือตัดกระตุ้น (Drive) เป็นความจำเป็นของผู้บริโภคอันจะนำไปสู่การกระทำ ดังเช่นความหิวต่างให้เกิดแรงจูงใจ

(๒) สิ่งบอกเหตุ (Cue) คือตัวกระตุ้นที่กำหนดทิศทางให้กับแรงจูงใจเหล่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งกระตุ้นหรือสัญลักษณ์ที่ได้รับทราบจากผู้บริโภค เช่น ตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ตัวโฆษณา การยิ้มแย้มของพนักงานขาย

(๓) การตอบสนอง (Response) เป็นการกระทำ หรือพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีต่อแรงขับเคลื่อนและสิ่งบอกเหตุ

(๔) การเสริมแรงสนับสนุน (Reinforcement) เป็นปัจจัยที่สิ่งที่มีผลกระทบโดยตรงต่อการเรียนรู้อันจะเป็นการเสริมแรงหรือสนับสนุนการตอบสนองหรือเป็นรางวัลให้แก่ผู้บริโภคดังเช่น

เมื่อเกิดความหิว (ตัวกระตุ้น) ผู้บริโภคก็จะมองหาสิ่งบอกเหตุ (ป้ายโฆษณาอาหารจานด่วน) จึงเกิดการกระทำ (เดินเข้าไปซื้อรับประทาน) และได้รับรางวัล (ความอร่อย)

ในความหมายของการเรียนรู้ที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าประสบการณ์สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเรา จึงเรียกว่า “การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning)” ตัวอย่างของยาเสพติดที่ได้กล่าวข้างต้น เมื่อท่านได้ลองใช้ยาเสพติดก่อนนอนในคืนวันนั้น และรู้สึกว่ามีแปลกใหม่หรือรสชาติที่ไม่คิดว่าจะสามารถรักษาฟันผุหรือรักษาเหงือกที่เจ็บในขณะนั้นแต่อย่างไร ท่านอาจจะไม่ซื้อยาเสพติดนั้นสูตสูตนั้นอีกต่อไป การเรียนรู้ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งเรียกกันว่า “การเรียนรู้จากความคิด (Conceptual Learning) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้จากประสบการณ์ สมมติว่าคุณยืนอยู่หน้าตู้แช่น้ำอัดลมและเห็นว่าน้ำอัดลมประเภท “Diet” ของยี่ห้อหนึ่งที่ออกใหม่ซึ่งใช้น้ำตาลเทียมแทนน้ำตาลธรรมชาติ เนื่องด้วยบรรดาน้ำอัดลมประเภท diet ทั้งหลายมีรสชาติที่ไม่เหมือนรสชาติดั้งเดิมตามที่ท่านได้รับรู้ ท่านได้ซื้อน้ำอัดลมประเภทธรรมดาดื่ม ท่านได้รับการเรียนรู้ว่าท่านไม่ชอบน้ำอัดลมประเภทนี้แม้แต่จะลองซื้อมาดื่มก็ไม่ได้คิด

คนเราเรียนรู้รวดเร็วและจดจำข้อมูลนานขึ้นเมื่อข้อมูลที่เรียนรู้นั้นมีความสำคัญ การเสริมแรงหนุน (Reinforcement) และการกระทำซ้ำ (Repetition) ยังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยเช่น ถ้าคุณเห็นแขกขายโรตีสาน (กระตุ้น) ท่านซื้อโรตีสานหนึ่งชิ้น (ตอบสนอง) เมื่อรับประทานโรตีสานชิ้นนั้นก็รู้สึกว่ารสชาติอร่อยถูกปาก (การให้รางวัล) ซึ่งพฤติกรรมของท่านได้มีการเสริมแรงในทางบวก หรือในทางกลับกันถ้าท่านได้ทานโรตีสานที่ใส่แยมแทนที่ใส่นมข้นและน้ำตาลปรากฏว่าไม่อร่อย(การเสริมแรงในทางลบ) และท่านจะไม่ซื้อแบบนี้อีกต่อไป อย่างไรก็ตามถ้าปราศจากการเสริมแรงทางบวกหรือทางลบคนคนนั้นจะไม่ได้รับแรงจูงใจต่อรูปแบบพฤติกรรมในการกระทำซ้ำ หรือการหลีกเลี่ยง ดังนั้นถ้าตรายี่ห้อใหม่จะกระตุ้นความรู้สึก กิจกรรมทางการตลาดบางอย่างดังเช่นการเปลี่ยนราคาหรือการเพิ่มรายการส่งเสริมการขายอาจจะมีความประสงค์ในการชักจูงการบริโภคเพิ่มขึ้นทฤษฎีการเรียนรู้เป็นการช่วยเตือนความจำว่าการตลาดว่าการลงมือปฏิบัติที่ชัดเจนและถูกกาลเทศะจะเป็นการเสริมแรงพฤติกรรมผู้บริโภคในความมุ่งมั่นปรารถนา

การกระทำซ้ำ (Repetition) เป็นกลยุทธ์สำคัญในการรณรงค์ด้านการส่งเสริมการขายเนื่องด้วยการกระทำซ้ำ สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้น นักวิจัยบางคนเชื่อว่าการกระทำซ้ำ ต่างให้เกิดการเพิ่มความเข้มแข็งของการเรียนรู้และชะลอกระบวนการลืมหรือจำไม่ได้ของผู้บริโภค โดยทั่วไปแล้วนั้นการต่างให้การเรียนรู้สำคัญยิ่งขึ้น ข่าวสารโฆษณาจะต้องแผ่กระจายมากกว่าที่จะเป็นกลุ่มก้อน อย่างไรก็ตามการเรียนรู้จากการกระทำซ้ำ มากเกินความจำเป็นอาจจะส่งผลเสียเพราะการเอือมระอาก็ได้ เช่นการใช้ภาพยนตร์โฆษณาที่ซ้ำ ซากไม่มีการปรับเปลี่ยน ผู้ชมอาจจะเกิดเบื่อและมีผลต่อผลิตภัณฑ์นั้นด้วยเช่นกัน

จากมุมมองของนักการตลาดนั้น การเรียนรู้สามารถเป็นได้ทั้งความพึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนานักการตลาดได้สอนผู้บริโภคให้ตอบสนองต่อสิ่งบอกนัยหรือกระตุ้นดังเช่นป้ายโฆษณาที่ติดตามทางเดินเข้าซูเปอร์มาร์เก็ตจะเสนอแนะว่าสินค้าตามป้ายเหล่านั้นลดราคาพิเศษ หรือป้ายที่ติดว่า “ขายลดราคา” ตามโชว์รูมหรือกระจกหน้าร้านจะเสนอแนะว่าสินค้าในร้านนั้นสามารถที่จะต่อราคาได้ หรือการโฆษณาใบปลิวแผ่นพับของบรรดาซูเปอร์มาร์เก็ตหรือร้านค้าปลีกจะชักชวนหรือ

เสนอแนะว่าสินค้าบางรายการนั้นจะมีการเสนอราคาที่ถูกเป็นพิเศษ เหล่านี้เมื่อแบบแผนของพฤติกรรมได้สร้างขึ้นก็จะกลายเป็นนิสัยความเคยชินและทดแทนจิตสำนึกเป็นพฤติกรรมแบบที่ตั้งใจ ซึ่งในแง่ของกระบวนการตัดสินใจซื้อจะหมายความว่า เมื่อนิสัยได้ถูกสร้างขึ้นแล้วผู้บริโภคจะข้ามขั้นตอนบางขั้นตอนของกระบวนการซื้อและมักจะเริ่มจากการรับรู้ต่อความต้องการไปยังการซื้อทันที อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ไม่ใช่การพยากรณ์ที่สมบูรณ์ของพฤติกรรมเพราะว่ามีปัจจัยอื่นๆ มีหลากหลายที่มีอิทธิพลต่อผู้บริโภค ดังเช่น แบบแผนของการซื้อซ้ำตราสินค้าเดิมอาจถูกรบกวนจากความปรารถนาของบุคคลสำหรับความหลากหลายหรือความแปลกใหม่ที่มีให้เลือก หรือเมื่อเกิดสถานการณ์ของการขาดเงิน มีเงินน้อยหรือเวลาที่บีบบังคับอาจสร้างพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากการตอบสนองของการเรียนรู้ ดังนั้นการตอบสนองจากการเรียนรู้ไม่จำเป็นที่จะเกิดขึ้นทุกครั้งที่เกิดสิ่งกระตุ้น

๔)บุคลิกภาพ (Personality) คือ แบบแผนของอุปนิสัยลักษณะเฉพาะของบุคคลซึ่งมีอิทธิพลต่อการตอบสนองของพฤติกรรม ตัวอย่างของอุปนิสัยดังเช่นเมื่อเรากล่าวถึงคนที่มีความเชื่อมั่นสูง คนที่เป็นเผด็จการ คนที่เห็นแก่ตัว คนที่เชื่อคนอื่นง่ายหรือคนหัวอ่อน คนที่คล่องตัวหรือคนที่มีมิตรไมตรี เหล่านี้ซึ่งได้รับอิทธิพลจากอุปนิสัยส่วนตัวที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ นักวิจัยแนะนำว่าคนที่หัวอ่อนมักจะชอบเลือกใช้สินค้าที่มีตรายี่ห้อจะไม่ซื้อสินค้าที่ไม่มีตรายี่ห้อ ในทางกลับกันคนที่มีอุปนิสัยก้าวร้าวจะนิยมใช้สินค้าที่สร้างความโดดเด่นให้ตนเอง เช่นจะใช้ที่มีดโกนหนวดมากกว่าใช้ที่โกนหนวดไฟฟ้า หรือสวมใส่เสื้อผ้าที่เป็นสัญลักษณ์ให้เข้ากับบุคลิกตนเอง เช่น นักขี่จักรยานยนต์ Davidson Harley มักจะสวมใส่เสื้อหนังสีดำรองเท้าหนังบูทสวมหมวกกันน็อคแบบทหารเยอรมัน เหล่านี้เป็นต้น การวิเคราะห์หัววัฒนธรรมข้ามชาติได้แนะนำ ว่าผู้คนของประเทศที่แตกต่างกันจะมีลักษณะอุปนิสัยประจำชาตินั้น หรือกลุ่มของลักษณะบุคลิกภาพรวมกันในหมู่ผู้คนของประเทศหรือสังคม ตัวอย่างเช่น คนอเมริกันและคนเยอรมันจะเป็นคนที่กล้าแสดงออกมากกว่าคนรัสเซียและคนอังกฤษ

ลักษณะของบุคลิกภาพเหล่านี้มักจะแสดงให้เห็นแนวคิดส่วนตัว (Self-concept) ของบุคคล หรือการรับรู้ส่วนตัว (Self-perception) หรือภาพลักษณ์ส่วนตัว (Self-image) ซึ่งเป็นพื้นฐานว่าผู้บริโภครับรู้ตนเองอย่างไร แนวคิดส่วนตัวประกอบไปด้วยทัศนคติ การรับรู้ ความเชื่อและการประเมินตนเอง และถึงแม้ว่าแนวความคิดส่วนตัวนั้นอาจจะเปลี่ยนแปลง แต่การเปลี่ยนแปลงจะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป นักจิตวิทยาได้แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างแนวความคิดส่วนตัวตามความเป็นจริง (Actual Self-concept) ซึ่งเป็นการที่มองเห็นตัวเอง กับแนวความคิดตามอุดมการณ์หรือนึกฝัน (Ideal Self-concept) เป็นจุดความต้องการจะเป็นหรือต้องการให้เห็นดังที่นึกฝันไว้

ได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการซื้อให้แสดงให้เห็นว่าคนเรามักจะชอบตราสินค้าและผลิตภัณฑ์ซึ่งเข้ากับแนวความคิดส่วนตัว อย่างไรก็ตามก็ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องระดับของอิทธิพลแนวความคิดของความเป็นจริงและความนึกฝันที่จะมีต่อความชอบพอตราสินค้าและผลิตภัณฑ์ บ้างก็ยืนยันว่าความชอบพอในการบริโภคจะสอดคล้องกับแนวความคิดส่วนตัวของบุคคล แต่ยังมีนักวิจัยอื่นที่ไม่เห็นด้วยกับบทสรุปนี้ด้วยการเชื่อว่าแนวความคิดของอุดมการณ์หรือความนึกฝันจะมีบทบาทที่สำคัญต่อการเลือกซื้อของผู้บริโภค ซึ่งอย่างไรก็ตามบางทีไม่มีบทสรุปได้ว่าใครถูกใครผิดเพราะว่าในชีวิตจริงนั้นเราสลับเปลี่ยนไปมาระหว่างแนวความคิดที่เป็นจริงกับความนึกฝัน ผู้ชาย

ที่มีอายุกลางคนอาจจะซื้อเสื้อผ้าที่สวมใส่สบายไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามแฟชั่น เสื้อผ้าที่ใส่อยู่บ้านในวันหยุดสุดสัปดาห์ ซึ่งในลักษณะนี้จะเป็นการสะท้อนถึงแนวความคิดส่วนตัวตามความเป็นจริง แต่เขาอาจจะซื้อเสื้อผ้าที่มีราคาแพง ยี่ห้อที่มีชื่อเสียงสำหรับการสวมใส่ออกนอกบ้าน ทำให้ดูหนุ่ม แคล่วคล่อง และเท่เมื่อสวมใส่(แนวความคิดส่วนตัวที่นึกฝันหรืออุดมคติ)

๕) ค่านิยมและความเชื่อ ค่านิยม (Values) คือ ความเชื่อถือที่คงทนยาวนานซึ่งแบบนิยมของการชี้นำ เฉพาะคือบุคลิกภาพหรือความชอบพทางสังคมที่มีต่อแบบนิยมของการชี้นำอื่นๆ นักจิตวิทยาให้ความหมายค่านิยมนั้นเป็นหลักการที่ไม่มีตัวตนซึ่งสะท้อนกลับของความจำเป็นความต้องการของคน หรือการปรับตัวให้เข้ากับการมีชีวิตอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง นักวิจัยของ Survey Research Center แห่งมหาวิทยาลัยมิชิแกนได้จำแนกเก้าค่านิยมพื้นฐานที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการซื้อของมนุษย์^{๔๔} ซึ่งเรียกชื่อว่า List of Values (LOV) ได้แก่

- (๑) การเคารพต่อตนเอง (Self-respect)
- (๒) การมีชีวิตที่มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน (Fun and Enjoyment in Life)
- (๓) การมีจิตสำนึกของการมีญาติพี่น้องฝูง มีสังกัด (Sense of Belonging)
- (๔) ความมั่นคงปลอดภัย (Security)
- (๕) การได้รับความสัมพันธ์ที่อบอุ่น(Having Warm Relationships)
- (๖) มีจิตสำนึกของการบรรลุผลสำเร็จ (Sense of Accomplishment)
- (๗) มีความตื่นเต้น (Excitement)
- (๘) ความพอใจของตนเองที่บรรลุผล (Self-fulfillment)
- (๙) ได้รับการนับหน้าถือตาอย่างดี (Being Well Respected)

เราอาจเรียกค่านิยมเหล่านี้ว่าเป็นความพึงปรารถนา ความสำคัญของความสัมพันธ์จะแตกต่างกันในกลุ่มของผู้คน และความสำคัญของความสัมพันธ์มีผลต่อความเชื่อ คือ ความโอนเอียงที่ต่างให้ต้องยอมรับ เพราะเป็นข้อเท็จจริงและเป็นสิ่งที่มีการสนับสนุนจากความเป็นจริงหรือข้อมูลที่มีน้ำหนักมาก^{๔๕} ความเชื่อนั้นเป็นบทบาทหนึ่งของการเกิดขึ้นของทัศนคติ ความเชื่อคือการรับรู้ที่อยู่ในจิตใจของผู้บริโภคเกี่ยวกับการทำงานของผลิตภัณฑ์หรือตรายี่ห้อที่มีคุณลักษณะเฉพาะที่แตกต่างว่าทำงานได้ดีมากน้อยเพียงไร ความเชื่อมาจากประสบการณ์ส่วนตัว การโฆษณาและการพูดคุยกับผู้อื่น ความเชื่อที่มีต่อคุณลักษณะของการผลิตภัณฑ์มีความสำคัญมากเพราะนอกจากค่านิยมส่วนตัวแล้วความเชื่อยังสร้างสรรค์ วามทัศนคติของการชอบหรือไม่ชอบที่มีต่อสินค้าหรือบริการด้วยเช่นกัน

๖) ทัศนคติ (Attitude) คือ ความโน้มเอียงของการรับรู้และการกระทำ ที่เกิดจากการเรียนรู้ที่ตอบสนองโดยตรงในความชอบหรือไม่ชอบของบุคลิกที่มีต่อสิ่งหรือความคิดใดๆทัศนคตินั้นได้ก่อ

^{๔๔} Etzel, Walker and Stanton, **Marketing**. ๑๔th ed., Boston McGraw -Hill, ๒๐๐๗, p. ๑๕๐.

^{๔๕} Walters, **Adaptive Management of Renewable Resources**, New York: Mc Graw - Hill, ๑๙๘๗, p. ๒๖๑.

เกิดขึ้นโดย ค่านิยม (Values) และความเชื่อ (Beliefs) ของคนเรา ค่านิยมมีความหลากหลายโดยระดับของการเฉพาะเจาะจง ค่านิยมของคนเราอาจเป็นคนมีธรรมาภิบาลและมีความทะเยอทะยานใฝ่สูง ซึ่งย่อมมีอิทธิพลต่อนักการตลาด สมมติว่าการประหยัคมัธยัสถ์เป็นค่านิยมส่วนตัวของคุณเอง เมื่อท่านต้องกา ลังคิดจะซื้อรถยนต์ส่วนตัว คุณลักษณะเฉพาะที่ท่านจะต้องมาพิจารณาคือความประหยัคน้ำมันของรถยนต์นั้นเป็นอันดับแรก และถ้าคุณเชื่อวารถยนต์ที่ดั่งกล่าวนั้นมีคุณสมบัติตามที่ต้องการคุณก็จะมีทัศนคติของความชอบพอต่อยี่ห้อรถนั้นการเปลี่ยนของทัศนคติ นักการตลาดใช้สามวิธีการสำหรับความพยายามที่จะเปลี่ยนทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์หรือตรายี่ห้อ^{๕๖}

(๑) การเปลี่ยนแปลงความเชื่อเกี่ยวกับขอบเขตซึ่งตราสินค้านั้นมีคุณลักษณะที่แน่นอนในการคลายความกังวลของผู้บริโภคที่ว่าเมื่อใช้ยาแอสไพรินแล้วจะเกิดอาการบ่นป่วนในกระเพาะอาหาร บริษัท Bayer Company ประสบความสำเร็จในหารสนับสนุนและส่งเสริมผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนผสมแอสไพรินแต่ไม่ต่างให้มีอาการปวดท้องเรียกว่า “Extra Strength Bayer Plus” ซึ่งใช้ข้อความของการโฆษณาว่า “Extra Power, Extra Gentle”

(๒) การเปลี่ยนแปลงการที่รับรู้ความสำคัญของผลิตภัณฑ์ เมื่อครั้งที่ Pepsi-Cola ได้สร้างให้ความสดใหม่เป็นสิ่งสำคัญของคุณลักษณะสินค้าด้วยการประทับตราวันเดือนปี ที่ผลิตบนภาชนะบรรจุ (กระป๋อง) ซึ่งในระยะแรกนั้นผู้บริโภคไม่ได้ให้ความใส่ใจต่อการระบุวันเดือนปี ที่ผลิตหรือความสดใหม่ของสินค้าแต่อย่างไร หลังจาก Pepsi-Cola ได้ทุ่มเงินโฆษณาและส่งเสริมการขายจำนวน ๒๕ ล้านดอลลาร์ และได้ต่างการสำรวจผู้บริโภคค้นพบว่าอัตราร้อยละ ๖๑ ของผู้ดื่ม น้ำอัดลมโคล่าเชื่อว่าวันที่ของความสดใหม่นั้นสำคัญสำหรับคุณลักษณะของสินค้าเป็นอย่างดี

(๓) การเพิ่มคุณลักษณะใหม่ให้ผลิตภัณฑ์ Colgate Palmolive ได้ร่วมส่วนประสมใหม่ที่ต่อต้านเชื้อแบคทีเรีย “Trico son” ในยาสีฟัน Colgate Total และใช้เงินเพื่อต่างการตลาดและตรายี่ห้อนี้ถึง ๑๐๐ ล้านดอลลาร์ ซึ่งผลลัพธ์นั้นต่างให้ Colgate สามารถเป็นผู้นำตลาดแทน Crest เป็นครั้งแรกในรอบ ๒๕ ปี

การเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้นสามารถเป็นทั้งความยากลำบากหรือความเป็นไปไม่ได้เมื่อการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นซึ่งมักจะใช้เวลายาวนาน ดังเช่นการที่ผู้คนจะยอมรับ Air Bags ติดในรถยนต์ใช้เวลาเป็นปี ซึ่งในช่วงแรกนั้นจะคิดว่าเป็นเรื่องตลกที่ต่างไม่ต้องมีถุงลมนิรภัยติดไว้ในรถยนต์และในปัจจุบันผู้ซื้อรถยนต์ทุกคนจะเรียกร้องหาถุงลมนิรภัย และเมื่อเผชิญกับทัศนคติที่ไม่ชอบพอหรือไม่โปรดปรานต่อผลิตภัณฑ์นั้น ซึ่งจะเป็นความยากลำบากอย่างยิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ นักการตลาดมักจะต้องปรับปรุงหรือดัดแปลงผลิตภัณฑ์ให้เข้ากับทัศนคติของผู้บริโภคด้วยเช่นกัน

๗) วิธีการดำเนินชีวิต (Lifestyle) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมความสนใจและความคิดของบุคคลนั้น^{๕๗} ซึ่งเป็นวิธีการของการดำรงชีวิตที่แสดงออกให้เห็นโดยการที่เราใช้เวลาและทรัพยากร (กิจกรรม-Activities) อย่างไรก็ตาม อะไรที่พวกเขาคิดว่ามีความสำคัญ

^{๕๖} Fishbein and Aizen, **Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to theory and research**, Reading MA: Addison-Wesley, ๑๙๗๕, p.๖.

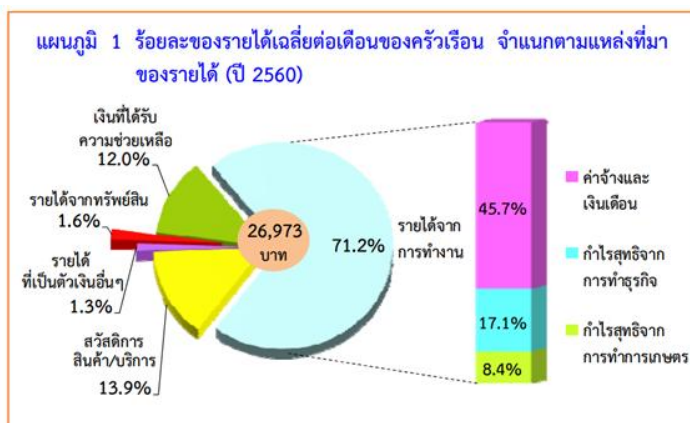
^{๕๗} Etzel, Walker and Stanton, **Marketing**, p. ๑๔๙.

ต่อสภาพแวดล้อม (ความสนใจ-Interest) และอะไรที่พวกเขาคิดถึงตัวเองและโลกที่พวกเขาอาศัยอยู่ (ความคิดเห็น-Opinions) การวิเคราะห์วิถีทางดำเนินชีวิตของผู้บริโภคได้สร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งอย่างมากต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคตัวอย่างเช่นการวิเคราะห์วิถีทางดำเนินชีวิตได้พิสูจน์ประโยชน์ในการแบ่งส่วนตลาดและเป้าหมายของผู้บริโภคสำหรับผลิตภัณฑ์ใหม่และที่มีอยู่ในตลาด วิถีทางดำเนินชีวิตของผู้บริโภคย่อมต้องมีผลต่อการซื้อผลิตภัณฑ์อะไรและตรายี่ห้อที่พวกเขาชื่นชอบ นักการตลาดจึงต้องตระหนักถึงสิ่งนี้และมักจะออกแบบกลยุทธ์ของเขาตามพื้นฐานของวิถีดำเนินชีวิตของส่วนตลาด (Life-style segments) นั้นๆ

๘) ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในช่วง ๖เดือนแรกของปี ๒๕๖๐ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้จัดทำการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี ๒๕๖๐ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ ค่าใช้จ่าย ภาวะหนี้สินและทรัพย์สินของครัวเรือน ตลอดจนลักษณะที่อยู่อาศัย โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกเดือน (มกราคม-ธันวาคม ๒๕๖๐) จากครัวเรือนตัวอย่างในทุกจังหวัดทั่วประเทศทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล เพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้ข้อมูล สำนักงานสถิติแห่งชาติได้จัดทำสรุปผลการสำรวจเบื้องต้นเพื่อนำเสนอข้อมูล ในระดับหนึ่งก่อนที่รายงานฉบับสมบูรณ์จะแล้วเสร็จ โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจ ๖ เดือนแรก (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) จำนวนครัวเรือนตัวอย่างประมาณ ๒๖,๐๐๐ ครัวเรือน ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายที่นำเสนอเป็นค่าใช้จ่ายเฉลี่ยที่จำเป็นต้องใช้ในการยังชีพเท่านั้นจึงไม่รวมการสะสมทุน เช่น ซื้อบ้าน/ที่ดิน และเงินออมซึ่งสรุปผลการสำรวจที่สำคัญ ได้ดังนี้

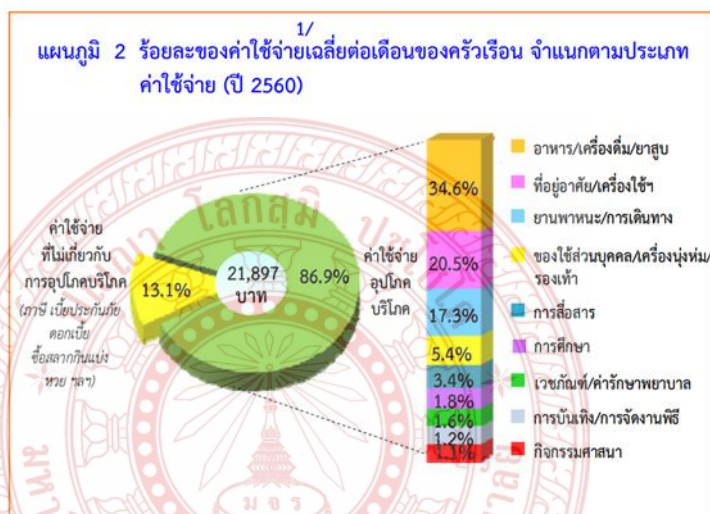
ในช่วง ๖ เดือนแรกของปี ๒๕๖๐ ครัวเรือนทั่วประเทศมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ ๒๖,๙๗๓ บาท ส่วนใหญ่เป็นรายได้จากการทำงานร้อยละ ๗๑.๒ ซึ่งได้แก่

(๑) ค่าจ้างและเงินเดือนร้อยละ ๔๕.๗ กำไรสุทธิจากการต่างธุรกิจร้อยละ ๑๗.๑ และกำไรสุทธิจากการต่างการเกษตรร้อยละ ๘.๔ และมีรายได้ที่ไม่ได้เกิดจากการทำงาน เช่น เงินที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นนอกครัวเรือน/รัฐร้อยละ ๑๒.๐ รายได้จากทรัพย์สิน เช่น ดอกเบี้ยร้อยละ ๑.๖ นอกจากนั้นยังมีรายได้ที่ไม่เป็นตัวเงินซึ่งอยู่ในรูปสวัสดิการ/สินค้าและบริการต่างๆร้อยละ ๑๓.๙

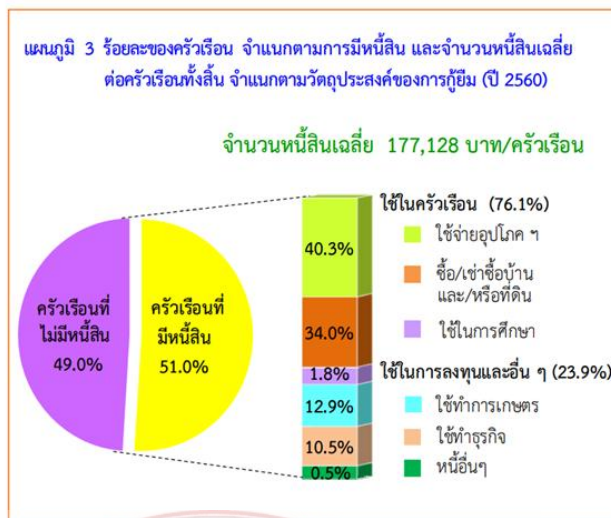
แผนภาพที่ ๒.๖ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนในช่วง ๖ เดือนแรกปี ๒๕๖๐

(๒) ค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ปี ๒๕๖๐ ในช่วง ๖ เดือนแรกของปี ๒๕๖๐ ครัวเรือนทั่วประเทศมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ ๒๑,๘๙๗ บาท ค่าใช้จ่ายร้อยละ ๓๔.๖เป็นค่าอาหาร เครื่องดื่มและยาสูบ รองลงมาเป็นค่าที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ภายในบ้านร้อยละ ๒๐.๕ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินทางและยานพาหนะร้อยละ ๑๗.๓ ของใช้ส่วนบุคคล/เครื่องนุ่งห่ม/รองเท้าร้อยละ ๕.๔ ใช้ในการสื่อสารร้อยละ ๓.๔ ใช้เพื่อการศึกษา ค่าเวชภัณฑ์/ค่ารักษาพยาบาล และการบันเทิง/การจัดงานพิธีคือ ร้อยละ ๑.๘๑.๖ และ ๑.๒ ตามลำดับสำหรับกิจกรรมทางศาสนามีเพียงร้อยละ ๑.๑ ในส่วนของค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค เช่น ค่าภาษีของขวัญ เบี้ยประกันภัย ซ้อสลากกินแบ่ง/หวย ดอกเบี้ยพบว่ามีการใช้จ่ายสูงถึงร้อยละ ๑๓.๑

แผนภาพที่ ๒.๗ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนในช่วง ๖ เดือนแรกปี ๒๕๖๐

(๓) หนี้สินของครัวเรือน ปี ๒๕๖๐ ในช่วง ๖ เดือนแรกของปี ๒๕๖๐ พบว่าครัวเรือนที่มีหนี้สินมีร้อยละ ๕๑.๐ โดยมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ย ๑๗๗,๑๒๘ บาทต่อครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการก่อหนี้เพื่อใช้ในครัวเรือน (ร้อยละ ๗๖.๑) คือใช้ในการอุปโภคบริโภคร้อยละ ๔๐.๓ซื้อบ้าน/ที่ดินร้อยละ ๓๔.๐ และหนี้เพื่อใช้ในการศึกษามีเพียงร้อยละ ๑.๘ เท่านั้น สำหรับหนี้เพื่อใช้ในการลงทุนและอื่นๆพบว่าเป็นหนี้ที่ใช้ต่างการเกษตรร้อยละ ๑๒.๙ และใช้ต่างธุรกิจร้อยละ ๑๐.๕

แผนภาพที่ ๒.๘ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนในช่วง ๖ เดือนแรกปี ๒๕๖๐

จากข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ.๒๕๖๐ พบว่าครัวเรือนในประเทศไทยมีรายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือน ๒๖,๙๗๓ และ ๒๑,๘๙๗ บาท โดยมีหนี้สินเฉลี่ยสูงถึง ๑๗๗,๑๒๘ บาท ต่อครัวเรือน ซึ่งคิดเป็น ๖.๖ เท่า ของรายได้สำหรับการกระจายรายได้ของครัวเรือนทั่วไปลดลง

๒.๕ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว

นักวิชาการหลายท่าน ได้อธิบายถึงทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเรื่องสัมพันธ์ภาพในครอบครัว ดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ ทฤษฎีพัฒนาการครอบครัว (Development Family Theory)

ทฤษฎีนี้มีจุดเริ่มต้นราวทศวรรษที่ ๑๙๓๐ โดย Hill & Hanson กล่าวว่า ระบบครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว มีขอบข่ายมุมมองที่กว้างขวาง รวมทั้งมีลักษณะที่เป็นพลวัต (Dynamic) มากกว่าสถิตย์ (Static) กล่าวคือ ชีวิตครอบครัวมักเริ่มต้นที่การแต่งงานของหญิงชายและสิ้นสุดลงเมื่อคู่แต่งงานสิ้นชีวิต ในช่วงของการดำเนินชีวิตครอบครัว ลักษณะของสมาชิกครอบครัวจะกำหนดกิจกรรมต่างๆ เป็นระยะๆ ซึ่งครอบครัวส่วนใหญ่จะผ่านระยะต่างๆ และกิจกรรมหลักที่คล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างกันถ้าลักษณะโครงสร้างของสมาชิกในครอบครัวแตกต่างกัน ระยะต่างๆ ของครอบครัวตั้งแต่หญิงชายเริ่มแต่งงานกันจนกระทั่งคู่แต่งงานสิ้นชีวิตลงไปแล้ว เรียกว่า วงจรชีวิตครอบครัว (Family life cycle)

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะครอบครัวนั้นจะเป็นชนชาติใด มีสีผิวอย่างไร ในระยะต่าง ของชีวิตครอบครัวก็จะมีกิจกรรมการเกิด การเข้าศึกษาเล่าเรียน การเข้าสู่วุฒิภาวะหรือเติบโตเต็มที่และก็เข้าสู่วัยชราเหมือนกันทุกครอบครัว แต่ถ้าครอบครัวใดไม่มีลูกก็ไม่มีกิจกรรมการเกิด การที่ลูกจะเข้าศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาอีกหลายท่านที่ได้แบ่งวงจรชีวิตครอบครัวแตกต่าง

กันออกไปตามลักษณะของผู้ศึกษา โดยบางกลุ่มแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ ครอบครัวเริ่มต้น ขยาย หด บางกลุ่มแบ่งออกเป็น ๗ ชั้น คือ เริ่มมีครอบครัว มีลูกวัยทารก วัยก่อนเข้าเรียน ปีที่ลูกอยู่ในโรงเรียน ประถม วัยรุ่นตอนแรก วัยรุ่นตอนปลาย ผู้ใหญ่ในวัยหนุ่มสาวและปีหลังๆ ของชีวิตในขณะที่ Phyllis J. Meiklejohn^{๔๔} ได้แบ่งวงจรชีวิตครอบครัวออกเป็น ๙ ขั้นตอน กล่าวคือ

๑) ระยะเริ่มสมรสพัฒนาครอบครัว ระยะนี้ต่างฝ่ายต่างพยายามปรับตัวเข้าหากัน ซึ่งในระยะเริ่มแรกไม่มีปัญหามากนัก เพราะยังอยู่ในระยะหวานชื่น แต่เมื่อนานวันเข้า การปรับตัวจะทวีคูณขึ้นถ้าปรับตัวเข้าหากันได้ดี ต่างให้ทั้งคู่ยอมรับกันมากขึ้น แต่เมื่อผ่านระยะน้ำผึ้งพระจันทร์ การปรับตัวต่างได้ยากขึ้น

๒) ระยะแรกตั้งครรรค์ ในช่วงตั้งครรรค์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของภรรยา และการทำหน้าที่แม่บ้านของภรรยาอาจต่างได้ไม่เต็มที่ และถ้าไม่ร่วมกันวางแผนสำหรับทารกที่จะเกิดมาอาจจะต่างให้สัมพันธ์ภาพระหว่างสามีและภรรยาไม่ดี

๓) ระยะเริ่มเป็นบิดามารดาในช่วงแรก บิดาและมารดาอาจจะตื่นตื้นต่อภาระและหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นทั้งสองฝ่ายอาจจะต่างให้เกิดปัญหาต่อคู่สมรส

๔) ปีที่วัยรุ่น การประมาณระยะการมีบุตรไม่ให้ใกล้กันเกินไปจะต่างให้สภาพครอบครัวดีขึ้น ในระยะนี้เป็นระยะที่ใช้จ่ายสูงที่สุด ภรรยานอกจากต้องว่าวุ่นกับการเลี้ยงบุตร สามีและภรรยา ก็ต้องรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างกันและกัน ทั้งเรื่องความพึงพอใจในเพศรส การสันทนการและเรื่องอื่นๆ เพื่อคงสภาพสมรสที่ดีไว้

๕) ระยะบุตรเข้าโรงเรียน เนื่องจากบิดามารดาต้องการให้สิ่งที่ดีที่สุดแก่บุตรของตน ดังนั้นจะพยายามที่จะส่งบุตรไปโรงเรียนให้เร็วที่สุด เมื่อบุตรเข้าโรงเรียนภาระด้านการเลี้ยงดูบุตร อาจจะลดน้อยลง แต่ต้องให้ความสำคัญแก่รายได้เพื่อใช้ในการศึกษาของบุตรให้มากที่สุด

๖) ระยะบุตรเข้าสู่วัยรุ่น ในช่วงชีวิตนี้บิดามารดาอาจจะมีการสร้างสรรค์มากขึ้นหรือทางตรงข้ามอาจจะมีความรู้สึกที่ขาดความตื่นเต้น ชีวิตครอบครัวราบเรียบจนน่าเบื่อหน่าย ในบางกรณีมารดาอาจจะวุ่นอยู่กับบุตรที่กำลังเจริญเติบโต และฝ่ายบิดาก็วุ่นวายอยู่กับการหาเงินมาใช้จ่าย ในครอบครัวต่างให้ใช้เวลาต่างกิจกรรมร่วมกันลดน้อยลง ถ้าหากว่าทั้งคู่ต่างขาดความสนใจซึ่งกันและกันอาจจะก่อให้เกิดความรู้สึกที่ขาดสิ่งที่ยึดเหนี่ยวเข้าไว้ด้วยกัน อาจจะต่างให้เกิดความเหินห่างและต่างคนต่างอยู่ได้

๗) ระยะบุตรแยกครอบครัว ในระยะที่บุตรแยกครอบครัวนี้อาจจะเป็นเวลาที่บิดามารดาใกล้ปลดเกษียณ ฉะนั้น ปู่ย่าหรือตายาย มักจะรู้สึกยินดีที่ได้เลี้ยงหลาน และมีความรู้สึกว่าเป็นโอกาสที่ตนเองจะได้รับความรักอีกครั้งหนึ่ง ช่วยให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่าเนื่องจากได้ต่างประโยชน์ให้แก่สมาชิกในครอบครัว

^{๔๔} พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุษย์.จิตวิทยาครอบครัว.กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐, หน้า ๓๘.

๘) ระยะบ้านว่างเปล่า ในระยะนี้ครอบครัวที่มีขนาดใหญ่เมื่อบุตรได้แยกย้ายกันออกไปหมดแล้วก็ย่อมมีความรู้สึกที่บ้านว่างเปล่า หากสามีภรรยาไม่มีความสนใจต่างกิจกรรมอื่นๆ ความว่างเปล่าในบ้านก็จะต่างให้รู้สึกอ้างว้างมากยิ่งขึ้น

๙) ระยะปัจฉิมวัย ระยะนี้สมรรถภาพทางกายของคู่สมรสเริ่มเสื่อมลงไม่สามารถที่จะต่างกิจกรรมที่เคยต่างมาก่อนได้ทั้งงาน ทางด้านร่างกายและทางด้านการใช้สติปัญญา รวมทั้งอาจเกิดความเจ็บป่วยเป็นครั้งคราวหรือเจ็บป่วยเรื้อรังขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตนในวัยผู้ใหญ่

การศึกษาเรื่องครอบครัวนั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ความพึงพอใจในชีวิตสมรสของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงชีวิตในลักษณะรูปตัว U (U-SHAPE) ตามวงจรชีวิตครอบครัว (Family Life Cycle) กล่าวคือ สามีภรรยาจะมีความพึงพอใจในชีวิตครอบครัวมากที่สุดเมื่อเริ่มต้นชีวิตครอบครัว จากนั้นความพึงพอใจจะเริ่มลดลงอย่างรวดเร็วเมื่อมีบุตรคนแรก และลดลงอย่างเรื่อยๆ จนถึงระยะบุตรอยู่ในวัยเรียน และลดลงต่ำที่สุดเมื่อบุตรอยู่ในช่วงวัยรุ่น David H. Olson^{๔๙} หลังจากนั้นความพึงพอใจในชีวิตครอบครัวจะเริ่มมากขึ้นจนถึงระยะที่บุตรเริ่มมีครอบครัวและออกจากบ้านไปจากทฤษฎีพัฒนาการครอบครัวที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สามารถชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวในช่วงระยะต่างๆ

๒.๕.๒ ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอในแทบทุกสังคมของมนุษย์ หากพิจารณาดูจะพบว่าความขัดแย้งเกิดได้ในทุกระดับของหน่วยทางสังคม ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ภายในตัวของบุคคลเองเช่น ความขัดแย้งภายในใจจิตใจ ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ภายในตัวของเราเองและความขัดแย้งขยายวงกว้างได้มากขึ้นเมื่อบุคคลอยู่ร่วมกันมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป เช่น อยู่กับเพื่อนสองคนก็เกิดความขัดแย้งทะเลาะเบาะแว้งกันได้ คู่สามีภรรยาที่มีความรักต่อกันก็เกิดความขัดแย้งได้ ครอบครัว พ่อแม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดก็เกิดการทะเลาะเบาะแว้งอยู่บ่อยๆ ความรุนแรงของแต่ละครอบครัวก็ต่างกันไปจากที่กล่าวมาจะพบว่าจากหน่วยบุคคลเรื่อยไปถึงหน่วยครอบครัวสามารถเกิดความขัดแย้งได้และหากมองในระดับกลุ่มสังคม ระดับประเทศและระดับนานาชาติล้วนเกิดความขัดแย้งได้ทั้งสิ้น

๒.๕.๓ แนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด

Jean Piaget เป็นนักชีววิทยาชาวสวิสเซอร์แลนด์แต่มีความสนใจศึกษาด้านจิตวิทยา โดยเฉพาะในด้านกระบวนการพัฒนาด้านสติปัญญาของเด็กตั้งแต่วัยแรกเกิดจนถึงวัยรุ่น เป็นบุคคลแรกที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ศึกษาพัฒนาการด้านความคิดมนุษย์อย่างเป็นระบบระเบียบ โดยเชื่อว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ทุกคนมีความพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์และปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เกิด เพราะมนุษย์ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องมีการปรับตัว

^{๔๙} Davis, Gordon B. & Olson, Margrethe H., Management information system : Conceptual foundation, structure, and development, (๒nd ed.), (New York : McGraw-Hill, ๑๙๘๕), p. ๒๓๖.

อยู่ตลอดเวลา ผลจากกระบวนการดังกล่าวต่างให้มนุษย์เกิดพัฒนาการด้านเชาวน์ปัญญา จากความเชื่อดังกล่าว Piaget จึงได้ศึกษาพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กอย่างละเอียด ด้วยการสร้างสถานการณ์เพื่อสังเกตพฤติกรรมของบุตรสาว ๓ คน ของเขาเป็นระยะเวลานาน และได้ทำการบันทึกไว้อย่างต่อเนื่อง ต่างให้ได้ข้อสรุปว่าธรรมชาติของมนุษย์มีพื้นฐานติดตัวตั้งแต่กำเนิด ๒ ประการ คือ

๑) การจัดรวบรวม (Organization) เป็นการจัดและรวบรวมกระบวนการต่างๆ ภายในให้เป็นระบบระเบียบอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเพื่อให้เกิดภาวะสมดุลจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

๒) การปรับตัว (Adaptation) เป็นการปรับตัวเพื่อให้อยู่ในภาวะสมดุลกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการ ๒ ลักษณะ คือ

(๑) การซึมซับหรือดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) หมายถึง การที่มนุษย์มีการซึมซับหรือดูดซึมประสบการณ์ใหม่เข้าสู่โครงสร้างของสติปัญญา (Cognitive Structure) หลังจากมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

(๒) การปรับโครงสร้างทางเชาวน์ปัญญา (Accomodation) หมายถึง การปรับเปลี่ยนโครงสร้างของเชาวน์ปัญญาที่มีอยู่แล้วให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น

Piaget กล่าวว่า การพัฒนาความคิดและสติปัญญาของมนุษย์จะต้องอาศัยทั้งการจัดรวบรวมและการปรับตัวดังกล่าว ลักษณะพัฒนาการที่เกิดขึ้นจะดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล โดยมีองค์ประกอบสำคัญที่เสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ๔ องค์ประกอบ

๑) วุฒิภาวะ (Maturation) คือ การเจริญเติบโตทางสรีรวิทยา มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสติปัญญาและความคิด โดยเฉพาะเส้นประสาทและต่อมไร้ท่อ

๒) ประสบการณ์ (Experience) ประสบการณ์เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาด้านสติปัญญา เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทุกครั้งที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งประสบการณ์ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและประสบการณ์เกี่ยวกับการคิดหาเหตุผลและทางคณิตศาสตร์ ซึ่งสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

๓) การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social Transmission) คือ การที่บุคคลได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ จากบุคคลรอบข้าง เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู เป็นต้น

๔) กระบวนการพัฒนาสมดุล (Equilibration) คือ การควบคุมพฤติกรรมของตนเองซึ่งอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล เพื่อปรับสมดุลของพัฒนาการด้านสติปัญญาและความคิดไปสู่ขั้นที่สูงกว่าขั้นพัฒนาการเชาวน์ปัญญา

๒.๕.๔ แนวคิดทฤษฎีพัฒนาการครอบครัว (Developmental Family Theory)

Hill & Hanson กล่าวว่า ระบบครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว มีขอบข่ายมุมมองที่กว้างขวาง รวมทั้งมีลักษณะที่เป็นพลวัต (Dynamic) กล่าวคือ ชีวิตครอบครัวมักเริ่มต้นที่การแต่งงานของหญิงชายและสิ้นสุดลงเมื่อคู่แต่งงานสิ้นชีวิต ในช่วงของการดำเนินชีวิตครอบครัว ลักษณะของสมาชิกในครอบครัวจะกำหนดกิจกรรมต่างๆ เป็นระยะๆ ซึ่งครอบครัวส่วนใหญ่จะผ่านระยะต่างๆ และกิจกรรมหลักที่คล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างกันถ้าลักษณะโครงสร้างของสมาชิกในครอบครัวแตกต่างกัน ระยะต่างๆ ของครอบครัวตั้งแต่หญิงชายเริ่มแต่งงานกันจนกระทั่งคู่แต่งงานสิ้นชีวิตลงไปนี้ เรียกว่า วงจรชีวิตครอบครัว

“วงจรชีวิต” หรือ Life Cycle นั้น หมายถึง กระบวนการพัฒนาการในแต่ละระยะของช่วงชีวิตเริ่มตั้งแต่สิ่งมีชีวิตนั้นเกิดไปจนกระทั่งเสียชีวิต และระยะต่างๆ ในวงจรชีวิตสามารถถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้ ดังนั้น “วงจรชีวิตครอบครัว” หรือ Family Life Cycle จึงหมายถึง กระบวนการพัฒนาการของครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว จากระยะสร้างครอบครัว ไปจนถึงระยะที่ครอบครัวหยุดตัว โดยในแต่ละระยะจะมีงานพัฒนาการให้สมาชิกในครอบครัวร่วมกันพัฒนา เพื่อนำครอบครัวเข้าสู่ระยะต่อไปได้โดยสมบูรณ์

ลักษณะสำคัญของวงจรชีวิตครอบครัว ได้แก่

- ๑) มีรูปแบบที่แน่นอน (Certain Pattern)
- ๒) แบ่งเป็นระยะๆ และมีหน้าที่ของแต่ละระยะที่ชัดเจน (Periodic)
- ๓) มีความเป็นสากลทั่วโลก (International)
- ๔) ไม่มีเส้นแบ่งในแต่ละระยะที่ชัดเจน (No cut-point between each stage)

วงจรชีวิตครอบครัวเริ่มตั้งแต่การสร้างครอบครัว (New couple family) โดยบุคคลสองคนตกลงใจแต่งงานและปรับตัวมาอยู่อาศัยด้วยกัน หลังจากนั้นจะเข้าสู่ระยะที่สอง คือ ระยะเริ่มมีบุตรคนแรก (Birth of first child family) ภรรยาตั้งครรภ์และคลอดบุตร หลังจากนั้นพอบุตรเริ่มโตขึ้นครอบครัวจะเข้าสู่ระยะมีบุตรเล็ก (Childbearing family) พ่อแม่เลี้ยงดูบุตรจนโตและเริ่มออกจากบ้านเข้าสู่โรงเรียน ครอบครัวก็จะพัฒนาเข้าสู่ระยะที่มีบุตรวัยเรียน (Family with school-age children) พอบุตรเริ่มโตขึ้นเข้าสู่วัยรุ่น ครอบครัวจำเป็นต้องปรับตัวเข้าสู่ระยะบุตรวัยรุ่น (Family with adolescent) หลังจากนั้น บุตรจะแยกตัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ (Launching family) ต่างให้ครอบครัวเริ่มเข้าสู่ระยะหยุดตัว พ่อแม่เข้าสู่ครอบครัววัยเกษียณ (Retirement family) และครอบครัววัยชรา (Old age family) การศึกษาเรื่องครอบครัวนั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ความพึงพอใจในชีวิตสมรสของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงชีวิตในลักษณะรูปตัวยู (U-SHAPE) ตามวงจรชีวิตครอบครัว (Family life cycle) กล่าวคือ สามภรรยาจะมีความพึงพอใจในชีวิตครอบครัวมากที่สุดเมื่อเริ่มต้นชีวิตครอบครัว จากนั้นความพึงพอใจจะเริ่มลดลงอย่างรวดเร็วเมื่อมีบุตรคนแรก และลดลงอย่างเรื่อย ๆ จนถึงระยะบุตรอยู่ในวัยเรียน และลดลงต่ำที่สุดเมื่อบุตรอยู่ในช่วงวัยรุ่น หลังจากนั้นความพึงพอใจในชีวิตครอบครัวจะเริ่มมากขึ้นจนถึงระยะที่บุตรเริ่มมีครอบครัวและออกจากบ้านไป จากทฤษฎีพัฒนาการครอบครัวที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สามารถชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวในช่วงระยะต่างๆ

๒.๕.๕ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ครอบครัว (Structural-functional theory)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ มองครอบครัวมีลักษณะเป็นระบบเปิดที่มีปฏิสัมพันธ์กับทั้งภายในและภายนอกมีโครงสร้างของครอบครัวที่เป็นลักษณะเฉพาะมีเป้าหมายการเกิดและดำรงอยู่ของครอบครัว โดยมีลักษณะความเป็นโครงสร้างของครอบครัวคือ โครงสร้างด้านบทบาทของสมาชิก ค่านิยม การสื่อสารและรูปแบบการสื่อสาร อำนาจส่วนหน้าที่ของครอบครัว ประกอบด้วยหน้าที่ในการให้ความรักความเอาใจใส่ การอบรมเลี้ยงดูสมาชิก การสืบเผ่าพันธุ์ การจัดการด้านเศรษฐกิจ การจัดการด้านการดูแลสุขภาพและจัดหาสิ่งที่จำเป็นพื้นฐานทางด้านร่างกายให้แก่สมาชิก และการเผชิญปัญหาครอบครัว

๒.๕.๖ ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบทบาท (Role Differentiation Theory)

Parsons ได้จำแนกและกำหนดบทบาทของสามีภรรยาในครอบครัวออกเป็น ๒ประเภท คือ บทบาทเชิงเครื่องมือ (Instrumental Role) ที่เน้นสามีเนื่องจากมีบทบาทเด่นทางด้านระบบเศรษฐกิจภายนอกครอบครัว และสามีจะเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงต่อการแสวงหาสิ่งจำเป็นหรือทรัพยากรสำหรับเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว อาชีพของสามีจึงมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับระบบเศรษฐกิจสังคมของครอบครัว ส่วนบทบาทเชิงอารมณ์ (Expressive Role) นั้นพิจารณาว่าภรรยามีบทบาทเป็นศูนย์กลางภายในครอบครัว และเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งให้การสนับสนุนด้านจิตใจ ดังนั้น บทบาททั้งสองประเภทนี้แบ่งแยกโดยยึดถือความแตกต่างระหว่างเพศเป็นสำคัญตัวแปรที่ได้จากทฤษฎีนี้ได้แก่ บทบาทการหาเลี้ยงครอบครัว และการต่างงานนอกบ้านของภรรยา นั่นคือ การที่ภรรยามีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวมากกว่า หรือออกไปต่างงานนอกบ้านจะก่อให้เกิดความแตกต่างของคู่สมรสในด้านการสนองจิตใจภายในครอบครัว รวมทั้งการใช้อำนาจของคู่สมรส ซึ่งจะมีผลให้เกิดความไม่เป็นปึกแผ่นขึ้นในครอบครัว

๒.๕.๗ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

Walter Mischel อธิบายว่าเด็กเรียนรู้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงจากบุคคลรอบๆ ตัว โดยเด็กจะเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างเพศ แนวทางของพฤติกรรมทางเพศที่แตกต่างกัน จากพฤติกรรมของผู้ใหญ่ทั้งเพศชายและเพศหญิง รวมทั้งเพื่อนที่อยู่รอบๆ ตัว แต่รูปแบบพฤติกรรมที่มีความสำคัญที่สุดคือ รูปแบบ พฤติกรรมของพ่อและแม่ซึ่งเด็กสามารถเรียนรู้ตั้งแต่วัยต้นของชีวิต และเป็นรูปแบบพฤติกรรมที่มีอำนาจมากที่สุดในชีวิตของเด็ก ซึ่งเด็กส่วนมากจะมีรูปแบบพฤติกรรมของพ่อและแม่เป็นรูปแบบที่เขาใช้เลียนแบบพฤติกรรมและพัฒนาบทบาท ในการเรียนรู้ทางสังคมซึ่งเด็กสามารถเรียนรู้ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการสังเกตโลกรอบๆ ตัว หรือจากการกระทำของกระต่ายของพ่อแม่ที่มีต่อลูกโดยตรง นักทฤษฎีสัญลักษณ์ทางสังคมนำเอาความรู้เหล่านี้มาใช้กับสังคมมนุษย์ โดยสร้างเป็นทฤษฎีขึ้นมาว่า ตัวมนุษย์ (อัตตา) นั้น เป็นสัญลักษณ์มีความหมายได้หลายอย่างในสายตาผู้อื่น มนุษย์จึงพัฒนาตัวตนขึ้นมาจากความรู้สึกหรือสายตาผู้อื่น ต่างตัวให้ดิงตามสายตาหรือมาตรฐานของสังคม ตัวตนจึงเป็นตัวตนทางสังคม (Social self) คือ ผลผลิตของสังคมแน่นอนจะเป็นตัวตนตามสายตาผู้อื่นได้ต้องอาศัยจิต (Mind) ช่วยคิด จิตจะรู้จักคิดได้ต้องอาศัยสื่อ คือสัญลักษณ์ สัญลักษณ์สำคัญในที่นี้ คือ ภาษา จึงกล่าวได้ว่าภาษาทำให้เกิดจิต จิตต่างให้เกิดตัวตน

(อาศัยสัญลักษณ์อีก) ก็สร้างสังคมขึ้น สังคมจะอยู่ได้หรือไม่ก็แล้วแต่มนุษย์เหล่านั้นเองทฤษฎีนี้จึงให้ความสำคัญแก่มนุษย์มาก

๒.๕.๘ ทฤษฎีพัฒนาการของเหตุผลเชิงจริยธรรม (The Cognitive Theory of Development of Moral Reasoning Ability)

Kohlberg ได้เสนอทฤษฎีนี้ตามพื้นฐานจากทฤษฎีพัฒนาการทางการรู้คิดของ Piaget คือ เชื่อว่า จริยธรรมมีพัฒนาการตามระดับวุฒิภาวะเพราะจริยธรรมของมนุษย์เกิดจากกระบวนการทางปัญญาเมื่อมนุษย์มีการเรียนรู้มากขึ้นโครงสร้างทางปัญญาเพิ่มพูนขึ้น จริยธรรมก็พัฒนาตามวุฒิภาวะ มีความสัมพันธ์กับอายุกาลเวลาสถานที่วัฒนธรรม และสภาพการณ์และเสนอว่าพัฒนาการของเหตุผลเชิงจริยธรรม แบ่งออกเป็น ๖ ชั้น ๓ระดับ ดังนี้

ระดับที่ ๑ ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional level)

เด็กอายุ ๒ ถึง ๑๐ ขวบ จะมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับนี้โดยเด็กจะปฏิบัติตามสิ่งที่พ่อแม่บอกให้กระต่างและเรียนรู้ว่าสิ่งใดดีหรือสิ่งใดไม่ดีจากผลที่เด็กกระต่างแล้ว โดนลงโทษทางกายหรือได้รับรางวัล เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับนี้ออกเป็น ๒ชั้น ได้แก่

ชั้นที่ ๑ หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ ชั้นนี้เป็นพัฒนาการของเหตุผลเชิงจริยธรรมในชั้นแรก เป็นจริยธรรมของเด็กอายุ ๒ ถึง ๗ ขวบ เด็กจะตัดสินใจหรือยอมกระต่างพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง เพราะความกลัวความเจ็บปวดจากการถูกลงโทษทางกาย

ชั้นที่ ๒ หลักการแสวงหารางวัล เป็นจริยธรรมของเด็กอายุ ๗ ถึง ๑๐ ขวบ เด็กจะเรียนรู้ว่า การกระต่างที่ถูกต้อง คือ การกระต่างที่ได้รับผลตอบแทนที่น่าพอใจ มักปรากฎการให้เหตุผลในการกระต่างในจริยธรรมชั้นนี้เช่น เด็กจะต่างตามคำสั่งก็ต่อเมื่อมีสิ่งของตอบแทน

ระดับที่ ๒ ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional level)

เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับนี้เป็นของเด็กที่มีพัฒนาการทางเหตุผลเชิงจริยธรรมมากขึ้นซึ่งโดยส่วนมาก คือ เด็กในอายุระหว่าง ๑๐ ถึง ๑๖ ปีช่วงนี้เป็นช่วงที่เด็กได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากหลายแหล่ง โดยเฉพาะครอบครัว เพื่อนและสังคม อิทธิพลจากแหล่งเหล่านี้จึงมีผลต่อเหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็ก และการแสดงบทบาทของตนตามที่สังคมคาดหวังได้ในระดับนี้แบ่งเป็นอีก ๒ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๓ หลักการต่างตามความเห็นชอบของผู้อื่น ในช่วงนี้เหตุผลที่สำคัญในการที่เด็กจะตัดสินใจกระต่างหรือไม่กระต่างพฤติกรรม เกิดจากการที่เด็กรู้สึกรว่า สิ่งทีตัดสินใจกระต่างหรือไม่กระต่างนั้น ได้รับความเห็นชอบ ยินยอม หรือเป็นไปตามที่บุคคลรอบข้างคาดหวังหรือยอมรับ ดังนั้นเด็กในช่วงอายุ ๑๐ ถึง ๑๓ ปีมักมีพฤติกรรมคล้ายตาม พฤติกรรมเลียนแบบ หรือพฤติกรรมที่ต่างให้ตนเป็นจุดเด่น เพื่อเรียกร้องความสนใจและยอมรับจากผู้อื่นโดยเฉพาะเพื่อน

ชั้นที่ ๔ หลักการต่างตามหน้าที่และกฎข้อบังคับในสังคม ในชั้นนี้บุคคลกระต่างสิ่งต่างๆ ตามกฎระเบียบสิ่งที่สังคมกำหนดโดยไม่คำนึงถึงญาติหรือพวกพ้องเพื่อนฝูง เป็นจริยธรรมของเด็กอายุ ๑๓ ถึง ๑๖ ปี

ระดับที่ ๓ ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post conventional level)

เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับนี้เป็นของบุคคลที่อายุตั้งแต่ ๑๖ ปีขึ้นไป บุคคลจะกระต่างหรือไม่กระต่างสิ่งใดตามความคิดและเหตุผลของตน ซึ่งเห็นว่าเหมาะสมแล้วตัดสินใจบนพื้นฐานความถูกต้องยุติธรรม และ/หรือยึดประโยชน์ของส่วนรวมหรือสังคมโดยแบ่งได้เป็นอีก ๒ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๕ หลักการต่างตามคำมั่นสัญญา เด็กจะยึดข้อตกลงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและความถูกต้องเป็นหลัก ซึ่งข้อตกลงและความถูกต้องเป็นไปตามสิทธิของตนและของผู้อื่น เช่นการเคารพสิทธิมนุษยชน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ชั้นที่ ๖ หลักการยึดอุดมคติสากล บุคคลจะแสดงเหตุผลที่เป็นหลักสากล ไม่ยึดติดต่อกฎเกณฑ์ทางสังคมของตน บุคคลมีความยึดหยุ่นทางจริยธรรมกระต่างหรือไม่กระต่างสิ่งใดตามหลักอุดมคติสากล เพราะประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลักขั้นนี้จะปรากฏในผู้ใหญ่ วิธีปลูกฝังจริยธรรมตามแนวคิดของ Kohlberg ไม่อาจกระต่างได้ด้วยการสอน หรือการปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้ดูและไม่อาจเรียนรู้ด้วยการกระต่างต่างๆ จริยธรรมสอนกันไม่ได้จริยธรรมพัฒนาขึ้นมาด้วยการนึกคิดของแต่ละคนตามลำดับขั้นและพัฒนาการของสติปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุ ดังนั้น หากยังไม่ถึงวัยอันควรจริยธรรมบางอย่างก็จะไม่เกิด

๒.๕.๙ ทฤษฎีภาวะวิกฤต (Crisis Theory)

การตั้งครรภ์ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนต่อภาวะจิตใจและความรู้สึกของผู้หญิงอย่างสูงเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตในอนาคตของผู้หญิงคนหนึ่งโดยสิ้นเชิง กล่าวได้ว่าการตั้งครรภ์เป็นภาวะวิกฤตของชีวิตผู้หญิงคนหนึ่ง เพราะนอกจากจะต้องรับแรงกดดันทั้งจากภายในและภายนอกจากการตั้งครรภ์ที่ไม่ตั้งใจ ไม่ว่าจะเพราะสาเหตุหรือเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม แต่หญิงตั้งครรภ์จะมีทางเลือกเพียง ๒ ทางเท่านั้น ก็คือ การตั้งครรภ์ต่อไปจนคลอดหรือการยุติการตั้งครรภ์ด้วยการต่างแท้ง ซึ่งทั้งสองทางล้วนแต่ต่างให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ในภาวะเครียดและเป็นทุกข์ จึงเปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งซึ่งช่วยสนับสนุนได้อย่างชัดเจนว่า การตั้งครรภ์เป็นภาวะหนึ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงกับร่างกายและจิตใจของผู้หญิง ภาวะการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความวิตกกังวลกับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต และความวิตกกังวลกับสถานการณ์เหล่านี้จะต่างให้ผู้หญิงจำนวนมากต้องเผชิญอยู่กับความยากลำบากและความกดดันอย่างสูง ก่อให้เกิดเป็นช่วงภาวะวิกฤตของชีวิตได้^{๕๐}

๒.๕.๑๐ แนวคิด Positive Youth Development

แนวคิด Positive youth development ซึ่งเป็นกิจกรรมในการสร้างโอกาสให้แก่เยาวชนให้ได้รับการเรียนรู้พัฒนาศักยภาพของตน และมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น เสริมสร้างทักษะและความสามารถในการสร้างชีวิตที่มีคุณค่า รวมทั้งการเรียนรู้ป้องกันปัจจัยแวดล้อมที่นำไปสู่พฤติกรรมเสี่ยง ให้เยาวชนสามารถเผชิญปัญหาหรือสถานการณ์ล่อแหลมได้อย่างชาญฉลาดและหาทางออกได้อย่างเป็นผลดี โดยมีตัวในการพัฒนาเยาวชนให้เกิดคุณสมบัติดังกล่าว

^{๕๐} สุชาติ ราชกุล. การตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนาและการตัดสินใจต่างแท้ง. วิทยานิพนธ์การศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต(การพัฒนาศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๑.

ประเภทแรก เป็นตัวช่วยที่มาจากปัจจัยภายนอกอยู่นอกเหนือจากการควบคุมของเยาวชน ได้แก่

- ๑) ระบบสนับสนุน เช่น ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน หรือสังคม
 - ๒) การได้รับโอกาสหรืออำนาจในการเป็นผู้กำหนด (Empowerment) เช่น การได้รับความสำคัญจากชุมชน การมีบริการที่เอื้อ การมีพื้นที่ปลอดภัยไม่ถูกคุกคาม หรือถูกตัดสินคุณค่า
 - ๓) การเรียนรู้ถึงขอบเขตและความคาดหวัง (Boundaries and expectation) ไม่ว่าจะมาจากที่บ้าน โรงเรียน ชุมชน กลุ่มเพื่อน
 - ๔) การได้ใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ (Constructive use of time) อาทิ โอกาสในการสนทนา การได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ มีโอกาสเข้าถึงบริการ และพื้นที่ที่เป็นมิตรต่อเยาวชน
 - ประเภทที่สอง มาจากปัจจัยภายในที่เยาวชนสามารถสร้างขึ้นมาได้ ได้แก่
 - ๑) ความตั้งใจที่จะเรียนรู้ (Commitment to Learning)
 - ๒) การมีค่านิยมที่เป็นไปทางบวก (Positive Values) เช่น การเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อตนเอง และคนรอบข้าง ความซื่อสัตย์ ฯลฯ
 - ๓) ความสามารถและทักษะในการปฏิสัมพันธ์ การวางแผน สร้างทางเลือก ตรึกตรอง และตัดสินใจ รวมถึงการต้านทานและรู้จักหาทางออกจากความขัดแย้งได้อย่างเป็นผลดี
 - ๔) การรู้จักและเคารพตัวเอง (Positive Identity) มีทัศนคติต่อตัวเองและโลกในทางบวก เชื่อมั่นว่าตนเองมีพลังในการเปลี่ยนแปลงตัวเอง และสังคม มีจุดมุ่งหมายและมีความหวังต่ออนาคต
- ในหลายประเทศทางตะวันตกได้สรุปกันแล้ว การหันมาใช้ Positive Youth Development ในสองทศวรรษที่ผ่านมาเป็นคำตอบที่ให้ผลดีกว่าวิธีคิดแบบเก่าที่เคยใช้มาก่อนหน้านั้น และเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย ยุทธศาสตร์ และระบบบริการกันขนานใหญ่ในการพัฒนาเยาวชนและการศึกษา

๒.๖ รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในชีวิตที่ทุกคนต้องให้การดูแลเอาใจใส่ เพราะต่างหน้าที่ในการหล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ ทั้งการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมถึงปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้แก่สมาชิก เพื่อให้บุคคลเป็นคนดี มีคุณภาพ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมจากที่เมื่อก่อนครอบครัวไทยจะเป็นครอบครัวใหญ่ มีกันแต่ ปู่ ย่า ยาย ตา ทวด พี่ ป้า น้า อา ถ้าไม่อยู่บ้านหลังเดียวกันก็จะอยู่ในอาณาบริเวณรั้วเดียวกัน แต่ในปัจจุบันครอบครัวไทยเริ่มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น และเมื่อเวลาผ่านไป สังคมและเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบให้ในอนาคตลักษณะครอบครัวไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในด้านต่างๆ

รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๓ รูปแบบนั้น

๒.๖.๑ รูปแบบภายในครอบครัวปัจจุบัน

รูปแบบภายในครอบครัวปัจจุบันขึ้นอยู่กับหลักแนวคิดของสมาชิกในครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับการนำหลักธรรมมาปฏิบัติโดยยึดผู้อาวุโสทางธรรมมีพระภิกษุและผู้ทรงศีลทรงธรรมซึ่งไม่ใช่ญาติสายโลหิตในครอบครัวเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทั้งในภาวะครอบครัวปกติและประสบกับปัญหาวิกฤต รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยครอบครัวขยายที่มีที่ปู่ตายาย และญาติอื่นๆ ลดลง ครอบครัวเดี่ยวที่มีแค่พ่อแม่ลูกมากขึ้น

๑) ครอบครัวเดี่ยว เป็นครอบครัวที่มีพ่อแม่ลูกซึ่งมีที่อยู่อาศัยตามลำพังตนเอง หาเลี้ยงครอบครัวด้วยตนเอง ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๒ รูปแบบ คือ

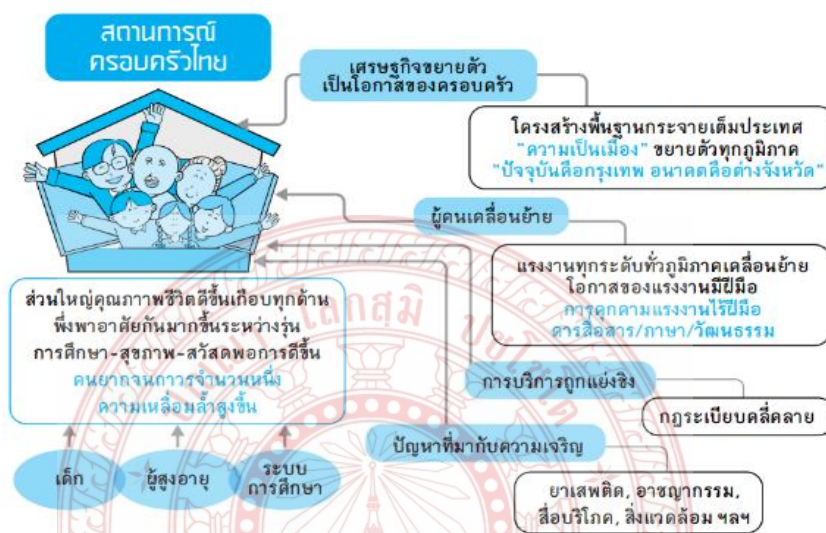
(๑) ครอบครัวเดี่ยว ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว

(๒) ครอบครัวเดี่ยว ผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว

โดยแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวในทัศนะของชาวตะวันตกกล่าวไว้ว่า ต้องเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดา มารดาและบุตรที่มีความสัมพันธ์ทางกายและทางด้านจิตใจ ซึ่งมีอุดมการณ์และเป้าหมายชีวิตร่วมกันในทางพระพุทธศาสนา ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวในทัศนะชาวตะวันตกกล่าวว่า ครอบครัวที่ดีต้องเป็นครอบครัวที่มีเป้าหมายชัดเจนและเป็นต้นแบบที่ดีให้กับลูกได้ เพราะในระหว่างการเดินทางอาจหลุดนอกเส้นทางแต่หากเป้าหมายชัดเจนก็สามารถวกกลับเข้าสู่เส้นทางเดิมได้และบรรลุเป้าหมายในที่สุด ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของครอบครัวว่า หมายถึงการมีเสถียรภาพ มีความสมดุล มีความยั่งยืนและยืนยาวโดยเฉพาะความมั่นคงด้านพื้นฐานของมนุษย์ ๕ ประการ คือ ความมั่นคงด้านสุขภาพ ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางสังคม ความมั่นคงทางการเมืองการปกครอง และความมั่นคงด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยดำเนินชีวิตบนพื้นฐานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและมีหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวได้รับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิตจากสังคมครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เป็นครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีทั้ง ๒ รุ่นและรุ่นเดียว ซึ่งการเป็นครอบครัวเดี่ยวต่างให้ครอบครัวขาดบางสิ่งบางอย่างที่สำคัญไป คือขาดการสนับสนุนทางสังคม หรือทุนทางสังคม เช่น ญาติ เพื่อน คนรู้จัก เพราะฉะนั้นต่างให้ครอบครัวอยู่อย่างโดดเดี่ยว ต้องแก้ปัญหาตามลำพัง ต่างให้ครอบครัวอ่อนแอในอดีตจะเห็นว่าครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้ในเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบครัวในอดีตมีสภาพเป็นชนบทมากกว่า การที่มีลักษณะครอบครัวขยาย อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีอย่างในชนบท ต่างให้ครอบครัวมีการพึ่งตนเองได้ในหลายๆ เรื่องแต่ปัจจุบันสัดส่วนของเมืองเพิ่มมากขึ้น สถานะครอบครัวเดี่ยวในปัจจุบันก็มีมากขึ้น ต่างให้ครอบครัวมีการพึ่งพาตนเองน้อยลง แต่พึ่งพาทนภายนอกมากขึ้น เช่น เศรษฐกิจ อาชีพ รายได้ ฯลฯ รวมทั้งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติก็หายไปชุมชนเริ่มพึ่งพาตนเองได้น้อยลง ส่งผลให้ครอบครัวอ่อนแอลงไป

ครอบครัวที่เข้มแข็งเป็นฐานสำคัญของชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็งก็เป็นฐานของสังคมที่มั่นคง แต่ปัจจุบันครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ครอบครัวมีความเป็นเมืองมากขึ้น เพราะฉะนั้นความอ่อนแอของครอบครัว ส่งผลให้ชุมชนล่มสลาย ความเป็นชุมชน การเกาะเกี่ยวยึดโยง การดูแลช่วยเหลือในฐานะที่เป็นคนบ้านเดียวกัน ท้องถิ่นเดียวกัน อาชีพเดียวกันนั้นหายไป เมื่อชุมชนล่มสลายก็ส่งผลกระทบต่อสังคม ต่างให้สังคมขาดความมั่นคง หลายเรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบันสะท้อนว่า สังคม

ขาดการยึดโยง ขาดฐานแข็งแรงที่จะรองรับ เพราะฉะนั้นสังคมไทยกับอาเซียนเป็นเรื่องที่ต้องมอง เชื่อมโยงอย่างบูรณาการ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวเข้มแข็งที่พึ่งตนเองได้ ชุมชนเข้มแข็งที่พึ่งตนเองได้ และสังคมที่มั่นคง สิ่งที่ต้องสร้างให้กับสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมนั้น ต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกัน ไม่เช่นนั้นสังคมและครอบครัวอาจไม่สามารถเผชิญหรือปรับตัวได้กับ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างดีพอ

แผนภาพที่ ๒.๙ สถานการณ์ครอบครัวไทย

ส่วนใหญ่คุณภาพชีวิตโดยรวมดีขึ้น มีการพึ่งพาอาศัยระหว่างรุ่น การศึกษาดีขึ้น ความยากจนถาวรจำนวนหนึ่ง ความเหลื่อมล้ำสูงขึ้น

๑) เศรษฐกิจขยายตัวเป็นโอกาสของครอบครัว การที่มีโครงสร้างพื้นฐานกระจายเต็มประเทศความเป็นเมืองขยายตัวทุกภูมิภาค ด้านดี คือ โอกาสของคนเล็กคนน้อย เมื่อก่อนอยากได้ดีมีสุข มียศตำแหน่งต้องมากรุงเทพฯ แต่วันนี้ถ้าอยู่หมู่บ้าน/ตำบลของตนเอง และเส้นทางคมนาคมไม่ไกลจากที่อยู่ สามารถขายสินค้าและขนส่งสินค้าได้อย่างสะดวก ที่ผ่านมามีผลไม้ที่นำเข้าต้องมารวมที่ตลาดไทก่อนที่จะกระจายไปยังจังหวัดต่างๆ ต่างให้เห็นว่าศูนย์รวม/กลไกที่กำหนดอยู่ที่กรุงเทพฯ ทั้งหมด แต่ต่อไปจะไม่เป็นเช่นนั้น เช่น จะไม่ส่งผลไม้มาที่กรุงเทพฯ ก่อนแล้วค่อยส่งไปขายที่เชียงใหม่ แต่จะตั้งขายในตลาดผลไม้ที่อำเภอเชียงของจังหวัดเชียงราย เป็นต้น ดังนั้นจะต่างอย่างไรที่จะใช้ภูมิปัญญาและความสามารถในการผลิตให้เป็นโอกาสสำหรับครอบครัว ความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นจะต่างให้ทุกภูมิภาคไม่ต้องย้ายมาอยู่กรุงเทพฯ เราสามารถอยู่ที่บ้านเกิด อยู่กับพ่อแม่ อยู่กับลูก และใช้โอกาสนี้เป็นโอกาสทางเศรษฐกิจได้

^{๕๑} สุภาวดี หาญเมธี. การแสดงทรรศนะทางวิชาการ การประชุมวิชาการครอบครัวศึกษาระดับชาติ ประจำปี ๒๕๕๖.ครอบครัวไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสู่อาเซียน. จดหมายข่าว ครอบครัวศึกษา ฉบับพิเศษ สมาคมครอบครัวศึกษาแห่งประเทศไทย, หน้า ๑๙.

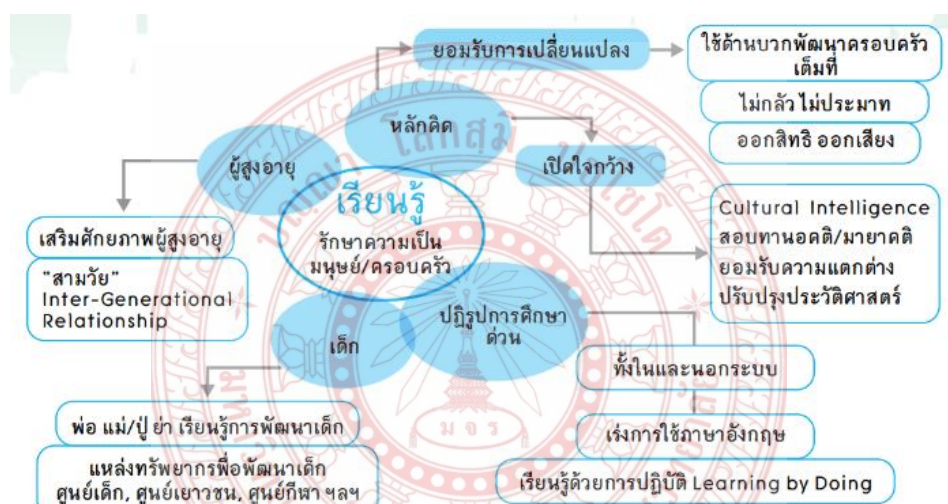
๒) ผู้คนเคลื่อนย้าย แรงงานทุกระดับทั่วภูมิภาคจะมีการเคลื่อนย้าย ซึ่งเป็นโอกาสของแรงงานฝีมือ แต่คุกคามแรงงานไร้ฝีมือ ขณะที่การสื่อสาร ภาษา และวัฒนธรรมจะหลากหลายมากขึ้น

๓) การบริการถูกแย่งชิง เช่น งานสาธารณสุขของไทยดีที่สุดในภูมิภาคนี้ ต่างให้มีโอกาสจะถูกแย่งชิงไป เราจะจัดการเรื่องนี้อย่างไร เพราะกฎระเบียบจะคลี่คลายเกิดช่องว่างและโอกาสที่จะต่างให้เกิดการพัฒนาที่ใกล้เคียงกันของทุกประเทศ

๔) ปัญหาที่มาจากความเจริญ เช่น ยาเสพติด อาชญากรรม สื่อบริโภคนิยม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

๕) ปัญหาพื้นฐาน เรื่องเด็ก ผู้สูงอายุ และระบบการศึกษา

เรื่องสำคัญของคนในครอบครัว คือ การรักษาธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ ความเป็นครอบครัว ไม่ว่าจะข้างนอกจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตามหลักคิดที่สำคัญ มีดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑๐ หลักคิดสำคัญของคนในครอบครัว^{๕๒}

๑) ยอมรับการเปลี่ยนแปลง แล้วใช้ด้านบวกพัฒนาครอบครัวของเราและชุมชนอย่างเต็มที่ ไม่กลัว แต่ไม่ประมาท ไม่กลัว แต่ไม่ละเลย ไม่เฉยชา มีความระมัดระวังและสำเนียงในปัญหา และออกสิทธิ์ออกเสียง มีส่วนร่วมในชุมชน

๒) เปิดใจกว้าง เราจำเป็นต้องมีความฉลาดทางวัฒนธรรม หรือ Cultural Intelligence ที่จะต่างให้เราสามารถอยู่ร่วมกับ ๑๐ เชื้อชาติได้ ความเป็นไทยตั้งแต่อดีต คือ เรามีความสามารถในการผสมผสานสิ่งต่างๆ ในสุวรรณภูมิ ดังนั้นจำเป็นที่จะต้องสอบทามอคติ/มายาคติ ที่เรามีต่อประเทศเพื่อนบ้านและยอมรับความแตกต่าง ที่สำคัญจะต้องปรับปรุงประวัติศาสตร์ ซึ่งจะต่างให้เราไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเข้ามา

๓) ผู้สูงอายุ ในภาวะปัจจุบันต้องมีการเสริมศักยภาพ และส่งเสริม Inter-Generation Relationship ซึ่งสังคมไทยมีอยู่ คือ ครอบครัว ๓ รุ่น เป็นต้นทุนที่จะต้องผลักดันให้มากขึ้น

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

๔) เด็ก ต้องให้พ่อแม่ปู่ย่าตายายมาเรียนรู้พัฒนาการเด็ก ในสถานะที่เปลี่ยนแปลง เด็ก จะได้รับการพัฒนาที่ดีจะต้องมีปู่ย่าตายายเข้ามาจริงจังมากขึ้น รวมทั้งสังคมต้องสนับสนุนแหล่ง ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาเด็ก เช่น ศูนย์เด็กเล็กศูนย์เยาวชน ศูนย์กีฬา พื้นที่สร้างสรรค์ต่างๆแล้วเรา จะพบว่า เด็กติดเกมและปัญหาต่างๆ จะลดลง เพราะเด็กมีกิจกรรมต่าง

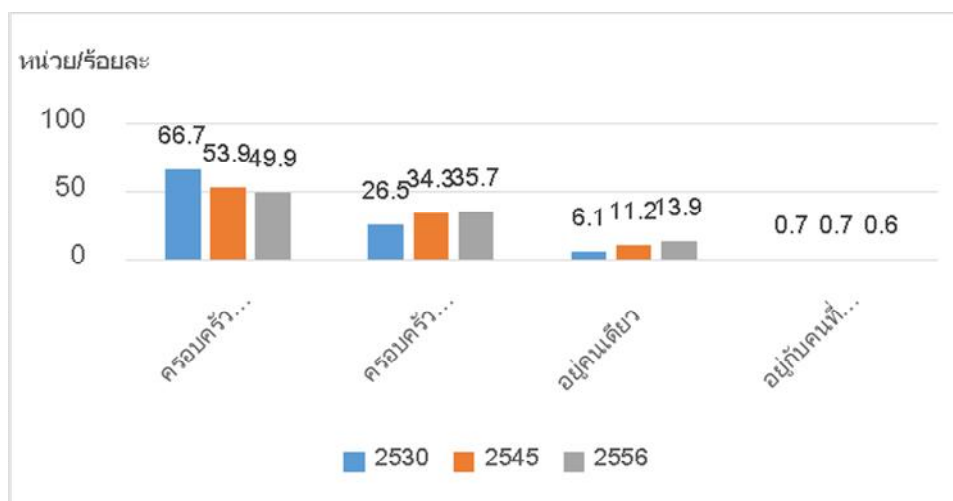
๕) การปฏิรูปการศึกษาอย่างเร่งด่วน ทั้งในและนอกระบบการศึกษา เร่งการใช้ ภาษาอังกฤษและที่สำคัญ คือ เราต้องการคนที่คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถเผชิญหน้ากับสิ่งที่เข้า มาเป็น และสามารถจัดการหรือตอบโต้ได้อย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องฝึก เด็กตั้งแต่ต้นให้มีการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Learning by Doing) เรียนรู้เพื่อตั้งสติเข้าใจสิ่งต่างๆ ทั้ง อดีตและปัจจุบัน ทั้งตัวเองและข้างนอก ทั้งเขาและเรา เพื่อรักษาธรรมชาติความเป็นมนุษย์และ ความ เป็นครอบครัว สามารถอยู่ในอาเซียนได้อย่างแข็งแกร่งและไม่รู้สึกว่ามีปัญหา

๒.๖.๒ การจำแนกประเภทครัวเรือน

นักประชากรศาสตร์และนักสังคมศาสตร์พูดถึงการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนบางประเภท เช่น การที่สังคมไทยมี “ครัวเรือนแห่งกลาง” (Skip Generation) ครัวเรือนอยู่คนเดียวและ ครัวเรือน ๑ รุ่น มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นแต่ขณะเดียวกัน นักวิชาการยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับครัวเรือน ประเภทต่างๆ เท่าที่ควร ขณะที่ยานวิเคราะห์ของนักเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวกับรายได้-รายจ่ายของ ครัวเรือนมักจะนำครัวเรือนทุกประเภทมาหาค่าเฉลี่ยของครัวเรือน หรือแยกครัวเรือนตามกลุ่มรายได้ หรือเขตที่อยู่อาศัยในเมือง-ชนบท เป็นต้น ในรายงานฉบับนี้ได้แบ่งประเภทครัวเรือน โดยใช้ ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้าครัวเรือนกับสมาชิกในครัวเรือนเหมือนวิธีการแบ่งของนัก ประชากรศาสตร์ เหตุผลสำคัญ คือ ในช่วงหลายทศวรรษของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พบว่า นอกจากจำนวนคนสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างมากและขนาดครัวเรือนเล็กลงมากแล้ว ลักษณะของครัวเรือน ไทยยังมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เช่น การเพิ่มขึ้นของครัวเรือนอยู่คนเดียว ครัวเรือน ๑ รุ่น และ ครัวเรือนแห่งกลาง^{๕๓} เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมมีผลต่อสถานะความเป็นอยู่ของคนใน ครอบครัว

สำหรับครัวเรือนที่อยู่คนเดียว พบว่าในช่วง ๒๐ กว่าปีที่ผ่านมา คนไทยอยู่ตัวคนเดียวมากขึ้น ไม่เฉพาะแต่ในเมืองแต่ในชนบทก็เริ่มมีสถานการณ์นี้ให้เห็นเช่นกันสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ครอบครัวจำนวนมากทั้งในเมืองและในชนบทกำลังเปลี่ยนแปลง ประเภทพ่อไปทางแม่ไปทาง ทั้งลูก น้อยไว้กับผู้สูงอายุ

^{๕๓} ครัวเรือนแห่งกลางหมายถึง ปู่-ย่า-ตา-ยาย และหลาน (หรือ) ปู่-ย่า-ตา-ยายหลาน และคนนอก (หรือ) ทวด-ปู่-ย่า-ตา-ยาย และหลาน(หรือ) ทวด-ปู่-ย่า-ตา-ยาย หลาน และคนนอก.

แผนภาพที่ ๒.๑๑ ร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามจำนวนครัวเรือน พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๕๖^{๕๔}

ในช่วง ๒-๓ ทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากซึ่งเป็นไปตามกระแสสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไม่หยุดยั้ง ทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ครอบครัวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมของประเทศและของโลก ประเด็นสำคัญที่มักถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงเสมอๆ คือ ครอบครัวไทยเปลี่ยนไปจากเดิมทั้งในด้านโครงสร้างของครอบครัว และสัมพันธภาพในครอบครัว ในมุมมองของโครงสร้างของครอบครัวมีการตั้งข้อสังเกตถึงการเปลี่ยนแปลงด้านขนาดของครอบครัว รูปแบบของครอบครัว การตัดสินใจสร้างครอบครัวส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัวก็มีการสะท้อนออกมาให้เห็นในรูปแบบของความเปราะบางของครอบครัว ได้แก่ การหย่าร้าง หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดกับครอบครัว เช่น ความรุนแรงในครอบครัว การทอดทิ้งบุตร/ผู้สูงอายุ หรือปัญหาพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวไทยกำลังถูกจับตาด้วยความเป็นห่วง ในเวลาเดียวกันนี้มีหลายองค์กรหลากหลายสถาบันได้มีความพยายามในการเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวไทย พร้อมกับพยายามส่งเสริมและผลักดันเพื่อให้ครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์ โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือเพื่อให้ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวที่เข้มแข็ง มีความอบอุ่น มีความสุข และมีดุลยภาพในครอบครัว

รูปแบบที่เป็นตัวเสริมสร้างให้ครอบครัวมีความมั่นคงจากบริบทหรือสภาพทางสังคม กฎหมายที่บังคับใช้ในยุคนั้นรวมถึงคติความเชื่อในกรรมและการเวียนว่ายตายที่มีหลักแนวคิดเรื่องศีลธรรมโดยมีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำเนินวิถีชีวิต ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ทั้งฝ่ายภาครัฐและประชาชนต่างก็ให้ความสำคัญ ดังนั้นจึงเป็นตัวเสริมสร้างให้ครอบครัวมีความมั่นคงอย่างไรรูปแบบภายในครอบครัวในอดีตที่มีผู้อาวุโสอาศัยร่วมกับบุตรหลานและให้ความเคารพยำเกรงและเชื่อฟังผู้อาวุโสที่สุดในครอบครัว จัดได้ว่า “เป็นตัวเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว” เพราะสมาชิกในครอบครัวไม่เพียงแต่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่แล้ว แต่ยังได้รับการอบรมสั่งสอนจากปู่ย่า

^{๕๔}สำนักงานสถิติแห่งชาติ. การสำรวจภาวะการต่างงานของประชากรไตรมาสที่ ๓พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๕๖. <<http://mc4teen.org/wp-content/uploads/๒๐๑๖/๐๕/BOOK-INTERIOR.pdf>>, ๗พฤษภาคม ๒๕๖๐.

ตายาย จึงต่างให้เกิดความรัก ความอบอุ่นภายในครอบครัว โอกาสที่สมาชิกในครอบครัวไปเกรหรือ ประพัตตินนอกอุ้งใจมีเปอร์เซ็นต์น้อย อีกอย่างหนึ่ง ประสบการณ์ของผู้อาวุโสสามารถส่งเสริม อบรม เลี้ยงดูกลมเกลียวบุตรหลานให้เป็นพลเมืองดี บุตรหลานจะได้เรียนรู้โดยเฉพาะในเรื่องความประพฤติ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ อีกทั้งการให้ความช่วยเหลือให้คำปรึกษาต่างๆ เรื่องมีผลต่างให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวในอดีตเกิดการหล่อหลอมด้วยความรักความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความเคารพที่มีต่อกันต่อสมาชิกในครอบครัว

๒.๖.๓ รูปแบบชุมชนและสังคม

ในภาพรวมจะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้งด้านโครงสร้างของครอบครัวซึ่งมีขนาดลดลง การเปลี่ยนแปลงจากลักษณะครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น การสร้างครอบครัวลดน้อยลง และยังพบว่าเมื่ออัตราการครองโสดเพิ่มมากขึ้น การสิ้นสุดความเป็นครอบครัวจากการจดทะเบียนหย่าร้างมีจำนวนเพิ่มขึ้น หรือครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวรูปแบบหนึ่งไปเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง เช่นครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว สัมพันธภาพในครอบครัวที่เปลี่ยนไป และครอบครัวในปัจจุบันมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้นทั้งครอบครัวสามวัย ลดลง มีครอบครัวเพศเดียวกันมากขึ้น ครอบครัวบุตรบุญธรรมจากการรับอุปการะเด็กที่ถูกทอดทิ้ง การเรียนรู้และต่างความเข้าใจในสิ่งต่างๆ รวมทั้งปัญหามากมายที่เกิดกับครอบครัว จะนำไปสู่การป้องกัน การปรับตัว และการส่งเสริมให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งหมายถึงครอบครัวที่เปี่ยมด้วยความสุข มีความสมดุล จึงเป็นหน้าที่ที่พวกเราทุกคนที่เป็นสมาชิกของครอบครัวที่จะต้องช่วยกันดูแลรักษาให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่สมดุลและเป็นสุข

รูปแบบชุมชนและสังคมนั้นมาถึงยุคปัจจุบัน วัดไม่มีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางและพระสงฆ์ก็ไม่ใช่ผู้นำชุมชน แต่รัฐเข้ามามีบทบาทแทนด้วยการจัดต่างโครงการต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ด้วยการออกกฎหมายคุ้มครองผู้ถูกระหว่างความรุนแรงมาบังคับ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของครอบครัวซึ่งมิใช่ญาติของตนเองในอดีตวัดถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนรอบๆ วัดยังใช้วัดเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ และต่างกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน อาทิ การประชุมหมู่บ้าน การประชุมราชการ หรือให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ดังนั้นชีวิตของประชาชนจึงผูกพันกับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อีกทั้งเป็นที่สังเกตได้ว่า ตั้งแต่อดีตวัดกับวังได้ร่วมมือกันให้การศึกษแก่ประชาชนมาโดยตลอด จนถึงการศึกษาระบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ วัดและพระสงฆ์ยังให้ความร่วมมือจัดการศึกษาของชนชาติอยู่โดยเฉพาะในระดับมูลศึกษาและประถมศึกษาและโดยเฉพาะพระสงฆ์เองเป็นผู้จัดการศึกษาเมื่อถึงรัชกาลที่ ๖ การศึกษาระบบเก่า (ระบบวัด) กับการศึกษาแบบใหม่จึงแยกจากกันอย่างเด็ดขาด ซึ่งคำว่า “ประชาชน” นี้เองก็คือ “พสกนิกร” หน่วยหนึ่งของสมาชิกในครอบครัวแต่ละครอบครัว เห็นได้ชัดเจนว่า ผู้นำชุมชนในอดีตนั้นคือ “พระสงฆ์” และได้แสดงบทบาทของผู้นำชุมชนด้วยการ “การให้การศึกษและการขัดเกลาทางสังคม” ซึ่งมีผลต่างให้ชุมชนมีจริยธรรมทางสังคม เพราะเป็นหลักการที่ต่างให้คนในสังคมผูกพันกัน ปราศจากการริ้วฉาน ไร้สาระสาย มีชีวิตที่ราบรื่นนานาประการ อาทิ ทิศ ๖ และพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถปรับใช้ได้ทั้งในครอบครัวและชุมชนหรือสังคม โดยมีแนวคิดเรื่องศีล ๕

เป็นพื้นฐานรองรับคุณธรรมนั่นเอง และจริยธรรมบางอย่างนั้นยังอยู่ในจิตใจคนไทยมานานแล้ว จึงจัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของอุปนิสัยของคนไทย^{๕๕} เลยทีเดียว ดังนั้น รูปแบบของชุมชนหรือสังคมในอดีตนั้น เอื้อให้ประชาชนหรือสมาชิกของครอบครัวได้ซึมซับคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อปรับใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน จึงถือว่าเป็นตัวเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวได้อย่างลงตัว

เมื่อก้าวถึงความมั่นคงของบุคคลครัวเรือนและชุมชน นับได้ว่าเป็นพื้นฐานหลักของความมั่นคงของประเทศชาติซึ่งในภาวะปัจจุบันได้รับความสนใจและการเคลื่อนไหวในด้านนี้มากขึ้น โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของครัวเรือนและครอบครัว ซึ่งย่อมสะท้อนถึงปัญหาความมั่นคงของบุคคลและชุมชนด้วย โดยที่ครัวเรือนมีความเกี่ยวพัน เชื่อมโยงกับบุคคลและชุมชนอย่างใกล้ชิดกล่าวคือครัวเรือน (Household Unit) ประกอบด้วยบุคคลคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งอาศัยเป็นประจำในบ้าน หรือสถานที่อยู่เดียวกันไม่คำนึงถึงว่า บุคคลเหล่านั้นจะมีความสัมพันธ์ฉันญาติหรือไม่ก็ตาม โดยบุคคลเหล่านั้นจัดหาหรือใช้สิ่งอุปโภค บริโภคอันจำเป็นแก่การครองชีพร่วมกัน ในขณะที่ชุมชน (Community Unit) ประกอบด้วยกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนหรือสถานที่อยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนถึงระดับหมู่บ้านและใหญ่กว่าระดับหมู่บ้าน ดังนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนและครอบครัวย่อมเกี่ยวเนื่องทั้งกับบุคคลและชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แผนภาพที่ ๒.๑๒ การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล^{๕๖}

สังคมนั้นมีความสำคัญ สังคมเข้มแข็ง สังคมอบอุ่น เป็นปัจจัยสุขภาพที่สำคัญท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงต่างๆ มีสิ่งที่ยากจะหนีไม่ได้คือความต่าง ดังนั้นต้องต่างตัวเองให้สามารถเผชิญสิ่งต่างๆ ได้ คือครอบครัวเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง นั่นคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล เราต้องเอาตัวเองเป็นตัวตั้ง ทุก

^{๕๕}จิตติมา เสนาไชย. บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน : กรณีศึกษาวัดพระธาตุคุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่.วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓, หน้า ๑๔ - ๒๕.

^{๕๖}ประเวศ วะสี.ปาฐกถาพิเศษ,ครอบครัวเข้มแข็ง-สังคมเข้มแข็ง:ปัจจัยชี้ขาดอนาคตของไทยและอาเซียน.การประชุมวิชาการครอบครัวศึกษาระดับชาติ ประจำปี ๒๕๕๖ครอบครัวไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสู่อาเซียน ระหว่างวันที่ ๒๐-๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๖ ณ สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ กรุงเทพมหานคร.

วันนี้โลกไม่ได้เอาตัวเองเป็นตัวตั้ง แต่เอาประโยชน์สูงสุด (Maximum profit) เป็นตัวตั้ง ต่างให้เครียดและลำบากไปหมด ดังนั้นจึงต้องเปลี่ยน การอยู่ร่วมกัน (Living Together) อย่างสมดุล จึงมีความสำคัญ การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติแวดล้อม ถ้าเราเอาตัวเองเป็นตัวตั้ง แล้วดูเป็นลำดับขั้น

ขั้นในสุดเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม คือ ครอบครัว เปรียบเสมือนร่างกายของคนเราที่มีความสมดุล ต่างให้เราสบายดีนั่น เซลล์ที่เป็นหน่วยพื้นฐานของร่างกายฉันใด ในสังคมก็ต้องมีหน่วยพื้นฐานของสังคม ถ้าเซลล์ในร่างกายไม่ปกติ ทั้งหมดจะรวนหมด ดังนั้นเซลล์ทุกเซลล์ในร่างกายต้องเป็นปกติร่างกายจึงเป็นปกติ มีความสุข

ถัดออกมาจากครอบครัว คือ ชุมชน ถ้าชุมชนเข้มแข็ง ครอบครัวเข้มแข็งก็จะช่วยกัน บางครั้งมีครอบครัวเดียวโดดๆ ที่เผชิญกับกระแสโลกที่รุนแรงไม่ไหว เพราะฉะนั้นถ้าชุมชนเข้มแข็งจะสามารถช่วยดูแลครอบครัวเหล่านี้ได้ อย่างเช่น Martin Wheeler ชาวอังกฤษที่มาอยู่จังหวัดขอนแก่นจบปริญญาจากอังกฤษแล้วมาแต่งงานกับผู้หญิงไทย เขาบอกว่า ชีวิตเขาที่นั่นดีกว่าที่อังกฤษมากลูกเขาสามารถวิ่งเล่นได้ทั่วหมู่บ้าน ไม่มีอันตราย ผู้คนรู้จักช่วยกันดูแล แต่อยู่อังกฤษไม่สามารถต่างเช่นนี้ได้ เป็นต้นถัดออกมาจากชุมชน คือ ท้องถิ่น ท้องถิ่นช่วยสนับสนุนชุมชน ถัดออกมาก็เป็นจังหวัด ประเทศ และอาเซียน ซึ่งควรใช้หลักการเดียวกัน ถึงแม้จะยุ่งยากและไกล แต่เราต้องพยายามพูด พยายามนำเสนอ พยายามมีตัวอย่างให้ดู เพราะฉะนั้นต้องเปลี่ยนแปลงมาเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล

การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล นำแนวคิดเรื่องดุลยภาพเป็นตัวตั้ง เพราะอะไรที่ได้ดุลจะมีความมั่นคง เรือที่ได้สมดุลก็วิ่งไปได้ไกล ไม่ล่ม เพราะฉะนั้นร่างกายที่ได้ดุลก็คือ มีสุขภาพดี อายุยืน ซึ่งความไม่เจ็บป่วย ความไม่สบายทุกชนิด คือ การเสียดุลยภาพ ทั้งนี้การจะได้ดุลยภาพจะต้องมี บูรณาการดับ ปอด หัวใจ ถ้าต่างคนต่างไปร่างกายก็เสียดุล การที่จะได้ดุลนั้นองค์ประกอบทั้งหมดต้องบูรณาการกันเพราะฉะนั้นถ้าแนวคิดดุลยภาพมา ต้องมีการพัฒนาอย่างบูรณาการ ไม่ใช่พัฒนาแบบแยกส่วนเหมือนทุกวันนี้ เช่น การศึกษาไม่ได้นำเรื่องชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง แต่นำวิชาเป็นตัวตั้งการแยกส่วนทุกชนิดจะต่างให้เสียดุลทั้งสิ้น เหมือนเป็นมะเร็ง เพราะฉะนั้นในการพัฒนาอย่างบูรณาการต้องนำ พื้นที่เป็นตัวตั้ง ไม่ใช่ นำกรรมเป็นตัวตั้ง ซึ่งจะแยกเป็นเรื่องๆ มีกฎหมายรองรับแต่ละกรมเป็นนิติบุคคล มีอำนาจขอบเขตต่างได้ทั่วประเทศไทย เพราะฉะนั้นการพัฒนาโดยนำกรรมเป็นตัวตั้งไม่สามารถพัฒนาอย่างบูรณาการได้ และจะต่างให้เสียดุลยภาพ แต่ในพื้นที่จะมีทุกสิ่งทุกอย่างสามารถพัฒนาแบบเชื่อมโยงกันได้เมื่อนำพื้นที่เป็นตัวตั้งแล้ว ครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่นมีครอบครัวทั่วทุกตารางนิ้วของประเทศ ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานของประเทศ การพัฒนาอะไรให้มั่นคงต้องต่างฐานให้แข็งแรงเพราะฐานจะรองรับทั้งหมดของประเทศไทย เปรียบเสมือนพระเจดีย์ต้องสร้างจากฐานจึงจะสำเร็จที่ผ่านมาราพยายามสร้างพระเจดีย์จากยอดจึงต่างให้พังลง ถ้าฐานของชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง โดยมีครอบครัวอยู่ในนั้น ฐานของประเทศก็จะแข็งแรง ถ้าเรามีแนวคิดเช่นนี้การต่างจะไม่ยาก เพราะฉะนั้นทิศทางของไทยและอาเซียน สมาคมครอบครัวศึกษาแห่งประเทศไทย ต้องรู้และเสนอนโยบายไปในทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ ครอบครัวเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็งและท้องถิ่นเข้มแข็ง

สังคมเข้มแข็งเป็นปัจจัยชี้ขาดอนาคตของประเทศ เราอยากให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี ศีลธรรมดีแล้วเราก็พัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาการเมือง พัฒนาศีลธรรม แต่ไม่สำเร็จ จะเห็นได้จากมีการ

พัฒนาเศรษฐกิจมาก แต่ผู้ใช้แรงงาน ๓๘ ล้านคนยังไม่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ไม่มีความมั่นคงในชีวิต ส่งผลกระทบต่อลูกและครอบครัว เราพัฒนาการเมืองมากกว่า ๘๐ ปี แต่ทุกวันนี้จะฆ่ากันตาย ศีลธรรม เรามีวัด ๓๐,๐๐๐ วัด พระ ๒๕๐,๐๐๐ รูป ทุกวันพระก็ให้ศีลและคำสอนเยอะมากกว่าไม่ให้ต่าง ๕ อย่าง แต่คนไทยต่างทุกอย่าง สังคมไทยเป็น สังคมพุทธ แต่ศีลธรรมเสื่อม เพราะสังคมอ่อนแอ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากประเทศไทยขาดตัวกลาง คือ สังคมเข้มแข็ง ซึ่งเป็นปัจจัยชี้ขาดที่จะต่างให้การเมืองดี เศรษฐกิจดี และศีลธรรมดี

๒.๖.๔ นโยบายของรัฐบาล

นโยบายของรัฐบาลที่เสริมสร้างครอบครัวให้เข้มแข็งโดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีบทบาทเป็นตัวเสริมสร้างตามโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม อาทิ โครงการสายใยรักแห่งครอบครัว โครงการครอบครัวร่วมเย็น เป็นต้น โดยโครงการดังกล่าวนี้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบ ด้วยเหตุนี้ทุกปีช่วงต้นเดือนเมษายนจึงจัดให้มีการมอบรางวัลและโล่เกียรตินิยมทั้งรางวัลครอบครัวร่วมเย็น ครอบครัวสายใยรัก ครอบครัวที่ได้รับรางวัลซึ่งใช้เกณฑ์ในวัดถึง ๗ ประการด้วยกัน ได้แก่

๑) เป็นครอบครัวเป็นที่รู้จักและยอมรับกันดีในชุมชนว่าเป็นครอบครัวที่ดี โอบอ้อมอารีแก่คนทั่วไป

๒) เป็นครอบครัวที่มีอย่างน้อย ๓ ช่วงอายุในครอบครัว คือ ปู่ย่า ตายายคนใดคนหนึ่ง พ่อแม่ คนใดคนหนึ่ง ลูกหรือหลานคนใดคนหนึ่ง

๓) เป็นครอบครัวที่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและมีความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพ

๔) เป็นครอบครัวที่จัดสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยอย่างเหมาะสม

๕) เป็นครอบครัวที่มีพฤติกรรมทางสังคมดีมีศีลธรรม

๖) บุคคลในครอบครัวสามัคคีกลมเกลียวกัน เอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันในครอบครัว

๗) ไม่เคยมีปัญหาหย่าร้าง หรือฟ้องร้องกันในระหว่างสมาชิกครอบครัวและบุคคลในครอบครัวไม่เคยถูกตัดสินว่ามีความผิดทั้งทางแพ่งและทางอาญาอย่างร้ายแรง

๘) ไม่มีบุคคลในครอบครัวติดยาเสพติด หรือสุรา การพนัน และอบายมุขอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้สังคมตระหนักและเห็นความสำคัญของสถาบันครอบครัวมากยิ่งขึ้น

นโยบายของรัฐในสังคมในอดีตนั้น พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้วางรากฐานแนวความคิดเรื่องศีล ๕ กฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด โดยแทรกเข้าไปในกฎหมายและวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน เริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ เป็นต้นไป เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ทรงมุ่งไปที่สถาบันครอบครัวเป็นสำคัญในการฟื้นฟูสังคมในขณะนั้น หรือรัชกาลที่ ๔ ทรงกำหนดการรักษาศีลอย่างหยาบ อยางละเอียดย จนกระทั่งถึงยุคสมัยรัชกาลที่ ๖ ถึงแม้จะประยุกต์เพื่อใช้บ้านเมืองแต่ก็ยังมุ่งเน้นไปที่สถาบันครอบครัวเป็นหลัก เป็นผลต่างให้บ้าน (สมาชิกในครอบครัว) วัด (ผู้นำชุมชน) วัง (พระมหากษัตริย์) มีความผูกพันเชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างแน่นแฟ้น อีกทั้งพสกนิกรต่างให้ความเคารพนับถือประมุขของตน ที่สำคัญวัดซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนนั้น ต่างหน้าที่อบรมสั่งสอนต่างให้สมาชิกในครอบครัว

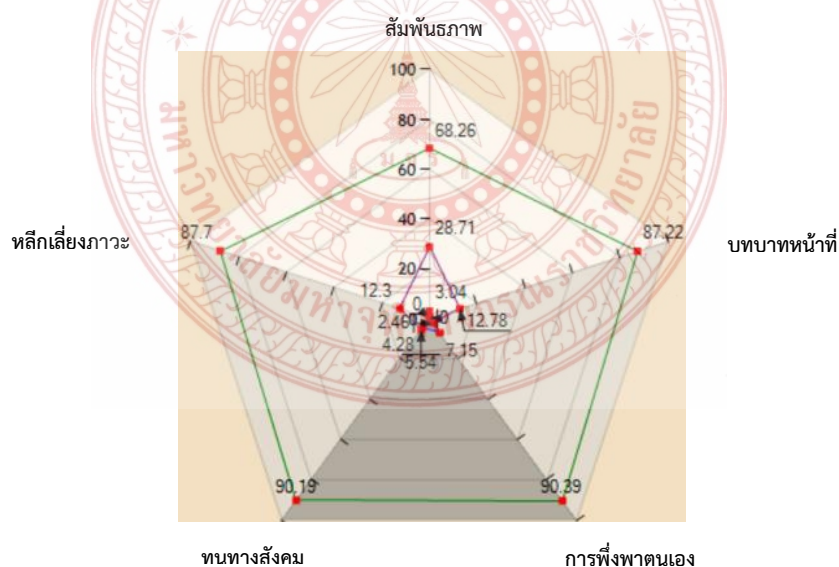
ได้ใกล้ชิดพุทธศาสนาซึมซับหลักคำสอน และได้ช่วยขัดเกลาหล่อหลอมจิตใจของคนในสังคมให้มีความอ่อนโยน เมตตา เอื้ออาทร โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องศีลนั้นต่างให้คนในยุคนั้นละอายชั่ว กลัวบาปกลัวกรรมที่จะส่งผลให้ตนเองและครอบครัวและประเทศชาติต้องประสบกับปัญหาตามมา อันเป็นผลเนื่องมาจากการการละเมิดศีล ๕ ละเมิดธรรมนั้นเอง

แต่ปัจจุบันภาครัฐให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จากนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว ของสำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ครอบครัวมีชีวิตที่เป็นสุขและปราศจากความรุนแรง สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยมีอาชีพสุจริตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง สามารถเลี้ยงลูกให้มีความสุขและมีพัฒนาการรอบด้านที่เหมาะสมตามวัยครอบครัวเป็นพลังสร้างสังคมที่มีคุณภาพ ลดปัจจัยเสี่ยงและสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตรายและบั่นทอนครอบครัว พร้อมทั้งเพิ่มปัจจัยเกื้อหนุน และสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัว จัดบริการที่เหมาะสมแก่ครอบครัวที่มีปัญหาจนสามารถกลับคืนสู่สภาวะปกติ สร้างพัฒนา และเผยแพร่องค์ความรู้ที่จำเป็น สำหรับครอบครัวให้ประชาชนทราบอย่างทั่วถึง บุคลากรที่ต่างงานด้านครอบครัวได้รับความรู้ ทักษะ และมีเจตคติที่ถูกต้องในการพัฒนาป้องกันและแก้ไขปัญหาคู่ครอบครัวสำหรับความเคลื่อนไหวในการดำเนินงานด้านครอบครัวในประเทศไทยนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เริ่มให้ความสำคัญต่อการพัฒนาครอบครัว โดยได้บรรจุมาตรการบางส่วนไว้ชัดเจนมากขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๐ – ๒๕๔๔)ต่อมาคณะอนุกรรมการพัฒนาครอบครัวและแก้ไขความรุนแรงต่อเด็กและสตรีในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) สำนักนายกรัฐมนตรี ได้จัดทำนโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว ด้วยความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจเอกชน และบุคคลจากหลายฝ่าย ซึ่งก็สอดคล้องกับกฎหมาย นโยบาย และแผนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสถาบันครอบครัวที่มุ่งหวังในเรื่องของครอบครัวอีกหลายฉบับ เช่น นโยบายรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗, พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔ และแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙) เป็นต้น

ปัจจุบันครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะ โครงสร้างขนาดและจำนวนสมาชิกในครอบครัวอย่างเห็นได้ชัดอันเนื่องมาจากตลอดระยะเวลา ๓๐ ปีที่ผ่านมาอัตราการเพิ่มของประชากรลดลงเหลือไม่เกินร้อยละ ๒ ต่างให้โครงสร้างประชากรมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยหญิงไทยมีบุตรเฉลี่ยเหลือเพียง ๒ คน ครอบครัวจึงลดขนาดลงเหลือเพียง ๔-๖ คนต่อครอบครัว^{๕๗} และเมื่อมีการเกิดของเด็กก็น้อยลงผู้ใหญ่วัยแรงงานและผู้สูงอายุจึงมีจำนวนมากขึ้น ถือได้ว่าเป็นสัญญาณของการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าเป็นครอบครัวขยายที่มีคนอยู่ร่วมกันมากกว่า ๒ รุ่น ในลักษณะเดิม ในส่วนของครอบครัวเดี่ยวก็มีลักษณะที่

^{๕๗} รุจา ภูไพบูลย์ และนิตยา คชภักดี.เอกสารสรุปการสัมมนาวิจัย, ครอบครัวศึกษา :การวิจัยเพื่อความผาสุกของครอบครัวไทย. วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ ณ โรงแรมสยามซิตี้, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๙, หน้า ๓-๔.

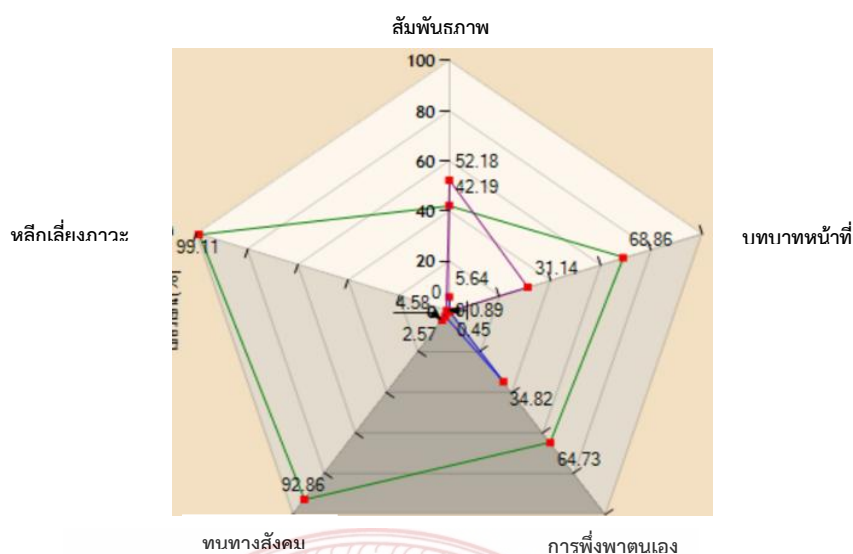
หลากหลายยิ่งขึ้น กล่าวคือ นอกจากมีพ่อแม่และลูกหรือมีผู้สูงอายุกับหลานอยู่กันตามลำพัง เนื่องจากบิดามารดาจำเป็นต้องย้ายถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพ หรือสตรีเป็นหัวหน้าครอบครัวอยู่กับลูกๆ เนื่องจากความจำเป็นแยกไปมีอาชีพของสามีหรือลูกทอดทิ้ง ตลอดจนมีเด็กๆ ที่ต้องอยู่ด้วยกันเองตามลำพังโดยไม่มีพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ดูแล นอกจากนั้นการอยู่ร่วมกันระหว่างพ่อแม่และลูกมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่ครอบครัวที่มีเฉพาะสามีและภรรยา (ครอบครัวที่ไม่มีบุตร) กลับมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นของครอบครัวที่มีการหย่าร้าง ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว พบว่า มีความห่างเหินกันมากขึ้น ความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนในครอบครัวลดน้อยลงและเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการสื่อสาร ตลอดจนมีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพ และการทำงานที่รัดตัวเพื่อสร้างรายได้และค่าใช้จ่ายให้หนี้สิน ต่างให้สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันน้อยลง จากปรากฏการณ์ที่กล่าวมาแสดงให้เห็นแนวโน้มของการเกิดปัญหาต่อเนื่องรวมทั้งผลกระทบที่จะติดตาม โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากปัญหาภายในครอบครัว อาทิ สภาพครอบครัวที่มีโครงสร้างไม่สมบูรณ์ อาจนำไปสู่การกลายเป็นครอบครัวในภาวะเสี่ยงเพิ่มมากขึ้นและต่างให้สถาบันครอบครัวอ่อนแอในอนาคต สำหรับสถานการณ์ความเข้มแข็งครอบครัวไทยในแต่ละมิติ ปี ๒๕๕๙ ภาพรวมระดับประเทศ^{๕๘} พบว่า

แผนภาพที่ ๒.๑๓ ความมั่นคงของครอบครัวไทยในภาพรวมของประเทศ

ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ความเข้มแข็งครอบครัวไทยในแต่ละมิติ ปี ๒๕๕๙ จังหวัดนครสวรรค์พบว่า

^{๕๘} กองส่งเสริมสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. ความมั่นคงของครอบครัวไทยในภาพรวมของประเทศ. <http://stat.thaifamily.in.th/Gauge/Reports/frmViewGraphNew.aspx?qtn_type=๑&group_type=๑&code_id=๑>, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

แผนภาพที่ ๒.๑๔ ความมั่นคงของครอบครัวไทยในจังหวัดนครสวรรค์
เมื่อจำแนกสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวภาพรวมในแต่ละมิติ ระดับจังหวัด
นครสวรรค์พบว่า

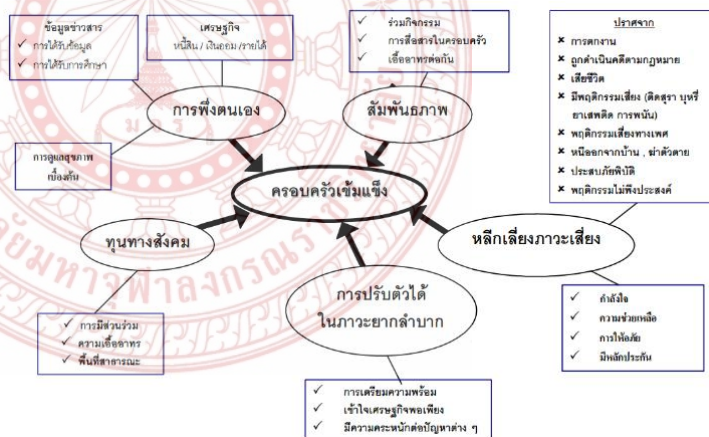
ตารางที่ ๒.๓ สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวภาพรวมระดับจังหวัดนครสวรรค์^{๕๙}

ดัชนีชี้วัด	เกณฑ์ค่า ดัชนีความ เข้มแข็ง	ค่าเฉลี่ยดัชนี ความ เข้มแข็ง	ผ่าน (จำนวน)	ไม่ผ่าน (จำนวน)	ผ่าน (%)	ไม่ผ่าน (%)
ความเข้มแข็งในภาพรวม	๖๘.๔๐	๗๙.๘๘	๑,๔๓๙	๓๕๓	๘๐.๓๐	๑๙.๗๐
๑. ด้านสัมพันธภาพ	๖๗.๐๐	๖๐.๒๗	๘๗๐	๙๒๒	๔๘.๕๕	๕๑.๔๕
๑) แสดงความเอาใจใส่ระหว่างกัน	๗๙.๐๐	๕๖.๑๖	๗๒๔	๑,๐๖๘	๔๐.๔๐	๕๙.๖๐
๒) ยอมรับเคารพความคิดเห็นกัน	๖๔.๐๐	๖๖.๖๔	๑,๑๘๑	๖๑๑	๖๕.๙๐	๓๔.๑๐
๓) สื่อสารกันอย่างมีคุณภาพ	๗๑.๐๐	๖๑.๕๗	๗๗๖	๑,๐๑๖	๔๓.๓๐	๕๖.๗๐
๔) แก้ความขัดแย้งอย่างมีเหตุผล	๕๔.๐๐	๕๖.๗๒	๑,๒๖๖	๕๒๖	๗๐.๖๕	๒๙.๓๕
๒. ด้านบทบาทหน้าที่ของครอบครัว	๗๔.๐๐	๗๒.๕๖	๑,๒๓๔	๕๕๘	๖๘.๘๖	๓๑.๑๔

^{๕๙} กองส่งเสริมสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. สถานการณ์ความ
เข้มแข็งของครอบครัวภาพรวมในแต่ละมิติระดับจังหวัดนครสวรรค์.<http://stat.thaifamily.in.th/GaugeReports/frmViewReportFamily_New๒.aspx?year=๒๐๑๖&qtn_type=๑&group_type=๕&codeid=๖๐>, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

ดัชนีชี้วัด	เกณฑ์ค่าดัชนีความเข้มแข็ง	ค่าเฉลี่ยดัชนีความเข้มแข็ง	ผ่าน (จำนวน)	ไม่ผ่าน (จำนวน)	ผ่าน (%)	ไม่ผ่าน (%)
๓. ด้านข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้	๖๓.๐๐	๗๘.๐๑	๑,๗๘๔	๘	๙๙.๕๕	๐.๔๕
๑) ด้านเศรษฐกิจ	๕๘.๐๐	๕๔.๒๖	๘๙๗	๘๙๕	๕๐.๐๖	๔๙.๙๔
๒) ด้านสุขภาพ	๖๓.๐๐	๙๙.๓๖	๑,๗๘๖	๖	๙๙.๖๗	๐.๓๓
๓) ด้านข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้	๖๘.๐๐	๘๐.๔๑	๑,๗๘๐	๑๒	๙๙.๓๓	๐.๖๗
๔. ด้านทุนทางสังคม	๖๕.๐๐	๘๙.๒๐	๑,๗๑๐	๘๒	๙๕.๔๒	๔.๕๘
๕. หลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยง	๗๓.๐๐	๙๙.๓๔	๑,๗๗๖	๑๖	๙๙.๑๑	๐.๘๙

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง

แผนภาพที่ ๒.๑๕ ปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง^{๖๐}

สัมพันธภาพในครอบครัว ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญเรื่องหนึ่งโดยนำเรื่องกิจกรรมที่ สร้างสรรค์ ซึ่งสมาชิกในครัวเรือนร่วมกันต่างอย่างสม่ำเสมอไม่ว่าจะเป็น การรับประทานอาหาร การพักผ่อน การเยี่ยมญาติ เป็นต้น การร่วมทุกข์ร่วมสุขตลอดจนการปรึกษาหารือ การสื่อสารกันภายในครอบครัว การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการแก้ปัญหาาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน เมื่อมีคนในครอบครัว เจ็บป่วย หรือแม้แต่การไต่ถามสารทุกข์สุกดิบของคน ในครอบครัวก็ตาม ความรักความเอื้ออาทร ความสามัคคีที่คนในครอบครัวมีเป้าหมายร่วมกัน การไม่

^{๖๐} บัณฑิต เทพเทียน และคณะ. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง. วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา ๒๕๕๑, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒, หน้า ๒๘.

ต่างร้ายกันทั้งด้านร่างกายและจิตใจ รวมทั้งการไม่เอาใจเอาเปรียบซึ่งกันและกันภาวะเสี่ยงของครอบครัว ปัจจัยนี้อาจไม่ได้เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของครอบครัวโดยตรงแต่เป็นเหมือนสัญญาณเตือนภัยให้สมาชิกในครัวเรือนได้รับรู้ล่วงหน้าว่า หากมีภาวะเสี่ยงมากเกินไปอาจจะส่งผลกระทบต่อครอบครัวได้โดยเฉพาะในเรื่องของปัญหาการหย่าร้างที่ต่างให้ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงสภาพไปอย่างมาก เพราะคนที่หย่าร้างต้องเผชิญกับการสูญเสียฐานะและชื่อเสียง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเสียชีวิต การถูกดำเนินคดีทางกฎหมาย การหนีออกจากบ้าน การฆ่าตัวตายการตกงาน ทั้งหมดเป็นปัจจัยต่างให้ครอบครัวไม่เข้มแข็ง

รูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว ที่ส่งเสริมการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและความเข้มแข็งของครอบครัว ให้สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทสังคมไทยควรมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงในด้านชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงานเป็นศูนย์กลางแทนหมุนกระบวนการพัฒนา เพื่อส่งเสริมปัจจัยเกื้อหนุนความเข้มแข็งภายในตัวครอบครัวเอง ทั้งในการเพิ่มทักษะการต่างหน้าที่ของครอบครัวต่อสมาชิกครอบครัวและการประกอบงานอาชีพในสังคมได้ตรงกับความต้องการของครอบครัวอย่างสมดุล การเสริมพลังชีวิตครอบครัวจำเป็นต้องมีการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีมีการสื่อสารทางบวก มีทักษะการจัดการทรัพยากรต่างๆ รวมถึงทักษะการปรับตัวเผชิญการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการมีหลักคิดคุณธรรมในการดำรงชีวิตและการใช้ชีวิตครอบครัวอีกส่วนที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันคือการประกอบอาชีพสุจริตด้วยความรับผิดชอบขยันหมั่นเพียรและรู้จักพัฒนาความสามารถในการต่างงานอยู่เสมอ นอกจากนี้จำเป็นต้องมีองค์ประกอบพื้นฐานของการได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงความเป็นมนุษย์และครอบครัว ได้แก่ หลักประกันความมั่นคงในด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม สุขภาพ การศึกษาอาชีพและรายได้โดยการสนับสนุนความมั่นคงในด้านการมีส่วนร่วม การคมนาคมและการสื่อสาร ดังนั้นในการต่างงานกับครอบครัวจึงมีความจำเป็นต้องมีนักพัฒนาครอบครัวเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงความต้องการของครอบครัวกับแหล่งทุนและทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวได้อย่างเป็นรูปธรรม^{๖๑}

การที่จะต่างให้ชีวิตครอบครัวมีความมั่นคงนั้นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดความสมดุล จากด้านอื่นๆ ด้วย ได้แก่ การที่สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพที่ดีมีการศึกษาที่สามารถนำไปประกอบอาชีพที่มั่นคงได้รวมทั้งมีรายได้เพียงพอเพียงที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขัดสนและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีมีชุมชนที่พึ่งพาอาศัยกันได้ต่างให้เกิดการมีส่วนร่วมซึ่งกันและกันก็จะต่างให้ครอบครัวมีความสุขอันนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีได้เช่นกัน

ในเรื่องเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวนี้ ครอบครัวและชุมชนควรมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน^{๖๒} กล่าวคือ

^{๖๑}จิตตินันท์ เดชะคุปต์ และคณะ.การศึกษาและพัฒนาแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวไทย.รายงานวิจัย, สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว: ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๓.

^{๖๒}สุภา อักษรดิษฐ์. ครอบครัวศึกษา : รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาครอบครัวที่เข้มแข็ง.รายงานวิจัย, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๒.

1) ครอบครัวยุคใหม่มีความสำคัญยิ่ง เด็กที่มาจากครอบครัวที่ดีและมีความสุขจะเรียนได้ดีกว่า เด็กที่มาจากครอบครัวแตกแยกเมื่อครอบครัวแตกแยกย่อมนำมาซึ่งปัญหาอื่นๆ ในสังคม ดังนั้นหากครอบครัวอ่อนแอ ชุมชนก็จะอ่อนแอไปด้วย แม้ว่าในสภาพปัจจุบันในชุมชนยังไม่มีความพร้อมในการที่จะรับภาระการให้การศึกษาแก่เด็กก็ตาม ครอบครัวก็ควรมีบทบาทมากขึ้นในเรื่องการศึกษาเรียนรู้ของเด็ก ไม่ควรปล่อยให้เป็นการหน้าที่ของโรงเรียนฝ่ายเดียว

2) โรงเรียนและวัดควรมีบทบาทมากขึ้นต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัว โดยโรงเรียนควรจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับครอบครัวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ขณะเดียวกันมีแนวคิดว่าครูและผู้นำชุมชนควรดำเนินชีวิตครอบครัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก

3) เพื่อให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งมากขึ้น ครอบครัวจึงเสนอแนวคิดที่ว่าโรงเรียนควรดำเนินการจัดต่างหลักสูตรครุศึกษาเพื่อให้ครอบครัวมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการครองเรือน การอบรมเลี้ยงดูเด็กและวัยรุ่น การประกอบอาชีพ และการดูแลสุขภาพอนามัยโดยใช้วิธีการจัดประชุม ชี้แจง การจัดกลุ่มเสวนา การให้ความรู้ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และการเผยแพร่ทางหอกระจายข่าวเป็นหลัก

๒.๖.๓ ดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว

การอยู่ดีมีสุขของประชาชนเป็นครอบครัว มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นสถาบันหลักซึ่งประกอบกันเป็นสังคมที่เข้มแข็ง มั่นคง มีสันติสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาประเทศ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงมอบหมายให้สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว จัดทำโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดกรอบแนวคิด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” ที่ยอมรับร่วมกันและสร้างตัวชี้วัดภาวะการอยู่ดีมีสุขที่เป็นจริงของครอบครัวไทย

ครอบครัวอยู่ดีมีสุข หมายถึง สภาพครอบครัวที่พึงประสงค์อันเกิดจากการรวมตัวในรูปแบบที่หลากหลายของบุคคลที่มาดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย สามารถต่างบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมและรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน พึ่งพาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง สามารถปรับตัวได้อย่างสร้างสรรค์ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม และเป็นส่วนหนึ่งที่เกื้อกูลสังคมอย่างมีคุณธรรม

๑) องค์ประกอบของครอบครัวอยู่ดีมีสุข

องค์ประกอบของครอบครัวอยู่ดีมีสุขเป็น ๕ ด้าน ได้แก่

๑.๑) รูปแบบครอบครัว หมายถึง ลักษณะโครงสร้างที่มีความหลากหลายของการรวมตัวของสมาชิกที่มีจุดหมายในการสร้างครอบครัวร่วมกัน

๑.๒) บทบาทหน้าที่ของครอบครัว หมายถึง การต่างหน้าที่ของครอบครัวที่จะดูแลความต้องการ และพัฒนาคุณภาพของสมาชิกอย่างเป็นองค์รวม ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านความเป็นอยู่ทั้งร่างกายและจิตใจ ด้านการพัฒนาปลูกฝังความเป็นมนุษย์ที่ดี เป็นแหล่งที่เอื้อต่อการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม

๑.๓) สัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง การเกี่ยวข้องปฏิบัติสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่เพิ่มความผูกพัน เคารพรักและเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งประเมินได้จากพฤติกรรม การสื่อความหมายมีส่วนร่วมปรึกษาหารือ ตัดสินใจ และต่างกิจกรรมในบรรยากาศที่สงบสุข

๑.๔) การพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความสามารถของครอบครัวที่อยู่รอด โครงสร้างต่างหน้าที่และรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดี โดยสมาชิกทั้งหญิงและชายช่วยกันปรับตัวในกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งประเมินได้จากการดูแลตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจการจัดการชีวิตความเป็นอยู่สุขภาพ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และบริการทางสังคม

๑.๕) การเกื้อกูลสังคมอย่างมีคุณธรรม หมายถึง การมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมที่สร้างสรรค์ และ/หรือช่วยเหลือสังคม โดยไม่เป็นผู้ก่อให้เกิดความเดือดร้อน หรือสร้างปัญหาสังคม จากองค์ประกอบของ “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” ๕ ด้าน คัดสรรตัวชี้วัดได้ ๒๒ ตัวชี้วัดสามารถจำแนกกลุ่มตัวชี้วัดเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

(๑) กลุ่มตัวชี้วัดเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งมีอยู่แล้วในฐานะข้อมูลในปัจจุบัน นำมารวบรวมและสังเคราะห์เป็นดัชนีเพื่อสะท้อนภาวะครอบครัวอยู่ดีมีสุข ได้แก่ ข้อมูลจปฐ. กชช.๒ ค ของกรมการพัฒนาชุมชน และข้อมูลอัตราการสมรส อัตราการหย่าของกรมการปกครอง

(๒) กลุ่มตัวชี้วัดเกี่ยวกับครอบครัวที่สามารถจัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติมได้ในกระบวนการจัดต่างฐานข้อมูลที่มีอยู่ ได้แก่ ข้อมูลครอบครัวผาสุก ของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ หากมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมคำถามจะต่างให้ข้อมูลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

(๓) กลุ่มตัวชี้วัดเกี่ยวกับครอบครัวที่จำเป็น แต่ยังไม่มีโอกาสจัดเก็บได้ในกระบวนการจัดต่างฐานข้อมูลปัจจุบัน ได้แก่ ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ภาพลักษณ์เหล่านี้จัดอยู่ภายใต้กรอบครอบครัวเข้มแข็ง ๕ ด้าน ของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว^{๖๓} ได้แก่ ด้านสัมพันธ์ภาพ ด้านการต่างบทบาทหน้าที่ของครอบครัว ด้านการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ/สุขภาพ/ข้อมูลข่าวสารและโอกาสในการเรียนรู้ด้านทุนทางสังคม และด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบากซึ่งองค์การนี้ได้ต่างการสำรวจความเข้มแข็งของครอบครัวไทยในภาพรวมทั้ง ๕ ด้านเป็นประจำทุกปีและแต่ละปีมีผลต่างนองเดียวกันดังตัวอย่างปีพ.ศ. ๒๕๕๗ ปรากฏผลคือ

Grate A หมายถึง ระดับความเข้มแข็งสูง คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๖๗

Grate B หมายถึง ระดับความเข้มแข็งปานกลางคิดเป็นร้อยละ ๗.๖๘

Grate C หมายถึง ระดับความเข้มแข็งต่ำ คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๖๕

ข้อค้นพบดังกล่าวเป็นภาพรวมของครอบครัวไทยโดยทั่วไปแต่เมื่อพิจารณาจำกัดลงมายังครอบครัวในชุมชนแออัดค่าดังกล่าวก็น่าจะเปลี่ยนไปในทางกลับกัน กล่าวคือ Grate C มีระดับสูงขึ้น

ครอบครัวที่มีความสุข ความเข้มแข็ง คือ ครอบครัวที่สมาชิกมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน เข้าใจห่วงใยกัน รักกัน มีการต่างกิจกรรมในครอบครัวร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เมื่อมีปัญหาสมาชิกครอบครัวสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาก็ได้เหมาะสม มีพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ ต่างให้มีการปรับตัวไป

^{๖๓} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๖, หน้า ๘.

ในทางทิศทางส่งเสริมให้ครอบครัวมีความสุขและความเข้มแข็ง นอกจากนี้สมาชิกครอบครัวที่มีความสุขมักมองข้ามความบกพร่องของสมาชิกอื่นในครอบครัว ไม่จ้องจับผิดกัน มีความรู้สึกอยากช่วยเหลือกัน อยากรู้ต่างให้ผู้อื่นพึงพอใจ และมีความสุข และสิ่งสำคัญ คือ สมาชิกครอบครัวมีการกำหนดเป้าหมายในชีวิตร่วมกัน

๒) องค์ประกอบของ “ความอยู่ดีมีสุข” ทั้ง ๗ด้าน

กรอบแนวคิดของศาสตราจารย์นาค คัควานี นั้นได้มีการแจกแจงองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขออกเป็น ๗ ด้าน ซึ่งมีความครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิต

องค์ประกอบที่ ๑ คือ ด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ ซึ่งยังประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยอีก ๔ ด้านคือ ความยืนยาวของอายุ การปลอดจากโรคร้ายไข้เจ็บ โภชนาการและการให้บริการสาธารณสุข

องค์ประกอบที่ ๒ คือ การศึกษา ซึ่งครอบคลุมสาระต่างๆ ในกระบวนการเรียนรู้ ความรู้พื้นฐานและทักษะต่างๆ รวมทั้งการเข้าถึงบริการและคุณภาพการศึกษา

องค์ประกอบที่ ๓ คือ ชีวิตการทำงาน เนื่องจากประชาชนจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับการทำงานการพิจารณาสภาพแวดล้อม การทำงาน จึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญมาก และชีวิตการทำงานที่มีคุณภาพเกี่ยวข้องกับการจ้างงานและความพอใจในค่าจ้างที่ได้รับ องค์ประกอบ ด้านนี้ ยังรวมถึงปัจจัยองค์ประกอบย่อยในด้านการใช้แรงงานเด็ก และผู้หญิง และระบบประกันสังคมด้วย

องค์ประกอบที่ ๔ คือ ชีวิตครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัวถือเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ “ความอยู่ดีมีสุข” โครงสร้างและขนาดของครอบครัวเป็นตัวกำหนดระดับความเป็นอยู่ของสมาชิกแต่ละคน ครอบครัวที่มีความรัก ความอบอุ่น ต้องรับรู้ความต้องการของสมาชิกแต่ละคน และดูแลสมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ

องค์ประกอบที่ ๕ คือ การเติบโตทางเศรษฐกิจความยากจน การกระจายรายได้ และสวัสดิการเป็นเครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายความอยู่ดีมีสุข ฉะนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นปัจจัยสำคัญของความอยู่ดีมีสุข การมีปัญหาค่าความยากจนที่รุนแรง และความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้ในระดับสูงสะท้อน “การอยู่อย่างมีทุกข์” ในสังคม ประเด็นเหล่านี้ จึงนับเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นของเครื่องชี้วัด “ความอยู่ดีมีสุข” ด้วย

องค์ประกอบที่ ๖ คือ สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นต่อ “ความอยู่ดีมีสุข” เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน องค์ประกอบนี้ รวมถึงประเด็นสภาพแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย การอนามัยสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยเฉพาะจากปัญหาอาชญากรรม

องค์ประกอบที่ ๗ คือ ด้านประชาธิปไตย หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันจะนำมาซึ่ง “ความอยู่ดีมีสุข” การส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มพูนและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

มนุษย์ให้เต็มขีดความสามารถเป็นเครื่องมือของการยกระดับความอยู่ดีมีสุข องค์ประกอบนี้ จะรวมประเด็นเรื่อง ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพทางการเมืองรวมทั้งการ กระจายอำนาจการบริหารจัดการ

แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๑๑ ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ การพัฒนาหลัก ๖ ด้าน ซึ่งครอบคลุมสาระทุกด้านของความอยู่ดีมีสุข อย่างไม่สามารถแยกออกจากกันให้ชัดเจนได้ จึงได้ พยายามอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้ง ๗ ด้าน ของความอยู่ดีมีสุข และยุทธศาสตร์ การพัฒนาทั้ง ๖ด้าน ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑และเชื่อมโยงเข้าหากัน

๓) โครงสร้างหรือองค์ประกอบหลักของครอบครัวที่พึงประสงค์^{๖๔}

หน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนได้กำหนดคุณลักษณะครอบครัวไทยที่พึงประสงค์ สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาครอบครัวไทยตามกรอบแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ โดยมีเป้าหมายของ การพัฒนาลักษณะครอบครัวไทยที่พึงประสงค์ เพื่อให้บรรลุเป็นครอบครัวที่มีความสุข และความสุข ของครอบครัวตั้งอยู่บนพื้นฐานของโครงสร้างหรือองค์ประกอบหลักที่เป็นกลไกสำคัญ ๕ ด้าน ดังต่อไปนี้

๓.๑) สังคมครอบครัว เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างครอบครัวที่มีความรักและความ อบอุ่น ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือ

(๑) ความสัมพันธ์ที่อบอุ่นและเอื้ออาทรต่อกัน คือ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวต่อชุมชน การที่สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ต่างให้เกิดความรักความอบอุ่น ความเอื้อเฟื้อ เกื้อหนุนกัน การแบ่งปันความรักให้คนรอบข้าง ก่อให้เกิดการช่วยเหลือกันและกันทั้งในครอบครัวและชุมชน คนในชุมชนรักและห่วงใยกัน ซึ่งจะเป็นพลังที่เข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน เป็นครอบครัวอบอุ่นและชุมชนเข้มแข็ง วิธีการสร้าง ความสัมพันธ์ต่างได้หลายวิธี ได้แก่ การพัฒนาความเข้าใจซึ่งกันและกัน การแสดงความจริงใจต่อกัน ความอดทน การให้อภัย และการมีประชาธิปไตยในครอบครัว

(๒) การขัดเกลาและการเรียนรู้ทางสังคม สังคมครอบครัวได้กำหนดให้ พ่อ แม่ มี หน้าที่ดูแลเลี้ยงลูกให้เติบโต พึ่งพาตนเองได้ พ่อแม่ควรสอนลูกให้รู้จักความจริง ความลำบาก รู้จัก แก้ปัญหาได้ด้วยตนเองสอนให้รู้จักเมื่อแม่ รู้จักพอ ประหยัด มัธยัสถ์ ซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งพ่อแม่จะต้อง ปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกด้วย เพื่อแสดงให้เห็นว่าสามารถปฏิบัติได้ กระบวนการขัดเกลาทาง สังคมที่ดี ควรประกอบด้วย ๓ ลักษณะ คือ

(๒.๑) การส่งเสริมพื้นฐานทางอารมณ์ที่ดี ต่างให้เด็กมองโลกในแง่ดี ช่วยเหลือ ตัวเอง และแก้ปัญหาได้โดยไม่ต่างร้ายใคร และไม่ต่างร้ายตนเอง

(๒.๒) การกระตุ้นพัฒนาการเด็ก ต่างให้เด็กมีการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ

^{๖๔}วิชย เทียนถาวรและคณะ.การศึกษาสภาพครอบครัวที่มีลักษณะครอบครัวที่พึงประสงค์ของประเทศไทย.นทพบุรี: กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๒.

(๒.๓) การสัมผัส การกอดลูก เป็นการต่างให้เกิดความรัก ความผูกพัน ต่างให้เด็กมีความเข้าใจถึงชีวิตที่เอื้อเพื่อคนอื่น มีน้ำใจกับคนอื่น

๓.๒) สุขภาพครอบครัว การมีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ เป็นต้นทุนที่ดีในการพัฒนาศักยภาพของคนและครอบครัว ตลอดจนสังคมโดยรวม องค์ประกอบด้านสุขภาพครอบครัวที่สำคัญคือ

(๑) ปราศจากโรคและความเจ็บป่วยเรื้อรัง หรือถ้ามีการเจ็บป่วยก็สามารถดูแลช่วยเหลือตนเองได้ สามารถควบคุมอาการของโรคมิให้รุนแรง

(๒) การดูแลสุขภาพของตนเอง มีความรู้ในการป้องกันและรักษาโรคขั้นพื้นฐาน มีการตรวจร่างกายประจำปี รวมทั้งการตรวจเฉพาะโรค

(๓) มีหลักประกันสุขภาพ เมื่อเจ็บป่วยสามารถรับบริการด้านการแพทย์ได้โดยไม่ต้องรอน และไม่เป็นการระแกว่าครอบครัว มีสวัสดิการด้านค่าใช้จ่ายการรักษาพยาบาล เช่น การประกันสังคม หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เป็นต้น

๓.๓) เศรษฐกิจครอบครัว เป็นตัวชี้วัดพื้นฐานที่แสดงถึงความมั่นคงของครอบครัว เพราะครอบครัวที่มีรายได้เพียงพอ ย่อมต่างให้สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่เป็นสุข มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

(๑) มีที่พักอาศัยที่มีความคงทน ถาวร และสะอาดถูกสุขลักษณะ

(๒) มีอาชีพและรายได้พอเพียงที่ไม่เดือดร้อน การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงพอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล ไม่เกิดวิกฤต มีการเพิ่มทุนต่างๆทางพร้อมกัน คือ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนสิ่งแวดล้อม และทุนเศรษฐกิจ ต่างให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

(๓) ภาวะและหน้าที่ความรับผิดชอบ สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัว ร่วมมือกันประกอบอาชีพ รู้จักแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในเรื่องเงิน รู้จักประหยัด ต่างให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครอบครัว

๓.๔) วัฒนธรรมครอบครัว เปรียบเสมือนเข็มทิศในการชี้นำครอบครัวให้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้อง มีศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเสริมสร้างความสุข และความแข็งแรงให้กับครอบครัว มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

(๑) คุณค่าชีวิต ครอบครัว และสังคม การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า ควรประกอบด้วยหลัก ๕ ประการหรือ เบญจวิถี ปุถุภมโนสำนึกแห่งการเป็นมนุษย์ สัมผัสเพื่อนมนุษย์และสัมผัสธรรมชาติ ขยายความรักเพื่อนมนุษย์และความรักธรรมชาติอย่างกว้างขวาง รวมกลุ่มให้เกิดความเป็นชุมชน การเป็นบุคคลที่มีการเรียนรู้

(๒) การอนุรักษ์พลังงาน สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมไทย เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกครอบครัวและสังคมควรร่วมมือกัน ทั้งนี้เพราะการสูญเสียทรัพยากร คือ การต่างลายต้นทุนทางสังคม

และครอบครัวให้แตกสลาย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องของพฤติกรรม วิธีคิดทางวัฒนธรรม และเป็นวิถีชีวิตที่ทุกคนควรปลูกฝังให้กับสมาชิก เกิดการตระหนัก และเห็นความสำคัญในการปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีชีวิต และพฤติกรรมที่เอื้อเพื่อ และเกื้อกูลต่อการประหยัดทรัพยากรมากขึ้น และไม่แย่งกันใช้จนเสียสมดุล ตลอดจนร่วมกันผดุงวัฒนธรรมอันดีงามของไทยให้ดำรงสืบต่อไป

๓.๕) การเกื้อหนุนสังคม การช่วยเหลือหรือเกื้อหนุนสังคม เปรียบเสมือนการสร้างร่มเงาให้ครอบครัวเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับตนเอง ครอบครัว และสังคม มีองค์ประกอบคือ

(๑) จิตสำนึกสาธารณะ เป็นความรู้สึกหรือความตระหนักในความหมาย และคุณค่าของความเป็นคนและสิ่งแวดล้อม ที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในยามเดือดร้อน หรือประสบปัญหา ความรู้สึกหวงแหนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่สูญเสียไปโดยไม่คุ้มค่า

(๒) พฤติกรรมสาธารณะ เป็นการแสดงถึงหน้าที่และความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากจิตสำนึกที่ดีตามข้อ (๕.๑) ซึ่งถ้าสังคมสร้างคนที่มีพื้นฐานดังกล่าวนี้ได้ จะเป็นหัวใจสำคัญที่ต่างให้สมาชิกครอบครัว และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสงบอย่างแท้จริง พฤติกรรมสาธารณะ ที่อาจจะสะท้อนให้เห็นได้ทั่วไป เช่น การสมัครเป็นสมาชิกกลุ่ม/ชมรม การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๔) ดัชนีชีวิตครอบครัว (Composite Index)

ดัชนีความอยู่ดีมีสุข” ด้านชีวิตครอบครัวซึ่งเป็น ๑ ใน ๗องค์ประกอบหลักดังกล่าวแล้วข้างต้น เรียกว่า “ดัชนีชีวิตครอบครัว (Composite index)” เพื่อประเมินครอบครัวอยู่ดีมีสุข และได้จำแนกองค์ประกอบของ “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” เป็น ๕ ด้าน ได้แก่ รูปแบบครอบครัว บทบาทหน้าที่ของครอบครัว สัมพันธภาพในครอบครัว การพึ่งพาตนเองของครอบครัว และการเกื้อกูลสังคมของครอบครัว ระบุตัวชี้วัดรวม ๒๒ ตัว ได้มีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด ครอบครัวอยู่ดีมีสุข หลังจากได้มีการเก็บข้อมูลบางส่วนและจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันของคณะนักวิจัย ซึ่งนำโดยสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัวรวมทั้งหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครอบครัว ๒ ครั้ง ผลการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อคัดสรรตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวที่เหมาะสมที่สุด และมีความเป็นไปได้ จากการนำข้อมูลมาสังเคราะห์ มีองค์ประกอบ ๒ ด้าน ได้แก่ สัมพันธภาพในครอบครัวและการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว

ดังนั้นการประเมินดัชนีชีวิตครอบครัว จึงเป็นการประเมินความสำเร็จจาก ๒ ส่วนดังนี้ คือ

(๑) สัมพันธภาพที่อบอุ่นในครอบครัว โดยพิจารณาจากการที่สมาชิกมีโอกาสอยู่พร้อมหน้า มีการปรึกษาหารือร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาครอบครัว เด็กในครอบครัวไม่เคยหนีออกจากบ้าน รวมทั้งการจดทะเบียนสมรสและทะเบียนหย่า

(๒) ความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเองของครอบครัว โดยพิจารณาจากสัดส่วนครัวเรือนที่มีรายได้ประจำสูงกว่ารายจ่าย ในอัตราร้อยละ ๑๐ ต่อครัวเรือนทั้งหมด^{๖๕}

ตารางที่ ๒.๔ สรุปมาตรฐานตัวชี้วัดเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว

คุณลักษณะครอบครัวที่พึงปรารถนา 17 ตัวชี้วัด (สหประชาชาติ)	ครอบครัวภาค 20 ตัวชี้วัด (กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม 2538)	ครอบครัวอบอุ่น 6 คุณลักษณะ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2545)	ครอบครัวอยู่ดีมีสุข 22 ตัวชี้วัด (สถาบันแห่งชาติ เพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล 2545)	ครอบครัวเข้มแข็ง (สำนักกิจการสตรีและสถาบัน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2545)	ลักษณะของครอบครัวเข้มแข็ง 14 ตัวชี้วัด (กรมสุขภาพจิต)
<ol style="list-style-type: none"> 1. ครอบครัวสมบูรณ์ 2. ทุกคนอยู่ร่วมกัน 3. มีเวลาและอยู่ในสังคม 4. รักใคร่กลมเกลียว 5. เคารพกันและกัน 6. เป็นแบบอย่างที่ดี 7. มีลูกไม่เกิน 2 คน 8. เข้าใจและให้อภัย 9. ประหยัด 10. อบรมเลี้ยงดูทุกคนอย่างทั่วถึง 11. มีอาชีพมั่นคง 12. บ้านสะอาดเป็นสัดส่วน 13. สุขภาพดีทั้งกายและใจ 14. ให้การศึกษาเท่าเทียมกัน 15. มีสิทธิและประชาธิปไตย 16. เป็นที่ยอมรับ 17. ไม่ติดพนัน สุรา สิ่งเสพติด 	<p>หมวดที่ 1 ครัวเรือนมีองค์ประกอบสมบูรณ์ (7 ตัวชี้วัด)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.1 มีสมาชิกอย่างน้อยพ่อ แม่ ลูก ในแต่ละครอบครัวอยู่พร้อมหน้าเป็นการถาวร 1.2 มีผู้ทำงานหาเลี้ยงครัวเรือนที่อยู่ในวัยแรงงาน 1.3 เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี อยู่ร่วมกับพ่อแม่ 1.4 ไม่มีสมาชิกที่พิการทางกาย สติปัญญา หรือ พิการทางกาย จิต สติปัญญา หรือ พิการซึ่งต้องจนช่วยเหลือตนเองไม่ได้ 1.5 ไม่มีสมาชิกที่เจ็บป่วยเรื้อรัง ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ หรือได้ไม่น้อยมากในการดำรงชีวิตประจำวัน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สมาชิกในครอบครัวรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะสมาชิกที่ดีของครอบครัว 2. สมาชิกในครอบครัวต้องมีความรักความเข้าใจ ความห่วงใยความเอื้ออาทรและทุกคนมีส่วนร่วมในการช่วยแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3. สมาชิกในครอบครัวมีการวางแผนการดำเนินชีวิตที่ดี มีคุณธรรม ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน ประชวรช้อยและยอมรับร่วมกัน เสริมสร้างฐานะของครอบครัวให้มั่นคง 	<p>องค์ประกอบที่ 1 รูปแบบครอบครัว (2 ตัวชี้วัด)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.1 ครอบครัวมีสมาชิกครบถ้วนสมบูรณ์ตามวงจรชีวิตครอบครัว 1.2 ครอบครัวที่สมาชิกมีความตั้งใจที่จะสร้างและพัฒนาครอบครัวร่วมกัน <p>องค์ประกอบที่ 2 บทบาทหน้าที่ของครอบครัว (6 ตัวชี้วัด)</p> <ol style="list-style-type: none"> 2.1 ครอบครัวมีจำนวนสมาชิกที่หัวหน้าหารายได้ ผลผลิตมาเลี้ยงดูที่เหมาะสมกับขนาดครอบครัว 	<p>หลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นครอบครัวเข้มแข็ง มีดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ครอบครัวเป็นที่รู้จักและยอมรับกันดีในชุมชนว่าเป็นครอบครัวที่ดี โอบอ้อมอารีแก่คนทั่วไป 2. เป็นครอบครัวที่มีอย่างน้อย 3 ช่วงอายุในครอบครัว คือ - ปู่ ย่า ตา ยาย คนใดคนหนึ่ง - พ่อ แม่คนใดคนหนึ่ง - ลูกหรือหลานคนใดคนหนึ่ง 3. เป็นครอบครัวที่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและมีความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพ 4. เป็นครอบครัวที่จัดสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยอย่างเหมาะสม 	<p>ด้านสัมพันธภาพ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. มีการจัดองค์ประกอบในครอบครัว 2. มีขอบเขตระหว่างรุ่นที่ชัดเจน 3. สื่อสารกันอย่างมีประสิทธิภาพ 4. สมาชิกในครอบครัวมีความรู้สึกมั่นคงและมีความภาคภูมิใจ 5. มีโอกาสใช้เวลาร่วมกัน 6. เคารพนับถือซึ่งกันและกัน และตระหนักถึงคุณค่าของกันและกัน

^{๖๕} นิตยา คชภักดี. เครือข่ายร่วมสร้างดัชนีชี้วัดและฐานข้อมูลความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว, เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ, เรื่องทิศทางการพัฒนาสถาบันครอบครัวแบบบูรณาการ ณ โรงแรม ปรีณพลาเสช กรุงเทพฯ วันจันทร์ที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๔๖.

คุณลักษณะครอบครัวที่พึงปรารถนา 17 ตัวชี้วัด (สหประชาชาติ)	ครอบครัวมาสุก 20 ตัวชี้วัด (กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม 2538)	ครอบครัวอบอุ่น 6 คุณลักษณะ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2545)	ครอบครัวอยู่ดีมีสุข 22 ตัวชี้วัด (สถาบันแห่งชาติ เพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล 2545)	ครอบครัวร่มเย็น (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบัน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2545)	ลักษณะของครอบครัวเข้มแข็ง 14 ตัวชี้วัด (กรมสุขภาพจิต)
<p>1.6 ไม่มีเด็กกำพร้า พ่อแม่</p> <p>1.7 ไม่มีเด็กถูกทอดทิ้ง</p> <p>หมวดที่ 2 ครัวเรือนมีสัมพันธภาพ ที่อบอุ่น (3 ตัวชี้วัด)</p> <p>2.1 เด็กในครัวเรือนไม่เคยหนีออกจากบ้าน</p> <p>2.2 ผู้สูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่</p> <p>2.3 สมาชิกในครัวเรือนปฏิบัติต่อกันด้วยสัมพันธภาพที่อบอุ่น</p> <p>หมวดที่ 3 ครัวเรือนพึ่งพาตนเองได้ (7 ตัวชี้วัด)</p> <p>3.1 มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย</p> <p>3.2 ผลผลิตและ/หรือรายได้พอพอกินใช้ในครัวเรือน</p> <p>3.3 ครัวเรือนมีรายได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน</p>	<p>4. สมาชิกในครอบครัวบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ยึดมั่นในศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมและมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม</p> <p>5. สมาชิกในครอบครัวต้องเห็นความสำคัญของการศึกษา ความสำเร็จให้ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง</p> <p>6. สมาชิกในครอบครัวต้องปฏิบัติตามครรลอง ประเพณีไทยในครอบครัว เคารพกฎหมายปฏิบัติตามตามหน้าที่ของพลเมืองที่ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข</p>	<p>2.2 มีผู้นำมาหาเลี้ยงครัวเรือนที่อยู่ในวัยแรงงาน</p> <p>2.3 ครอบครัวที่สมาชิกมีการเอาใจใส่ ดูแล ช่วยเหลือ และสนับสนุนซึ่งกันและกัน</p> <p>2.4 ครอบครัวที่อบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี</p> <p>2.5 ครอบครัวที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาทักษะในการดำรงชีวิต</p> <p>2.6 ครอบครัวที่ปลูกฝังและถ่ายทอดคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่สร้างสรรค์</p> <p>องค์ประกอบที่ 3 สัมพันธภาพในครอบครัว (4 ตัวชี้วัด)</p> <p>3.1 ครอบครัวที่สมาชิกมีการแสดงออกถึงความรัก เคารพนับถือซึ่งกันและกัน และเอื้ออาทรต่อกัน</p>	<p>5. เป็นครอบครัวที่มีพฤติกรรมทางสังคมดี มีศีลธรรม</p> <p>6. บุคคลในครอบครัวสามัคคีกลมเกลียวกัน เอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันในครอบครัว</p> <p>7. ไม่เคยมีปัญหาหย่าร้างหรือฟ้องร้องกันในระหว่างสมาชิกในครอบครัวและไม่เคยถูกตัดสินว่ามีความผิดทางแพ่งและทางอาญา</p> <p>8. ไม่มีบุคคลในครอบครัวติดยาเสพติดหรือติดสุราการพนันและอบายมุขอื่น ๆ</p>	<p>ด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ</p> <p>7. มีความสมดุลระหว่างความเป็นอิสระและการพึ่งพากัน</p> <p>8. มีการส่งเสริมให้สมาชิกพึ่งตนเองได้และมีความรับผิดชอบตนเอง</p> <p>ด้านทุนทางสังคม</p> <p>9. รู้สึกมองสิ่งต่าง ๆ ในแง่ดี</p> <p>10. มีการนับถือศาสนาอย่างแนบแน่น</p> <p>11. มีความสัมพันธ์ที่ดีกับระบบอื่น ๆ นอกครอบครัว</p> <p>ด้านการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก</p> <p>12. มีความยืดหยุ่น</p> <p>13. การประนีประนอมกันในข้อขัดแย้งและความต้องการของแต่ละฝ่าย</p>	
	<p>3.4 สมาชิกในครัวเรือนอายุ 14-50 ปี อ่านออกและเขียนภาษาไทยได้ทุกคน</p> <p>3.5 สมาชิกในครัวเรือนมีการบอกรับและรักษาสุขภาพอนามัย</p> <p>3.6 สมาชิกในครัวเรือนรู้จักใช้สิทธิและหน้าที่</p> <p>หมวดที่ 4 ครัวเรือนมีโอกาสพึ่งพาระบบสังคมภายนอก (3 ตัวชี้วัด)</p> <p>4.1 สมาชิกในครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มหรือชมรม</p> <p>4.2 สมาชิกในครัวเรือนรู้แหล่งบริการทางสังคม</p> <p>4.3 สมาชิกในครัวเรือนสามารถได้รับบริการตามสิทธิขั้นพื้นฐาน</p>		<p>3.2 ครอบครัวที่สมาชิกมีโอกาสอยู่พร้อมหน้ากันและทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ร่วมกันเป็นประจำ</p> <p>3.3 ครอบครัวที่สมาชิกส่วนร่วมในการปรึกษาหารือและตัดสินใจในเรื่องสำคัญต่างๆ ของครอบครัวร่วมกัน</p> <p>3.4 ครอบครัวที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข</p> <p>องค์ประกอบที่ 4 การพึ่งพาตนเองของครอบครัว (8 ตัวชี้วัด)</p> <p>4.1 ครอบครัวที่พึ่งพาตนเองได้ในเชิงเศรษฐกิจ</p> <p>4.2 ครอบครัวที่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย</p> <p>4.3 ครอบครัวที่มีสมาชิกร่วมกันแบ่งเบาภาระการทำงานบ้าน ดูแลความเป็นอยู่</p>	<p>14. ลูกคิดไม่แก่งัดและสามารถประคับประคองทางอารมณ์แก่กันและกันได้</p>	
			<p>4.4 สมาชิกในครอบครัวช่วยกันดูแลสุขภาพ</p> <p>4.5 ครอบครัวที่สมาชิกรับผิดชอบป้องกันอุบัติเหตุ</p> <p>4.6 ครอบครัวที่สมาชิกไม่ติดสุรา บุหรี่ และยาเสพติด</p> <p>4.7 สามารถเข้าถึง รับรู้และติดตามข้อมูลข่าวสาร</p> <p>4.8 สมาชิกเข้าถึงบริการทางสังคม</p> <p>องค์ประกอบที่ 5 การถือฤกษ์สังคมของครอบครัว (2 ตัวชี้วัด)</p> <p>5.1 ครอบครัวที่สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อส่วนร่วม/สาธารณประโยชน์ในรอบปีที่ผ่านมา</p> <p>5.2 ครอบครัวที่สมาชิกไม่มีพฤติกรรมต่อต้านสังคมหรือทำความเดือดร้อน</p>		

จะเห็นได้ว่าครอบครัวนั้นมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อเยาวชนและสังคมมากเพียงใด หากคนในครอบครัวสามารถต่างได้โดยการดูแลให้ความรักและความอบอุ่นในครอบครัวรวมทั้งการอบรมสั่งสอนด้วยแนวทางและวิธีการที่ถูกต้องต่างตัวเป็นผู้ใหญ่ที่คิดดีพูดดีและต่างดีเพื่อเป็นตัวอย่างให้แก่ลูกหลานแล้วจะเกิดความเชื่อมั่นและเชื่อถือรวมทั้งการปฏิบัติตามอย่างถูกต้องและเข้าใจด้วยใจรวมทั้งแนะแนวทางการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาภายนอกจึงจะถือว่าเป็นการปูพื้นฐานที่ดีให้แก่เยาวชนหากครอบครัวมีความเข้มแข็งแล้วหลายๆ ครอบครัวที่เข้มแข็งมารวมกันย่อมกลายเป็นสังคมและประเทศที่มีความเข้มแข็งทางสังคมตามไปด้วยเชื่อว่าปัญหาเยาวชนและสังคมที่เกิดขึ้นทุกวันนี้จะลดลงได้อย่างแน่นอนด้วยพลังขับเคลื่อนจุดเล็กๆ แต่เข้มแข็งและมั่นคงของครอบครัว

๒.๗ หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)^{๖๖} กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์แนวพุทธว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้น ต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจรก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์องค์ประกอบทั้งสาม (มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม) ในการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น จะต้องประสานเกื้อกูลกันหมายความว่า องค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วยและเกื้อกูลต่อกันด้วยในการดำรงอยู่ร่วมกันและก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้นพฤติกรรมในทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ต่างให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น นี่เป็นการไม่เบียดเบียนตน และไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ต่างให้เสียคุณภาพของ Eco-systems หรือระบบธรรมชาติแวดล้อม

เมื่อกล่าวถึงเรื่องเศรษฐกิจโดยมากเรามักจะมองแต่เพียงด้านวัตถุของการผลิตอย่างเดียว แต่เบื้องหลังของการผลิตมักจะถูกมองข้าม ซึ่งในความเป็นจริงแล้วปัจจัยสำคัญของเศรษฐกิจ คือ ทรัพยากรมนุษย์และสิ่งที่มีค่าสูงสุดของมนุษย์ก็คือจริยธรรม คุณธรรมหรือจริยธรรมนี้มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ดังนั้นเราควรจะสนใจจริยธรรม คำว่าจริยธรรมในที่นี้มีความหมายรวมถึงคุณธรรมและคุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม คุณค่าทางจิตใจและความประพฤติดีความประพฤติชั่ว หรือสภาพจิตใจที่เป็นไปต่างๆ ย่อมมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจอย่างมากในการดำเนินการกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หัวใจของการผลิตที่สำคัญก็คือ คุณภาพของคนและคุณธรรมของคน que แสดงออกมาในรูปแบบของพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งพอจะเห็นได้ก็คือ ความขยัน ความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ความรักและเอาใจใส่ในงาน ความตรงต่อเวลาและความเสียสละ เป็นต้น ทั้งหมดนี้ย่อมมีผลต่อคุณภาพในการผลิตมีความสำคัญต่อการเพิ่มผลิตอย่างมาก กล่าวคือถ้าคนต่างงานรักและเอาใจในงานที่ตนเองต่างมีความขยันหมั่นเพียรผลิตที่ออกมา ก็จะดีมีคุณภาพ ในทางตรงข้ามถ้าคนต่างงานเกิดความเบื่อหน่ายไม่กระตือรือร้น หรือมีการทุจริตคอร์รัปชั่น มีความท้อแท้ท้อถอย กลุ่มใจกังวลใจ ก็ย่อมมีผลกระทบต่อ

^{๖๖} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต).เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ Buddhist Economics.คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๓๗, หน้า ๔๗.

การลดหรือ เพิ่มผลผลิตนั้นๆพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เกื้อกูลกับระบบเศรษฐกิจ ซึ่งจะให้บรรลุประโยชน์สุขปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นข้อปฏิบัติในการส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจมี ๔ ประการคือ ^{๖๗}

๑) อุฏฐานสัมปต่างถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ในการประกอบอาชีพอันสุจริตมีความชำนาญ ใช้ปัญญาพิจารณาสอดส่องใคร่ครวญ มีความคิดริเริ่มสร้าง ฐูวิธีการในการดำเนินการด้านเศรษฐกิจให้ได้ผลดี

๒) อารักขสัมปต่างถึงพร้อมด้วยการรักษา เป็นผู้สามารถคุ้มครองรักษาทรัพย์ที่หามาได้นั้น ไม่ให้พินาศหรือเสื่อมไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ

๓) กัลยาณมิตรตตา คบคนดีเป็นเพื่อน ซึ่งจะเป็เหตุให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป เลือคบกับบัณฑิตผู้ทรงคุณธรรมมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา เป็นต้น ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์ของตนอย่างถูกต้อง ไม่ให้ถูกบาปมิตรชักนำไปทางอบายมุข

๔) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่อย่างพอดี รู้จักกำหนดรายรับรายจ่ายเลี้ยงชีวิตพอดี ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อจนเกินไป มีรายเหลือเก็บไว้ใช้ในคราวฉุกเฉิน

๒.๗.๑ ความสำคัญของหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ

เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่มีความสำคัญสำหรับมนุษย์เนื่องจำเป็นวิชาที่มีขอบข่ายครอบคลุมการจัดการทรัพยากรที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตมนุษย์ตั้งแต่ระดับบุคคลระดับครอบครัวและระดับประเทศมนุษย์ทุกคนจะดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขย่อมต้องการสิ่งต่างๆ ที่สามารถสนองความต้องการหรืออำนวยความสะดวกแก่ตนได้และภายใต้เงื่อนไขที่ทรัพยากรในโลกมีจำนวนจำกัดการมีความรู้ความสามารถในการจัดสรรทรัพยากรให้สามารถสนองความต้องการของมนุษย์ซึ่งมีไม่จำกัดในลักษณะที่ประหยัดที่สุดและให้ประโยชน์สูงสุดต่อบุคคลและต่อส่วนรวมจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

ในระดับบุคคลมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครัวเรือนหรือหัวหน้าครอบครัวในฐานะผู้บริโภคจะต้องรู้วิธีการจัดหาสิ่งต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของตนและสมาชิกในครัวเรือนได้โดยตรงสามารถจัดสรรเงินและเลือกซื้อสินค้าและบริการที่ตนต้องการได้อย่างเหมาะสมบุคคลในฐานะแรงงานจะต้องสามารถเลือกและตัดสินใจต่างงานหารายได้ไว้เพื่อจับจ่ายใช้สอยส่วนบุคคลในฐานะผู้ประกอบการนักธุรกิจหรือผู้ผลิตจะต้องสามารถเลือกและตัดสินใจที่จะประกอบการหรือต่างการผลิตสินค้าและบริการที่ให้ผลตอบแทนสูงและสามารถสนองความต้องการบริโภคอุปโภคของบุคคลอื่นในสังคม

การต่างงานการประกอบธุรกิจการค้าซื้อขายแลกเปลี่ยนและกิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรทรัพยากรดังกล่าวจะต้องดำเนินภายใต้กฎระเบียบของสังคมซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับส่วนอื่นๆของสังคม อาทิ ประเพณีค่านิยมวัฒนธรรมการศึกษาสาธารณสุขการเมืองการปกครองสวัสดิการสังคม ความสัมพันธ์กับต่างประเทศทั้งนี้โดยมีคณะบุคคลซึ่งต่างหน้าที่รัฐบาลเป็นผู้คอยกำกับดูแล หาก

^{๖๗} พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์,ดร.แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในหลักพุทธศาสตร์.สืบค้นจาก :

<http://www.src.mbu.ac.th/images/stories/pdf/๐๐๗.pdf>

มนุษย์สามารถตัดสินใจในการจับจ่ายใช้สอยการต่างงานและการประกอบธุรกิจต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมมีหลักเกณฑ์และมีเหตุผลย่อมก่อให้เกิดความผาสุกในการดำรงชีวิตซึ่งการตัดสินใจดังกล่าวต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องในเรื่องราวขององค์ประกอบและกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามสถานภาพที่ตนมีความเกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยอ้อมมนุษย์ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจจากประสบการณ์และความคุ้นเคยแต่การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจอย่างเป็นเรื่องเป็นราวตามที่นักวิชาการได้นำมาสรุปเป็นบทเรียนและเรียกกันว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ซึ่งปรากฏในรูปแบบความคิดทฤษฎี ทั้งที่เป็นพื้นฐานขั้นต้นและขั้นสูงย่อมช่วยให้มนุษย์สามารถเรียนรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ทางเศรษฐกิจทั้งในระดับครัวเรือนและระดับประเทศได้รวดเร็วและง่ายขึ้นซึ่งต่างให้การเลือกและการตัดสินใจในเรื่องราวเกี่ยวกับเศรษฐกิจตามบทบาทของตนทั้งในฐานะที่เป็นแรงงาน ผู้ผลิตผู้บริโภคผู้ประกอบการหรือรัฐบาลสามารถเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมมีหลักเกณฑ์มีเหตุผลและส่งผลดีทั้งต่อมนุษย์ในระดับส่วนบุคคลครอบครัวและส่วนรวมเศรษฐศาสตร์จึงเป็นวิชาที่มีความสำคัญทั้งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ระดับบุคคลและต่อการพัฒนาประเทศส่วนรวม

การศึกษาเศรษฐศาสตร์ในระดับเบื้องต้นมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาเศรษฐศาสตร์หรือบุคคลโดยทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจมีทัศนคติและมีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสถานภาพทางเศรษฐกิจของตนและสถานภาพของสังคมทั้งในปัจจุบันและในภายหน้าไม่ว่ามนุษย์จะมีสถานภาพเป็นผู้บริโภคผู้ซื้อผู้ขายผู้ผลิตผู้ประกอบการเจ้าของที่ดินเจ้าของทุนเจ้าของแรงงาน ผู้บริหารประเทศต้องสามารถดำรงชีวิตประจำวันโดยคำนึงถึงหลักการสำคัญทางเศรษฐศาสตร์คือทรัพยากรในโลกมีจำนวนจำกัด บุคคลในสังคมจะต้องเป็นที่ที่มีเหตุผลที่เหมาะสมในการเลือกกระทำการต่างๆ โดยเฉพาะการเลือกใช้ทรัพยากรซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดอย่างประหยัดและก่อให้เกิดผลที่คุ้มค่าแก่ตนเองและสังคมโดยไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและแก่สังคมในกรณีที่จำเป็นต้องกระทำการใดๆ ที่ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียแก่ตนเองและสังคมมนุษย์จึงต้องเลือกกระทำการดังกล่าวในลักษณะที่ก่อให้เกิดทั้งผลเสียต่อตนเองและต่อสังคมน้อยที่สุดและควรใช้ทรัพยากรน้อยที่สุดเพื่อให้บุคคลอื่นและบุคคลรุ่นหลังได้มีโอกาสใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้วย อาทิ บุคคลในครัวเรือนไม่ควรเปิดน้ำประปาทิ้งโดยไม่ใช้ประโยชน์ ผู้ประกอบการไม่ควรปล่อยน้ำเสียจากโรงงานลงในแม่น้ำลำคลองโดยปราศจากการบำบัด รัฐบาลไม่ควรจัดสรรงบประมาณรายจ่ายในโครงการตัดถนนในหมู่บ้านชนบทในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่นักการเมืองหรือข้าราชการแต่เกิดประโยชน์ในการใช้งานน้อย

ดังนั้นที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ ศาสตร์ที่มีลักษณะเป็นทางสายกลางหรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา^{๖๔} เพราะวาระบชีวิตของพุทธศาสนาที่เรียกว่ามรรคนั้น ก็มีชื่ออยู่แล้วว่ามีมัชฌิมาปฏิปทาต่างองค์มรรคนั้นแต่ละข้อเป็นสัมมา เช่น สัมมาอาชีวะการที่เป็นสัมมานั้นก็คือ โดยถูกต้อง โดยถูกต้องก็คือต่างให้เกิดความพอดี ความเป็นมัชฌิมา หรือสายกลางนั้น ก็คือความพอดีนั่นเอง ที่ว่าเป็นสายกลาง เป็นมัชฌิมา มีความพอดี พอประมาณ ได้ดูสภาพ อันนี้เป็นอย่างไร ความพอดีหรือทางสายกลางอยู่ที่ไหน ความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน ความพอดีหรือความเป็นทางสายกลางอยู่ที่ว่าคุณภาพชีวิตกับความพอใจ

^{๖๔}Phramaha ariyadhammo เข้าถึง <https://www.lanr.org/posts/๔๙๐๖๒๔>

มาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจ ด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต เมื่อจุดนี้ก็โยงกลับไปหาการบริโภค การบริโภคเป็นจุดยอดของเศรษฐกิจ จุดยอดของเศรษฐศาสตร์อยู่ที่การบริโภค เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธจึงปรากฏในตัวหลักที่เรียกว่า โภชนมตตถนุตา หลักนี้มีกล่าวอยู่เสมอ แม้แต่ในอวาทปาติโมกข์ที่เรียกว่าหัวใจพุทธศาสนาก็ระบุไว้ว่า มตตถนุตา จ ภตตสมิ ความรู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณคือรู้จักพอดี ความพอประมาณคือความพอดี คำว่ามัตถัญญาตา คือ ความรู้จักพอดี ตัวกำหนดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธก็คือ มัตถัญญาตา ความรู้จักพอประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค หมายถึง ความพอดีที่เกิดคุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ สรุปได้ว่าการบริโภค ให้มากกินเข้าไปเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจ แต่ก็เกิดผลทางบวกก็มี ทางลบก็มี ต่างลายคุณภาพชีวิตก็มี มองในแง่พุทธเศรษฐกิจก็ต้องบอกว่า สิ้นค้าและบริการมีอรรถประโยชน์ โดยสามารถต่างให้เกิดความพอใจ ในการที่ได้เสริมคุณภาพชีวิตแก่ผู้บริโภค

๒.๗.๒ ลักษณะของหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ (Buddhist Economics)^{๖๙} คือ การประยุกต์แนวคิดทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์มาใช้อธิบายหลักการและแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ เป็นแนวทางใหม่ในการทำความเข้าใจทางด้านเศรษฐศาสตร์ ไม่ได้มีข้อโต้แย้งมากมายอะไรซึ่งเกี่ยวกับกระบวนการวิเคราะห์ที่นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ในปัจจุบันใช้อยู่ การนำเอาวิธีการอนุมานเชิงหรือตรรกะเข้ามาใช้ในหลักเศรษฐศาสตร์ เช่น เดียวกับการนำไปใช้ในหลักอื่นๆ แต่ข้อสมมติขั้นพื้นฐานบางประการเกี่ยวกับทางธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักหรือเศรษฐศาสตร์ตะวันตกใช้ยังไม่ได้รับการตรวจสอบอย่างเพียงพอ นักเศรษฐศาสตร์ได้สร้างเครื่องมือการวิเคราะห์ ผลที่ตามมาคือข้อสรุปส่วนใหญ่ที่ได้จากกระบวนการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ไม่สามารถเผชิญกับการท้าทายจากภาวะวิกฤติได้จากนักเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของมนุษย์นั้นไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่เป็นจริงและบางครั้งก็ขัดแย้งกับกฎธรรมชาติ ซึ่งต่างให้พลังในการอธิบายของเศรษฐศาสตร์แบบเดิมอ่อนลงไปมาก

ลักษณะทั่วไปของเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ เป็นเศรษฐศาสตร์มีขมิมาปฏิบัติ (สายกลาง) หรือดุลยภาพ (Equilibrium) เช่น ดุลยภาพระหว่างความต้องการของมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติเป็นเศรษฐศาสตร์อหิงสาเอื้ออาทร เศรษฐศาสตร์อหิงสา คือ เศรษฐศาสตร์ที่ไม่มีการเบียดเบียนตนเองหรือหลักของศีล ๕ มาจับคือ ไม่มีการเบียดเบียนผู้อื่น เศรษฐศาสตร์ อหิงสาหรือ เอื้ออาทรคือ เศรษฐศาสตร์ที่มีแต่ความเอ็นดูเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เมื่อกล่าวแบบสรุปรวม คำว่า เศรษฐศาสตร์ อหิงสาเอื้ออาทรคือกระบวนการเศรษฐกิจที่มีพรหมวิหารธรรมเป็นพื้นฐาน คือเมตตาหวังดีต่อเพื่อนมนุษย์คุณภาพชีวิตของผู้เกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมทางธุรกิจด้วยกันไม่ว่าจะเป็นหน่วยผลิตหน่วยกระจายรายได้ หรือหน่วยผู้บริโภคก็ตามกรุณาความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์เห็นผู้อื่นมีทุกข์หรือต่างธุรกิจขาดทุนอยากจะช่วยได้กำไรมุทิตาความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี พลอยยินดีกับเขาถึงแม้

^{๖๙}<http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu๒/Critical/๐๕.htm>

เขาได้กำไรหรือขาดทุนก็ไม่ซ้ำเติมเขา อุเบกขาการรู้จักวางเฉยเพื่อนต่างธุรกิจ จะขาดทุนหรือได้กำไรก็ไม่ไปซ้ำเติมเขา^{๗๐}

๑) หลักการสร้างตนทางเศรษฐกิจ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง

๑.๑) อุฏฐานสัมปตต่างขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพอันสุจริตมีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

๑.๒) อารักขสัมปตต่างรู้จักรักษาและคุ้มครองโภคทรัพย์ และผลงานอันตนต่างไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๑.๓) กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๑.๔) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ผิดเคืองหรือพุ่มพวย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

ท่านเรียกว่า ทิฏฐจรมมิกตถสตุตตนิกรมม อำนวยประโยชน์สุขเบื้องต้นสุขการมี การจ่าย ไม่มีหนี้ ไม่มีโทษ^{๗๑}

๒) การผลิตในแง่พุทธ

๒.๑) ผู้ผลิตและผู้ประกอบการต้องมีธรรมะตามหลักทศ ๖

๒.๒) การผลิตต้องถือหลักสัมมาอาชีพะ สัมมากรรมันตะ สัมมาวาจา

๒.๓) ผลิตมาก กินเก็บแต่พอดี เหลือเอาไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์นี้คืออุดมการณ์ทางเศรษฐกิจของชาวพุทธ ที่ช่วยโลกได้

๓) การบริโภคนั้นแง่ชาวพุทธ

จะต้องบริโภคด้วยโยนิโสมนสิการ ด้วยทฤษฎีคุณค่าแท้ - คุณค่านิยมตามหลักพิจารณาด้วยปัญญา - ปฏิสังขยา โยนิโส ฯลฯ การบริโภคที่จะเกิดอรรถประโยชน์ที่สมบูรณ์นั้นจะต้องประกอบด้วยพอใจ ๓ ชั้นคือ

๓.๑) อรรถประโยชน์ขั้นต้น = กามฉันทะ

๓.๒) อรรถประโยชน์ขั้นกลาง = กุศลฉันทะ

๓.๓) อรรถประโยชน์ขั้นสูง = ธัมมฉันทะ

๔) การแบ่งปันแบบชาวพุทธ

๔.๑) ไม่ขายของที่มิพิษมิโรค

^{๗๐} พลวัฒน์ ชุมสุข, เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธว่าด้วยปัจจัยการผลิต-การบริโภค

, https://www.gotoknow.org/posts/๕๗๘๖๒๐#_ftn๑

^{๗๑} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙

๔.๒) แลกเปลี่ยนสิ่งของด้วยยุติธรรม

๔.๓) ไม่เห็นด้วยกับกลุ่มนีโอคลาสสิกที่ว่าทุนต่ำกำไรสูงแต่มุ่งคุณค่าคุณประโยชน์
คุณภาพ

๔.๔) ใช้หลักสังคหวัตถในสังคม คือ ทาน – Share ปิยวาจา- Pleasat Speech
อรรถจริยา - Creative Thinking สมานัตตตา - Participation

๕) แบ่งตามหลักพลี ๕ อย่าง คือ

๕.๑) เลี้ยงมารดาบิดาครอบครัวให้เป็นสุข

๕.๒) เลี้ยงมิตรสหาย ร่วมกิจการ

๕.๓) ป้องกันอันตราย

๕.๔) ต่างพลี ๕ ญาติ อภิตติ บุพเพต ราชพลี เทวดา

๕.๕) อุปถัมภ์นักบวชที่^{๗๒}

๖) โภควิภาค ๔

๖.๑) เอเกน โภเค ภุญเชยย ฟังบริโภคส่วนหนึ่ง

๖.๒) ทวีหิ กम्मํ ปโยชเย ฟังประกอบการงานด้วยทรัพย์สองส่วน

๖.๓) จตตุถณฺจ นิธาเปยฺย ฟังเก็บไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉินหนึ่ง

๒.๗.๓ การบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ

การบริโภคตามหลักพุทธจริยศาสตร์กับ การบริโภคตามหลัก การบริโภคนิยมของคนไทยย่อมแตกต่างกัน ไปในการที่จะเข้าใจกระบวนการบริโภคอย่างลึกซึ้งซึ่งจำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์ความหมายของการบริโภคปัจจัย ๔ ก่อน เพื่อให้เข้าใจ ถึงแนวคิด เพื่อให้เห็นเหตุผลความแตกต่างของการบริโภคของทั้ง สองหลัก คือหลัก การบริโภคปัจจัย ๔ ของพุทธจริยศาสตร์และบริโภคนิยมของคนไทยสามารถวิเคราะห์ได้ตั้ง ต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๗๓}ได้กล่าวไว้ว่า การบริโภคปัจจัย ๔ แนวพุทธ หมายถึง การบริโภคปัจจัย ๔ ด้วยบริการบำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับความพอใจ โดยเกิดคุณภาพชีวิตขึ้น ซึ่งการบริโภคนั้นจะต้องมีจุดหมายว่าจะบริโภคเพื่ออะไรจุดหมาย ควรจะเป็นการได้มาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดด้วยการบริโภคที่น้อยที่สุดการลดการบริโภคและการแข่งขันให้มาแบ่งปันกัน จะช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของมนุษย์และสันติสุขได้

^{๗๒} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๘

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สื่อเกษตร จำกัด, ๒๕๓๔, หน้า ๖๔.

การบริโภคนิยม หมายถึงแนวคิดแบบหนึ่งที่นิยมการบริโภคเกินความจำเป็นและก่อให้เกิดผลกระทบทั้ง กับ ตัว เองและผู้อื่นคิดแต่เพียงว่าตัวเองได้สนองความต้องการเพียงครั้งคราวเท่านั้น หรือการซื้อสินค้า ตามกระแสนิยมและไม่คิดถึงเงินที่ต้องเสียไปขอบเสพอะไรแปลกๆใหม่ ๆ โดยไม่คิดว่า จะเกิดผลกระทบอะไรหรือพวกนิยมความสบายจะเสียเงินเท่าไรไม่ว่า ขอให้ได้สบายไว้ก่อน^{๗๔}

การบริโภคของคนไทยกับกลุ่มบริโภคนิยมและความหมายของการบริโภคตามแนวพุทธจริยศาสตร์ขัดแย้งกันอย่างชัดเจน ดังเห็นได้จากความหมายของบริโภคนิยมมุ่งแนวคิดที่สนองบริโภคปัจจัย ๔ โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของชีวิตที่เกิดจากการบริโภคอย่างแท้จริงขอบเสพอะไรแปลกๆใหม่ ๆ โดยมิได้คิดถึงผลกระทบหรือปัญหาตามมา การบริโภคแบบบริโภคนิยมหากสร้างความพึงพอใจได้ก็ถือว่าบรรลุความต้องการสนองความต้องการได้แล้ว แต่สำหรับการบริโภคปัจจัย ๔ ตามทฤษฎีพุทธจริยศาสตร์แล้วคำนึงถึงการบริโภคปัจจัย ๔ เพื่อคุณภาพของชีวิตอย่างแท้จริงมิได้มุ่งหวังเพื่อสนองความอยากการบริโภคเชิงพุทธจึงเป็นการบริโภคโดยใช้ปัญญาให้รู้จัก การบริโภคที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงอาจกล่าวได้ว่าการบริโภคเชิงพุทธเป็นการบริโภคเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้มีความสมบูรณ์บริโภคเพื่อดำรงชีวิตอยู่ได้ มิใช่บริโภคตามกระแสนิยมใหม่เพื่อความสะดวกสบายสนองความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุดเหมือนกับการบริโภคนิยมของคนไทย

ลักษณะการบริโภคคือ เศรษฐศาสตร์นี้มีความสัมพันธ์กับเรื่องอื่นๆ ที่มีผลย้อนกลับมาหาเศรษฐกิจอีก ซึ่งโดยมากก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าต่างๆ พุทธศาสนาหรือพุทธเศรษฐศาสตร์ได้บอกว่า เศรษฐศาสตร์นั้นมองถึงธรรมชาติของความต้องการของมนุษย์ คุณภาพความต้องการของมนุษย์นั้นเป็นธรรมชาติหรือไม่ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นได้พูดถึงหลักเหล่านี้คือ

๑) หลักความต้องการ พูดถึงธรรมชาติของมนุษย์ในแง่ความต้องการก่อน ในแง่ความต้องการของมนุษย์นั้น อย่างน้อยเศรษฐศาสตร์ในสมัยนี้ก็มีความเข้าใจตรงกับพุทธศาสนาที่ว่า ความต้องการของมนุษย์ของมนุษย์ไม่มีจำกัด มนุษย์มี Unlimited wants เรียบอกว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีที่สิ้นสุด ในพุทธศาสนานั้นมีพุทธภาษิตเกี่ยวกับเรื่องนี้มากมาย เช่นว่า นตฺถิ ตณฺหาสมานนฺตี แม่น้ำเสมอด้วยตมฺหาไม่มี เพราะว่าแม่น้ำนั้นบางโอกาส บางเวลามันยังมีเวลาเต็มได้ แต่ความต้องการของมนุษย์ไม่มีวันเต็ม ฉะนั้นในทางพุทธศาสนาจะมีเรื่องพูดมากเกี่ยวกับความต้องการที่ไม่มีจำกัดของมนุษย์ แต่พุทธศาสนาไม่จบเท่านี้ พุทธศาสนาพูดถึงธรรมชาติของมนุษย์ อย่างน้อยที่เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์จะพึงเข้าใจ ๒ ประการ

ประการที่ ๑ ความต้องการนี้ ตามหลักพุทธศาสนาในแง่ที่ยอมรับว่า มนุษย์มีความต้องการไม่จำกัด แต่นั้นเป็นเพียงความต้องการประเภทที่ ๑ พุทธศาสนาแยกความต้องการเป็น ๒ ประเภท อย่างที่ ๑ เรียกว่า ความต้องการสิ่งเสพปนเปตน ความต้องการสิ่งเสพปนเปตนนี้เป็นความต้องการที่ไม่จำกัด ส่วนความต้องการประเภทที่ ๒ เรียกว่า ความต้องการคุณภาพชีวิต อันมิชอบจำกัด ความต้องการประเภทที่ ๑ ท่านเรียกว่าตมฺหา หรือความต้องการสิ่งเสพปนเปตน ส่วนความต้องการ ประเภทที่ ๒ ความต้องการคุณภาพชีวิต เรียกว่า ฉันทะ อันนี้คือเรื่องความต้องการ

^{๗๔} ฉันทนา อุตสาหลักษณ์. พุทธปัญญาผู้มีสร้างปัญญา. กรุงเทพมหานคร : กองทุนพิทักษ์ธรรม, ๒๕๔๑,

ประการที่ ๒ ซึ่งสัมพันธ์กับหลักความต้องการ คือพุทธศาสนากล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ และการที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้นี้ ก็สัมพันธ์กับความต้องการคุณภาพชีวิต กล่าวคือ การที่มนุษย์ต้องการคุณภาพชีวิตนั้น เป็นการแสดงให้เห็นการที่มนุษย์ต้องการพัฒนาตนเอง หรือพัฒนาศักยภาพของตนขึ้นไป การที่เราจะพยายามหันเหหรือสับเปลี่ยนความต้องการ จากความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตน มาเป็นความต้องการคุณภาพของมนุษย์ ซึ่งก็มาสัมพันธ์กับเรื่องความต้องการ หลักเรื่องความต้องการ ๒ อย่างนี้ นำต่อไปสู่เรื่องคุณค่า เพราะความต้องการต่างให้เกิดคุณค่า ในเมื่อความต้องการมี ๒ อย่าง คุณค่าก็เกิดขึ้นเป็น ๒ อย่างเช่นเดียวกัน จะแยกเป็น ๑) คุณค่าแท้ ๒) คุณค่าเทียม คุณค่าแท้ ก็คือคุณค่าที่สนองความต้องการภาพชีวิต ส่วนคุณค่าเทียม คือคุณค่าเพื่อสนองความต้องการเสพสิ่งปรนเปรอตน

๒) หลักการบริโภคนิยม ต้องแยกกว่าเป็นการบริโภคนิยมเพื่อสนองความต้องการแบบไหน บริโภคนิยมเพื่อสนองความต้องการคุณค่าแท้ หรือเพื่อเสพคุณค่าเทียม การบริโภคนิยมเป็นจุดยอดของเศรษฐกิจศาสตร์ก็ว่าได้ คือกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์นั้น จุดยอดอยู่ที่การบริโภคนิยม เราเข้าใจความหมายของการบริโภคนิยมอย่างไร เศรษฐศาสตร์แบบยุคอุตสาหกรรมกับเศรษฐกิจศาสตร์แบบพุทธ จะให้ความหมายของการบริโภคนิยมไม่เหมือนกัน การบริโภคนิยมเป็นการบำบัดหรือสนองความต้องการ อันนี้แน่นอน เราอาจจะพูดในแง่เศรษฐกิจศาสตร์ว่า การบริโภคนิยม คือการสิ้นค้าและการบริการ บำบัดความต้องการ เพื่อให้เกิดความพอใจ คือคำจำกัดความของเศรษฐกิจศาสตร์แบบยุคอุตสาหกรรม บำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจ เศรษฐศาสตร์แบบพุทธ เศรษฐศาสตร์แบบพุทธบอกว่า การบริโภคนิยม คือ การใช้สิ้นค้าและบริการบำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับความพอใจโดยเกิดคุณภาพชีวิตขึ้น หมายความว่า การบริโภคนิยมจะต้องมีจุดหมาย การบริโภคนิยมจะต้องไม่เสียคุณภาพชีวิต

๒.๑) "ทันสมัย" เป็นตัวบ่งชี้ความถูกต้อง เพื่อแสดงถึงความทันสมัย ทั้งที่ไม่มีควมจำเป็นเท่าใดนัก หากไม่ใช้ก็อาจถูกดูหมิ่น ดูแคลนว่า "ล้าสมัย" ในทางพุทธนั้น จะซื้ออะไรก็ตามการพิจารณา "คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม" ว่ามีประโยชน์อะไร และส่วนไหนเป็นคุณภาพส่วนเกินที่ซื้อเข้ามาแต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เฉพาะตัว เฉพาะตน ชาวพุทธนั้น จะยกย่อง "ความพอดี พอเพียง" เป็นสำคัญ

๒.๒) "เชื่อตรรกะเหตุผล" เป็นตัวบ่งชี้ความถูกต้องว่ากินแล้วมีพลัง เป็นยาชูกำลัง เอาคำว่าวิจัยแล้ว ทดลองแล้วมาอ้าง เป็นหลุมพรางแต่งความเชื่อแล้วซื้อ แล้วนำมาใช้งาน เป็นการแก้ที่ปลายเหตุ ในทางพุทธนั้นจะ "เชื่อตามหลักความจริง" ต่างไม่ต้องกินยาชูกำลังด้วย มีอะไรเป็นเหตุปัจจัย มีทางเลือกเป็นอย่างอื่นได้หรือไม่ ไม่บริโภคแล้วจะเป็นอย่างไร เราจะบริโภคด้วยปัญญา" ไม่ใช่บริโภคไปตาม "ความหลงมกมาย"

๒.๓) "ทรัพยากรธรรมชาติเป็นของข้า" ต่างให้เกิดจากจัดสรร สัตว์ พืช หิน ดิน แร่ น้ำ น้ำมัน ที่มีอยู่กระจายทั่วโลก เอามาจัดสรรแบ่งปันซื้อขาย อย่างเต็มที่ตามเงื่อนไขราคาและกลไกตลาด แต่ลืมไปว่าสิ่งเหล่านี้ อาจหมดเปลืองสูญหายไป และอาจหมดโดยเร็ว จนคนรุ่นลูกรุ่นหลานมีปัญหา ในทางพุทธนั้น ให้มองคน พืช สัตว์ เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข เกิดแก่เจ็บตาย ต้องรู้จัก "ใช้อย่างรู้ค่า" และรู้จัก "กตัญญูทุกเวท" ต่อธรรมชาติที่เป็นผู้ให้ ต้องรักษาให้มียู่ต่อไป โดยการสร้างสมดุลธรรมชาติ

๒.๔) "มาตรฐาน" ที่นำมาใช้ในการตั้งนิยาม อธิบายพฤติกรรมสังคม เรื่องที่สมมติไปกับวิทยาศาสตร์ จะพิจารณาด้านประโยชน์ต่อมนุษย์เท่านั้น แต่ด้านความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ ยังถูกละเลยอยู่ และมุ่งเน้นไปที่ "รูป" เป็นส่วนใหญ่ ในทางพุทธนั้นมองว่าการใช้ประโยชน์จะต้องมีมาตรฐาน ในทางไม่เบียดเบียน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง "จริยธรรม" หรือ "วินัยสังคม" เช่น สุบหูหรืนั้น ความเป็นสิ่งต้องห้าม ทั้งเสพและผลิต การต่างนมกล่องนั้นจะต้องขอทราบ การไม่ต่างให้กล่องนั้นไปเบียดเบียนสิ่งแวดล้อมด้วย และต้องมีมาตรฐานอย่างนี้ ทุกๆ ผลิตภัณฑ์สินค้าและขอให้มาตรฐานมุ่งไปที่ "ใจ" หรือ "นวัตกรรม"

๒.๕) "การวัดความเจริญ" ในเศรษฐศาสตร์กระแสหลักจะมุ่งวัดที่เชิงวัตถุ เช่น ความสะดวก ความรวดเร็ว การได้รับความพึงพอใจ แล้วได้รับความสุขจากการที่กิเลสได้รับการตอบสนอง ในทางพุทธนั้นจะวัด "ความสุขจากภายใน" ในเรื่องของความเจริญ เป็นเรื่องของการพัฒนาจิต ที่มีการพัฒนาทางวัตถุที่พอเพียง จะเป็นคนที่มีความอดทน "ความอดกลั้น" "ความสุขจากภายในที่ได้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง" และ "การได้ภูมิปัญญาจากการชนะความไม่ได้ตั้งใจหรือทุกข์"

๒.๖) "การเติบโตของมายา" มีการพัฒนาทางจินตนาการที่แปลกพิสดาร ที่ไม่เหมือนใคร จึงมีโครงการที่ไม่มีใครได้ประโยชน์ สรรวจอวกาศ ออกแบบงานวิจัยที่เจาะลึก ต่างยากไม่มีใครเข้าใจ ศิลปกรรมก็แบบสื่อความหมายไม่ได้ หรือมีคนเข้าใจได้ในวงแคบๆ เป็นความรู้แบบมายา เป็นไปไม่นอกกำมือ ในทางพุทธนั้น จะเน้นการเติบโตด้านความรู้ในเชิง "ความรู้ที่จำเป็น" "ความรู้ในกำมือเดียว" ที่ให้หลุดจากโลกมายา เป็นความรู้ที่ต้องการพ้นจากทุกข์ พ้นจากมายาและผลักดันให้ไปสู่ "โลกของความจริงแท้"

๒.๗) สูดโต่งโดยการต่างเรื่องเล็กเป็นเรื่องใหญ่ โดยคิดว่าเป็นศิลปะแห่งปัญญา ได้แก่ มหกรรมกีฬา นิทรรศการยิ่งใหญ่ การส่งเสริมการกินเปิบพิสดาร การท่องเที่ยวที่เกินพอดี

๒.๘) สิทธิส่วนตัวที่คิดว่าชอบธรรม ในเชิงพุทธนั้น "การบริโภคนอกเหนือ" นั้นเป็นการเบียดเบียนตนเองและคนอื่น รวมถึงสิ่งแวดล้อมด้วย รวมไปถึงการสะสมกิเลส "ตัวกูของกู" หรือ "อึดตา" มาขึ้นเรื่อยๆ จากบริโภคนิยม

๒.๙) "แก้ปัญหาโดยการกลบทุกข์" โดยให้จิตผ่อนคลายโดยการไปดูหนัง ฟังเพลง เล่นกีฬา ดูทีวี อ่านหนังสือ ไปเที่ยว เล่นการพนัน ต้มสุรา พุดทั้งวัน ประชุมทั้งวัน การแก้ปัญหาแบบเศรษฐกิจทุนนิยม จึงเต็มไปด้วยปัญหาอกแตก ยิ่งแก้ยิ่งยุ่ง เรื้อรัง จับปัญหาไม่ถูกในทางเชิงพุทธนั้นต้องการให้ใช้ "อริยสัจ" ดับทุกข์ มีปัญหาที่แก้ที่สาเหตุ

๒.๑๐) "การต่างงานคือ ความทุกข์" ดังนั้นจึงต้องจำกัดเวลาต่างงานและส่งเสริมให้พักผ่อนส่งเสริมให้ท่องเที่ยว ถือนั้นคือความสุขในทางพุทธนั้น "การต่างงานหรือการปฏิบัติธรรม" ไม่จำกัดเวลาต่างงาน ไม่ส่งเสริมการท่องเที่ยว ถือนั้นคือการต่างงานเลี้ยงชีพอย่างสุจริตคือความสุข

๒.๑๑) "การบริโภคนอกเหนือ เพื่อสุขภาพร่างกายและเป็นสิทธิส่วนบุคคล" ดังนั้นการซื้อหาการนำมาบริโภค จึงมีสิทธิและสามารถต่างได้เต็มที่ในทางพุทธนั้น "การบริโภคนอกเหนือให้เกิดกำลังในการต่างงาน และบริโภคนอกเหนือตามความเป็นจำเป็น"

๒.๑๒) "กระบวนการบริโภคเพื่อกลบทุกข์" ต่างให้ผ่อนคลายหายเครียดหายเหนื่อยได้ทันที หรือลืมนไปชั่วขณะในทางพุทธ "การบริโภคเพื่อพิจารณาว่าชีวิตนี้คือความทุกข์"

๒.๑๓) "เป็นทาสเวลา" ใช้เวลาเพื่อฆ่าเวลาและบางครั้งก็แข่งขันความเร็ว โดยต้องการชนะเวลาในทางพุทธนั้น พิจารณาว่า เวลาเป็นของสมมติ ไม่เป็นทาสของเวลาจนเวลากัดกินใจตนเอง ขณะบริโภคต้องบริโภคด้วยความรู้เท่าทัน

๒.๑๔) "บริโภคด้วยความพอใจนั้นยุติธรรม" แม้ว่าจะต่างให้ผู้อื่นแล้วสังคมเดือดร้อน ก็อดทนกันได้ในทางพุทธนั้น ต้อง"บริโภคด้วยสติสัมปชัญญะ" ไม่ต่างให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน

๒.๑๕) "บริโภคแบบสะสม และกักตุนอย่างไรชอบเขต" ทั้งสิ่งของที่เป็นวัตถุและนามธรรมในทางพุทธนั้น "บริโภคเท่าที่จำเป็น" ไม่ส่งเสริมการกักตุน ทั้งทางรูปธรรม และนามธรรม

สุดท้าย แนวคิดในเชิงเศรษฐกิจและเชิงพุทธจะเน้นที่การบริโภคเท่าที่จำเป็น ไม่กักตุน ไม่บริโภคสิ่งไร้สาระบริโภคไม่เบียดเบียน ไม่บริโภคเพื่อกลบทุกข์ แต่ให้พิจารณาบริโภคเพื่อยังชีพให้ดำรงอยู่ได้ และไม่บริโภคด้วยความอยากหรือตามใจกิเลส จนหลงมัวเมา จนขาดปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง

๓) หลักงานและการต่างงาน เรื่องความต้องการเรื่องคุณภาพของความต้องการ เรื่องคุณค่า เรื่องการบริโภคแล้ว มันก็ต่างกันแม้กระทั่งในเรื่องธรรมชาติของงาน ความหมายของงานในแง่ของเศรษฐศาสตร์กับพุทธเศรษฐศาสตร์ต่างกันแต่โดยสัมพันธ์กับความต้องการ ๒ อย่างนั้น ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับความต้องการคุณภาพชีวิต รวมทั้งการพัฒนาตนและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ก็มีลักษณะของงานในแบบที่ว่า ผลได้จากการต่างงานตรงกับความต้องการทันที เราต่างงานนั้นเพื่อต้องการผลของตัวงานนั้นการต่างงานจึงเป็นความพึงพอใจ ผลได้จากการต่างงานถ้าเป็นความต้องการคุณภาพชีวิต ผลได้จากการต่างงานจะต้องกับความต้องการทันที ถ้าเป็นความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตน ผลได้จากการต่างงานไม่ใช่ผลที่ต้องการ แต่เป็นเงื่อนไขเพื่อให้ผลอย่างอื่นที่ต้องการ เพราะฉะนั้นการต่างงานจึงเป็นความจำใจ ความหมายของงานเป็นคนละอย่าง ต่างงานเป็นความพึงพอใจ กับต่างงานเป็นความจำใจ

๔) หลักการแข่งขัน การร่วมมือ ในแง่ของเศรษฐศาสตร์ เขาบอกว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะมีการแข่งขันกัน แต่ในทางพุทธศาสนาบอกว่ามนุษย์นั้นมีธรรมชาติทั้งแข่งขันและร่วมมือ ยิ่งกว่านั้น ยังอาจจะแยกเป็นว่ามีความร่วมมือแท้และความร่วมมือเทียม ความร่วมมือเทียม การแข่งขันเป็นธรรมด่าเมื่อเราแข่งขันกันเพื่อสนองความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตน เราจะแข่งขันกันเต็มที่เพราะต่างคนต่างก็อยากได้เข้ามาหาตัวให้มากที่สุดเพราะมันไม่รู้จักพอ มันไม่รู้จักอ้ม มันไม่เต็ม ฉะนั้นถ้าเอาเข้ามาที่ตัวเองมากที่สุด คนอื่นไม่ได้เลยก็เป็นการดี จึงต้องแข่งขันให้มากที่สุด เป็นเรื่องธรรมดามนุษย์มีธรรมชาติแห่งการแข่งขัน เพราะไปตามธรรมชาติของความต้องการในแง่ที่หนึ่ง เราอาจจะเอาธรรมชาติในการแข่งขันนั้นมาใช้เป็นแรงจูงใจให้คนร่วมมือกัน เรียกว่า ต่างให้คนฝ่ายหนึ่งร่วมมือเต็มที่เพื่อที่จะแข่งขันกับอีกฝ่ายหนึ่ง โดยอาศัยการแข่งขันนั้นเองมาต่างให้เกิดความร่วมมือความร่วมมือแท้ คือ ความร่วมมือกันในความพยายามที่จะสนองความต้องการคุณภาพชีวิต เมื่อ

ต้องการคุณภาพชีวิตนั้น มนุษย์สามารถร่วมมือกันได้เพื่อช่วยแก้ปัญหาของมนุษย์เอง ฉะนั้น ธรรมชาติของมนุษย์นี้จึงมีทางที่จะฝึกฝนให้ร่วมมือกันได้ และการฝึกฝนพัฒนาอย่างหนึ่ง ก็คือการที่ หันเหให้มนุษย์เปลี่ยนจากการแข่งขันมารวมมือกันในการแก้ปัญหาของมนุษย์ เป็นอันว่า เพื่อคุณค่า แท้ มนุษย์สามารถร่วมมือกันได้ แต่เพื่อคุณค่าเทียม มนุษย์จะแข่งขันกันสุดชีวิตจิตใจ เพื่อช่วงชิงหรือ ถ่าผลประโยชน์

๕) หลักสันโดษ ค่านิยมบริโภคนิยม ความสันโดษนี้เกี่ยวกับเรื่องคุณภาพชีวิต เกี่ยวกับเรื่อง ความต้องการของมนุษย์ ที่แยกเป็นความต้องการประเภทที่ ๑ และความต้องการประเภทที่ ๒ ตาม ธรรมดาที่เราเห็นกันง่ายๆ ก็คือ ถ้าคนใดสันโดษ ความต้องการของเขาก็น้อยกว่าคนไม่สันโดษ อันนี้ เป็นธรรมดาแท้ๆ แต่ในกรณีที่ถูกต้อง ความสันโดษก็คือไม่มีความต้องการเทียม ไม่เห็นแก่ความ ต้องการประเภทเสพล้างปรนเปรอตน แต่เขาควรจะมีความต้องการคุณภาพชีวิต จึงเป็นความหมายที่ ถูกต้อง ความสันโดษ คือ ความยินดีพอใจตามมีตามได้ตามกำลังและความจำเป็นของตน การ ดำรงชีวิตอยู่ของประชาชนในปัจจุบัน ถูกเหตุปัจจัยต่างๆ หลากหลายมากระทบกระทั่ง เบียดเบียนอยู่ ทุกเมื่อ ซึ่งล้วนแต่ต่างให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบาก ไม่สามารถดำเนินชีวิตตาม สมควรแก่อัตภาพที่ควรจะเป็นให้อยู่ดีมีสุขได้เมื่อเป็นเช่นนี้ ควรที่ทุกคนจะต้องหันกลับมาทบทวนถึง แนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติของตน เพื่อประคับประคองตนให้รอดพ้นจากภัยพิบัติทั้งปวง มีความ อยู่ดีมีสุขตามสมควร ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรม คือ ความสันโดษ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแนะนำชาวโลกให้หาความสุขโดยการถือ สันโดษ คำว่า "สันโดษ" แปลว่า ความยินดี คือความ พอใจ ความยินดีด้วยของ ของตนซึ่งได้มาด้วยความเพียร ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และโดยชอบธรรม ในการหาทรัพย์ได้โดยไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่นหรือสัตว์อื่นหลักของความสันโดษมีอยู่ ๓ ประการ ประกอบด้วย^{๗๕}

๕.๑) ยถาลาภสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามที่มีตนได้มา คือตนได้สิ่งใดมาหรือเพียร หาสิ่งใดมาได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหนก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่ เตื่อร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้มา ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้ หรือเกินไปกว่าที่ตนจะ พึงได้โดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาสิ่งของที่คนอื่นได้จนเกิดความริษยา

๕.๒) ยถาพลสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกาย สุขภาพและวิสัยของตน มีความพอใจในการจัดสรรหน้าที่การงาน จัดสรรการศึกษาศิลปวิทยา และ จัดสรรคุณธรรมเพื่อปฏิบัติให้สมกับกำลังสติปัญญาของตนเอง เลือกต่างในสิ่งที่ตนเองถนัดแล้วตั้งใจ ปฏิบัติให้ก้าวหน้าไปตามกำลังแต่ละ อย่างด้วยความขยันหมั่นเพียร

๕.๓) ยถาสารูปสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามสมควรหรือยินดีตามที่เหมาะสมกับ ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน ไม่นึกคิดอยากได้ทรัพย์สมบัติที่ล้ำ ค่าเกินฐานะของตนเอง บางครั้งแม้จะได้สิ่งที่เกินฐานะของตนเองมากก็ไม่ลุ่มหลงว่าเป็นสิทธิ์ที่ควร จะ ได้ กลับเห็นว่าสิ่งที่ได้มานั้นล้ำค่า ควรให้คนอื่นได้มีส่วนร่วมดูแลรักษาหรือบริโภคใช้สอยด้วย โดยการ ต่างให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและแก่สังคมรอบข้างจะเห็นว่า ความสันโดษ เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง เป็น

^{๗๕} พลวัฒน์ ชุมสุข. เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ, https://www.gotoknow.org/posts/๕๓๘๖๑๘#_ftn๒.

การสร้างความสุขให้แก่ชีวิต การรับและการได้มาหากไม่มีสติก็อาจลุ่มหลงไปตามอำนาจของโลภะอย่างไม่มีขอบเขต "ความรู้จักพอก่อสุขทุกสถาน" จึงเป็นคำเตือนสติให้ตนรู้จักความสุขที่แท้จริง ดังคำพูดที่ว่า คนที่รวยที่สุดคือ คนรู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมี และ คนที่จนที่สุดคือ คนที่ไม่รู้จักพอ ถ้าทุกคนต่างมี ความสันโดษ พอใจยินดีใช้สอยวัตถุสิ่งของต่างๆ อย่างมีสติ ไม่สุรุ่ยสุร่าย ดำเนินชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ก็จะสามารถสร้างความอยู่ดีกินดีเป็นเหตุให้เกิดความสุขขึ้นได้ดังนั้น ความสันโดษ ความยินดีพอใจตามมีตามได้ตามกำลังและความจำเป็นของตน พร้อมทั้งมีขันหมั้นเพียรหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริตไม่เป็นภัยต่อตนเองหรือ สังคม เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้วต้องรู้จักเก็บออมระมัดระวังในการใช้จ่ายไม่ก่อให้เกิดหนี้สินก็จะนำมาซึ่งความอยู่ดีมีสุข ความสันโดษ จึงเป็นคุณธรรมที่ทุกคนควรพิจารณา น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดเป็นนิสัยติดตัวโดยแท้^{๗๖} เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องเข้าใจรากฐานของชีวิตให้ชัดเจนตลอดถึงเข้าใจถึงความต้องการคุณค่าของการใช้ชีวิตอย่างสันโดษคือ ไม่ชอบฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ไม่เห่อในการบริโภค รู้จักประหยัดใช้น้อย เราสร้างความต้องการอีกแบบหนึ่ง คือ ความรักงาน ความรักงานความอยากต่างให้สำเร็จ ให้เกิดขึ้น ก็จะต่างให้เกิดการผลิตขึ้นมา ก็จะบรรลุผลในความเจริญทางอุตสาหกรรม แต่ถ้าเราเข้าใจธรรมชาติของคนผิด แล้วใช้ระบบเศรษฐกิจที่ผิดพลาด ก็มาเร่งความต้องการในการบริโภค คนเกิดค่านิยมการบริโภคขึ้น ไม่ผลิต ก็เลยต่างให้เกิดความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยอย่างเดียว เป็นผลเสียหายต่อเศรษฐกิจ

๖) หลักการผลิต การผลิตนี้ก็เป็นเรื่องใหญ่ การพิจารณาเรื่องนี้ไม่ใช่เป็นเพียงการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ แต่เป็นการพิจารณาธรรมชาติทั้งหมดในวงกว้าง ในทางเศรษฐศาสตร์ การผลิตเป็นคำพูดที่ลวงตาและลวงสมอง ในการผลิต เราคิดว่าต่างอะไรให้เกิดขึ้นใหม่ แต่แท้จริงนั้น มันเป็นการแปรสภาพ คือการแปรสภาพอย่างหนึ่งไปเป็นอย่างหนึ่ง การแปรสภาพนั้นเป็นการต่างให้เกิดสภาพใหม่โดยการต่างสภาพเก่า เพราะฉะนั้น ในการผลิตนั้น ตามปกติจะมีการต่างลายด้วยเสมอไป เศรษฐศาสตร์จะเป็นวิทยาศาสตร์ที่แท้จริงแล้ว จะคิดถึงแต่การผลิตอย่างเดียวไม่ได้ การผลิตทุกครั้งจะมีการต่างลายด้วยเสมอไป การต่างลายในบางกรณีนั้นเรายอมรับได้ แต่การต่างลายบางอย่างก็เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ฉะนั้น จึงมีข้อพิจารณาเกี่ยวกับการผลิตในทางเศรษฐกิจนี้ เช่นการผลิตบางอย่างเป็นการผลิตที่มีค่าเท่ากับการต่างลายซึ่งเราจะมีปัญหาว่าควรผลิตหรือไม่ ในบางกรณีเราอาจจะต้องมีการงดเว้นการผลิต และการงดเว้นการผลิตนั้นก็เป็นการที่เสริมคุณภาพชีวิตด้วย ฉะนั้น ในเศรษฐศาสตร์แบบใหม่นี้ จะพิจารณาคนด้วยการผลิตหรือไม่นั้นไม่ถูกต้อง เราต้องพิจารณาเรื่องการผลิตโดยแยกออกอย่างน้อยเป็น ๒ ประเภท คือ การผลิตที่มีค่าเท่ากับการต่างลาย เช่นการผลิตที่เป็นการต่างลายทรัพยากรและต่างให้สภาพแวดล้อมเสีย กับการผลิตเพื่อต่างลาย เช่นการผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ มีทั้งการผลิตที่มีผลในทางบวก และการผลิตที่มีผลในทางลบ มีผลในทางเสริมคุณภาพชีวิต และต่างลายคุณภาพชีวิต

^{๗๖} พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณโสภณจิตโต ป.ธ. ๙), เจ้าอาวาสวัดเทวราชกุญชรวิหาร watdevaraj@hotmail.com วันที่ ๐๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒.

สรุป การผลิตและทฤษฎีการบริโภคของพุทธจะเน้นการใช้ปัญญา โดยจะอ้างว่าปัญญาคือ ส่วนที่สำคัญที่สุดในกระบวนการผลิต เพราะจะช่วยให้เกิดการผลิตและการบริโภคที่ลดการต่างลาย ล้างทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การบริโภคจะเน้นแต่เพียงประการเดียวคือการบริโภคเพื่ออยู่ ทฤษฎีว่า ด้วยอรรถประโยชน์มองว่าความพึงพอใจคือความสามารถในการใช้สอยสิ่งที้นำมาบริโภคให้เกิด ประโยชน์ในการเกื้อกูลชีวิตและสติปัญญา ส่วนทฤษฎีว่าด้วยการประหยัดเน้นการใช้ทรัพยากรให้เกิด ประโยชน์อย่างคุ้มค่าให้มากที่สุดทั้งนี้เพื่อลดการเบียดเบียนสิ่งอื่นๆ รวมทั้งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กุญแจที่จะไขไปสู่ความสำเร็จคือการใช้เวลาตามทฤษฎีการใช้เวลาที่ให้น้ำหนักกับการมีความสุข ตลอดเวลาภายใต้หลักเกณฑ์ของการไม่เบียดเบียนกัน โดยที่ทฤษฎีว่าด้วยการหาความสุขความพอใจ จากการต่างงาน มีวัตถุประสงค์ที่จะให้มนุษย์เข้าถึงความสุขในชีวิตผ่านการต่างงานในรูปแบบการ ประพฤติธรรม และสุดท้าย ทฤษฎีการกระจายผลผลิต มีจุดยืนที่ต้องการให้ทุกคน รวมทั้งสัตว์โลก และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายทั้งปวง มีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขโดยมีการเบียดเบียนน้อยที่สุด ความเป็นไป ได้ของพุทธเศรษฐศาสตร์ในโลกจริง หลักการที่เป็นนามธรรม ค่อนข้างจะมีปัญหาและคลุมเครือมาก ขึ้นเมื่อจะเอามาปฏิบัติในโลกจริง เพราะเป็นความเชื่อที่เป็นอติวิสัยสูงมาก พุทธมุ่งที่จะเสนอแนวทาง ช่วยตัวเองสำหรับปัจเจกบุคคลโดยเฉพาะทางด้านจิตใจ หัวใจของพุทธเศรษฐศาสตร์ก็คือการจัดการ กับความต้องการแบบนักบวช การนำเสนอให้ทุกคนหันไปใช้ชีวิตแบบนักบวชเป็นเรื่องที่เหลวไหล นักบวชเกือบทั้งหมดไม่ได้ผลิตของอุปโภคบริโภคใช้เอง ต้องรอคนบริจาคทานในนามของการต่างบุญ ยกเว้นสำนักสันตโตศกของพระโพธิรักษ์ ซึ่งถ้ายึดตามแนวนี สิ่งที่ต้องผลักดันอย่างเร่งด่วนไม่ใช่การนั่งสมาธิหรือตัดกิเลส แต่ต้องเรียกร้องให้มีการปฏิรูปที่ดิน และพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตอย่างเป็นระบบ ในขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์เน้นให้หลักปฏิบัติธรรมและมุ่งตอบคำถามทางจิตวิญญาณ มากกว่าโลกจริง การแก้ปัญหาในโลกจริงต้องใช้การกระจายผลผลิต กระจายรายได้ ซึ่งไม่สามารถ เกิดขึ้นได้โดยการนั่งสมาธิ มันเกิดจากการทดลอง ค้นคว้า พิสูจน์ เหล่านี้ต้องใช้ทุน ไม่ใช่แค่ปัญญา การลดความต้องการของคนมันไม่ใช่เรื่องใหม่ มันมีมานานพอๆ กับอายุของศาสนา มันเป็นการตั้ง ความหวังแบบเพื่อฝันว่าสักวันหนึ่ง พวกที่กอบโกยการทุจริตมวลงมนุษยชาติจะสำนึกผิด ใน ขณะเดียวกันเป็นการเปิดช่องทางให้โทษคนส่วนใหญ่ที่เป็นคนจน ว่ากิเลสความต้องการของเขานั้นแหว่ ละ เป็นต้นกำเนิด ต่างให้ตัวเองถูกกดขี่ขูดรีดเพราะความอยากมีอยากได้ และเป็นสาเหตุหลักของ ความยากจน ทั้งที่ความเป็นจริงมันซับซ้อนมากกว่านี้.ในรอบ ๒๕๐๐ กว่าปี ที่แนวความคิดแบบนี้ ดำรงอยู่ในโลกของมนุษย์ มันไม่เคยประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาของสังคมดังแสดงในตารางที่ ๓.๑ เรื่องความแตกต่างความแตกต่างระหว่างเศรษฐศาสตร์ตะวันตกกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๕ ความแตกต่างระหว่างเศรษฐศาสตร์ตะวันตกกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

เศรษฐศาสตร์แนวตะวันตก	เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ
๑. การผลิตและการแบ่งปันผลผลิต	
๑) การผลิตของเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมถือหลักการใช้ปัจจัยการผลิตเพื่อจะได้กำไรสูงสุดโดยไม่คำนึงถึงปัญหาอื่น เช่น การเอารัดเอาเปรียบและสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ	๑) การผลิตมุ่งการแปรสภาพสิ่งหนึ่งให้เป็นอีกสิ่งหนึ่งอันได้แก่ สินค้าและบริการโดยไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อ การดำรงชีวิต โดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อร่างกาย จิตใจ และสภาพแวดล้อม
๒) การผลิตเพื่อแสวงหากำไรสูงสุดสามารถทำให้สังคมเดือดร้อน	๒) มุ่งให้สมาชิกดำรงชีวิตด้วยหลักสมชีวิตาคือ เลี้ยงชีพตามสมควร แก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ให้เดือดร้อนผู้อื่น
๒. การตลาด	
ผู้บริโภคต้องการซื้อสินค้าราคาถูก แต่ผู้ผลิตต้องการจำหน่ายในราคาแพงๆ ต่างให้มีการกดราคาปัจจัยการผลิต	เน้นความฉลาดในการซื้อขาย โดยผู้ขายไม่ค้ากำไรเกินควร ผู้บริโภคซื้อสินค้าในราคาที่เหมาะสม ยกเว้นสินค้าที่เป็นอาวุธ ชีวิต มนุษย์ สัตว์ น้ำเมา และยาพิษ
๓. การบริโภค	
๑) เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกถือว่าสินค้ามีจุดมุ่งหมายเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค และถือว่าการบริโภคเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต	๑) ถือว่าการบริโภคเป็นเครื่องมือ การดำรงชีวิต พัฒนาและสร้างความสุขให้แก่ชีวิต
๒) ผู้บริโภคมุ่งหาความพอใจในการบริโภคมากกว่ามุ่งถึงประโยชน์ของสินค้า	๒) รู้จักประมาณในการบริโภค
๓) เกิดการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือย	๓) ผู้บริโภครู้จักประโยชน์ของสินค้าที่มีประโยชน์ต่อร่างกายจิตใจและการดำรงชีวิต ทั้งระดับบุคคลและสังคม
๔) เกิดปัญหาการเผาผลาญทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด	๔) รู้จักประหยัดทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด

เศรษฐศาสตร์แนวตะวันตก	เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ
๔. การคลังของรัฐบาล	
๑) รัฐบาลคอยกำกับ ดูแลและวางกฎระเบียบเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการขาดผลประโยชน์ของภาคเอกชน	๑) ถือว่าเงินเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
๒) สร้างความมั่งคั่งและมั่นคงของประเทศ โดยหารายได้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของรัฐบาล	๓) การดำเนินกิจกรรมทางการเงินของรัฐบาลเพื่อเป็นเครื่องมือส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคม
๓) ก่อหนี้สาธารณะและนโยบายการคลัง	
๕. การพัฒนาเศรษฐกิจ	
๑) มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจโดยเอาปริมาณสินค้าบริการเป็นเครื่องวัด	๑) ไม่มุ่งพัฒนาวัตถุเป็นแกนกลาง
๒) มีการผลิตสินค้า ที่ทำลายมนุษย์ เช่น อาหารอาหารที่มีสารเป็นพิษต่อร่างกาย	๒) เน้นการพัฒนาคนให้รู้จักการผลิตการบริโภค การตลาดที่ถูกต่างนองคลองธรรมสัมพันธ์กับ คุณภาพชีวิต
๓) คนตกเป็นทาสวัตถุ ก่ออาชญากรรมโรคจิต	

๒.๗.๔ หลักพุทธธรรมในการครองเรือน

ในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเรียกบุคคลผู้ดำรงชีวิตครองเรือนว่า กามภคิ (ผู้บริโภค เสพกามเป็นปกติ) บ้าง ขรवास (ผู้อยู่ครองเรือน) บ้าง คฤหัสถ์ (ผู้มีเหย้าเรือน) บ้าง โดยที่การดำรงชีวิตครองเรือนของบุคคลดังกล่าวนี้มีทั้งปัญหามากน้อยแตกต่างกัน ไปตามลักษณะการใช้ชีวิต กล่าวคือ พวกที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ พวกที่ดำรงชีวิตในลักษณะทอดทิ้งธรรมะ ส่วนพวกที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมน้อยหรือไม่มีปัญหาเลย ได้แก่ พวกที่นำเอาธรรมะเข้าไปเป็นหัวใจ ในอันที่จะควบคุมความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น อันเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในด้านต่างๆ

๑) สมชีวิธรรม

หลักธรรมการดำเนินชีวิตตามวิถีชาวพุทธก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในทุกยุคทุกสมัยได้เป็นอย่างดี คือ หลักสมชีวิธรรม ๔ ประการเป็นหลักการส่งเสริมให้ชายหญิงที่เป็นคู่สามีภรรยา อยู่ครองเรือนกันอย่างยืดยาวนานจนแก่เฒ่า และตายจากกันไปไปในที่สุด และแม้

ตายแล้วก็มีโอกาสเป็นคู่สามีภรรยาอีกในชาติต่อไปนั้น มี ๔ ประการ เรียกว่า สมชีวิธรรม ^{๗๗} คือ สมศรัทธา สมศีลา สมจาคา และสมปัญญาดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตว่า

“ดูก่อน คฤหบดีและคฤหปตานี ถ้าภรรยาและสามีทั้งสองหวังจะพบกันและกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ทั้งสองฝ่ายนั้นแหละพึงเป็นผู้มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน ภรรยาและสามีทั้งสองนั้น ก็จะได้พบกันและกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า”

จากพระพุทธพจน์นี้ ในหนังสือธรรมนุญชีวิต หมวดสาม คนกับคน ข้อ ๑๓ คนร่วมชีวิต(คู่ครองที่ดี) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กำหนดเรียกสามีภรรยาที่ประพฤดิธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ว่า คู่สร้างคู่สม และได้ขยายความว่า

หลักธรรมของคู่ชีวิตที่จะต่างให้คู่สมรสมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกันเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะต่างให้อยู่ครองกันได้ยืนยาว เรียกว่า สมชีวิธรรม ๔ ประการ คือ

๑.๑) สมศรัทธา มีศรัทธาสมหรือเสมอกันศรัทธานั้น หมายถึงความเชื่อ ความเลื่อมใส หรือความใฝ่ นิยม เช่น ความเชื่อถือในลัทธิศาสนาความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และความใฝ่ นิยมในคุณค่า หรือสิ่งที่ยึดถือเข้าใจว่าเป็นความดีงามต่างๆ ความมีศรัทธาสมกันย่อมเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นที่จะต่างให้ชีวิตครองเรือนกลมกลืนสนิทสนมแน่นแฟ้น เพราะศรัทธาเป็นเครื่องหล่อหลอม ความรู้สึกนึกคิด และเป็นพลังชักจูงใจในการดำเนินชีวิต และกระตือรือร้นกิจการต่างๆ ความมีศรัทธาสมกัน ตั้งต้นแต่ความเชื่อถือในลัทธิศาสนาอย่างเดียวกัน ตลอดจนการมีรสนิยมแนวเดียวกันจึงเป็นสิ่งสำคัญมากในชีวิตสมรส ถ้าศรัทธาเบื้องต้นไม่เป็นอย่างเดียวกัน ก็ต้องตกลงปรับให้เป็นไปด้วยความเข้าใจต่อกัน

๑.๒) สมศีลา มีศีลคือความประพฤติสมหรือเสมอกัน คือ มีความประพฤติที่เข้ากันได้ อยู่ในระดับเดียวกัน ไม่เป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจ ดูหมิ่น เหยียดหยาม หรือขัดแย้งรุนแรงต่อกัน เช่นฝ่ายหนึ่งปากร้าย ชอบกล่าวคำหยาบคาย อีกฝ่ายหนึ่งได้รับการอบรมกวาดล้างมาทางด้านการพูดจาสุภาพอ่อนหวาน ทนฟังคำหยาบไม่ได้ หรือฝ่ายหนึ่งชอบเป็นนักเลงหัวไม้ แต่อีกฝ่ายหนึ่งชอบชีวิตสงบไม่วุ่นวาย ก็อาจเป็นทางเบี่ยงหน้าร้ายฉาบฉวยเล็ดลอดกัน หรืออยู่อย่างทนทุกข์ทรมาน

๑.๓) สมจาคา มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละสมหรือเสมอกัน ในชีวิตของบุคคลที่ต้องติดต่อเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ เริ่มแต่ญาติมิตรสหายเป็นต้นไปนั้น ธรรมข้อสำคัญที่จะต้องแสดงออกอยู่เสมออีกคือ ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีใจกว้างขวาง การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน หรือในทางตรงข้าม ก็เป็นความตระหนี่ความมีใจคับแคบ กระด้าง คู่ครองที่มีจาคะไม่สมกันย่อมมี โอกาสเกิดความขัดแย้งกระทบกระทั่งจนจิตใจกันอยู่เรื่อยไป ต่างให้ชีวิตครอบครัวเป็นชีวิตที่เปราะ มีทางที่จะแตกร้างได้ง่าย

๑.๔) สมปัญญา มีปัญญาสมหรือเสมอกันปัญญาหมายถึงความรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักดีชั่วรู้จักประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ความรู้จักคิด ความสามารถในการใช้ความคิด และเข้าใจในเหตุผล

^{๗๗} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๙๓-๙๔.

ความมีปัญญาสมกันมิได้หมายความว่าคู่ครองทั้งสองฝ่ายจะต้องได้เล่าเรียนศิลปวิทยาการ ทรงความรู้ เชี่ยวชาญเหมือนๆ กัน แต่หมายถึงการมีความคิด การรู้จักรับฟังและเข้าใจในเหตุผลของกันและกัน และการช่วยเป็นคู่คิดของกันและกันได้อย่างที่กล่าวกันว่า พุดกันรู้เรื่อง คุณธรรมข้อนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะสามีภรรยาเป็นผู้อยู่ร่วมใกล้ชิดกันตลอดเวลา จำต้องมีความเข้าใจกันร่วมคิดร่วมปรึกษาหารือกัน บรรเทาข้อหนักใจและช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นกำลังแก่กันและกันได้ ความมีปัญญาสมกันนี้ นอกจากเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจต่างให้มีความสนิทสนมกันด้วยดีแล้ว ยังต่างให้ชีวิตของคู่ครองทั้งสองฝ่ายเป็นชีวิตที่ส่งเสริมคุณค่าเพิ่มกำลังแก่กันและกันอีกด้วย^{๗๘}

สามีภรรยาผู้ใดก็ตาม ที่นำหลักธรรมทั้ง ๔ นี้ไปประพฤติปฏิบัติ ท่านเรียกสามีภรรยาผู้นั้นว่า คู่ครองที่ดี หรือคู่สร้างคู่สม คือ มีหลักธรรมของคู่ชีวิตที่จะต่างให้คู่สมรสมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกัน เป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะต่างให้อยู่ครองกันได้ยืนยาว

สมชีวิธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ได้ขยายความหมายเชิงปฏิบัติไว้ (อีกสำนวนหนึ่ง)^{๗๙} ดังนี้

๑.๑) สมสัทธา สามีภรรยามีศรัทธาเสมอกัน ศรัทธา คือความเชื่อ ความเลื่อมใส ทัศนคติ อุดมการณ์ ความคิดเห็นในเรื่องการต่างความดี เรื่องผลแห่งความดีเรื่องบุญบาป เรื่องชาตินี้ชาติหน้า เป็นต้น สามีภรรยาที่มีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้เสมอกัน ย่อมอยู่ด้วยกันได้ยืนนานกว่าสามีภรรยาที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่องเช่นนี้

๑.๒) สมสีลา สามีภรรยามีศีลเสมอกัน ศีล คือ ความประพฤติปกตินิสัย การปฏิบัติตามคุณธรรม งดเว้นการต่างผิดพูดชั่ว สามีภรรยาที่มีความประพฤติ มีปกตินิสัยเสมอกันหรือคล้ายคลึงกัน ย่อมเข้าใจกันดีกว่าสามีภรรยาที่มีนิสัยต่างกัน ประพฤติต่างกัน และพูดต่างกัน

๑.๓) สมจาคา สามีภรรยามีจาคะเสมอกัน จาคะ คือความเสียสละ ความเอื้ออารีต่อกัน การบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น สามีภรรยาที่มีใจกว้างขวาง มีน้ำใจพอๆกัน ยินดีในการเสียสละ ชอบบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นเหมือนกัน และยินดีในการกำจัดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัวของตนให้หมดไปเช่นกัน ย่อมอยู่ด้วยกันยึดกว่าสามีภรรยาที่มีใจคับแคบ แม้กระทั่งคู่ครองของตัว เป็นคนเห็นแก่ตัว ทั้งไม่ชอบช่วยเหลือใครๆ

๑.๔) สมปัญญา สามีภรรยามีปัญญาเสมอกัน ปัญญา คือความฉลาดรอบรู้ ความเข้าใจ ในบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ความฉลาดในการต่างความดี สามีภรรยาที่มีปัญญามีความฉลาดรอบรู้ และฉลาดในการต่างความดีพอๆกัน ย่อมอยู่ด้วยกันยึดยาวกว่าสามีภรรยาที่ต่างคนต่างไม่เข้าใจกัน ต่างไม่มีเหตุผล ไม่ใช่สติปัญญาเข้าหากัน มีแต่ใช้อารมณ์เข้าหากันตลอดเวลา

^{๗๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ. พิมพ์ครั้งที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๕, (นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕-๑๙.

^{๗๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). บทเรียนชีวิตจาก คำพ่อ คำแม่. กรุงเทพมหานคร: บี มีเดีย, ๒๕๓๗.

๒) หลักฆราวาสธรรม ๔

หลักธรรมสำหรับการครองชีวิตที่ดีของฆราวาสโดยที่ฆราวาสซึ่งหมายถึงคนมีเหย้ามีเรือน มีครอบครัว หรือที่เรียกว่าคฤหัสถ์ คือผู้ครองเรือนนั้น จะเป็นคนมีฐานะมั่นคง มีครอบครัวเป็นปีกแผ่น เป็นฝั่งเป็นฝามั่นคง มีความสุขตามวิสัยของชาวบ้านทั่วไป จะต้องรู้จักปรับปรุงตนเองให้ก้าวหน้า รู้จักปลูกฝังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นในใจ ยึดถือปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ประการคือ สัจจะ ทมะ ชันติ และจาคะ แต่ละประการมีความหมายในแนวปฏิบัติ ดังนี้

๒.๑) สัจจะ สัตย์ซื่อต่อกันหมายถึง การดำรงมั่นในสัจจะ การมีความจริง ความซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ต่างจริง โดยจะต่างอะไรก็ให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจกัน กล่าวในเชิงปฏิบัติ ได้แก่ ความซื่อตรงต่อคู่ชีวิตของตน ผู้ครองเรือนที่ดีต้องมีความรับผิดชอบต่อคู่ครองของตัวเอง มีความจริงใจต่อคู่ครอง ไม่ประพฤติตนเป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก หรือประพฤตินอกใจคู่ครองเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ต่างให้คู่ครองไว้วางใจกันและกันได้ หากปราศจากคุณธรรมข้อนี้ ย่อมต่างให้คู่ครองสามิภรรยาอยู่ร่วมกันด้วยความหวาดระแวง และต่างให้อยู่กันไม่ยึด ตัวอย่างเช่น สามิภรรยาประพฤติให้เป็นที่กินแหนงแคลงใจกัน โดยฝ่ายภรรยาจะว่าสามีจะไปชมชอบสตรีอื่น เกรงว่าจะนำทรัพย์ที่ช่วยกันแสวงหามาได้ไปปรนเปรอสตรีอื่น เป็นผู้ไม่รักตนจริง คิดแต่จะปกอลอก

๒.๒) ทมะ รู้จักข่มจิตของตนคือฝึกตน หมายถึงการรู้จักฝึกฝนตนเอง บังคับควบคุมตนเองได้ หรือการข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญาโดยผู้ครองเรือนที่ดีต้องหัดข่มใจ ข่มอารมณ์ของตนเองได้ สามารถระงับยับยั้งใจตัวเองได้ในทุกกรณี ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ไร้เหตุผล ไม่โกรธง่าย เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งต่างหรือพูดไม่ถูกใจ เป็นการระงับเหตุทะเลาะกัน ต้องให้อภัยกัน ในขณะเดียวกัน ก็จำเป็นต้องหาทางหรือหาวิธีปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งๆขึ้นไปในด้านความประพฤติ ด้านการต่างมาหากิน เป็นต้น

๒.๓) ชันติ อุดหนุนหมายถึง ความอดทน มุ่งหน้าประกอบหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมายไม่ท้อถอย ชันติในที่นี้ มุ่งในแง่วิริยะ คือเพียรอดทน ไม่หวั่นไหวย่อท้อต่ออุปสรรคแห่งชีวิตโดยผู้ครองเรือนที่ดีต้องอดทนได้เสมอ เมื่อเผชิญเหตุการณ์ต่างๆ ต้องมีใจเข้มแข็งหนักแน่น ไม่วู่วาม ทนต่อความล้งล้าก้ำกึ่งกัน ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคต่างๆ เช่น อดทนต่อความลำบากตรากตรำในการต่างงาน ในการประกอบอาชีพ อดทนต่อความเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ใจเสาะเกินไป ไม่แสดงอาการอ่อนแอออกมา ความอดทนได้นี้เป็นเหตุให้เป็นคนกล้าต่างงานและกล้าเสี่ยง ไม่หลบเลี่ยงงาน หรือไม่เป็นคนเกียจคร้าน เพราะผู้อดทนเสมอเท่านั้น จึงมักได้รับความสำเร็จในทุกๆ เรื่อง

๒.๔) จาคะ รู้จักเสียสละหมายถึง การมีน้ำใจไม่หวงแหนของกินของใช้ต่างๆ แม้กับคู่ครองของตน ผู้ครองเรือนที่ดีจะต้องใจกว้าง มีความโอบอ้อมอารีวิไพเราะต่อคู่ครอง ต่อเพื่อน ตลอดจนญาติๆ ของคู่ครองเสมอหน้ากัน เหมือนปฏิบัติต่อตัวเอง ต่อเพื่อน และญาติของตัวเองกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การสามารถเสียสละความสุขสบายและประโยชน์ส่วนตน เพื่อคู่ครองหรือคนในครอบครัวได้ เช่น อดหลับอดนอนพยาบาลกันในยามเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น หรือความมีน้ำใจชอบ

ช่วยเหลือเกื้อกูล พร้อมทั้งจะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของคู่ครอง ไม่คับแคบ เห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัวเอง

ฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ สรุปเป็นคำคล้องจองเพื่อให้จำง่ายว่า “จริงใจ ผิดผน ทนได้ ให้ปัน” เป็นหลักธรรมโดยตรงของฆราวาสผู้อยู่ครองเรือน โดยเป็นหลักธรรมที่จำเป็นในการครองชีวิตคู่ อยู่ร่วมกัน และเป็นหลักธรรมช่วยควบคุมให้บุคคลในตระกูลมีความสมานสามัคคีกลมเกลียวกันต่างให้ชีวิตคู่ของผู้ครองเรือนมีความสงบสุขร่มรื่นตามสมควรแก่ฆราวาสวิสัย

๓) สาราณียธรรม ๖

ธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณ คือเป็นสารณียะต่างให้เป็นที่ระลึกถึง เป็นปิยภรณ์ต่างให้เป็นที่รัก เป็นครุภรณ์ต่างให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๘๐}

พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว^{๘๑} ได้กล่าวถึง สาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไว้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน

๓.๑) คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ต่างให้เป็นที่รัก ต่างให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓.๒) อีกประการหนึ่ง ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งวจีกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ต่างให้เป็นที่รัก ต่างให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓.๓) อีกประการหนึ่ง ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ต่างให้เป็นที่รัก ต่างให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓.๔) อีกประการหนึ่ง ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่หวงลาภอันประกอบด้วย ธรรมได้มาแล้วโดยธรรม โดยที่สุตแม่เพียงอาหารในบาตร วัชโรทก แบ่งปันกันฉันกับเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ผู้มีศีลทั้งหลาย ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ต่างให้เป็นที่รัก ต่างให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^{๘๐}ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗.

^{๘๑}ที.ปา(ไทย)๑๑/๓๒๔/๓๓๐-๓๓๒.

๓.๕) อีกประการหนึ่ง ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ถึงความเป็นผู้มีศีลเสมอกันกับเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังในศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท อันวิญญูชนสรรเสริญอันกิเลสไม่จับต้อง เป็นไปเพื่อสมาธิ ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ต่างให้เป็นที่รัก ต่างให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓.๖) อีกประการหนึ่ง ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ถึงความเป็นผู้มีทิฐิเสมอกันกับเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังในทิฐิซึ่งประเสริฐ เป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ นำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ต่างตามคำสอน ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ต่างให้เป็นที่รัก ต่างให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” สารานุกรมธรรม ๖ แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน ได้แก่

(๑) เมตตาทายกรรม : ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๒) เมตตาวิจารณ์กรรม : ตั้งเมตตาวิจารณ์กรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๓) เมตตาโมกกรรม : ตั้งเมตตาโมกกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดต่างสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันมองเห็นในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

(๔) สาธารณโภคี : ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือเมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียวนำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกันข้อนี้ใช้อุปปฏิวัตตโมคคีย์ได้

(๕) สีสสามัญญตา : มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัยไม่ต่างตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

(๖) ทิฐีสามัญญตา : มีทิฐิดีงามเสมอกันเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา^{๘๒}

^{๘๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑, หน้า ๒๐๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมนุญชีวิต” ว่าหลักการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่าสาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกรถึงกัน) ๖ ประการคือ

(๑) เมตตาทายกรรมต่างต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๒) เมตตาวิจารณ์กรรม พุดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๓) เมตตาตามโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดต่างสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

(๔) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

(๕) สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวมไม่ต่างตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

(๖) ทิฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ ในหลักการสำคัญยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน^{๘๓}

สาราณียธรรมยังแปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกรถึงกัน หมายถึง คุณธรรมที่ต่างให้คนเราไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น สาราณียธรรม มี ๖ คือ

(๑) เมตตาทายกรรม คือ ต่างต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง ต่างสิ่งใดก็ต่างด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน โดยช่วยเหลือธุระต่างๆด้วยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๒) เมตตาวิจารณ์กรรม คือ พุดกันด้วยเมตตา หมายถึง จะพุดอะไรก็พุดด้วยความปรารถนาดีต่อกันเช่น แนะนำ สั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ พุดจริงไม่พุดเพื่อผลประโยชน์ ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว

(๓) เมตตาตามโนกรรม คือ คิดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง จะคิดอะไรก็คิดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น ตั้งจิตปรารถนาดี คิดต่างสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี

(๔) สาธารณโภคี คือ แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม หมายถึง แบ่งปันลาภที่ร่วมกันหา ร่วมกันต่างโดยยุติธรรม แม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อย แต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วถึงกัน นั่นคือ การร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน

^{๘๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). ธรรมนุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗, หน้า ๒๓-๒๔.

(๕) สีสสามัญญาตา คือ มีความประพุดติเสมอภาคกัน หมายถึง ประพุดติสุจริตตั้งงาม เหมือนๆกัน มีระเบียบวินัยเป็นแบบเดียวกัน ไม่ประพุดติให้เป็นที่รังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

(๖) ทิฏฐีสสามัญญาตา คือมีความเสมอภาคกันทางความคิด หมายถึง ปรับความคิด ความเห็นให้มีเหตุ มีผลถูกต้องเหมือนๆ กัน นั่นคือ การเคารพเหตุผล ยึดหลักความตั้งงามเป็นอุดมคติ อย่างเดียวกัน^{๘๔}

๔) ศิลสำหรับผู้ครองเรือน

สำหรับผู้ครองเรือนผู้ประกอบด้วยศรัทธา อุตสาหะ ประสงค์จะฝึกฝนตนเอง ด้านกาย วาจา ให้อย่างยิ่งไปกว่าผู้ครองเรือนทุกๆ ไป เป็นการรักษาศิลเพิ่มขึ้นไปอีก ๓ ข้อ จากศิลป ๕ เพื่อต้องการขัดเกลาตนเอง เพิ่มพูนความตั้งงามให้ยิ่งขึ้นไป

ศิลป ๘ หรือ อัญญุศิลป คือ การรักษาระเบียบทางกาย วาจา ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกาย วาจา มีทั้งหมด ๘ ข้อ คือ

ศิลปข้อ ๑ การเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางพันธุฆาตและศาตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ตลอดชีวิต

ศิลปข้อ ๒ การเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่ตลอดชีวิต

ศิลปข้อ ๓ การเว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้าน ตลอดชีวิต

ศิลปข้อ ๔ การเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก ตลอดชีวิต

ศิลปข้อ ๕ การเว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทตลอดชีวิต

ศิลปข้อ ๖ การเว้นขาดจากการฉันทอาหารในเวลาวิกาล ตลอดชีวิต

ศิลปข้อ ๗ การเว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ดูการละเล่น อันเป็นข้าศึกแก่กุศล การทัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกาย ด้วยพวงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประทีปผิว อันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัวตลอดชีวิต

ศิลปข้อ ๘ การเว้นขาดจากที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ หูหราฟุ่มเฟือย นอนบนที่นอนต่ำ คือ บนเตียงหรือบนที่นอนที่ปูลาดด้วยหญ้า ตลอดชีวิต

จุดมุ่งหมายของศิลปสำหรับผู้ครองเรือน ตั้งแต่ข้อ ๑ ถึง ข้อ ๕ มีอธิบายแล้วในจุดมุ่งหมายของศิลป ๕ ยกเว้นข้อ ๓ เป็นการละเว้นจากการประพุดติที่ไม่เป็นพรหม กล่าวคือ การละเว้นจากการประพุดติที่ไม่ประเสริฐ ซึ่งเป็นการประพุดติเว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของ

^{๘๔} ทองหล่อ วงษ์ธรรมา.ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสน์. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์ , ๒๕๓๘), หน้า ๒๙๔-๒๙๕.

ชาวบ้าน ตลอดชีวิต ไม่เกี่ยวข้องเรื่องเมถุนธรรม เว้นการเสพงามแบบชาวบ้านทั่วไป เป็นการประพฤติขัดเกลา ผักฝนตนเอง ไม่ให้ยีนดีในของต่ำ ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางแบบพรหม กล่าวคือ เป็นการประพฤติปฏิบัติแบบผู้ประเสริฐ

ศีลข้อ ๖ เป็นการประพฤติเว้นขาดจากการฉันทอาหารในเวลาวิกาล ตลอดชีวิต ศีลข้อนี้ต่างให้มองเห็นความจริงว่า ร่างกายของเราต้องการอาหารเพียงเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายเท่านั้น ไม่ต้องการอาหารที่เป็นส่วนเกิน เพราะอาหารที่เป็นส่วนเกินจะต่างเกิดโทษหลายอย่างด้วยกัน เช่น โรคอ้วน โรคเบาหวาน โรคความดัน โดยเฉพาะเวลาหลังเที่ยงไปแล้ว คนส่วนใหญ่จะทำงานใช้แรงงาน ทั้ง ๒ ส่วน คือ แรงงานสมอง และแรงงานร่างกาย ต่างให้ช่วยในการเผาผลาญอาหารได้ดี ไม่ให้ไขมันหรือส่วนเกินของอาหารตกค้าง ซึ่งจะเป็นโทษต่อร่างกาย ที่สำคัญผู้ประพฤติพรหมจรรย์ จะได้มีเวลาในการประพฤติปฏิบัติขัดเกลาตนเองให้มาก ไม่ต้องมีความกังวลเรื่องการแสวงหาอาหารเพื่อนำมาบริโภค ถ้าเป็นฆราวาส มองในมุมมองเศรษฐกิจ ก็เป็นการประหยัด ไม่ใช่จ่ายอาหารสิ้นเปลืองเกินความจำเป็น เกินความจริง ที่ร่างกายต้องการ

ศีลข้อ ๗ เพื่อกำจัดสิ่งอันเป็นข้าศึกต่อการการประพฤติพรหมจรรย์ การฟ้อนรำ การดู การฟ้อนรำ การขับร้อง การฟังการขับร้อง การประโคมดนตรี การดูการประโคมดนตรี การดู การละเล่น การ เหล่านี้ถือว่าเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ เพราะจะต่างให้จิตใจหลงไหลติดใจในสิ่งเหล่านี้ ยากที่จะถอนตัว เหมือนคนติดยาเสพติด การตัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกาย ด้วยพวงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประทีนผิว อันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว ก็จะต่างให้เสียเวลา สิ้นเปลืองเวลาไปกับสิ่งเหล่านี้ต่างให้จิตหลงไหล มัวเมา รักสวयร์ักงาม เป็นข้าศึกต่อการการประพฤติพรหมจรรย์

ศีลที่บุคคลประพฤติด้วยฉันทะ จิตตะ วิริยะ วิมังสา ปานกลาง ชื่อว่ามัชฌิมศีล อีกอย่างหนึ่งที่สมาทานด้วยความต้องการผลบุญ ชื่อว่า “มัชฌิมศีล”

คำว่า ศีล ได้แก่สภาพเช่นไร ศีลอย่างแท้จริงเป็นไปด้วยความมีสติ รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร ระวางการระบายออกทางทวารทั้งสาม คอยบังคับกาย วาจา ใจ ให้เป็นไปในขอบเขตของศีลที่เป็นสภาพปกติ ศีลที่เกิดจากการรักษามีสภาพปกติไม่คะนองทางกาย วาจา ใจ ให้เป็นที่เกลียด นอกจากความปกติตรงตามทางกาย วาจา ใจ ของผู้มีศีลว่าเป็นศีลเป็นธรรมเราควรรักษาศีล ๕ หลายๆ ท่านคงคุ้นกับคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่า ให้เพียรละความชั่ว เร่งต่างความดี และหมั่นชำระจิตใจ ให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ ในการที่จะละความชั่ว สำหรับคฤหัสถ์ หรือผู้ครองเรือนได้นั้น ต้องพิจารณาความบริสุทธิ์ของศีล ๕ เป็นสำคัญ^{๘๕}

การอยู่ครองเรือนของคู่สมรสนั้น เป็นการร่วมกันนำชีวิตทั้งสองผ่านเหตุการณ์ทั้งปวงทั้งที่ดี และร้ายไปด้วยกัน เป็นชีวิตที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ทั้งปวง ในแง่นี้ท่านจึงถือว่าทั้งสองฝ่ายเป็นเพื่อนหรือเป็นสหายกัน และเป็นเพื่อนที่ยิ่งกว่าเพื่อนใดๆ เพราะร่วมรู้เห็นเหตุการณ์ ร่วมรับสุขทุกข์ครบถ้วนพร้อมกันกว่าเพื่อนอื่นๆ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ภริยา ปรมา สขา” แปลว่า ภรรยาเป็นเพื่อนอย่างยิ่ง หรือ ภรรยาเป็นยอดสหาย โดยความหมายว่าเป็นผู้ร่วมสุข ร่วมทุกข์ไปด้วยกันหลักธรรมสำหรับการครองเรือน ที่สอนให้คู่ครองมีความสมกันทั้งหลายก็ดี ให้ รู้จักปฏิบัติหน้าที่ถนอมรักษาน้ำใจกันด้วย

^{๘๕}ที.ปา. (ไทย)๑๑/๒๘๖/๒๔๗.

ประการต่างๆ ก็ดี รวมทั้งหมดนี้ ล้วนมีความมุ่งหมายเพื่อให้การครองเรือนของคู่สามีภรรยา เป็นไปในทางที่ส่งเสริมคุณค่าแห่งชีวิตของกันและกัน และเป็นเครื่องอุปถัมภ์ส่งเสริมเพิ่มพูนกำลังแก่กัน เช่น เมื่อมีคุณธรรมความดีอยู่แล้ว ก็จักได้บำเพ็ญคุณธรรมความดีเหล่านั้นให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นไป เมื่อกระต่างประโยชน์ตนอยู่ก็จักได้กระต่างประโยชน์นั้นให้เข้มแข็งหนักแน่นยิ่งขึ้นไป เมื่อบำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่นอยู่ ก็จักได้มีกำลังช่วยกันบำเพ็ญประโยชน์นั้นให้กว้างขวางได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป เป็นการสร้างเสริมความสุขความเจริญก้าวหน้าทั้งแก่ชีวิตตนเอง ชีวิตคู่ครอง และชีวิตอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องตลอดถึงสังคมส่วนรวม

๒.๗.๕ หลักบูรณาการเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ

แนวคิดในทางเศรษฐกิจแบบพุทธทั้งด้านการผลิต การบริโภค และการแจกจ่าย มุ่งเน้นคุณภาพชีวิตเป็นสำคัญ ส่วนของการบริโภคนั้นให้บริโภคเท่าที่จำเป็นรู้จักประมาณไม่กักตุน ไม่บริโภคสิ่งไร้สาระ บริโภคไม่เบียดเบียน ไม่บริโภคเพื่อสร้างทุกข์ในอนาคต แต่ให้พิจารณาบริโภคเพื่อยังชีพให้ดำรงอยู่ได้ และไม่บริโภคด้วยความอยากหรือตามใจตนเอง จนหลงใหลมัวเมาขาดสติปัญญาไร้การพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรอง เป็นหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” จึงมีความหมายว่า “หลักการหรือสาระสำคัญของชีวิตที่ควรยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ครอบครัวมีความเจริญมั่นคงทั้งทางโลกและทางธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา” โดยในทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นหลักการดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจน ถูกต้องและทำให้ครอบครัวมีความมั่นคงได้นั้น คือ ๑) หลักการดำเนินชีวิตทางสายกลาง และ ๒) หลักการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัว โดยหลักการดังกล่าวนี้ ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคงได้อย่างไร้นั้นดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) หลักการดำเนินชีวิตทางสายกลาง

หลักการดำเนินชีวิตทางสายกลาง หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนตามแนวอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อนำผู้เดินทางไปสู่เป้าหมาย เพราะหลักการดังกล่าวสามารถบอกทิศทางให้รู้ว่า จะไปทางใดสู่ที่ใด มรรคคือทางจึงมีความสำคัญเพราะหากเดินทางผิดก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมายของชีวิตได้ ด้วยเหตุที่การดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นชีวิตของฆราวาสผู้ครองเรือนหรือนักบวชผู้ออกจากเรือนก็ตาม ย่อมใช้หลักการเดียวกัน คือ มรรคที่องค์ ๘ ประการเป็นเครื่องมือในการนำทาง เพราะการเดินทางของชีวิตทุกคนนั้น สุดท้ายก็เป้าหมายเดียวกัน คือ “พระนิพพาน” อีกประการหนึ่งการเดินทางของชีวิตนั้น ถึงแม้ว่าปัจจุบันเป็นนักบวชแต่อดีตนักบวชทุกคนต้องผ่านการดำเนินชีวิตฆราวาสมาก่อนหรือจากครอบครัวก่อนทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้หลักการดำเนินชีวิตสายกลางนั้นจึงปรับใช้ได้กับทุกคน ดังนั้น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะต่างการศึกษาว่า การบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ ได้อย่างไร

จากแนวคิดนี้ลักษณะของทางสายกลางในเชิงประยุกต์ใช้สำหรับชีวิตฆราวาสทั่วไปได้ว่าเป็นหนทางที่มุ่งตรงสู่จุดหมายที่ตั้งงามโดยไม่ข้องแวะในทางสุดโต่ง ๒ อย่าง ได้แก่ ๑) วัตถุนิยม และ ๒) บริโภคนิยม ที่ยึดเอาความสะดวกสบาย ความสวยงามความหรูหราฟุ่มเฟือยความอโรยหรือเปลือกนอกของวัตถุต่างๆ ที่น่าชบใจ มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในลักษณะที่หย่อนเกินไป คือ

ปล่อยให้ตนเป็นทาสของวัตถุเกินไปและไม่ต่างตัวให้ลำบากเช่น ตระหนี่ไม่ยอมกิน ไม่ยอมจ่าย ไม่ยอมใช้ ไม่ยอมแบ่งปันปฏิบัติตัวในสิ่งทีก่อให้เกิดความลำบากโดยไม่มีเหตุผลซึ่งเป็นทางที่ตึงเกินไปเป็นลักษณะของความไม่พอดีแต่ให้ดำเนินชีวิตสายกลางคือ ถือหลักความพอดีพอเหมาะถูกต้องตรงกับเป้าหมายโดยมีองค์ประกอบแห่งความพอดี ๘ ประการคือ

- (๑) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง(สัมมาทิฐิ)
- (๒) ความคิดที่ถูกต้องสอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งงาม (สัมมาสังกัปปะ)
- (๓) การสื่อสารกับผู้อื่นอย่างถูกต้อง(สัมมาวาจา)
- (๔) การปฏิบัติตัวกับผู้อื่นในทางไม่เบียดเบียน (สัมมากัมมันตะ)
- (๕) การเลี้ยงชีพตนในทางสุจริต (สัมมาอาชีวะ)
- (๖) ความเพียรพยายามเพื่อพัฒนาตนเอง ละชั่วสร้างเสริมความดี (สัมมาวายามะ)
- (๗) ความระมัดระวังยั้งคิด(สัมมาสติ) และ
- (๘) ความสงบใจ (สัมมาสมาธิ)

การดำเนินชีวิตอย่างพอดีโดยมีความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำสร้างสรรค์พฤติกรรมและจิตใจให้ตั้งงาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเอง

การดำเนินชีวิตตามทางสายกลางคือ การใช้ชีวิตที่ไม่มากเกินไปหรือน้อยไป อยู่ในความพอเหมาะพอดี ใช้จ่ายให้เหมาะสมกับกับตนเอง และ

ความครบครัน เป็นสายกลาง ที่ไม่ได้จำเป็นต้องอยู่กลางเป๊ะ ก็แล้วแต่บุคคล เฉพาะบุคคล การดำเนินบนทางสายกลาง จึงเอาความพอเหมาะพอดีของเรา ไปเป็นเกณฑ์วัด เป็นมาตรฐานตีค่ากับผู้อื่นไม่ได้

หลักการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นการพิจารณาใช้ได้กับเรื่องพื้นฐานในด้านต่างๆ เช่น

(๑) ในด้านการกิน กินอย่างพิจารณาว่าไม่จำเป็นต้องแพงเกินไป ไม่จำเป็นต้องหรู กินถูก ไม่ฟุ้งเฟ้อ ก็อร่อยได้ ก็อิ่มได้ ตามฐานะ ตามมีแต่ก็ไม่ถึงกับเจาะจงเลือกกินแต่อาหารที่ไม่มีคุณภาพ (ทั้งแพงทั้งถูก) ของไม่ดี ของเสีย ของหมดอายุ หรือเลือกกินแต่ของที่อร่อยเพื่อทรมานตนเอง จนเป็นทุกข์ กินอย่างพิจารณาว่าไม่มากเกินไป จนอึดอัดคับแน่น เป็นโรคอ้วนหรือโรคอื่นๆ จากการกินที่เกินพอดี เสียสุขภาพ ต่างให้เป็นทุกข์ ไม่กินน้อยเกินไป อย่างอดอยาก จนร่างกายผ่ายผอมเกิดโรค สุขภาพย่ำแย่ เป็นทุกข์ แม้แต่คำว่า สมฐานะ คนฐานะจนหรือไม่ร่ำรวย ก็กินและใช้อย่างพอดี ไม่เกินตัว ไม่เกินฐานะ ด้วยความอยาก ตามคนอื่น ตามกระแส ตามสังคม

(๒) ในด้านการนอน ไม่นอนมากเกินไปจนไม่มีเวลาทำอะไรร่่างกายที่จำเป็นกับชีวิตในด้านอื่นๆ เช่นเสียงานเสียการ หรือนอนมากจนเสียสุขภาพไม่นอน น้อยจนเกินไป จนมีผลกับการใช้ชีวิตทั่วไป หรือมีผลกระทบต่อการทำงาน หรือนอนน้อยจนเสียสุขภาพ

(๓) ในด้านการแต่งงาน การใช้ชีวิตทั่วไปสุดโต่งด้านหนึ่ง เช่น การที่เอาแต่แต่งงานหนัก คร่ำครีดยด ไม่มีเวลาพักผ่อน จนเจ็บป่วยหรือเสียสุขภาพ ทั้งทางกายและจิตใจ หรือขาดความสัมพันธ์กับคนรอบข้างหรือสังคมและการเลี้ยงงาน พยายามหาทางให้แต่งงานน้อยหรือไม่ต้องแต่งงานอะไรเลย ทั้งๆที่มีความรับผิดชอบต้องต่าง เอาแต่เที่ยวเล่นสนุก เสียงานเสียการ หลีกลอยไร้แก่นสาร เป็นสุดโต่งอีกด้านหนึ่ง

(๔) ในด้านทรัพย์ ด้านใช้จ่าย เก็บออม สุดโต่งด้านหนึ่งจึงเป็น มีน้อย หาได้น้อย แต่ใช้มาก ใช้เกินตัว จนไม่เหลือเก็บไว้ใช้ในเรื่องจำเป็น ในยามจำเป็นที่ต้องใช้จริงๆ จนเกิดความลำบาก เป็นทุกข์ สุดโต่งอีกด้านหนึ่งจึงเป็น มีมาก หาได้มาก เก็บสะสมไว้มาก แต่ใช้น้อย จนลำบาก ก็เป็นทุกข์

ในทางพุทธศาสนา สำหรับฆราวาสแล้ว พระศาสดาไม่ได้ห้ามกินของดี ใช้ของดี ไม่ได้ห้ามในการใช้ชีวิตที่เป็นอยู่ดี มีคุณภาพแต่ให้เลี้ยงดูตนและผู้อยู่ในความดูแลให้ดี ไม่เป็นทุกข์จากการกินอยู่อย่างขัดสนจนเกินไป จากความตระหนี่ในการเก็บและไม่ใช้ทรัพย์ ต่างให้ตนละผู้อยู่ในความดูแลลำบากเกินไป อันเป็นสุดโต่ง ไม่เป็นสายกลางและไม่บำรุงบำเรอตนละผู้อยู่ในความดูแลอย่างขาดสติ ด้วยการกินใช้มากมาย ฟุ่มเฟือย ไร้เหตุผล ไม่ประมาณ ไม่พิจารณาความเหมาะสม ไม่พิจารณาในคุณในโทษของการใช้นั้น สนองด้านสุขบำเรอกามอย่างเดียว อันเป็นสุดโต่ง ไม่เป็นสายกลางเช่นกัน

๒) หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

พุทธศาสนาสอนให้สร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจด้วยหลัก ๔ ประการที่เรียกว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ หรือประโยชน์ที่จะบรรลุถึงได้ในปัจจุบัน ที่ปรากฏอยู่ใน ทีฆฆานุสูตร อังคุดตนิคาย คือ

(๑) อุฏฐานสัมปตังถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจการหน้าที่ของตน

(๒) อารักขสัมปตังถึงพร้อมด้วยการรักษา ซึ่งได้แก่การรู้จักรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ จากการปฏิบัติตามหลักข้อ ๑

(๓) กัลยาณมิตรตตวา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ซึ่งได้แก่การคบคนดีเป็นมิตร

(๔) สมชีวิตา การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่แสวงหามาได้ ไม่ตระหนี่จนไม่ได้รับประโยชน์จากทรัพย์สิน และไม่สุรุ่ยสุร่ายจนมีรายได้ไม่พอจ่าย

หลักธรรมทั้ง ๔ นี้เป็นหลักที่รัฐซึ่งมุ่งหวังความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจจะต้องถือเป็นนโยบายส่งเสริมให้มีขึ้นในประชาชนทุกอาชีพให้ได้ เพราะความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของรัฐหรือประเทศ ย่อมเกิดจากความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของประชาชน หากประชาชนในประเทศยากจนขัดสน รัฐก็จะมั่งคั่งทางเศรษฐกิจไปไม่ได้

วิธีส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักการข้อที่ ๑ ก็คือ รัฐต้องหาทางชักจูงให้ประชาชนขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจการงานตามหน้าที่ของแต่ละบุคคล โยรัฐหาทางช่วยเหลือด้วยการ

จัดหางานให้ประชาชนได้ต่างโดยทั่วถึง ขจัดปัญหาการว่างงานและจัดการเอาโรคเอาเปรียบในการใช้แรงงาน ส่งเสริมอาชีพต่างๆให้มีความมั่นคงก้าวหน้าตลอดจนช่วยประกันราคาพืชผลชนิดต่างๆให้ชาวนาชาวไร่ขายผลผลิตของตนได้ด้วยราคาที่เป็นธรรม

วิธีส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักข้อที่ ๒ ก็คือ รัฐต้องชักจูงส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักออมทรัพย์ หาทางขจัดและควบคุมเกี่ยวกับอบายมุขประเภทต่างๆ รวมทั้งดำเนินการขจัดปัญหาอาชญากรรมประเภทล่วงเกินทรัพย์สินของผู้อื่นให้หมดไป หรือให้มีน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

วิธีส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักข้อที่ ๓ ก็คือ รัฐต้องพยายามส่งเสริมให้ประชาชนในชาติตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ยกย่องเชิดชูคนดีมีศีลธรรมให้ปรากฏเป็นตัวอย่าง ให้ความสนับสนุนองค์การทางศาสนาที่มีวัตถุประสงค์จะยกระดับมาตรฐานทางศีลธรรมของประชาชนให้สูงขึ้น การส่งเสริมศีลธรรมจะต้องต่างควบคู่ไปกับการยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชน เพราะการหวังให้ประชาชนที่ท้องกำลังหิวอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามนั้นเป็นความหวังที่ยากจะประสบผลสำเร็จได้ มีแต่ผู้ที่เปี่ยมบัณฑิตเท่านั้นที่สามารถตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมได้ทุกภาวะการณ์ของชีวิต

วิธีส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักข้อที่ ๔ ก็คือ รัฐต้องส่งเสริมชักจูงให้ประชาชนรู้จักประหยัด ไม่ครองชีพอย่างฟุ่มเฟือยเกินฐานะ พร้อมกับหาทางกำจัดสิ่งที่ยั่วชักจูงให้ประชาชนเกิดความฟุ่มเฟือยให้หมดไปหรือให้เหลือน้อยมีสุด ชี้ให้เห็นคุณประโยชน์ของการดำเนินชีวิตตามสายกลางของพระพุทธศาสนา นักปกครองหรือผู้อยู่ในฐานะเป็นผู้นำประชาชน จะต้องพยายามปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตที่ไม่ถึงเกินไปและไม่หย่อนเกินไป เพื่อเป็นเครื่องจูงใจให้ประชาชนอาเป็นตัวอย่างและปฏิบัติตามในทางที่ถูกต้อง

การส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตามหลักประโยชน์ในปัจจุบันดังกล่าวมาแล้วโดยทั่วถึงกัน ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจก็ย่อมเกิดขึ้นในประชาชน เมื่อประชาชนอยู่ดีกินดีมีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคงก็ย่อมเป็นความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของรัฐโดยรวม

พุทธเศรษฐศาสตร์สามารถจัดการกับปัญหานี้อย่างได้ผล โดยผ่านทางแนวคิดเกี่ยวกับความสุขหรือการต่างให้มีทุกข์น้อยที่สุด (แทนที่จะต่างให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุด) ในเบื้องต้นการอธิบายเกี่ยวกับทุกข์ว่าเป็นภาวะขัดแย้งกับกฎธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงและความไม่อยู่นิ่ง เพื่อที่จะเข้าใจให้ชัดเจนจะต้องตระหนักถึงความไม่มีตัวตนและกฎธรรมชาติอื่นๆ แนวความคิดนี้ นำไปสู่การอธิบายถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ซึ่งคือ ทุกข์ในระดับแรก ซึ่งจะต้องตอบสนองโดยความจำเป็นขั้นพื้นฐาน แต่ทุกข์ในระดับที่สอง เกิดขึ้นจากความต้องการหรือความอยากจอมปลอม ความพยายามที่จะสร้างความพึงพอใจต่างให้เกิดความอยากซึ่งถูกกระตุ้นด้วยความชั่วร้ายสมัยใหม่ ๔ ประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลัทธิบริโภคนิยมและเงินตรา วิธีการของชาวพุทธในการระงับความอยากอันจอมปลอมเหล่านี้โดยผ่านการรับรู้ในแนวความคิดเกี่ยวกับ “ตัวตน” ว่าเป็นสิ่งลวงตา เพื่อให้ความทะยานอยากเหล่านี้ลดลง “เศรษฐศาสตร์ทางสายกลาง” ต้องได้รับการตระหนักให้ชัดเจนว่าแนวคิดนี้มีเหตุมีผลเพียงพอ แล้วจึงเริ่มต้นพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ซึ่งในประเทศไทยได้เริ่มขึ้นมาแล้วในบางพื้นที่ของประเทศ คล้ายกับเป็นการสาธิตโดยการต่างเกษตรกรรมเชิงนิเวศน์ในไร่นาขนาดเล็กและกลุ่มออมทรัพย์ วิฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่าเกิดจากการ

บริหารทางเศรษฐกิจที่ผิดพลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งธนาคารแห่งประเทศไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้วในกรอบการวิเคราะห์ก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตามในระดับนานาชาติที่การเคลื่อนย้ายของเงินทุนเป็นไปอย่างรวดเร็ว วิกฤตการณ์จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในรูปแบบใดก็แบบหนึ่ง จากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย จากความอ่อนแอของระบบเศรษฐกิจ จากความไม่มั่นคงและความอ่อนไหวของระบบเศรษฐกิจขนาดเล็กซึ่งได้รับเงินทุนจากต่างประเทศ ธรรมชาติของวิกฤตการณ์ครั้งนี้ต่างให้เกิดคำถามที่จริงจังเกี่ยวกับความยั่งยืนไม่เฉพาะแต่ในประเทศไทยเท่านั้นแต่กับประเทศเอเชียอื่นๆ ทั้งหมด

๒.๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าไม่มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังนี้

๒.๘.๑ สภาพสังคมในเขตอำเภอเมืองเลย

เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๐ ประกาศใช้ พรบ.ปกครองท้องที่ รศ.๑๑๖ ได้จัดการปกครองเป็นแบบเทศาภิบาล แบ่งการปกครองประเทศเป็นมณฑล เมือง อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน อำเภอเมืองเลย จึงเป็นอำเภอหนึ่งในห้าของจังหวัดเลย มีชื่อเดิมว่า อำเภอภูทอก ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเมืองเลย ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อ ๔ มกราคม ๒๔๕๑ ที่ตั้งที่ว่าการอำเภอเมืองเลย แต่เดิมตั้งอยู่ที่อาคารชั้นเดียวบริเวณภูทอก จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๑ จึงย้ายไปอยู่ที่ศาลากลางจังหวัดหลังเก่าจนถึง พ.ศ. ๒๕๔๓ จึงย้ายมาอยู่ที่ว่าการอำเภอหลังปัจจุบัน เมื่อ วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๔๓ ปัจจุบันอำเภอเมืองเลย มีเนื้อที่ทั้งหมด ๑,๔๘๐.๔๙ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๙๐๐,๐๐๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๖ ไร่ ของเนื้อที่จังหวัดหรือมีพื้นที่มากเป็นอันดับ ๑

อำเภอเมืองเลย ประกอบด้วย ๑๓๑ หมู่บ้าน และมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๑๕ แห่ง ได้แก่ ได้แก่

- ๑) เทศบาลเมืองเลย มี ๘ ชุมชน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลภูทอกทั้งตำบล ๘ ชุมชน
- ๒) เทศบาลตำบลนาอ้อ มี ๙ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล
- ๓) เทศบาลตำบลน้ำสวย มี ๑๑ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล
- ๔) เทศบาลตำบลนาอาน มี ๑๒ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล
- ๕) เทศบาลตำบลนาโป่ง มี ๑๔ หมู่บ้านครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล
- ๖) เทศบาลตำบลนาตินคำ มี ๑๔ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล
- ๗) องค์การบริหารส่วนตำบลเมือง มี ๑๓ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล
- ๘) องค์การบริหารส่วนตำบลกกคู้ มี ๑๐ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล
- ๙) องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำหมาน มี ๖ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล
- ๑๐) องค์การบริหารส่วนตำบลเสี้ยว มี ๖ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล

๑๑) องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำสวย มี ๑๑ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลน้ำสวย

๑๒) องค์การบริหารส่วนตำบลชัยพฤกษ์ มี ๑๑ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล

๑๓) องค์การบริหารส่วนตำบลนาแวม มี ๘ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล

๑๔) องค์การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก มี ๑๑ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล

๑๕) องค์การบริหารส่วนตำบลกกทอง มี ๕ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล

ในส่วนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองเลยนั้น ประกอบด้วย

๑) พื้นที่ป่าสงวน จำนวน ๔๙๐,๗๘๗ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๕๓ ของพื้นที่อำเภอเมือง และถือเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ที่กระจายอยู่ทุกตำบลของอำเภอเมืองเลย โดยส่วนมากเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ได้แก่

(๑) ป่าโคกใหญ่ พื้นที่ประมาณ ๔๑,๖๐๐ ไร่ ตำบลกกตู ตำบลนาอ้อ

(๒) ป่าโคกภูเหล็ก พื้นที่ประมาณ ๓๘๑,๑๒๕ ไร่ ตำบลเมือง ตำบลน้ำหมาน ตำบลเสี้ยว ตำบลนาอาน ตำบลนาโป่ง

(๓) ป่าภูห้วยหมาก ภูทอก ภูบ่อปิด พื้นที่ ๖๑,๖๖๒ ไร่ ตำบลนาอ้อ ตำบลน้ำสวย ตำบลเมือง ตำบลนาอาน

(๔) ป่าโคกผาดำ หนองข่า พื้นที่ ๖,๔๐๐ ไร่ ตำบลน้ำสวย

๒) แหล่งน้ำสำคัญ

(๑) แม่น้ำเลย มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาภูหลวงทางตอนใต้ของจังหวัดเลย ไหลผ่านท้องที่อำเภอเมืองเลย คือ ตำบลนาโป่ง นาอาน ชัยพฤกษ์ เมือง นาอ้อ ศรีสองรัก นาแวม มีระยะทางยาวประมาณ ๕๐ กิโลเมตร

(๒) ลำน้ำหมาน ต้นกำเนิดที่ภูผาม่าน ไหลผ่านตำบลกกทอง น้ำหมาน เมือง ไหลลงสู่แม่น้ำเลยที่ตำบลกุดป่อง ยาวประมาณ ๓๐ กิโลเมตร

(๓) ลำน้ำลาย ต้นกำเนิดที่อำเภอปากชม จังหวัดเลย ไหลผ่านตำบลน้ำสวย นาตินดำ ชัยพฤกษ์ ไหลลงน้ำเลย บริเวณภูบ่อปิด ยาวประมาณ ๔๐ กิโลเมตร

(๔) ลำน้ำฮวย ต้นกำเนิดที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ไหลผ่านตำบลกุดป่อง ไหลลงสู่ลำน้ำเลยที่บ้านห้วยโตก ตำบลนาโป่ง อำเภอเมืองเลย

ขณะเดียวกันยังมีประปาส่วนภูมิภาคให้บริการด้านการประปาครอบคลุมผู้ใช้ในเขตอำเภอ จำนวน ๑๐,๖๙๔ ราย ประปาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน ๓ แห่ง ตำบลชัยพฤกษ์ ตำบลนาอาน และตำบลเมือง จำนวนผู้ใช้ ๑๐๓,๕๔๖ ราย

สำหรับสภาพเศรษฐกิจ ปัจจุบันพบว่าประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ต่างนา ต่างไร่ ต่างสวน รองลงมาได้แก่ การรวมกลุ่มผลิตสินค้า OTOP และการเลี้ยงปลาในกระชัง โดยมีพื้นที่การเกษตรโดยรวมทั้งสิ้น ๒๑๐,๘๓๗ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๐๘ ของพื้นที่ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ข้าวมีพื้นที่เพาะปลูก ๗๕,๙๖๐ ไร่ มันสำปะหลัง ๑๐,๕๗๘ ไร่ อ้อย ๑๐,๖๓๒ ไร่ และพืชอื่นๆ ได้แก่ ยางพาราพื้นที่ปลูก ๕๑,๔๕๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๔๐ ของพื้นที่เกษตรทั้งอำเภอ และขณะนี้เปิดกรีดยางแล้ว ๑๐,๕๕๖ ไร่ ผลผลิตยางแผ่นเฉลี่ย ๓ ก.ก./ไร่ /วัน หรือผลผลิตยางแผ่น คิดเป็น ๓๖๐ ก.ก./ไร่ ราคายางแผ่น ณ ๗ ธ.ค.๔๘ ก.ก.ละ ๕๘.๕๐.-บาท ขณะเดียวกันยังมีพื้นที่เพาะปลูกสับปะรด บ้านไร่ม่วงรวม ๗๕๐ ไร่ พื้นที่ ๑ ไร่ มีผลผลิตประมาณ ๔๐๐-๕๐๐ ผล ยอดจำหน่ายช่วงเดือนธันวาคม-มิถุนายน เดือนละ ๘๐๐,๐๐๐- ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท รายได้ผู้ปลูกสับปะรดมีรายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐-๒๐,๐๐๐.- บาท/คน/เดือน โดยมีต้นทุนการผลิตในแต่ละปีประมาณ ๑,๕๐๐ - ๓,๐๐๐ บาท/คน/ไร่ นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ ไก่เนื้อ ไก่เนื้อ กระบือ สุกร ไก่พื้นบ้านเป็ด กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง ในพื้นที่ตำบลเมือง นาว้อ ศรีสองรัก นาโป่ง กกทอง ชัยพฤกษ์ รวม ๖ ตำบล ๑๑ หมู่บ้าน ผู้เลี้ยง ๑๔๓ คน จำนวน ๕๙๐ กระชัง เนื้อที่ ๑๑,๖๒๗ ตรม. ผลผลิตจากการเลี้ยงเฉลี่ย ๗๐๐ ก.ก./กระชัง/รุ่น (เลี้ยง ๒ รุ่น/ ๑ ปี) มีผลผลิตโดยรวมประมาณปีละ ๘๒๖ ตัน

ในด้านภาคอุตสาหกรรม ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองเลยมีโรงงานอุตสาหกรรม ๑๐๒ แห่ง นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ อุตสาหกรรมแร่เหล็ก ในพื้นที่ตำบลนาดินดำ ศรีสองรัก และนาแหม ขณะเดียวกันยังมีโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จำนวนกลุ่มอาชีพ /ผู้ประกอบการสินค้า OTOP จำนวน ๑๒๙ กลุ่ม ผลิตภัณฑ์ ๓-๕ ดาว จำนวน ๑๕ ผลิตภัณฑ์ ยอดจำหน่าย ปี ๒๕๔๗ จำนวน ๓๓,๕๐๗,๔๑๒ บาท, ปี ๒๕๔๘ จำนวน ๔๙,๒๕๘,๑๑๕ บาท , เป้าหมาย ปี ๒๕๔๙ จำนวน ๖๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท กลุ่มอาชีพที่สำคัญ อาทิ กลุ่มแม่บ้านทอผ้าบ้านก้างปลาหมู่ที่ ๙ ตำบลชัยพฤกษ์ ปัจจุบันมีสมาชิก จำนวน ๖๐ คน รายได้เฉลี่ย ๒,๐๐๐ - ๔,๐๐๐ บาท/คน/เดือน

กล่าวโดยสรุป พื้นที่อำเภอเมืองเลยประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ประมาณ ๓๐,๗๙๒ บาท ถือว่าสูงเป็นอันดับ ๑ ของจังหวัด และยังมีจำนวนครัวเรือนยากจนที่ตกเกณฑ์ จปฐ. ปี ๒๕๔๗ จำนวน ๕,๑๒๓ ครัวเรือน และปี ๒๕๔๘ จำนวน ๘๔๔ ครัวเรือน ขณะที่ระดับการพัฒนาของหมู่บ้าน จากข้อมูล กชช. ๒ค. ๒๕๔๘ สภาพการพัฒนาหมู่บ้านในชนบทของอำเภอไม่มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๑ มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ จำนวน ๘ หมู่บ้าน และเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๓ จำนวน ๑๑๖ หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี จำนวน ๒๕,๘๓๐ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙๖.๘๔ ของครัวเรือนทั้งหมด

ในการจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจนตามนโยบายรัฐบาลในห้วงเวลาที่ผ่านมาพบว่า จำนวนประชาชนที่มาจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจนทั้งสิ้น ๒๔,๒๘๗ คน ใน ๔๑,๖๗๐ ปัญหา ถือว่าสูงเป็นอันดับ ๑ ของจังหวัด โดยปัญหาอันดับแรกได้แก่ ปัญหาหนี้สิน จำนวน ๑๘,๒๓๒ คน รองลงมาปัญหาที่ดินต่างถิ่น จำนวน ๑๖,๒๑๗ คน ขณะเดียวกันยังมีประเด็นปัญหาที่สำคัญของอำเภอเมืองเลย ประกอบด้วย

- ๑) ปัญหาราษฎรไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินต่างถิ่นและที่อยู่อาศัย

- ๒) ปัญหาการขาดแคลนที่ดินต่างถิ่น
- ๓) ปัญหาน้ำท่วม/ปัญหาภัยแล้ง
- ๔) ปัญหาคลังริมแม่น้ำเลยพัง
- ๕) ปัญหาเส้นทางคมนาคมระหว่างตำบลหมู่บ้านไม่สะดวก
- ๖) ปัญหาขาดสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการบริหารงานอำเภอ ได้แก่ ขาดหอประชุมสำหรับประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน การจัดงานรัฐพิธีต่างๆ

๒.๘.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพอ-แม่มือใหม่” ดังนี้

ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช^{๘๖} วิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว พบว่า รูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวบริบทสังคมไทยควรมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงในด้านชีวิตครอบครัวและชีวิตการงานเป็นศูนย์กลางแกนหมุนกระบวนการพัฒนา เพื่อส่งเสริมปัจจัยเกื้อหนุนความเข้มแข็งภายในตัวครอบครัวเอง ทั้งในการเพิ่มทักษะการต่างหน้าที่ของครอบครัวต่อสมาชิกครอบครัวและการประกอบกิจการอาชีพในสังคมได้ตรงกับความต้องการของครอบครัวอย่างสมดุล การเสริมพลังชีวิตครอบครัวจำเป็นต้องมีการสร้างสัมพันธภาพที่ดีมีการสื่อสารทางบวกมีทักษะการจัดการทรัพยากรต่างๆ รวมถึงทักษะการปรับตัวเผชิญการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการมีหลักคตินิยมในการดำรงชีวิตและการใช้ชีวิตครอบครัวอีกส่วนที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันคือ การประกอบอาชีพสุจริตด้วยความรับผิดชอบขยันหมั่นเพียรและรู้จักพัฒนาความสามารถในการต่างงานอยู่เสมอ นอกจากนี้จำเป็นต้องมีองค์ประกอบพื้นฐานของการได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงความเป็นมนุษย์และครอบครัว ได้แก่ หลักประกันความมั่นคงในด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม สุขภาพ การศึกษา อาชีพและรายได้โดยการสนับสนุนความมั่นคงในด้านการมีส่วนร่วม การคมนาคมและการสื่อสาร ในการต่างงานกับครอบครัวจึงมีความจำเป็นต้องมีนักพัฒนาครอบครัวเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงความต้องการของครอบครัวกับแหล่งทุนและทรัพยากรต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว

บรรยวีสต์ ผางคำ และ นฤมล ดวงแสง^{๘๗} วิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติด

^{๘๖} ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย, การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว, รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๓.

^{๘๗} บรรยวีสต์ ผางคำ และ นฤมล ดวงแสง. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

ของจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีมีการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้คิดเป็นร้อยละ ๙๑ ผู้นำชุมชนระดับอำเภอมีการประยุกต์ใช้โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๙.๘ ผู้นำชุมชนระดับตำบลมีการประยุกต์ใช้โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๗.๗ ผู้นำครอบครัวระดับอำเภอมีการประยุกต์ใช้โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๖.๘๕ ผู้นำครอบครัวระดับตำบลมีการประยุกต์ใช้โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๘.๗๒ เยาวชนมีการประยุกต์ใช้โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๒.๐ และพระสงฆ์มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

พระวิฑูล สุนตจิตโต (โพธิเศษ)^{๘๘} วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย พบว่า หลักพุทธจริยศาสตร์เป็นหลักการประพฤติปฏิบัติของบุคคลเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุด พุทธปรัชญาได้วางหลักจริยศาสตร์ไว้ ๓ ระดับ คือ จริยศาสตร์ระดับต้นคือศีล ๕ จริยศาสตร์ระดับกลางคือกุศลกรรมบถ ๑๐ และจริยศาสตร์ระดับสูงคืออริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น ในการครองเรือนนั้นพุทธจริยศาสตร์ได้วางหลักการประพฤติปฏิบัติไว้เป็นกรอบแนวความคิดสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน อันได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ สำหรับการครองตนเป็นคนดีอันเกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและยังส่งผลไปสู่บุคคลรอบข้างด้วยหลักฆราวาสธรรม ๔ สำหรับสร้างความรักความสามัคคีของคนในสังคมเป็นหลักการครองชีวิตอันจะประสบกับความสุขความร่มเย็น หลักปฏิบัติต่อกันของผู้ครองเรือนในรูปแบบสามีภรรยา คือ หลักทศ ๖ โดยมีจุดมุ่งหมาย ๓ ชั้น ได้แก่ ชั้นตาเห็นหรือประโยชน์ในปัจจุบัน ชั้นเลยตาเห็นหรือประโยชน์เบื้องหน้า และจุดหมายชั้นสูงสุดหรือประโยชน์อย่างยิ่ง

แม่ชีวงเพชร คงจันทร์^{๘๙} ได้ศึกษาวิจัย “รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” พบว่า หลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนามี ๒ หลักการ คือ

๑) หลักการปฏิบัติตนตามแนวอริยมรรคมีองค์ ๘ ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ

๒) หลักการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยการสร้างภูมิคุ้มกันภายในมีพระไตรลักษณ์เป็นอารมณ์ คือ อนิจจัง ทุกขังอนัตตา และภูมิคุ้มกันภายนอก คือ การปฏิบัติตามหลักทศ ๖ ผลที่ได้รับจากหลักการดังกล่าวมานี้มี ๓ อย่างคือ

^{๘๘} พระวิฑูล สุนตจิตโต (โพธิเศษ). การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

^{๘๙} แม่ชีวงเพชร คงจันทร์. รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร Journal of MCU Peace Studies ISSN ๒๒๘๗-๐๙๖๒, ปีที่ ๔ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี ๒๕๕๙.

(๑) ได้รับประโยชน์ในโลกนี้ คือ ก่อเกิดความเสมอภาคทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการศึกษา ก่อเกิดความปรองดองในครอบครัว และความผาสุกในการครองเรือน

(๒) ได้รับประโยชน์โลกหน้า

(๓) ได้รับประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน

รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวสังคมไทยมี ๓ รูปแบบ คือ

- ๑) รูปแบบภายในครอบครัว
- ๒) รูปแบบชุมชนและสังคม
- ๓) รูปแบบนโยบายของรัฐบาล

โดยมีองค์ประกอบของตัวชี้วัดมี ๔ องค์ประกอบ คือ

องค์ประกอบที่ ๑ สัมพันธภาพในครอบครัวมี ๕ ตัวชี้วัด

องค์ประกอบที่ ๒ มี ๖ ตัวชี้วัด

องค์ประกอบที่ ๓ ความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย มี ๖ ตัวชี้วัด

องค์ประกอบที่ ๔ ความเสมอภาคในครอบครัวมี ๓ ตัวชี้วัด

โดยตัวชี้วัดแต่ละตัวได้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับกรณีศึกษาครอบครัวตัวอย่าง และในปัจจุบันมีกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทย อยู่ด้วยกัน ๕ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ เปลี่ยนความคิดมี ๘ วิธี

ขั้นตอนที่ ๒ สร้างการเรียนรู้มี ๔ วิธี

ขั้นตอนที่ ๓ พัฒนากลไกมี ๓

ขั้นตอนที่ ๔ สร้างการมีส่วนร่วมมี ๓ วิธี

ขั้นตอนที่ ๕ ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิสตรีมี ๒ วิธี

ขั้นตอนดังกล่าวทั้งหมดนี้ถูกขับเคลื่อนโดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ มีอยู่ด้วยกัน ๓ องค์ประกอบ คือ

๑) ภายในครอบครัว มี ๕ วิธี ได้แก่

- (๑) เลือกคู่ครองที่เหมาะสม
- (๒) มีความหนักแน่นมั่นคง
- (๓) ศึกษาหลักการที่ดีให้กับครอบครัว
- (๔) มีศีลเป็นพื้นฐานในการดูแลครอบครัว
- (๕) ให้ความเคารพและเลี้ยงดูบิดามารดา

๒) ภายในชุมชนหรือสังคม มี ๓ วิธี ได้แก่

(๑) การเลือกผู้นำชุมชน

(๒) การเคารพกติกาชุมชนหรือสังคม

(๓) การมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในกิจกรรมของชุมชนหรือสังคม

๓) นโยบายของรัฐ มี ๓ วิธี ได้แก่

(๑) มีมาตรการทางกฎหมายกรณีบุตรหลานทอดทิ้งบิดามารดาหรือผู้สูงวัย

(๒) มีมาตรการทางกฎหมายส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้และปฏิบัติธรรมทุกวันพระ

(๓) มีมาตรการทางกฎหมายส่งเสริมให้วันพระและวันอาทิตย์เป็นวันหยุดราชการ

ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวมานี้เป็นพื้นฐานสำคัญต่อรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงเชิงพุทธบูรณาการ เพราะสอดคล้องกับกรณีตัวอย่างครอบครัวทั้งในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สังคมไทย และองค์ประกอบของตัวชี้วัดทุกตัว ตลอดถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยปัจจุบันได้อย่างดี

ดลฤดี เพชรขว้าง^{๙๐} ได้ศึกษาวิจัย “การตั้งครรภ์วัยรุ่นและปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการตั้งครรภ์ในสตรีวัยรุ่น” พบว่า ด้านผลของการตั้งครรภ์วัยรุ่นหญิงตั้งครรภ์ในสตรีวัยรุ่นมีการดูแลตนเองในขณะตั้งครรภ์ในระดับมาก มีค่ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๖ มีผลกระทบด้านจิตใจในขณะตั้งครรภ์ในระดับปานกลางมีค่ามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๕๘.๖ และการดูแลด้านครอบครัวในขณะตั้งครรภ์ในระดับมากมีค่ามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๗๗.๑

ปัจจัยส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องต่อการตั้งครรภ์วัยรุ่นด้านการดูแลตนเองพบว่า ด้านอายุครรภ์ที่ไปฝากครรภ์ครั้งแรก และภาวะสุขภาพขณะตั้งครรภ์ มีความเกี่ยวข้องต่อการดูแลตนเอง ขณะตั้งครรภ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .๐๕$) ด้านผลกระทบด้านจิตใจ พบว่า อาชีพ การวางแผนการตั้งครรภ์ และอายุครรภ์ที่ไปฝากครรภ์ครั้งแรก มีความเกี่ยวข้องต่อผลกระทบด้านจิตใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .๐๕$) และด้านการดูแลของครอบครัว พบว่า อายุครรภ์ที่ไปฝากครรภ์ครั้งแรก มีความเกี่ยวข้องต่อการดูแลด้านครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .๐๕$)

ด้านความต้องการความช่วยเหลือของหญิงตั้งครรภ์วัยรุ่น พบว่า ต้องการความช่วยเหลือมากที่สุดคือด้านความรักและการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว ร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาคือ ด้านคำแนะนำความรู้เกี่ยวกับผลของการตั้งครรภ์วัยรุ่นร้อยละ ๙๒.๙ คำแนะนำด้านการปฏิบัติตัวระหว่างตั้งการคลอดและหลังคลอด ร้อยละ ๗๘.๖ ความต้องการให้บิดามารดาช่วยดูแลบุตรหลังคลอดร้อยละ ๘๕.๗

^{๙๐} ดลฤดี เพชรขว้าง. การตั้งครรภ์วัยรุ่นและปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการตั้งครรภ์ในสตรีวัยรุ่น. รายงานวิจัย, พะเยา: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา, ๒๕๕๔.

ข้อค้นพบจากการวิจัย พบว่า หญิงตั้งครรภ์วัยรุ่นมีการดูแลตนเองในระยะตั้งครรภ์และการดูแลของของครอบครัวในระดับมากและมีผลกระทบต่อจิตใจพบในระดับปานกลางโดยต้องการความรักและการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัวมาก จึงควรให้การส่งเสริมให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในการดูแลด้านสุขภาพหญิงตั้งครรภ์วัยรุ่นการให้ความรู้โดยเฉพาะด้านผลของการตั้งครรภ์วัยรุ่นและการปฏิบัติตัวของหญิงตั้งครรภ์วัยรุ่น

รักเกล้า มีศีล^{๑๑} ได้ศึกษาวิจัย “การตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น สาเหตุ และแนวทางแก้ไข กรณีศึกษาวัยรุ่นในเขตชนบทแห่งหนึ่งจังหวัดขอนแก่น” พบว่าสาเหตุหลักของการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่นแบ่งออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่

๑) สาเหตุส่วนบุคคลที่เกิดจากพัฒนาการของวัยรุ่น ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา

๒) สาเหตุด้านครอบครัวเกิดจากการที่บุตรถูกเลี้ยงมาจากตายาย เนื่องจากพ่อแม่ไปทำงานต่างถิ่น

๓) สาเหตุด้านสังคมและสื่อเกิดจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เนื่องจากมีการเปิดรับอิทธิพลจากสื่อโดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตเกิดพฤติกรรมการเล่นแบบในเรื่องเพศและการมีเพศสัมพันธ์

นอกจากนี้ยังพบว่าค่านิยมเรื่องเพศที่ถูกปลูกฝังมาในอดีตไม่ได้รับความนิยมในกลุ่มวัยรุ่น โดยเฉพาะวัยรุ่นฝ่ายหญิงที่มีการเปิดรับเรื่องการมีเพศสัมพันธ์มากขึ้นโดยแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้ควรจัดระดับแนวทางแก้ไขออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่

๑) ระดับตนเอง วัยรุ่นจะเป็นต้องต่างความเข้าใจในเรื่องเพศและเพศสัมพันธ์อย่างถูกต้องและปลอดภัย

๒) ระดับครอบครัว พ่อแม่จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจเรื่องเพศที่ถูกต้องสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้อบอุ่น ฝึกระวังและใช้เวลาว่างร่วมกันภายในครอบครัว

๓) ระดับชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นควรจัดอบรมให้ความรู้ สนับสนุนกิจกรรม สร้างเครือข่ายฝึกระวังในกลุ่มเยาวชน บูรณาการร่วมกับหน่วยงานอื่นและประพัตินเป็นแบบอย่างที่ดีในชุมชน

พัชชา เจริญจันทร์^{๑๒} ได้ศึกษาวิจัย “กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังกรณีศึกษา : ผู้ใช้บริการจากสหทัยมูลนิธิ” พบว่า เงื่อนไขการ

^{๑๑}รักเกล้า มีศีล. การตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น สาเหตุ และแนวทางแก้ไข กรณีศึกษาวัยรุ่นในเขตชนบทแห่งหนึ่ง จังหวัดขอนแก่น. รายงานวิจัย, การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ ๒ งานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น อาคารเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติ ๖๐ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๑๔ เมษายน ๒๕๕๘.

ปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นมีทั้งปัจจัยบุคคลและปัจจัยสภาพแวดล้อม ส่วนกระบวนการปรับตัวมี ๔ ชั้น

ชั้นที่ ๑ ประเมินสภาพปัญหา

ชั้นที่ ๒ ขอความช่วยเหลือจากบุคคลหรือแหล่งสนับสนุนทางสังคม

ชั้นที่ ๓ วางแผนเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ชั้นที่ ๔ ดำเนินการแก้ไขปัญหา เมื่อไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ต้องกลับไปประเมินปัญหาใหม่ ส่วนการอบรมเลี้ยงดูบุตร แม่วัยรุ่นใช้รูปแบบ เช่น

๑) การอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุน

๒) การอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบใช้เหตุผล

๓) การอบรมเลี้ยงดูแบบตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ

๔) การอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบมีผู้ดูแลหลายคน แม่วัยรุ่นที่ปรับตัวได้จะมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่ชัดเจน สามารถต่างบทบาทของตน เช่น การเลี้ยงดูบุตร การศึกษา การประกอบอาชีพได้อย่างเต็มที่

สำหรับแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นจะเน้นไปที่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ยอมรับความจริง ส่งเสริมให้แม่วัยรุ่นมองโลกในแง่ดี มีการต่างกิจกรรมกลุ่ม โดยเฉพาะมีการเตรียมความพร้อมในการอบรมเลี้ยงดูบุตร และรู้จักขอความช่วยเหลือจากครอบครัว และแหล่งสนับสนุนทางสังคมต่างๆ โดยเงื่อนไขการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรจะส่งผลต่อกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรแม่วัยรุ่นด้วย

มานิตา สุขสำราญ^{๑๓} ได้ศึกษาวิจัย “การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตยัมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว” พบว่า

ตอนที่ ๑ หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ หลักสมชิวิธรรม ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ หลักกกุลจิริฐิติธรรม ๔ หลักสังคหัตถุ ๔ และหลักทศ ๖

ตอนที่ ๒ พฤติกรรมของผู้ปกครองในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติ เพื่อครอบครัวของผู้ปกครอง นักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตยัม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จาก

^{๑๒} พัชชา เจริญกลิ่นจันทร์. กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง กรณีศึกษา : ผู้ใช้บริการจากสหทัยมูลนิธิ. วารสารสักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๗, หน้า : ๗๓-๘๙.

^{๑๓} มานิตา สุขสำราญ. การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตยัมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

การศึกษาในตอนนี้อพบว่ามี การปฏิบัติตนและอบรมสั่งสอนบุตร ตามหลักสมชีวิธรรม ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ หลักกกุลจิรัฎฐิติธรรม ๔ หลักสังคหวัตถุ๔ และหลักทศ ๖ อยู่ในระดับมากในทุกเรื่อง เมื่อพิจารณาถึงลักษณะปัญหาของครอบครัว บุตร ธิดาและสามี ภรรยา พบว่า ปัญหาที่มีมากที่สุดได้แก่ ครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย บุตรธิดาใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย สำหรับปัญหาของสามีภรรยาที่มีมากที่สุด ได้แก่ เรื่องการอบรมสั่งสอนบุตร โดยบุตรได้แสดงความรำคาญ หงุดหงิดต่อวัน ในเรื่องนี้บิดามารดาควรหาเวลาให้ความอบอุ่นกับบุตรและอบรมสั่งสอนให้บุตรได้รู้จักโทษภัยของสังคมนอกจากนี้บิดามารดาควรปรับตัวให้เข้ากับพฤติกรรมของบุตรที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น ต้องมีความอดทนและต่างความเข้าใจในพฤติกรรมของบุตรโดยพยายามประคับประคองให้ผ่านพ้นวัยนี้ไปด้วยดี

ตอนที่ ๓ แนวทางการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว โดยการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จะสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว โดยปรับให้มีทัศนคติที่ดีต่อกัน มีความคิดเห็นตรงกันยอมรับซึ่งกันและกันไม่ขัดแย้งกัน เมื่อต่างได้ตั้งนี้สมาชิกในครอบครัวจะมีความปรารถนาดีให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน การปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องนี้เป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของสังคมและการดำรงชีวิต ดังนั้นการปรับตนให้รู้จักความจำเป็นในเรื่อง การใช้จ่ายทรัพย์การรู้จักเก็บออม การรู้จักหาเพื่อการใช้จ่ายที่ถูกต้องจะเป็นการสร้างอุปนิสัยที่ดีสำหรับสมาชิกในครอบครัว อนึ่งการแบ่งเวลาเพื่อให้สมาชิกได้ต่างกิจกรรมร่วมกัน เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวและเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความรู้สึกที่ดีต่อกัน นอกจากนี้การพูดคุยอย่างไพเราะอ่อนหวาน จะสามารถประสานมิตรไมตรีต่อกันและการรู้จักหน้าที่ของตนจะช่วยลดปัญหาต่างๆ ได้ พระพุทธศาสนาถือว่าหลักพุทธธรรมเป็นหลักของการปฏิบัติความดีต่อกัน สมาชิกในครอบครัว ควรนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างสันติสุขให้แก่สมาชิกในครอบครัว

ปัญจภรณ์ ยะเกษมและพัชราภรณ์ ไชยสังข์^{๑๔} ได้ศึกษาวิจัย “ประสบการณ์การเป็นแม่ของวัยรุ่น” พบว่า แม่วัยรุ่นมีประสบการณ์ใน ๓ ประเด็น ได้แก่

- ๑) การสร้างครอบครัวใหม่
- ๒) พยายามให้สิ่งที่ตนเองไม่เคยได้รับแก่ลูก
- ๓) จะไม่ยอมให้ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย

ผลการวิจัยครั้งนี้ต่างให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจความหมายของประสบการณ์ของแม่วัยรุ่น ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ในการพัฒนารูปแบบการให้บริการ และเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาวิจัยต่อไป

ขวัญตา ตุ่มหิรัญและคณะ^{๑๕} ได้ศึกษาวิจัย “สภาพการดำเนินชีวิตครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และบริการทางสังคมสำหรับครอบครัว” พบว่า

^{๑๔}ปัญจภรณ์ ยะเกษม และพัชราภรณ์ ไชยสังข์. ประสบการณ์การเป็นแม่ของวัยรุ่น. วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๗, หน้า ๒๘-๓๔.

๑) สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น จากการประมวลสภาพชีวิตความเป็นอยู่ครอบคลุมทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม

ด้านที่อยู่อาศัยของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น พบว่า บ้านที่อยู่อาศัยครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นทั้ง ๓ ครอบครัว จะเป็นบ้านของครอบครัวเดิมของฝ่ายหญิง พ่อแม่ หรือญาติฝ่ายหญิงสร้างบ้านด้วยเงินของตนเอง แต่สร้างบนพื้นที่ของหน่วยงานรัฐ ไม่ได้เป็นที่ดินที่ซื้อขาย เป็นการจับจอง ลักษณะบ้านจะเป็นการสร้างจากไม้หรือวัสดุอื่นๆ ที่พอจะกำบังแสงแดด หรือฝนตกได้ ไม่มีความแข็งแรงคงทน พื้นภายในบ้านมีขนาดเล็ก อยู่กันแออัดหลายคน และมีสิ่งของมากมายวางกองรวมกัน ไม่เป็นระเบียบ ไม่สะอาดถูกสุขลักษณะ

ด้านสภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น พบว่า ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นทั้ง ๓ ครอบครัว ต่างประสบปัญหาทางเศรษฐกิจภายในครอบครัว แบบเดียวกัน คือ รายได้ไม่เพียงพอ รายได้ไม่มีความแน่นอน บางครอบครัวมีอาชีพรับจ้างได้ค่าจ้างวันละ ๑๕๐-๒๐๐ บาท ซึ่งไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงดูสมาชิกครอบครัวจำนวนมาก นอกจากนั้นยังพบว่าผู้หารายได้เข้าสู่ครอบครัวมีเพียง ๑-๒ คน ประกอบกับมีผู้ป่วยภายในบ้านด้วยที่ต้องได้รับการดูแลรักษา แม่วัยรุ่นเองก็ไม่สามารถทำงานหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวเนื่องจากต้องดูแลลูกเล็กและมีการศึกษาในระดับต่ำกว่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต่างให้ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นจำเป็นต้องเข้าสู่วงจรหนี้ในระบบในที่สุด

ด้านสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น พบว่า มีความแตกต่างกัน เนื่องจากปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพชุมชนที่ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นอาศัยอยู่ ประวัติและวิถีชีวิตของครอบครัวของแม่วัยรุ่น และลักษณะตัวของแม่วัยรุ่นเอง

๒) การใช้ชีวิตของสมาชิกในครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นและสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีความแตกต่างกัน

บทบาทในการหารายได้และอำนาจในการตัดสินใจภายในครอบครัว พบว่า ผู้หารายได้หลักของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นจะมีเพียง ๑-๒ คน คือ พ่อหรือแม่ของแม่วัยรุ่น หรือทั้งพ่อและแม่ รายได้ของครอบครัวเป็นรายได้ที่มีความไม่แน่นอน รายได้น้อย หัวหน้าครอบครัวคือผู้หารายได้หลัก เข้าสู่ครอบครัว มีอำนาจในการตัดสินใจภายในบ้าน นอกจากนั้น หัวหน้าครอบครัวยังต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายภายในบ้านทั้งหมดและต้องเลี้ยงดูสมาชิกหลายคนภายในบ้าน

บทบาทหน้าที่ในเรื่องของรายได้ของสมาชิกในบ้านที่เหลือ บางคนหารายได้จากงานที่มีเป็นบางครั้ง หรือหารายได้ไปวันๆ และพอเงินหมดค่อยหาใหม่ หรือทำงานได้แต่ไม่ต่างและต่างงานไม่ได้เนื่องจากเจ็บป่วย

^{๕๕} ขวัญตา ตุ่มศิริฤกษ์และคณะ. สภาพการดำเนินชีวิตครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นและบริการทางสังคมสำหรับครอบครัว. รายงานวิจัย, เอกสารประกอบงานประชุมวิชาการครอบครัวศึกษา ปี ๒๕๕๓ ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ สู้วิกฤตครอบครัวไทย, ๑๑ - ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หน้า ๖๗-๗๖.

บทบาทของแม่วัยรุ่นในเรื่องของการหารายได้ พบว่า แม่วัยรุ่นยังคงใช้เงินจากหัวหน้าครอบครัวเป็นหลักอยู่ ถึงแม้ว่าแม่วัยรุ่นจะออกไปรับจ้างบ้างแต่ก็ยังเป็นรายได้ที่ได้มาเพียงน้อยนิดเพียงพอที่จะซื้อขนมหรือของใช้เล็กๆ น้อยๆ ให้ลูกเท่านั้น

บทบาทในเรื่องของรายได้ของสามีของแม่วัยรุ่น ซึ่งมี ๑ ครอบครัวที่แยกกันอยู่เพียงชั่วคราว พบว่า สามีจะให้เงินแก่แม่วัยรุ่นนานๆ ครั้ง สามีไม่ได้ส่งเสียเลี้ยงดูมากเท่าใดเพราะรายได้ของสามีของแม่วัยรุ่นเพียงพอแค่ให้สามีอยู่รอดไปวันๆ นอกจากนั้น หัวหน้าครอบครัวยังมีบทบาทในการตัดสินใจแทนแม่วัยรุ่น เช่น การตัดสินใจในเรื่อง การเข้าโรงเรียนของลูกของแม่วัยรุ่น

บทบาทของงานภายในบ้าน พบว่า ครอบครัวช่วยเหลือกันดี ใครอยู่บ้านก็ทำความสะอาดบ้าน เตรียมอาหาร ล้างจาน

บทบาทหน้าที่หลักของแม่วัยรุ่น คือ เลี้ยงดูบุตรน้อย ให้นมบุตร ป้อนข้าว เอาบุตรเข้านอน ในเรื่องของการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น

บทบาทหน้าที่ในเรื่องของการให้กำลังใจแก่ครอบครัวของแม่วัยรุ่น พบว่า แม่ของแม่วัยรุ่นมีบทบาทในด้านนี้เป็นอย่างมาก เมื่อแม่วัยรุ่นมีปัญหาชีวิตครอบครัว แม่วัยรุ่นมักจะคิดถึงแม่ของตนเองก่อน

๓) ปัญหา/วิกฤตการณ์ของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น ปัญหาหรือวิกฤตการณ์ภายในครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นมีหลากหลาย

ปัญหาเศรษฐกิจภายในครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น เนื่องจากการหารายได้ของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นได้รับเพียงน้อยนิด ไม่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของครอบครัวได้ทั้งหมด อีกทั้งสมาชิกภายในครอบครัวมีจำนวนมากที่ต้องได้รับการดูแล

ปัญหาสุขภาพของสมาชิกภายในครอบครัว พบว่า ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นทุกครอบครัวต่างมีสมาชิกในครอบครัวที่ป่วยไข้ ทั้งโรคเจ็บป่วยทั่วไปและความร้ายแรงเป็นอันตรายต่อชีวิต เช่น โรคหอบ โรคปวดข้อ ปวดกระดูก โรคความดัน เบาหวาน

ปัญหาการใช้ยาเสพติด เล่นการพนัน และติดสุรา ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาที่ร้ายแรงอย่างมาก เพราะยาเสพติดต่างลายทั้งสุขภาพกายและจิตใจของผู้ใช้หรือผู้เกี่ยวข้อง

ปัญหาการไม่มีงานทำ แม่วัยรุ่นทั้ง ๓ ไม่ได้จบการศึกษาในขั้นพื้นฐานที่เพียงพอจะไปสมัครงานประจำหรืองานที่มีรายได้พอเลี้ยงชีพตนและบุตร แม่วัยรุ่นทั้ง ๓ ครอบครัวต่างพึ่งหัวหน้าครอบครัวเดิมที่ตนอาศัยอยู่ด้วยเป็นหลัก ทั้งที่อยู่อาศัย เรื่องเงิน และอาหาร การพยาบาลและการต่างนุบำรุงจิตใจ

ปัญหาการสื่อสารภายในครอบครัว พบว่า ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นครอบครัวที่ ๑ และครอบครัวที่ ๒ มีการสื่อสารที่ตีระห่างกัน บางครอบครัวมักใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล หรือพูดน้อยไม่ชอบพูดหรือไม่ชอบเล่าความในใจของตนสู่สมาชิกภายในครอบครัวฟัง เกิดการสะสมความเครียด ความมกัถกถกเถียงและนำมาสู่ความรุนแรงภายในครอบครัวในที่สุด

๔) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตครอบครัว ประกอบด้วยปัจจัยด้านบวกและปัจจัยด้านลบ

(๑) ปัจจัยทางด้านบวกของครอบครัว

ปัจจัยทางด้านที่อยู่อาศัย ถึงแม้ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นจะอาศัยอยู่กับครอบครัวเดิมของตน แต่บ้านที่อยู่เป็นบ้านของครอบครัวเดิม ที่ไม่ได้เช่า

ปัจจัยทางการการเกื้อกูลของครอบครัวเดิม ครอบครัวเดิมของแม่วัยรุ่นต่างช่วยเหลือเกื้อกูลแม่วัยรุ่นและบุตรเท่าที่จะต่างได้ ช่วยอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น

(๒) ปัจจัยทางด้านลบของครอบครัว

ปัจจัยทางด้านคู่สมรส ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นที่ศึกษา มีสองครอบครัวที่สามีไม่ได้ดูแล รับผิดชอบหรือเคยเห็นหน้าบุตรเลย ต่างให้จิตใจของแม่วัยรุ่นเครียด เหนงา และท้อแท้ใจ

ปัจจัยทางการการศึกษาของแม่วัยรุ่น การศึกษาที่มีระดับน้อย ไม่สามารถหางานที่มีรายได้ประจำหรือเพียงพอในการเลี้ยงครอบครัวต่างได้ ย่อมเป็นปัจจัยด้านลบปัจจัยหนึ่งของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น

ปัจจัยในเรื่องของสุขภาพของสมาชิกภายในครอบครัว สมาชิกภายในครอบครัวของแม่วัยรุ่นมีผู้ป่วยภายในบ้านที่ต้องได้รับการดูแล

๕) มุมมองชีวิตครอบครัว

จากการพูดคุยและวิเคราะห์ภาพวาดของครอบครัวสะท้อนมุมมองชีวิตครอบครัวด้านบวกและมุมมองชีวิตครอบครัวด้านลบ

(๑) มุมมองชีวิตครอบครัวด้านบวก พบว่า เมื่อชีวิตตนเองพลาดมีบุตรไปแล้วก็ไม่เป็นไร แต่ต้องสู้เลี้ยงลูกของตนให้ดีที่สุด แม่วัยรุ่นครอบครัวที่ ๓ ยังเสริมว่า อยากบอกลูกถึงประสบการณ์ความผิดพลาดของตนให้ลูกฟังในอนาคตเพื่อเป็นข้อเตือนสติไม่ให้ต่างผิดพลาดกลายมาเป็นแม่วัยรุ่นเหมือนตน นอกจากนั้นแม่วัยรุ่นครอบครัวที่ ๑ และแม่วัยรุ่นครอบครัวที่ ๓ กล่าวว่า แม่ของแม่วัยรุ่นเป็น บุคคลที่สำคัญที่สุดในชีวิต แม่คอยช่วยเหลือ สั่งสอน ดูแลให้ความอบอุ่นทางจิตใจเสมอ แม่วัยรุ่นครอบครัวที่ ๑ และแม่วัยรุ่นครอบครัวที่ ๓ (แฝดพี่) ยังรอคอยสามีกลับมาและเริ่มต้นชีวิตครอบครัวใหม่ด้วยกันอยู่

(๒) มุมมองชีวิตด้านลบ แม่วัยรุ่นทั้ง ๓ ครอบครัว รู้สึกน้อยใจที่เห็นคนในวัยเดียวกันเป็นอิสระ ไปเที่ยว ไปซื้อของ แต่ตนกลับต้องมานั่งเลี้ยงลูกน้อย

ยุทธนา ไชยจุกุล^{๑๖} ได้ศึกษาวิจัย “การวิจัยและพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรบริหารส่วนตำบล” พบว่า ทั้ง ๕ หมู่บ้านมีความพร้อมของชุมชนสำหรับการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมผู้วิจัย ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการจัดดำเนินการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของครอบครัว ลักษณะของครอบครัวเข้มแข็ง และการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว ประกอบกับการใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับนายกและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกขี้หนอนและครอบครัว (เฉพาะสามี ภรรยา) จำนวน ๕ ครอบครัว เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาหลักสูตร ความเข้มแข็งของครอบครัว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มานี้ประมวลรวมกับแนวคิด

^{๑๖}ยุทธนา ไชยจุกุล. การวิจัยและพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรบริหารส่วนตำบล. วารสารพฤกษศาสตร์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม ๒๕๕๒, หน้า ๑๖๒-๑๘๔.

ทฤษฎีจากการทบทวนเอกสาร แล้วนำมาสร้างเป็นหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวตามองค์ประกอบของแนวคิดครอบครัวเข้มแข็งของ ออลสัน และคณะ หลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้นประกอบด้วย ๗ โมดูลหลัก ได้แก่

- ๑) ครอบครัวในอุดมคติ
- ๒) ความรู้เรื่องครอบครัวเข้มแข็ง
- ๓) ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและโมดูลครอบครัวเข้มแข็ง
- ๔) แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านการยึดเหนี่ยวระหว่างกัน (มี ๖ โมดูลย่อย)
- ๕) แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านความยืดหยุ่น (มี ๔ โมดูลย่อย)
- ๖) แนวทางในการพัฒนาทักษะการสื่อสาร (มี ๔ โมดูลย่อย)
- ๗) การติดตามผล

ผลจากการนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลัง พบว่า หลังจากฝึกอบรมแล้วผู้เข้ารับการอบรมมีคะแนนจากแบบทดสอบความเข้มแข็งของครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ($t = ๑๘.๓๓$, $p\text{-value} < .๐๕$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนี้มีประสิทธิผลและสามารถนำไปใช้งานได้จริง

ศรีประไพ อินทร์ชัยเทพ^{๑๗} ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวอบอุ่น สำหรับครอบครัวในจังหวัดลำปาง” พบว่าตัวชี้วัดครอบครัวอบอุ่น สำหรับครอบครัวในจังหวัดลำปาง ประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบรวม ๓๑ ตัวชี้วัด จำแนกเป็น

- ๑) ด้านการได้รับการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานเพียงพอจำนวน ๔ ตัวชี้วัด
- ๒) ด้านสมาชิกมีคุณธรรมและความรับผิดชอบ จำนวน ๕ ตัวชี้วัด
- ๓) ด้านมีกระบวนการขัดเกลาสมาชิก จำนวน ๙ ตัวชี้วัด
- ๔) ด้านสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว จำนวน ๙ ตัวชี้วัด
- ๕) ด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีและเกื้อกูลสังคม จำนวน ๔ ตัวชี้วัด

ผลการตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัดพบว่า เป็นตัวชี้วัดที่มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติผลการประเมินมีความเที่ยงระหว่างผู้ประเมินเท่ากับ ๐.๗๓ และสามารถจำแนกความแตกต่างระหว่างครอบครัวตัวอย่างกับครอบครัวทั่วไป ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

มาลีวัล เลิศสาครศิริ^{๑๘} ได้ศึกษาวิจัย “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและครอบครัวเข้มแข็งกับต้นทุนชีวิตของสตรีตั้งครรภ์วัยรุ่น” พบว่า ลักษณะครอบครัวเข้มแข็งมีความสัมพันธ์ทางบวกกับต้นทุนชีวิตของสตรีตั้งครรภ์วัยรุ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และต้นทุนชีวิตที่มีระดับต่ำสุดคือ ด้านพลังชุมชน ดังนั้นควรตระหนักถึงความสำคัญของต้นทุนชีวิต ให้มีการสนับสนุนและส่งเสริมให้มีต้นทุนชีวิตที่ดี เพื่อช่วยให้สตรีตั้งครรภ์วัยรุ่นมีพฤติกรรมในการดูแลสุขภาพขณะตั้งครรภ์ที่ดีที่สุด พฤติกรรมเสี่ยง รู้จักคิด สามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง รวมถึงรู้จักตนเองและหาทาง

^{๑๗} ศรีประไพ อินทร์ชัยเทพ.การพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวอบอุ่น สำหรับครอบครัวในจังหวัดลำปาง. รายงานวิจัย, การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ ๑๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๘} มาลีวัล เลิศสาครศิริ.ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและครอบครัวเข้มแข็งกับต้นทุนชีวิตของสตรีตั้งครรภ์วัยรุ่น. Naresuan University Journal: Science and Technology ๒๐๑๔, ๒๒(๓), หน้า ๔๗-๕๗.

ออกในเรื่องต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม สามารถดูแลทารกในครรภ์และเลี้ยงดูบุตรที่จะคลอดได้ดีมีคุณภาพ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งครอบครัว สถาบันการศึกษา สถานพยาบาล ชุมชน และสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้ครอบครัวเข้มแข็ง อาทิเช่น การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูที่มีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างพ่อ แม่และลูก รวมถึงการเรียนรู้ บทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองและของผู้อื่นในครอบครัว

อัจฉรา ชัยชาญ^{๙๙} ใต้ศึกษาวิจัย “แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนในการป้องกันปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน” พบว่า ปัญหาของชุมชน คือ ผู้ปกครองไม่มีเวลาให้คำแนะนำลูก เนื่องจากต้องทำงาน การให้คำแนะนำหรือสอนเรื่องเพศศึกษากับลูกมีน้อย สำหรับเยาวชน พบว่าไปเที่ยวกลางคืน มาเรียนสาย ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่ต่างให้นอนไม่พอ ต่างให้นอนหลับในห้องเรียน เล่นเกมคอมพิวเตอร์

แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนในการดูแลเยาวชนเพื่อป้องกันปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ คือ

๑) การจัดโครงการพาลูกเข้าวัดในวันพระ เพื่อให้ผู้ปกครองมีเวลาพูดคุยและอบรมสั่งสอนกันมากขึ้น พัฒนาจิตใจของเยาวชนให้มีจิตอาสา มีคุณธรรมจริยธรรม และอีกแนวทางที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวคือ

๒) การมีกติกาหมู่บ้านเพื่อควบคุมพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆของเยาวชน เช่น ไม่ให้เด็กและเยาวชนชาย หญิง อายุต่ำกว่า ๑๘ปี อยู่ด้วยกันสองต่อสองในบริเวณพื้นที่เสี่ยงหรือในเวลากลางคืน และกำหนดเวลาการขายสุรา บุหรี่ ไม่ให้ร้านค้า ขายสุรา ขายบุหรี่ให้แก่เด็กและเยาวชน อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี

๓) มีเยาวชนต้นแบบในการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เพื่อนรุ่นเดียวกันโดยเยาวชนต้นแบบเหล่านี้ เป็นกลุ่มคนที่ปฏิบัติตามกฎกติกา และจะช่วยตักเตือนเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ครอบครัวมีบทบาทต่อการเสริมสร้างความ เข้มแข็งให้กับพ่อแม่ มือใหม่ด้วยการร่วมกันจัดตั้งหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องครอบครัวศึกษาเพื่อเสริมสร้างความ เข้มแข็งให้ครอบครัว โดยใช้วิธีการจัดประชุมชี้แจง การจัดกลุ่มเสวนา การให้ความรู้ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และการเผยแพร่องค์ความรู้ที่ครอบครัวต้องการประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับการครองเรือน การอบรมเลี้ยงดูเด็ก และวัยรุ่น การประกอบอาชีพ และการดูแลสุขภาพอนามัย ทั้งนี้ในการประเมินสถานการณ์ พบว่า โรงเรียนและครอบครัวมีความพร้อมและลักษณะที่เอื้อต่อการดำเนินการจึงมีความเป็นไปได้ที่จะจัดตั้งหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องครอบครัวศึกษาเพื่อพัฒนาครอบครัวที่ เข้มแข็งขึ้นในชุมชน

^{๙๙}อัจฉรา ชัยชาญ. แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนในการป้องกันปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ฉบับพิเศษ การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคามวิจัย ครั้งที่ ๙ การวิจัยสู่ประชาคมอาเซียน, ณ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๑๒-๑๓ กันยายน ๒๕๕๖, หน้า ๖๕๙-๖๖๖.

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่” ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ วิธีการดำเนินการวิจัย
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed – Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมเชิงเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องในการแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
๒. การศึกษาภาคสนามเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาในเชิงลึก มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง การประชุมกลุ่มย่อย ร่วมกับองค์กรที่ทำงานด้านกระบวนการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว เพื่อให้เห็นแนวคิด หลักการ รูปแบบ และกระบวนการในการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว

๓.๒ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคณะผู้ทำการวิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑.๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน ๑๗ รูป/คน ได้แก่

(๑) กลุ่มพ่อ-แม่มือใหม่ จำนวน ๑๐ ครอบครัว ดังนี้

- ครอบครัวคุณ มุทิตา แสงสว่าง
- ครอบครัวคุณ. ณัฏณภัสท์ วงษ์ลืออำนาจ
- ครอบครัวคุณ วันนิษา โนนฤาษี
- ครอบครัวคุณ กิลดา วุฒนุ
- ครอบครัวคุณ บุญหนัก ลีกระจ่าง
- ครอบครัวคุณ วีระศักดิ์ จันทะคำแพง
- ครอบครัวคุณ หงส์ฤทัย มั่งสุไ
- ครอบครัวคุณ. รัชฎาภรณ์ ผลบุญ
- ครอบครัวคุณ ภคมน หิรัญมณีมาศ
- ครอบครัวคุณ ประโยน วิไลลักษณ์

(๒) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง/องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- ดร.จางค์ วงคง อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
- พระครูใบฎีกา ทวีศักดิ์ นรินโท เจ้าอาวาสวัดชลธาราราม บ้านท่าแพ
- น.ส. ละออ เท้าบุญชู รองประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม)

บ้านนาโคก

- นางสาว เอ็มมิกา ศรีกิ่งวานใจ ผู้ช่วยปฏิบัติงาน พัฒนาสังคม สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลย

- หลีจู่ จูมจะนะ ท่านเป็นหมอประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ เทศบาลนาอ้อ
- นางกัญจรัตน์ สมทรัพย์ นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ ประจำสำนักงานองค์กร

บริหารส่วนตำบลศรีสองรัก

- นายธีระศักดิ์ สุนารักษ์ นักวิชาการพัฒนาชุมชน สำนักงานจังหวัดเลย

๑.๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่ม เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมและครอบครัว นักวิชาการ ประชาชนชุมชน เข้าร่วมในการสนทนากลุ่ม จำนวน ๗ รูป/คน ได้แก่

- พระมหาสุภวิษญ์ ปภสสโร รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย
- นางพะยอม ราชพัฒน์ ผู้แทนพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- ดร.วาทัญญู แสนใจวุฒิ พัฒนาการจังหวัดเลย
- นายไพรัช จันทรแสง ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาอ้อ-ศรี

สองรัก

- นายประจวบ ศีลธรรม นายกองค้การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก
- นางนุชนาฏ สายบุญเฮื่อน ผู้แทนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย
- นายธนวัฒน์ เฉลิมรัตน์ ผู้แทนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยแบ่งออกเป็น ๓ แบบ ได้แก่

๑) แบบการสัมภาษณ์เชิงลึกตามวัตถุประสงค์การวิจัยซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดสำหรับการให้ข้อมูลและรายละเอียดให้ได้มากที่สุดด้วยการให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ โดยครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้

๑.๑) หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ เป็นอย่างไร

๑.๒) การเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ เป็นอย่างไร

๑.๓) หลักการบูรณาการเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ เป็นอย่างไร

๒) แบบการสนทนากลุ่มกึ่งโครงสร้างที่ได้สังเคราะห์ข้อมูลได้ผลการวิจัยจากสัมภาษณ์เชิงลึกมาตั้งเป็นประเด็นสำหรับการสนทนากลุ่มเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่เพื่อหาทางแนวทางสำหรับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่และ การสร้างเครื่องมือการวิจัยด้วยการศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธเศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา มาร่างเป็นแบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อให้ได้ประเด็นที่ต้องการจะศึกษา

การตรวจเครื่องมือการวิจัยด้วยการประชุมคณะผู้วิจัยทั้งหมดเพื่อหาข้อสรุปตามประเด็นที่เกี่ยวข้องและวิพากษ์วิจารณ์เพื่อให้ช่วยกันแก้ไขเพิ่มเติม และยืนยันให้ความเห็นชอบในประเด็นที่ศึกษาร่วมกัน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ได้กำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูล โดยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๕๙ ถึงเดือนกันยายน ๒๕๖๐ ซึ่งใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลรวม ๑ ปี

โครงการวิจัยนี้เป็น เป็นการวิจัยทั้งเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการวิจัยดังนี้

๑) ขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย

ขั้นตอนที่ ๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธเศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ ๒ ติดต่อประสานงานผู้มาส่วนในการให้ข้อมูลการวิจัย เพื่อการสัมภาษณ์ และการจัดสนทนากลุ่ม โดยออกหนังสือจากวิทยาลัยสงฆ์เลยเลยพร้อมทั้งการกำหนดวัน และเวลาในการลงพื้นที่ในแต่ละกิจกรรม

ขั้นตอนที่ ๓ การออกสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มพ่อ-แม่มือใหม่ จำนวน ๑๐ ครอบครัว กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว จำนวน ๑ คน กลุ่มที่ทำบัญชีครัวเรือน จำนวน ๑ ครอบครัว พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการนักพัฒนาสังคมที่มีความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างสถาบันครอบครัว จำนวน ๑ รูป นักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์ จำนวน ๑ รูป/คนอสม. จำนวน ๑ คน เจ้าหน้าที่กองสวัสดิการและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน ๑ คน หมอ/พยาบาลกองอนามัยครอบครัว กรมอนามัย จำนวน ๑ คน และนักวิชาการด้านสังคม ๑ คน รวมทั้งหมด ๑๐ รูป/คน

ขั้นตอนที่ ๔ การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ ได้แก่ กลุ่มพ่อ-แม่มือใหม่ จำนวน ๒ ครอบครัว กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว จำนวน ๑ คน กลุ่มที่ทำบัญชีครัวเรือน จำนวน ๑ ครอบครัว พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการนักพัฒนาสังคมที่มีความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างสถาบันครอบครัว จำนวน ๑ รูป นักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์ จำนวน ๑ รูป/คนอสม. จำนวน ๑ คน เจ้าหน้าที่กองสวัสดิการและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน ๑ คน หมอ/พยาบาลกองอนามัยครอบครัว กรมอนามัย จำนวน ๑ คน และนักวิชาการด้านสังคม ๑ คน รวมทั้งหมด ๑๐ รูป/คน

ขั้นตอนที่ ๕ การบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

ขั้นตอนที่ ๖ การสังเคราะห์ และวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ ระบบ กลไก บูรณาการเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

ขั้นตอนที่ ๗ นำเสนอบทความวิจัยและผลการวิจัยต่อสาธารณะ

๒) การจัดทำเครื่องมือจัดเก็บข้อมูล

๒.๑) การสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์

๓) การศึกษาภาคสนาม โดย

๓.๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาเก็บข้อมูลสำหรับ กลุ่มตัวอย่าง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือหน่วยงานที่ทำงานด้านกระบวนการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว

๓.๒) ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้นำชุมชน ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาและคำถามให้ตรงตามวัตถุประสงค์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งทางคณะผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบสามเส้า ได้แก่ ความสอดคล้องด้านผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ความสอดคล้องด้านด้านการสนทนากลุ่มเฉพาะ และความสอดคล้องด้านการศึกษาเอกสารบนพื้นฐานเศรษฐศาสตร์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาซึ่งนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาความ

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม

คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

- ๑) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาบันทึกเป็นข้อความ
- ๒) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
- ๓) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
- ๔) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

๓.๖.๒ ตารางแสดงวิธีการดำเนินการวิจัย

ตารางที่ ๓.๑ แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	แหล่งข้อมูล / ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือหรือแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล	แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
๑. เพื่อศึกษาผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างความมั่นคงทางครอบครัว	๑. ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงลึกที่มีผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างความมั่นคงทางครอบครัว	๑. ข้อมูลของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ	๑. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ๒. สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบ	๑. วิเคราะห์โดยการพรรณนาและบรรยาย

		<p>มนุษย์</p> <p>๒. ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย บทความ รายงาน การวิจัย และ หลัก ธรรม ที่ เกี่ยว กับ หลัก เศรษฐศาสตร์เชิง พุทธ</p>	<p>ทางเศรษฐศาสตร์ที่มี ต่อการสร้างความ มั่นคงทาง ครอบครั</p> <p>๓. ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อตรวจสอบสรุป ข้อมูลที่เกี่ยวกับ ผลกระทบทาง เศรษฐศาสตร์ที่มีต่อ การสร้างความ มั่นคงทางครอบครั</p>	
<p>๒. เพื่อศึกษา ระบบและกลไกใน การเสริมสร้าง ความมั่นคงทาง ครอบครัเชิง เศรษฐศาสตร์</p>	<p>๑. ระบบและ กลไกในการ เสริมสร้าง ความ มั่น คง ทาง ครอบครัเชิง เศรษฐศาสตร์</p>	<p>๑. ข้อมูลจาก แบบสัมภาษณ์เชิง ลึก ของ กลุ่ม ตัวอย่าง</p> <p>๒. ข้อมูลจาก เอกสารงานวิจัย บทความ รายงาน การวิจัย และ หลัก ธรรม ที่ เกี่ยว กับ หลัก เศรษฐศาสตร์เชิง พุทธ</p>	<p>๑. เก็บรวบรวมข้อมูล จาก เอก สาร ที่ เกี่ยวข้อง</p> <p>๒. การเก็บข้อมูลจาก สัมภาษณ์เชิงลึกของ กลุ่มตัวอย่าง</p> <p>๓. ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อตรวจสอบสรุป ข้อมูลที่เกี่ยวกับ ผลกระทบทาง เศรษฐศาสตร์ที่มีต่อ การสร้างความ มั่นคงทางครอบครั</p>	<p>๑. วิเคราะห์โดย การพรรณนาและ บรรยาย</p>

<p>๓. เพื่อบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่</p>	<p>๑. บูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่</p>	<p>๑. ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึกของกลุ่มตัวอย่าง</p> <p>๒. ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยบทความ วิทยานิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ</p>	<p>๑. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง</p> <p>๒. การเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึกของกลุ่มตัวอย่าง</p> <p>๓. ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อตรวจสอบสรุปข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่</p>	<p>๑. วิเคราะห์โดยการพรรณนาและบรรยาย</p>
---	--	--	---	--

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพอ-มือใหม่” เป็นการศึกษาเพื่อศึกษาถึงกระบวนการทางเศรษฐศาสตร์ที่เป็นระบบและกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว ขณะเดียวกันก็ยังเป็นการบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้กับการสร้างเสริมความมั่นคงให้กับครอบครัวทั่วไปและครอบครัวพอ-มือใหม่ ซึ่งถือเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ที่จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนให้กับครอบครัวในอนาคต โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ และปราชญ์ชุมชนที่เกี่ยวข้อง ก่อนที่จะสรุปเป็นองค์ความรู้และนำเสนองานวิจัยต่อสาธารณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ถาม
- ๔.๒ ข้อมูลบทสัมภาษณ์ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ถาม
- ๔.๓ สภาพเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว
- ๔.๔ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์
- ๔.๕ หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มือใหม่
- ๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ถาม แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน

ส่วนที่ ๑ สัมภาษณ์ครอบครัวพอ-แม่่มือใหม่ ๑๐ ครอบครัว พบว่า

อายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ พบว่าอยู่ในช่วงอายุ ๒๕-๓๔ ปีจำนวน ๖ ราย และอยู่ในช่วงอายุ ๓๕ ขึ้นไป จำนวน ๔ ราย

ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ พบว่า จบปริญญาโท จำนวน ๒ ราย จบปริญญาตรีจำนวน ๖ ราย และจบ ม.๖ จำนวน ๒ ราย ตามลำดับ

จำนวนสมาชิกในครอบครัวพบว่า

๑) ครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิก ๕ คน มีอยู่ ๑ ครอบครัว โดยอยู่ในช่วยวัยทำงาน จำนวน ๔ คน และไม่ได้ช่วยเหลือประกอบอาชีพ ๑ คนมีอายุ ๑.๓ ปี

๒) ครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิก ๔ คน มีอยู่ ๔ ครอบครัว

- โดยอยู่ในช่วยวัยทำงาน จำนวน ๒ คน มี พันวัยทำงาน ๑ คน และอยู่ในวัยเรียน ๑ คน มี ๒ ครอบครัว

- โดยอยู่ในช่วยวัยทำงาน จำนวน ๓ คน และอยู่ในวัยเรียน ๑ คน มี ๒ ครอบครัว

๓) ครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิก ๓ คน มีอยู่ ๕ ครอบครัว โดยอยู่ในช่วยวัยทำงาน จำนวน ๒ คน และอยู่ในวัยเรียน ๑ คน

อาชีพและรายได้ พบว่า

หัวหน้าครอบครัว ในที่นี้หมายถึง ผู้มีรายได้หลักของครอบครัวและมีอำนาจในการตัดสินใจมากที่สุด หรือเป็นผู้ที่เป็นที่พึ่งหลักของครอบครัวและมีบทบาทรับผิดชอบดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกครอบครัวมากที่สุดส่วนใหญ่ มีอาชีพหลักในการทำเกษตรกรรม รองลงมา มีอาชีพรับจ้าง/ลูกจ้างค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัวที่เหลือทำอาชีพอื่น ๆ เช่น รับราชการ พนักงานบริษัท ว่างาน มีสัดส่วนค่อนข้างน้อย

๑) ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ที่มีจำนวน ๒ อาชีพ มี ๔ ครอบครัว จะมีรายได้อยู่ในช่วง ๒๐,๐๐๐- ๓๐,๐๐๐ บาท โดยมีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรและพนักงานบริษัท และมีอาชีพเสริมคือค้าขาย

๒) ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ที่มีอาชีพเดียว พบว่า

- รับราชการ มีจำนวน ๒ ราย มีรายได้อยู่ที่ ๒๐,๐๐๐ บาท และ ๔๐,๐๐๐ บาท

- ค้าขาย มีจำนวน ๒ ราย มีรายได้อยู่ที่ ๗,๐๐๐ บาท และ ๒๐,๐๐๐ บาท

- เกษตรกร มีจำนวน ๒ ราย มีรายได้อยู่ที่ ๕,๐๐๐ บาท และ ๒๐,๐๐๐ บาท

รายจ่าย พบว่า

๑) ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ที่มีรายจ่ายน้อยกว่ารายรับ จำนวน ๘ ครอบครัว

- มี ๖ ครอบครัวไม่มีหนี้สิน โดยจะมีเงินออมในรูปแบบต่างๆ โดยจะนิยมฝากธนาคาร ซื้อประกันชีวิต และซื้อกองทุน

- มี ๒ ครอบครัว ที่มีหนี้สินในระบบ โดยมี ๑ ครอบครัวที่มีเงินออม และไม่มีเงินออม

๒) ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ที่มีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย จำนวน ๒ ครอบครัว และมีหนี้สินในระบบ แต่มีเงินออมในรูปแบบของการฝากธนาคารและออมในรูปแบบอื่นๆ

ลักษณะที่อยู่อาศัยของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นบ้านเดี่ยวที่อยู่อาศัยของครอบครัวส่วนใหญ่

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลส่วนบุคคลสำหรับผู้เกี่ยวข้อง/หน่วยงาน

ข้อมูลส่วนบุคคลสำหรับผู้เกี่ยวข้อง/หน่วยงาน จำนวน ๑๐ ราย/องค์กร

๑) นักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์ การศึกษาปริญญาเอก ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับ ด้านเศรษฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง และองค์ความรู้ทางหลักธรรม คำสอนทางพุทธศาสนา ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์^{๑๐๐}

๒) พระสังฆาธิการนักพัฒนาสังคมที่มีความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างสถาบันครอบครัว การศึกษาปริญญาโท ท่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในชุมชนและเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือ ในชุมชน และยังท่านยังนำองค์ความรู้ทางหลักธรรม คำสอนทางพุทธศาสนา นำมาสั่งสอนให้แก่ชุมชน ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์^{๑๐๑}

๓) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ท่านมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน ปัญหา และความต้องการต่างในชุมชนและท่านยังได้รับการยอมรับจากชุมชนให้เป็นรองประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) นับตั้งแต่มีการคัดเลือก อสม.หมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน^{๑๐๒}

๔) นางสาว เอมมิกา ศรีกังวานใจ ผู้ช่วยปฏิบัติงาน พัฒนาสังคม สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดการสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความเป็นมิตรและยินดีที่จะให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลการตอบคำถามเป็นไปอย่างราบรื่น เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์ได้ทำด้านในสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลย จึงได้เข้าใจสภาพของชุมชนและกระบวนการทำงานของหน่วยงานเป็นอย่างดี ดังนั้นผู้ให้สัมภาษณ์จึงได้มีความพร้อมในการตอบคำถามประกอบกับผู้ให้สัมภาษณ์ได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ เป็นอย่างดีการตอบคำถามมี ความชัดเจนและมีการนำเสนอข้อมูลให้แก่ผู้สัมภาษณ์เพิ่มเติม นอกเหนือจากคำถามที่กำหนดไว้

๕) นางหลีจู จุมจะนะ ท่านเป็นหมอประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ เทศบาลนาอ้อ ท่านมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน ปัญหา และความต้องการต่างๆในชุมชนและท่านยังได้รับการยอมรับในชุมชนเป็นอย่างดี^{๑๐๓} ดังนั้นผู้ให้สัมภาษณ์จึงได้มีความพร้อมในการตอบคำถามประกอบกับผู้ให้สัมภาษณ์ได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ เป็นอย่างดีการตอบ

^{๑๐๐} ดร.จ่านงค์ วงคง อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

^{๑๐๑} พระครู ใบฎีกา ทวีศักดิ์ นรินโท เจ้าอาวาสวัดชลธาราราม บ้านท่าแพ

^{๑๐๒} น.ส. ละออ เท้าบุญชู รองประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) บ้านนาโคก

^{๑๐๓} หลีจู จุมจะนะ ท่านเป็นหมอประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ เทศบาลนาอ้อ

คำถามมี ความชัดเจนและมีการนำเสนอข้อมูลให้แก่ผู้สัมภาษณ์เพิ่มเติม นอกเหนือจากคำถามที่กำหนดไว้

๖) นายพรมมา ไวโสภา ข้าราชการบำนาญ ท่านมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน ปัญหา และความต้องการในชุมชนและท่านยังได้รับการยอมรับในชุมชนเป็นอย่างดี^{๑๐๔}

๗) นางกัญจน์รัตน์ สมทรัพย์ นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ ประจำสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ในทุกๆด้าน ซึ่งจะมีความเข้าใจถึงพื้นฐาน วิถีชีวิต ปัญหา และความต้องการของคนในชุมชนและท่านยังได้รับการยอมรับในชุมชนเป็นอย่างดี^{๑๐๕}

๘) นายธีระศักดิ์ สุนารักษ์ นักวิชาการพัฒนาชุมชน สำนักงานจังหวัดเลย^{๑๐๖} การสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความเป็นมิตรและยินดีที่จะให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลการตอบคำถามเป็นไปอย่างราบรื่น เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์มีความรู้ความเข้าใจ ดังนั้นผู้ให้สัมภาษณ์จึงได้มีความพร้อมในการตอบคำถามประกอบกับผู้ให้สัมภาษณ์มีความเข้าใจถึงลักษณะของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่เป็นอย่างดีการตอบคำถามมี ความชัดเจนและมีการนำเสนอข้อมูลให้แก่ผู้สัมภาษณ์เพิ่มเติม นอกเหนือจากคำถามที่กำหนดไว้

๔.๒ ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ถาม

ส่วนที่ ๑ จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ ที่มีผลกระทบทางเศรษฐกิจศาสตร์ที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว พบว่า รายได้จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ ทุกครอบครัวมีความเห็นส่วนใหญ่ตรงกันมากที่สุดในเรื่องของรายได้ รองลงมาก็เป็นเรื่องรายจ่าย และหนี้สิน ส่วนเงินออมเป็นเรื่องที่สำคัญน้อยที่สุด เพราะส่วนใหญ่กังวลเรื่องเกี่ยวกับ รายได้ และจ่ายราย ที่จำเป็น ซึ่งโดยมีการใช้หลักธรรม ๒ หลักธรรม ในการศึกษาคือ

๑) หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ คือ (๑) หลักอุฏฐานสัมปทา(การถึงพร้อมด้วยความขยันในการประกอบอาชีพ) คือ มีความรับผิดชอบต่องาน มีความขยันและซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย ด้วยการระมัดระวังและให้บรรลุเป้าหมายของงานที่วางไว้ (๒) หลักอารักขสัมปทา(การถึงพร้อมในการรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้จากการประกอบอาชีพ) คือการใช้เงินตามหลักการของคนที่ไม่ประมาท รู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็นเป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ โดยจะมีการแบ่งเก็บเป็นสัดส่วน หลังจากที่หักค่าใช้จ่าย

^{๑๐๔} นายพรมมา ไวโสภา ข้าราชการบำนาญและผู้นำชุมชน

^{๑๐๕} นางกัญจน์รัตน์ สมทรัพย์ นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ ประจำสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก

^{๑๐๖} นายธีระศักดิ์ สุนารักษ์ นักวิชาการพัฒนาชุมชน สำนักงานจังหวัดเลย

ที่จำเป็น (๓) หลักกัลยาณมิตตตา (การถึงพร้อมในการคบคนดีเป็นมิตร) คือ รู้จักเลือกคบคนที่มีความรู้ ปฏิบัติเป็นผู้มีคุณธรรม สั่งสอนแนะนำ พุดคุยแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ, สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี และ (๔) หลักสมชีวิตา (ถึงพร้อมด้วยความเป็นอยู่ที่เหมาะสม) คือ การไม่ใช้จ่ายเกินตัว เกินฐานะ หรือเกินพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเรา เพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายเกินฐานะของตัวเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัด ทรัพย์พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้นจึงมีความสุขได้ตามสมควรแก่สภาพของตนเองและครอบครัว

๒) หลักการดำเนินทางสายกลาง ๘ ประการ คือ (๑) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) (๒) ความคิดที่ถูกต้องสอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งงาม (สัมมาสังกัปปะ) (๓) การสื่อสารกับผู้อื่นอย่างถูกต้อง (สัมมาวาจา) (๔) การปฏิบัติตัวกับผู้อื่นในทางไม่เบียดเบียน (สัมมากรรมันตะ) (๕) การเลี้ยงชีพตนในทางสุจริต (สัมมาอาชีวะ) (๖) ความเพียรพยายามเพื่อพัฒนาตนเอง ละชั่วสร้างเสริมความดี (สัมมาวายามะ) (๗) ความระมัดระวังยั้งคิด (สัมมาสติ) (๘) ความสงบใจ (สัมมาสมาธิ)

ซึ่งหลักแห่งการดำเนินทางสายกลางนี้ เป็นการสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวพ่อแม่-แม่ใหม่ โดยเป็นการสร้างความพร้อมด้านพื้นฐานการปฏิบัติตนในครอบครัว ให้รู้จักการประมาณตนเอง มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ช่วยกันทำงาน และรู้จักใช้จ่าย จัดสรรการใช้เงินในครอบครัว แบ่งสัดส่วนการใช้จ่าย สามารถพึ่งพาตนเองได้ และไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น เมื่อเกิดปัญหาในครอบครัว รู้จักใช้สติในการแก้ปัญหา สื่อสารกับสมาชิกในครอบครัวโดยให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ให้เข้าใจกัน แนะนำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

หลักธรรมแห่งการปฏิบัติตน 8 ประการ นี้ เป็นแนวทางแห่งการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับครอบครัว พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในครอบครัวทั้งด้านความรู้ ความคิด พฤติกรรม และจิตวิญญาณ ให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้มแข็ง ยอมรับกับสภาพความเป็นจริงหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สามารถสร้างสรรค์ให้เกิดความสมดุล การปฏิบัติตนในทางสายกลางนั้นมีความหมายถึงการรู้จักดำเนินชีวิตให้เกิดความพอดี ความถูกต้องความเหมาะสม การดำเนินชีวิตอย่างพอดี โดยมีความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำ สร้างสรรค์พฤติกรรมและจิตใจให้ตั้งงาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเอง สามารถส่งเสริมและสนับสนุนแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะมีความสอดคล้องกันทั้งในฐานะที่เป็นทางสายกลาง

ส่วนที่ ๒ ผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) และการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ได้ผลที่ค่อนข้างสอดคล้องกัน กล่าวคือ ทุกฝ่ายเห็นด้วยในหลักการของการแบบบูรณาการ แต่ในทางปฏิบัติยังประสบกับปัญหาในอีกหลายๆ ด้าน เช่น ยังขาดการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย

อย่างแท้จริง การสื่อสารไปสู่ระดับต่างๆ ยังมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอ การดำเนินงานยังอยู่ในลักษณะสั่งการและชี้แจงจากผู้ส่วนกลางและหน่วยงานของภาครัฐทำให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เริ่มจากรากฐานแบบบูรณาการยังไม่เพียงพอในอันได้แก่ ความเข้าใจ และค่านิยมร่วม ในพฤติกรรมร่วมระหว่างหน่วยงานรัฐกับประชาชน

พบว่าทุกระดับมีความเห็นที่สอดคล้องกันในประเด็นของโอกาสการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ ยังก่อนข้างน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานของภาครัฐในระดับท้องถิ่นขาดการบูรณาการในการปฏิบัติงานกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะหลัก การปฏิบัติบนทางสายกลาง องค์ประกอบแห่งความพอดี ๘ ประการคือ

- (๑) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ)
- (๒) ความคิดที่ถูกต้องสอดคล้องกับเป้าหมายที่พึงปรารถนา (สัมมาสังกัปปะ)
- (๓) การสื่อสารกับผู้อื่นอย่างถูกต้อง (สัมมาวาจา)
- (๔) การปฏิบัติตัวกับผู้อื่นในทางไม่เบียดเบียน (สัมมากรรมันตะ)
- (๕) การเลี้ยงชีพตนในทางสุจริต (สัมมาอาชีวะ)
- (๖) ความเพียรพยายามเพื่อพัฒนาตนเอง ละชั่วสร้างเสริมความดี (สัมมาวายามะ)
- (๗) ความระมัดระวังยั้งคิด (สัมมาสติ)
- (๘) ความสงบใจ (สัมมาสมาธิ)

ซึ่งการปฏิบัติบนทางสายกลาง องค์ประกอบแห่งความพอดี ๘ ประการเหล่านี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมในการปฏิบัติตนตามหลักการ ๓ อย่าง คือ

- (๑) ความประพฤติทางจริยศาสตร์ (ศีล) คือ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ
- (๒) การควบคุมทางจิตใจ (สมาธิ) คือ สัมมาวายามะสัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ
- (๓) ปัญญา (ปัญญา) คือ สัมมาทิฐิ และ สัมมาสังกัปปะ

เป็นการฝึกอบรม และการควบคุมตนเองของชาวพุทธที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จะช่วยให้ได้เข้าใจองค์ ๘ ประการของทางสายกลางได้ดี และได้ใจความต่อเนื่องยิ่งขึ้น คือหลักการปฏิบัติหลักที่ภูฏานมีกัถลประโยชน์ ๔ ประการ

(๑) อุภูฏานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจในหน้าที่ของตนซึ่งในการดำเนินชีวิตนั้นจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอันเป็นการประกอบสัมมาชีพ เป็นอาชีพที่สุจริต ดีพร้อมไม่เป็นภัย ไม่เบียดเบียนใคร และเป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น รู้จักใช้สติปัญญาหาอุบายวิธีการที่ดีที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิตที่ดี

การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบด้านอาชีพ เป็นการสร้างความมั่นคงของครอบครัวด้านการงานและอาชีพกลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดมีสมาชิกครอบครัวทำงานแล้ว และมีความพึงพอใจในงานที่ทำอีกทั้งไม่มีความเสี่ยงต่อการตกงาน ความปลอดภัย และต่อเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัย

และในกรณีที่หัวหน้าครอบครัวต้องการเปลี่ยนงานใหม่ ครอบครัวประมาณครึ่งหนึ่ง มีความเห็นว่าจะสามารถหางานใหม่ได้ ชีวิตการงาน

(๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา ซึ่งได้แก่การรู้จักรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้จากการปฏิบัติตามหลักอภิญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ คือการใช้เงินที่ตนหามาได้ตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ โดยรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้

การถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้จากการประกอบอาชีพ ทั้งนี้รวมถึงทรัพย์ที่จำต้องได้เช่น เงิน ทอง ที่ดิน เป็น และส่วนทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ เช่น ชื่อเสียง อำนาจ บารมี เป็นต้น ดังนั้นการรักษาทรัพย์เหล่านี้เป็นการสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวด้วยการใช้หลักอารักขสัมปทา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สอนให้ผู้ที่ตระหนักถึงความไม่ประมาทในการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

(๓) กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ซึ่งได้แก่การคบคนดีเป็นมิตร เพราะมนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม ไม่สามารถอยู่เพียงลำพังได้จึงทำให้การเลือกคบคนอื่นเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต

(๔) สมชีวิตา การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่แสวงหามาได้ ไม่ตระหนี่จนไม่ได้รับประโยชน์จากทรัพย์สิน และไม่สุรุ่ยสุร่ายจนมีรายได้ไม่พอจ่าย การใช้จ่ายทรัพย์จะต้องพิจารณาถึงความจำเป็นหากเราต้องการให้ชีวิตสุขสบายก็ควรจะได้เงินสายกลาง คือ ไม่มากจนฟุ่มเฟือยและไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่

การถึงพร้อมในการเลี้ยงชีพหรือการดำเนินชีวิตแต่พอดี ให้รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่แบบพอดี สมกับรายได้ที่สามารถหามาได้ ไม่ให้ฟืดเคือง หรือฟุ่มเฟือยให้มีรายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดไว้สำหรับบั้นปลายของชีวิต จะได้ไม่ลำบากหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึง ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า การปฏิบัติตามหลักธรรม “ทฤษฎีธรรมมิกัตถะ” เป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้อง การกิน การอยู่ ปัจจัยการดำรงของคน ด้วย

๔.๓ สภาพเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว

๔.๓.๑. สภาพเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวในจังหวัดเลย

จากฐานข้อมูลสภาพเศรษฐกิจของประชากรในเขตจังหวัดเลย ปัจจุบันพบว่าประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ ทำสวน รองลงมาได้แก่ การรวมกลุ่มผลิตสินค้า OTOP และการเลี้ยงปลาในกระชัง โดยมีพื้นที่การเกษตรโดยรวมทั้งสิ้น ๒๑๐,๘๓๗ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๐๘ ของพื้นที่พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวมีพื้นที่เพาะปลูก ๗๕,๙๖๐ ไร่ มันสำปะหลัง ๑๐,๕๗๘ ไร่ อ้อย ๑๐,๖๓๒ ไร่ และพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ได้แก่ ยางพารามีพื้นที่ปลูก ๕๑,๔๕๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๔๐

ของพื้นที่ ขณะเดียวกันยังมีพื้นที่เพาะปลูกสับปะรดที่บ้านไร่ม่วงรวม ๗๕๐ ไร่ นอกจากนั้นยังมีการเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ โคนม โคเนื้อ กระบือ สุกร ไก่พื้นบ้านเป็ด กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง ในพื้นที่ตำบลเมือง นาว้อ ศรีสองรัก นาโป่ง กกทอง ชัยพฤกษ์ รวม ๖ ตำบล ๑๑ หมู่บ้าน ผู้เลี้ยง ๑๔๓ คน จำนวน ๕๙๐

ในภาคอุตสาหกรรม ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองเลยมีโรงงานอุตสาหกรรม ๑๐๒ แห่ง นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ อุตสาหกรรมแร่เหล็ก ในพื้นที่ตำบลนาดินดำ ศรีสองรัก และนาแหม ขณะเดียวกันยังมีโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จำนวนกลุ่มอาชีพ /ผู้ประกอบการสินค้า OTOP จำนวน ๑๒๙ กลุ่ม ผลิตภัณฑ์ ๓-๕ ดาว จำนวน ๑๕ ผลิตภัณฑ์ ยอดจำหน่าย ปี ๒๕๔๗ จำนวน ๓๓,๕๐๗,๔๑๒ บาท ปี ๒๕๔๘ จำนวน ๔๙,๒๕๘,๑๑๕ บาท ปี ๒๕๔๙ จำนวน ๖๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท กลุ่มอาชีพที่สำคัญ อาทิ กลุ่มแม่บ้านทอผ้าบ้านก้างปลา หมู่ที่ ๙ ตำบลชัยพฤกษ์ ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน ๖๐ คน รายได้เฉลี่ย ๒,๐๐๐ - ๔,๐๐๐ บาท/คน/เดือน กล่าวโดยสรุป พื้นที่อำเภอเมืองเลย ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ประมาณ ๓๐,๗๙๒ บาท ถือว่าสูงเป็นอันดับ ๑ ของจังหวัด โดยมีจำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี จำนวน ๒๕,๘๓๐ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙๖.๘๔ ของครัวเรือนทั้งหมด ขณะเดียวกันยังมีจำนวนครัวเรือนยากจนที่ตกเกณฑ์ จปฐ. โดยในปี ๒๕๔๗ มีจำนวน ๕,๑๒๓ ครัวเรือน และปี ๒๕๔๘ จำนวน ๘๔๔ ครัวเรือน และในการจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจนตามนโยบายรัฐบาลในห้วงเวลาที่ผ่านมา พบว่า จำนวนประชากรที่มาจากทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจนทั้งสิ้น ๒๔,๒๘๗ คน ใน ๔๑,๖๗๐ ปัญหา ซึ่งถือว่าสูงเป็นอันดับ ๑ ของจังหวัด โดยปัญหาอันดับแรกได้แก่ ปัญหาหนี้สิน จำนวน ๑๘,๒๓๒ ราย รองลงมาปัญหาที่ดินทำกิน จำนวน ๑๖,๒๑๗ ราย ขณะเดียวกันยังมีประเด็นปัญหาที่สำคัญของอำเภอเมืองเลย ประกอบด้วย

- ๑) ปัญหาราษฎรไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย
- ๒) ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน
- ๓) ปัญหาน้ำท่วม/ปัญหาภัยแล้ง
- ๔) ปัญหาตลิ่งริมแม่น้ำเลยพัง
- ๕) ปัญหาเส้นทางคมนาคมระหว่างตำบลหมู่บ้านไม่สะดวก
- ๖) ปัญหาอื่นๆ

จากสภาพของปัจจัยพื้นฐานและปัญหาที่พบในพื้นที่จังหวัดเลย นายชัยวัฒน์ ชื่นโกสุม ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย^{๑๐๗} ซึ่งได้กำหนดวาระการขับเคลื่อนจังหวัดเลย (THAILOEI ๔.๐) เพื่อให้จังหวัดเลยสามารถดำเนินการตามนโยบาย คสช.รัฐบาล และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ นโยบายไทยแลนด์ ๔.๐ ตลอดจนวิสัยทัศน์ของ

^{๑๐๗} ชัยวัฒน์ ชื่นโกสุม ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย, “วาระการขับเคลื่อนจังหวัดเลย (THAILOEI ๔.๐)”, รายงานการประชุมกรมการจังหวัดเลย : ศาลากลางจังหวัด, วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

จังหวัดเลย "เมืองน่าอยู่ เมืองแห่งการท่องเที่ยว การค้า และการลงทุนภายใต้การพัฒนาที่ยั่งยืน" ซึ่งหัวหน้าส่วนราชการและคณะกรรมการจังหวัดเลย มีมติเมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐ กำหนดวาระการขับเคลื่อนจังหวัดเลย (TAHILOEI ๔.๐) รวม ๘ ประเด็น เพื่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ดังนี้

๑) Tourism and Sports เลยเมืองแห่งการท่องเที่ยวและการกีฬา โดยจะยกระดับแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน สร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์และบริการด้านการท่องเที่ยว ส่งเสริมการตลาดและพัฒนาศักยภาพบุคลากร ด้านการท่องเที่ยว อนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นมิตรกับคนทั้งมวลเสริมสร้างการท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ภูมิปัญญา การเกษตร และศิลปวัฒนธรรมไปสู่การสร้างมูลค่า ด้านการท่องเที่ยวให้สามารถสร้างและกระจายรายได้แก่ประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนออกกำลังกาย เล่นกีฬา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และพัฒนากีฬาสู่ความเป็นเลิศ

๒) Health เลยเมืองแห่งสุขภาพ โดยจะส่งเสริมประชาชนชาวเลยให้มีการกินดีอยู่ดี มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักในการดูแลสุขภาพอนามัยทั้งทางร่างกายและจิตใจของตนเองที่เหมาะสม สามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง ยกระดับการบริการสาธารณสุข สร้างวัฒนธรรม การบริโภคที่ปลอดภัย

๓) Agriculture เลยเมืองแห่งการเกษตรแบบผสมผสาน โดยจะส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสาน และทันสมัย โดยการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรม มาใช้ในการยกระดับคุณภาพและผลผลิตทางการเกษตร การแปรรูปสินค้าภาคเกษตรให้มีคุณภาพและมาตรฐาน พัฒนาและเพิ่มแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ผลักดันการพัฒนาเกษตรกรให้เป็น Young Smart Farmer/Smart Farmer สร้างความเข้มแข็งให้กับ สถาบันเกษตรกร สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรรวมทั้งมีเครือข่ายธุรกิจ มุ่งเน้นการส่งเสริมและการพัฒนาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ควบคู่ไปกับการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างความมั่นคง และความปลอดภัยทางอาหารแก่ชาวเลย ชาวไทย และนานาชาติ

๔) Investment and Trade เลยเมืองแห่งการลงทุนและการค้า โดยจะเพิ่มศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการค้า การบริการ และการผลิต การส่งเสริม SMEs/Start up วิสาหกิจชุมชน สถาบันสหกรณ์ กลุ่มอาชีพต่างๆ อำนวยความสะดวกด้านการค้าและการลงทุน ส่งเสริมการค้าชายแดน การจ้างงานที่มีคุณค่า การพัฒนาสัมมาชีพ เศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ OTOP ส่งเสริม สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการผลิตและบริการภายใต้การพัฒนาที่ยั่งยืน

๕) Loei for All เลยแห่งของทุกคน โดยจะยกระดับคุณภาพชีวิต สร้างศักยภาพคนและชุมชนให้เข้มแข็ง ปรับปรุงและพัฒนาบริการภาครัฐมุ่งสู่ความเป็นสากล โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนตามแนวทางประชารัฐ การพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคง การลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมความเสมอภาคทางสังคมและความเท่าเทียมทางเพศ การขจัดความยากจน สร้างงาน สร้างอาชีพ สร้าง

รายได้ มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กและเยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส และ "บำบัดทุกข์ บำรุงสุข" แก่ทุกกลุ่ม พัฒนาบ้านเมืองให้สะอาด แก้ไขปัญหายาเสพติด อำนวยความยุติธรรม สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ให้มีความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย เสริมสร้างวินัยจราจร เป็นถิ่นฐานที่ปลอดภัยสำหรับอยู่อาศัย เพื่อความสงบสุขอย่างยั่งยืน

๖) Open Town to Arts and Culture เลย์เมืองแห่งศิลปะและวัฒนธรรม โดยจะเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษาพื้นถิ่น ให้มีการรักษา สืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน สร้างจิตสำนึก ค่านิยม และวิถีชีวิตที่ดั่งงามในสังคม ส่งเสริมต่อยอดทุนทางศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อนำเลยไปสู่สากล

๗) Education เลย์เมืองแห่งการศึกษา โดยจะยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ได้มาตรฐานสากล ส่งเสริมการเรียนรู้และทักษะวิชาชีพตลอดชีวิต จัดการเรียนรู้อย่างมีเป้าหมายเพื่อส่วนรวม เน้นการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ สามารถใช้ความรู้สร้างนวัตกรรม เป็นพลเมืองที่ดีและพัฒนาทักษะชีวิตสู่งานอาชีพ ภายใต้การเตรียมคนในศตวรรษที่ ๒๑ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนตามแนวทางประชารัฐ

๘) Integrity เลย์เมืองแห่งคุณธรรม โดยจะส่งเสริมการใช้หลักธรรมาภิบาล การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีในทุกภาคส่วน เสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและรู้จักพอเพียง มีความสามัคคี มีวินัย ทำนุบำรุง และส่งเสริมศาสนา จารีตประเพณีอันดีงาม ส่งเสริมให้ชาวเลยมีความปรองดอง สมานฉันท์ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ยึดมั่นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ใช้วิถีวัฒนธรรม และแนวทางศาสนาในการดำรงชีวิต ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสงบสุข ส่งเสริมและปลูกฝังให้ชาวเลยมีความเข้าใจ ในสิทธิและหน้าที่ ความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีจิตอาสา เอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูล เคารพกฎหมาย กตिकाสังคม และครองครองธรรมที่ดีงาม

ขณะเดียวกันสำหรับปัญหาที่เกี่ยวกับสถาบันครอบครัวนั้น พบว่า ในสองทศวรรษที่ผ่านมา เส้นทางชีวิตของวัยรุ่นไทยได้เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันทั่วไป การเผชิญหน้ากับการแข่งขันในสังคมและเศรษฐกิจ การถูกหล่อหลอมจากขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีโลก การเอาอย่างเพื่อให้ทันกับยุคสมัยของสิ่งแวดลอมที่ก้าวล้ำไปตามความเจริญก้าวหน้าของวัตถุณิยม รวมถึงการเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารที่พัฒนารุดหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง และที่สำคัญการห่างไกลต่อศาสนาและการละทิ้งศีลธรรม จรรยา ตลอดจนการยอมรับและไม่ตระหนักต่อผลที่เกิดในเรื่องราวเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศจุดเปลี่ยนสำคัญของเส้นทางชีวิตเกี่ยวกับเรื่องพฤติกรรมทางเพศ โดยเฉพาะวัยรุ่นหญิงในยุคปัจจุบันเป็นจุดเปลี่ยนที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ทศนคติและการปฏิบัติเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์แบบเสรี การท้องไม่พร้อม และการทำแท้ง มีข้อมูลที่น่าเชื่อถือระบุว่า สังคมไทยมีแม่วัยรุ่นที่อายุน้อยลงน้อยลงจน

กลายเป็นแม่วัยเด็ก^{๑๐๘} สถานการณ์ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องน่าห่วงใยที่หาทางแก้ไขยากขึ้นทุกที วัยรุ่นจากนิยามของ WHO หมายถึง วัยรุ่นเด็กอายุระหว่าง ๑๐-๑๙ ปี (Adolescent) และวัยรุ่นที่เป็นเยาวชนอายุระหว่าง ๑๕ - ๒๔ ปี (Youth) ในทางชีววิทยาและสรีระวิทยา หากวัยรุ่นหรือเด็กหญิงในกลุ่มอายุทั้งหมดนั้นมีประจำเดือน และมีเพศสัมพันธ์กับเพศชายก็จะสามารถตั้งครรภ์และคลอดบุตรได้ WHO ยังระบุว่าการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น (Teenage Pregnancy) หมายถึงการตั้งครรภ์ของสตรีที่มีอายุน้อยกว่า ๒๐ ปี ก็หมายถึง แม่วัยรุ่น ที่มีอายุ ณ เวลาคลอดน้อยกว่า ๒๐ ปี และแม่วัยเด็ก ที่มีอายุขณะคลอดน้อยกว่า ๑๕ ปี สำหรับประเทศไทยอัตรา ๔๑ ต่อ ๑,๐๐๐ ประชากรหญิงอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น^{๑๐๙} สถานการณ์ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีวัยรุ่นอายุ ๑๐ - ๑๙ ปี คลอดบุตรรวม ๑๓๓,๑๗๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗ ของหญิงคลอดทั้งหมด ๘๐๑,๗๓๗ คน แนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากปี ๒๕๔๖ ซึ่งมีจำนวน ๙๕,๘๗๙ คน ยอดรวม ๑๐ ปี ตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๕๕ มีวัยรุ่นกลุ่มอายุนี้คลอดบุตรรวมกว่า ๑ ล้านคน^{๑๑๐} ขณะที่สภาพปัญหาในลักษณะข้างต้นในพื้นที่จังหวัดเลย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ยังคงความเข้มแข็งทางความเชื่อ จารีต ประเพณีที่ยังเข้มแข็งอยู่ ที่ผ่านมาก็ได้รับอิทธิพลทางความคิดและความเชื่อจากสังคมภายนอกแพร่กระจายเข้าไปในชุมชน หมู่บ้าน จนส่งผลให้เกิดสภาพปัญหาพ่อ-แม่มีมือใหม่หรือเกิดการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรตั้งสถิติและรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงสถานการณ์การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรในพื้นที่จังหวัดเลย^{๑๑๑}

พ.ศ. ๒๕๕๖							
เขตพื้นที่	ชื่อจังหวัด	จำนวน	จำนวน	อัตรา	จำนวน	จำนวน	อัตรา
		หญิงคลอด 10-14 ปี	ประชากรกลางปี หญิง 10-14 ปี	ต่อ 1,000	หญิงคลอด 15-19 ปี	ประชากรกลางปี หญิง 15-19 ปี	ต่อ 1,000
เขตสุขภาพที่ 8	นครพนม	42	25,024	1.7	1,237	27,092	45.7
	บึงกาฬ	23	14,475	1.6	1,004	15,491	64.8
	เลย	27	18,789	1.4	1,168	21,831	53.5
	สกลนคร	63	38,648	1.6	2,310	42,916	53.8
	หนองคาย	26	17,231	1.5	896	19,800	45.3
	หนองบัวลำภู	22	16,651	1.3	1,033	19,401	53.2
	อุดรธานี	81	51,680	1.6	3,199	59,835	53.5
รวมเขตสุขภาพที่ 8		284	182,498	1.6	10,847	206,366	52.6

^{๑๐๘} Phupong, V, Adolescent pregnancy, In: V. Phupong (Ed.), Reproductive health in extreme ages: how to approach, (Bangkok: Royal Thai College of Obstetricians and Gynecologist, ๒๐๐๕), pp. ๑๘๐-๑๘๙.

^{๑๐๙} พรพันธุ์ บุญยรัตพันธุ์, ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นในประเทศไทย, ณ ห้องประชุมคณะกรรมาธิการ หมายเลข ๓๐๖ - ๓๐๗ ชั้น ๓ อาคารรัฐสภา ๒, วันอังคารที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

^{๑๑๐} หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ วันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๑} สาธารณสุข, กระทรวง. สถิติการคลอดของแม่วัยรุ่นไทย. นนทบุรี : สำนักอนามัยเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, พ.ศ. ๒๕๕๖ - ๒๕๕๘.

พ.ศ. 2557							
เขตพื้นที่	ชื่อจังหวัด	จำนวน	จำนวน	อัตรา	จำนวน	จำนวน	อัตรา
		หญิงตลอด 10-14 ปี	ประชากรกลางปี หญิง 10-14 ปี	ต่อ 1,000	หญิงตลอด 15-19 ปี	ประชากรกลางปี หญิง 15-19 ปี	ต่อ 1,000
เขตสุขภาพที่ 8	นครพนม	28	24,398	1.1	1,170	26,986	43.4
	บึงกาฬ	23	14,336	1.6	855	15,407	55.5
	เลย	25	18,677	1.3	1,079	21,245	50.8
	สกลนคร	48	37,889	1.3	2,173	42,368	51.3
	หนองคาย	22	16,753	1.3	833	19,747	42.2
	หนองบัวลำภู	32	16,244	2.0	962	18,968	50.7
	อุดรธานี	90	50,402	1.8	2,930	58,473	50.1
รวมเขตสุขภาพที่ 8		268	178,699	1.5	10,002	203,194	49.2

พ.ศ. 2558							
เขตพื้นที่	ชื่อจังหวัด	จำนวน	จำนวน	อัตรา	จำนวน	จำนวน	อัตรา
		หญิงตลอด 10-14 ปี	ประชากรกลางปี หญิง 10-14 ปี	ต่อ 1,000	หญิงตลอด 15-19 ปี	ประชากรกลางปี หญิง 15-19 ปี	ต่อ 1,000
เขตสุขภาพที่ 8	นครพนม	30	23,961	1.3	1,099	26,729	41.1
	บึงกาฬ	23	14,271	1.6	763	15,181	50.3
	เลย	25	18,852	1.3	956	20,459	46.7
	สกลนคร	54	37,555	1.4	1,971	41,410	47.6
	หนองคาย	33	16,394	2.0	773	19,206	40.2
	หนองบัวลำภู	20	16,058	1.2	831	18,374	45.2
	อุดรธานี	70	49,616	1.4	2,738	56,380	48.6
รวมเขตสุขภาพที่ 8		255	176,707	1.4	9,131	197,739	46.2

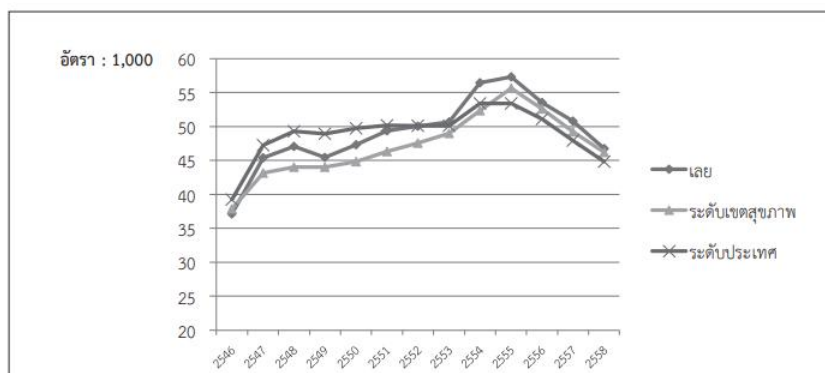
จากตารางที่ ๔.๑ จะเห็นได้ว่าสถานการณ์การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรในพื้นที่จังหวัดเลยในห้วงระยะเวลา ๓ ปีที่ผ่านมาจะพบว่า สถานการณ์ยังคงพบอยู่ในสภาพที่ต้องเฝ้าระวัง กล่าวคือ มีสตรีวัยรุ่นที่มีอายุ ๑๐-๑๔ ปี และ ๑๕-๑๙ ปี ตั้งครรภ์ค่าเฉลี่ยประมาณปีละ ๑,๐๐๐ ราย ซึ่งถือเป็นสถานการณ์ที่ต้องติดตามดูแลอย่างใกล้ชิด ขณะเดียวกันหากมองย้อนกลับไปที่จังหวัดเลย ยังคงพบปัญหาในลักษณะข้างต้นที่อยู่ในสภาพที่ทรงตัวมานานนับ ๑๐ ปี ดังปรากฏในตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ แสดงสถานการณ์การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรในพื้นที่จังหวัดเลย^{๑๑๒}

เลย									
พ.ศ.	จำนวนการคลอดทั้งหมด	จำนวนการคลอดอายุ 10-14 ปี	ประชากรหญิงอายุ 10-14 ปี	ร้อยละ	อัตราต่อ 1,000	จำนวนการคลอดอายุ 15-19 ปี	ประชากรหญิงอายุ 15-19 ปี	ร้อยละ	อัตราต่อ 1,000
2546	6,567	8	23,954	0.0	0.3	889	23,971	3.7	37.1
2547	7,104	17	23,335	0.1	0.7	1,045	23,016	4.5	45.4
2548	6,884	19	22,793	0.1	0.8	1,062	22,561	4.7	47.1
2549	6,641	15	22,665	0.1	0.7	1,025	22,572	4.5	45.4
2550	6,688	16	22,483	0.1	0.7	1,077	22,780	4.7	47.3
2551	6,524	24	22,131	0.1	1.1	1,134	22,973	4.9	49.4
2552	6,568	31	21,629	0.1	1.4	1,150	22,988	5.0	50.0
2553	6,633	31	20,908	0.1	1.5	1,157	22,840	5.1	50.7
2554	7,086	31	20,066	0.2	1.5	1,278	22,656	5.6	56.4
2555	7,350	28	19,299	0.1	1.5	1,280	22,333	5.7	57.3
2556	6,750	27	18,789	0.1	1.4	1,168	21,831	5.4	53.5
2557	6,378	25	18,677	0.1	1.3	1,079	21,245	5.1	50.8
2558	6,084	25	18,852	0.1	1.3	956	20,459	4.7	46.7

ขณะเดียวกันหากจะเปรียบเทียบสถานการณ์การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรในพื้นที่จังหวัดเลยกับภาพรวมในเขตสุขภาพที่ ๘ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน) และภาพรวมทั้งประเทศ จะพบว่าในพื้นที่จังหวัดเลยยังคงมีสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงกว่าหลายๆ จังหวัดในเขตสุขภาพที่ ๘ ด้วยกัน แต่ก็ยังมีสถานการณ์ในภาพรวมที่มีความเข้มข้นของปัญหาน้อยกว่าสถานการณ์ในภาพรวมทั้งประเทศ ดังแสดงในแผนภาพที่ ๔.๑

^{๑๑๒} สาธารณสุข กระทรวง. สถิติการคลอดของแม่วัยรุ่นไทย. นนทบุรี : สำนักอนามัยเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, พ.ศ. ๒๕๔๖ – ๒๕๕๘.

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงสถานการณ์การตั้งครุฑก่อนวันอันครในพื้นที่จังหวัดเลย

ขณะเดียวกันจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ยังพบว่า สถานการณ์การตั้งครุฑก่อนวันอันครในพื้นที่อำเภอเมืองเลยนั้นมีบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในช่วง ๓-๕ ปีที่ผ่านมาที่มีความหลากหลายยิ่งขึ้น กล่าวคือ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจึงมุ่งให้ความสำคัญและใส่ใจในการทำมาหากินเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเป็นหลัก ส่งผลให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชนลดน้อยลง ชุมชนเริ่มมีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบทมากขึ้น มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ และยังพบปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้นว่า ปัญหายาเสพติดแพร่ระบาดในชุมชน ปัจจุบันในหลายชุมชนเริ่มเห็นปัญหาและให้ความสำคัญกับปัญหานี้แล้ว และหันมาทำการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการอยู่ร่วมกันของชุมชน โดยการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสมาชิกชุมชนในการจัดกิจกรรม ทั้งวัฒนธรรม ประเพณี และการพัฒนาต่างๆ ส่งเสริมให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยไม่ใช้วัตถุเป็นสิ่งจูงใจ หากแต่ใช้น้ำใจที่มีต่อกันและกันเป็นตัวนำ โดยที่สมาชิกในชุมชนต่างยึดหลักการพึ่งตนเองโดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือขึ้นมาเพื่อก่อให้เกิดหมู่บ้านสุขภาพดี ปลอดภัยจากยาเสพติด หมู่บ้านชุมชนแห่งความสามัคคีและความร่วมมืออันดีในชุมชน และที่สำคัญก็คือหมู่บ้านครอบครัวไม่มีภาระหนี้สิน

๔.๓.๒. สภาพข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวตัวอย่าง ทั้ง 10 ครอบครัว ดังนี้

ครอบครัวที่ 1 ครอบครัวคุณ มุทิตา แสงสว่าง

อาชีพหลัก ทำงานบริษัท อาชีพเสริม ขายของออนไลน์

รายได้ ที่ได้จากอาชีพหลัก จำนวน 15,000 บาท และรายได้ที่ได้จากอาชีพเสริมประมาณ 6,000 บาท รวมรายได้ทั้งหมด เป็นเงินจำนวน 21,000บาท

รายจ่าย รายจ่ายที่ครอบครัวจำเป็นต้องจ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมันรถค่าผ่อนรถ เป็นจำนวนเงิน 8,500 บาท ค่าดูแลสมาชิกในครอบครัว เช่น ค่าอาหาร ค่าการศึกษา เป็นจำนวน 6,000 บาท และค่าใช้จ่ายส่วนตัวเช่น เสื้อผ้าใหม่ กระเป๋า รองเท้า น้ำหอม เครื่องสำอาง เป็นจำนวน 5,000 บาท รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น $8,500+6,000+5,000 = 19,500$ บาท

คุณภาพชีวิต

ครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ มีความสุขตามอัตภาพ เพราะสามารถบริหารรายรับ-รายจ่ายได้ เมื่อนำมาคิดแล้ว $21,000-19,500=1,500$ บาท ซึ่งบางเดือนอาจจะเหลือมากกว่านี้ หรือ บางครั้งอาจจะไม่พอ แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วครอบครัวก็มีความสุขดี ถึงไม่มีเงินเก็บก็ตาม

ครอบครัวที่ 2. ครอบครัวคุณ. ณัฏณภัสภ์ วงษ์ลืออำนาจ

อาชีพหลัก เป็นผู้จัดการอพาทเมนท์ อาชีพเสริม ค้าขาย

รายได้ ที่ได้จากอาชีพหลัก จำนวน 20,000 บาท และรายได้ที่ได้จากอาชีพเสริม ประมาณ 10,000 บาท รวมรายได้ทั้งหมด เป็นเงินจำนวน $20,000 + 10,000 = 30,000$ บาท

รายจ่าย รายจ่ายที่ครอบครัวจำเป็นต้องจ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมันรถค่าผ่อนรถ เป็นจำนวนเงิน 10,000 บาท ค่าดูแลสมาชิกในครอบครัว เช่น ค่าอาหาร ค่าการศึกษา เป็นจำนวน 5,000 บาท และค่าใช้จ่ายส่วนตัวเช่น เสื้อผ้าใหม่ กระเป๋า รองเท้า น้ำหอม เครื่องสำอาง เป็นจำนวน 5,000 บาท รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น $10,000+5,000+5,000 = 20,000$ บาท

คุณภาพชีวิต

ครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ ถือว่ามีความสุข เพราะสามารถบริหารรายรับ-รายจ่ายได้ เมื่อนำมาคิดแล้ว $30,000-20,000=10,000$ บาท จึงทำให้มีเงินเก็บในธนาคาร ซึ่งบางเดือนอาจจะเหลือมากกว่านี้ หรือน้อยกว่านี้ก็ได้ ถ้าบางครั้งอาจจะมีเรื่องจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากแต่ไม่เดือนร้อน เพราะมีเงินเก็บในการสำรองจ่าย แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วครอบครัวก็มีความสุขดี

ครอบครัวที่ 3. ครอบครัวคุณ วันนิษา โนนถาษี

อาชีพหลัก เกษตรกร

รายได้ที่ได้จากอาชีพหลัก จำนวน 20,000 บาท

รายจ่าย รายจ่ายที่ครอบครัวจำเป็นต้องจ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมันรถค่าผ่อนรถ เป็นจำนวนเงิน 5,000 บาท ค่าดูแลสมาชิกในครอบครัว เช่น ค่าอาหาร ค่าการศึกษา เป็นจำนวน 5,000 บาท และค่าใช้จ่ายส่วนตัวเช่น เสื้อผ้าใหม่ กระเป๋า รองเท้า น้ำหอม เครื่องสำอาง เป็นจำนวน 3,000 บาท รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น $5,000+5,000+3,000 = 13,000$ บาท

คุณภาพชีวิต

ครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ มีความสุขตามอัตภาพ เพราะสามารถบริหารรายรับ-รายจ่ายได้ เมื่อนำมาคิดแล้ว $20,000-13,000=7,000$ บาท ซึ่งบางเดือนอาจจะเหลือมากกว่านี้ หรือ บางครั้งอาจจะไม่พอ แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วครอบครัวก็มีความสุขดี ถึงครอบครัวจะมีหนี้สินในระบบ ธกส แต่ก็สามารถจ่ายได้ตามกำหนดเวลาที่ทาง ธนาคารได้กำหนดไว้และได้มีหลักประกันไว้ให้กับครอบครัวเมื่อตนเองได้เสียชีวิต

ครอบครัวที่ 4. ครอบครัวคุณ กิลดา วุฒนุ

อาชีพหลัก เกษตรกร อาชีพเสริม ค้าขาย

รายได้ ที่ได้จากอาชีพหลัก จำนวน 15,000 บาท และรายได้ที่ได้จากอาชีพเสริม ประมาณ 10,000 บาท รวมรายได้ทั้งหมด เป็นเงินจำนวน $15,000 + 10,000 = 25,000$ บาท

รายจ่าย ที่ครอบครัวจำเป็นต้องจ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมันรถ ค่าผ่อนรถ เป็นจำนวนเงิน 10,000 บาท ค่าดูแลสมาชิกในครอบครัว เช่น ค่าอาหาร ค่าการศึกษา เป็นจำนวน 5,000 บาท ค่าใช้จ่ายในสังคมเช่น บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ภาษีสังคม จำนวน 2,500 บาท และค่าใช้จ่ายส่วนตัวเช่น เสื้อผ้าใหม่ กระเป๋า รองเท้า น้ำหอม เครื่องสำอาง เป็นจำนวน 5,000 บาท รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น $10,000+5,000+2,500+5,000 = 22,500$ บาท

คุณภาพชีวิต

ครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ สถานการณ์ขณะนี้กำลังแย่มาก เพราะสามารถบริหารรายรับ-รายจ่ายได้ เมื่อนำมาคิดแล้ว $25,000-22,500=2,500$ บาท ซึ่งบางเดือนอาจจะเหลือมากกว่านี้ หรือน้อยกว่านี้ก็ได้ ถ้าบางครั้งอาจจะมีเรื่องจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากบางครั้งต้องพึ่งพาเงินกู้ยืมในระบบ เพราะไม่มีเงินเก็บในการสำรองจ่าย และครอบครัวยังมีหนี้สินในระบบ กยศ อีซีบาย ค่ารถ ซึ่งขณะนี้ตนได้เป็นหนี้เสีย ของ กยศแล้ว ทำให้คุณภาพชีวิตครอบครัวในขณะนี้แย่มาก

ครอบครัวที่ 5. ครอบครัวคุณ บุญหนัก ลีกระจ่าง

อาชีพหลัก ค้าขาย

รายได้ ที่ได้จากอาชีพหลัก จำนวน 7,000 บาท

รายจ่าย ครอบครัวจำเป็นต้องจ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ จำนวน 1,000 บาท ค่าดูแลสมาชิกในครอบครัว เช่น ค่าอาหาร ค่าการศึกษา เป็นจำนวน 3,000 บาท และค่าใช้จ่ายส่วนตัว เช่น เสื้อผ้าใหม่ กระเป๋า รองเท้า น้ำหอม เป็นจำนวน 1,000 บาท รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น $1,000+3,000+1,000= 5,000$ บาท

คุณภาพชีวิต

ครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ มีความสุขตามอัตภาพ เพราะสามารถบริหารรายรับ-รายจ่ายได้ เมื่อนำมาคิดแล้ว $7,000-5,000=2,000$ บาท ซึ่งบางเดือนอาจจะเหลือมากกว่านี้ หรือบางครั้งอาจจะไม่พอ แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วครอบครัวก็มีความสุขดี มีการออมในรูปแบบของการซื้อสลากออมสิน และได้มีหลักประกันไว้ให้กับครอบครัวเมื่อตนเองได้เสียชีวิต

ครอบครัวที่ 6. ครอบครัวคุณ วีระศักดิ์ จันทะคำแพง

อาชีพหลัก พนักงานประจำสนามบินเมืองเลย อาชีพเสริม รับจ้างกรีดยาง

รายได้ ที่ได้จากอาชีพหลักจำนวน 17,000 บาท รายได้ที่ได้จากอาชีพเสริม 7,000 บาท รวมเป็นจำนวนเงิน $17,000 + 7,000 = 24,000$ บาท

รายจ่าย ที่ครอบครัวจำเป็นต้องจ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมันรถ ค่าผ่อนรถ เป็นจำนวนเงิน 7,000 บาท ค่าดูแลสุขภาพในครอบครัว เช่น ค่าอาหาร ค่าการศึกษา เป็นจำนวน 7,000 บาท ค่าใช้จ่ายในสังคมเช่น บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ภาษีสังคม จำนวน 2,000 บาท และค่าใช้จ่ายส่วนตัวเช่น เสื้อผ้าใหม่ กระเป๋า รองเท้า น้ำหอม เป็นจำนวน 3,000 บาท รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น $7,000+7,000+2,000+3,000 = 19,000$ บาท

คุณภาพชีวิต

ครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ มีความสุขตามอัตภาพ เพราะสามารถบริหารรายรับ-รายจ่ายได้ เมื่อนำมาคิดแล้ว $24,000-19,000=5,000$ บาท ซึ่งบางเดือนอาจจะเหลือมากกว่านี้ หรือบางครั้งอาจจะไม่พอ แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วครอบครัวก็มีความสุขดี มีเงินออมไว้ใน ธกส. และได้มีหลักประกันไว้ให้กับครอบครัวเมื่อตนเองได้เสียชีวิต

ครอบครัวที่ 7. ครอบครัวคุณ หงส์ฤทัย มั่งสุโว

อาชีพหลัก นวดแผนโบราณ และรับจ้างทั่วไป

รายได้ ที่ได้จากอาชีพหลัก จำนวน 5,000 บาท และรายได้ที่มาจากอาชีพเสริม 5,000 บาท รวม $5,000 + 5,000 = 10,000$ บาท

รายจ่าย ครอบครัวจำเป็นต้องจ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ จำนวน 1,000 บาท ค่าใช้จ่ายส่วนตัว 1,000 บาท และ ค่าดูแลสุขภาพในครอบครัว เช่น ค่าการศึกษา เป็นเงิน 4,000 บาทรวมเป็นเงิน $1,000 + 1,000 + 4,000 = 6,000$ บาท

คุณภาพชีวิต

ครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ มีความสุขตามอัตภาพ เพราะสามารถบริหารรายรับ-รายจ่ายได้ เมื่อนำมาคิดแล้ว $10,000-6,000=4,000$ บาท ซึ่งบางเดือนอาจจะเหลือมากกว่านี้ หรือบางครั้งอาจจะไม่พอ แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วครอบครัวก็มีความสุขดี มีเงินออมไว้ใน ธกส. และได้มีหลักประกันไว้ให้กับครอบครัวเมื่อตนเองได้เสียชีวิต

ครอบครัวที่ 8. ครอบครัวคุณ. รัชฎาภรณ์ ผลบุญ

อาชีพหลัก ค้าขาย

รายได้ ที่ได้จากอาชีพหลัก จำนวน 20,000 บาท

รายจ่าย ครอบคลุมจำเป็นที่จะต้องจ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าผ่อนรถ จำนวน 10,000 บาท ค่าใช้จ่ายส่วนตัว 1,000 บาท และ ค่าดูแลสมาชิกในครอบครัว เช่น ค่าการศึกษา เป็นเงิน 5,000 บาทรวมเป็นเงิน $10,000 + 1,000 + 5,000 = 16,000$ บาท

คุณภาพชีวิต

ครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ มีความสุขตามอัตภาพ เพราะสามารถบริหารรายรับ-รายจ่ายได้ เมื่อนำมาคิดแล้ว $20,000 - 16,000 = 4,000$ บาท ซึ่งบางเดือนอาจจะเหลือมากกว่านี้ หรือ บางครั้งอาจจะไม่พอ แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วครอบครัวก็มีความสุขดี มีเงินออมในธนาคาร 3,000 /เดือน และได้มีหลักประกันไว้ให้กับครอบครัวเมื่อตนเองได้เสียชีวิต

ครอบครัวที่ 9. ครอบครัวคุณ ภคมน หิรัญมณีมาศ

อาชีพหลัก รับราชการ

รายได้ ที่ได้จากอาชีพหลัก จำนวน 25,000 บาท

รายจ่าย ครอบคลุมจำเป็นที่จะต้องจ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมันรถค่าผ่อนรถ เป็นจำนวนเงิน 5,000 บาท ค่าดูแลสมาชิกในครอบครัว เช่น ค่าอาหาร ค่าการศึกษา เป็นจำนวน 10,000 บาท ค่าใช้จ่ายในสังคมเช่น บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ภาษีสังคม จำนวน 2,000 บาท และค่าใช้จ่ายส่วนตัวเช่น เสื้อผ้าใหม่ กระเป๋า รองเท้า น้ำหอม เครื่องสำอาง เป็นจำนวน 1,000 บาท รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น $5,000 + 10,000 + 2,000 + 1,000 = 17,000$ บาท

คุณภาพชีวิต

ครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ มีความสุขตามอัตภาพ เพราะสามารถบริหารรายรับ-รายจ่ายได้ เมื่อนำมาคิดแล้ว $25,000 - 17,000 = 8,000$ บาท ซึ่งบางเดือนอาจจะเหลือมากกว่านี้ หรือน้อยกว่านี้ แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วครอบครัวก็มีความสุขดี ถึงครอบครัวจะมีหนี้สินในระบบธนาคารกรุงไทย แต่ก็สามารถจ่ายได้ตามกำหนดเวลาที่ทาง ธนาคารได้กำหนดไว้และได้มีหลักประกันไว้ให้กับครอบครัวเมื่อตนเองได้เสียชีวิต

ครอบครัวที่ 10. นาย ประโยน วิไลลักษณ์

อาชีพหลัก รับราชการ + ค่าเช่า

รายได้ ที่ได้จากอาชีพหลัก จำนวน 40,000 บาท

รายจ่าย ครอบคลุมจำเป็นที่จะต้องจ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมันรถค่าผ่อนรถ เป็นจำนวนเงิน 5,000 บาท ค่าดูแลสมาชิกในครอบครัว เช่น ค่าอาหาร ค่าการศึกษา เป็นจำนวน 20,000 บาท ค่าใช้จ่ายในสังคมเช่น บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ภาษีสังคม จำนวน 10,000 บาท และค่าใช้จ่ายส่วนตัวเช่น เสื้อผ้าใหม่ กระเป๋า รองเท้า น้ำหอม เครื่องสำอาง เป็นจำนวน 5,000 บาท รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น $5,000 + 20,000 + 10,000 + 5,000 = 40,000$ บาท

คุณภาพชีวิต

ครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ มีความสุขตามอัตภาพ เพราะสามารถบริหารรายรับ-รายจ่ายได้ เมื่อนำมาคิดแล้ว 40,000-40,000=0 บาท ซึ่งบางเดือนอาจจะเหลือแต่บางเดือนอาจจะติดลบ แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วครอบครัวก็มีความสุขดี ถึงครอบครัวจะมีหนี้สินในระบบธนาคารกรุงไทย และมีหนี้สินในระบบ สหกรณ์นคร แต่ก็สามารถจ่ายได้ตามกำหนดเวลาที่ทาง ธนาคารได้กำหนดไว้ แต่มีเงินออมในธนาคารกรุงไทย มีหุ้นในสหกรณ์นคร และได้มีหลักประกันไว้ให้กับครอบครัวเมื่อตนเองได้เสียชีวิต และได้ทำบัญชีรับ-จ่าย

กล่าวโดยสรุปจากข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวตัวอย่างทุกครอบครัว พบว่าแต่ละครอบครัวจะมีอาชีพหลัก และอาชีพเสริมเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้ เพียงพอต่อรายจ่ายในครอบครัว ในแต่ละครอบครัวมีรายได้และค่าใช้จ่ายที่แตกต่างกันไป บางครอบครัวที่มีเงินเหลือเก็บ และมีเงินออมในรูปแบบที่ต่างกันไป แต่บางครอบครัวไม่มีเงินเหลือเงินเก็บแต่กลับยังมีหนี้สินที่อยู่ในระบบ แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วทุกครอบครัวก็มีความสุขดี ตามอัตภาพ

๔.๓.๓ สรุปสภาพเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว

สภาพทางด้านเศรษฐกิจ มีอิทธิพลต่อครอบครัว หมายรวมถึงมุมมองของการสร้างครอบครัวและการอยู่ร่วมกันแบบครอบครัว โดยจะสะท้อนออกมาในรูปแบบต่างๆ ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจที่มีต่อสภาพของประชากร จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (SES) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ มาทำการวิเคราะห์ที่ใช้สมการถดถอยโลจิสติก เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของปัจจัยด้านการมีงานทำ รายได้และภาวะการทางเศรษฐกิจของประเทศ ในช่วงระยะเวลาประมาณสองทศวรรษที่ผ่านมา ปัจจัยทางด้านการมีงานทำพบว่า คนว่างงานมีโอกาสเป็นโสด และหย่าร้างสูงกว่าคนที่มีการมีงานทำ โดยปัจจัยการมีงานทำมีอิทธิพลต่อชายมากกว่าหญิง การวิเคราะห์ผลกระทบของรายได้พบว่า คนรายได้สูงมีโอกาสแต่งงานสูง แต่โอกาสหย่าร้างต่ำ โดยรายได้ของผู้ชายมีความสำคัญมากในช่วงก่อนแต่งงาน แต่เมื่อสร้างครอบครัวไปแล้ว รายได้ของผู้หญิงมีความสำคัญมากในการรักษาสุขภาพสมรสของตน มิให้มีการหย่าร้างในที่สุด

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญส่งผลกระทบต่อกระจายไปในทุกๆ องค์ประกอบของครอบครัว และดูเหมือนว่าในทุกๆ วันที่โลกของเราหมุนรอบตัวเองนั้น โลกได้หมุนคลุกเคล้าปัจจัยทางเศรษฐกิจให้ผสมผสานกับครอบครัวเข้าด้วยกันจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ ดังนั้น ความรัก ความผูกพัน และความรู้สึกที่มีค่าของคนในครอบครัว ในบางครั้งจึงถูกประเมินค่าและตีราคาเพื่อช่วยในการตัดสินใจของบุคคล หน่วยครัวเรือนเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่เล็กที่สุด แต่ก็เป็นที่ผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ลงทุนในระบบเศรษฐกิจ การพัฒนาและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือนจึงส่งผลโดยตรงต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว

ซึ่งอาจจะอธิบายได้ว่า สถานะทางการเงิน และรายได้ของบุคคล เป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว ปัญหาหนี้ครัวเรือน การออมที่ไม่เพียงพอ การลงทุนในสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยงสูง หรือการใช้จ่ายเกินตัวของครัวเรือนกำลังเป็นที่จับตามองจากทุกภาคส่วน ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว ทำให้การวางแผนและมุ่งเป้าหมายนโยบายที่เหมาะสม จำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจในพฤติกรรมและสถานะทางการเงินของครัวเรือนอย่างรอบด้าน

จากการลงพื้นที่ ข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของตัวแทนครอบครัวพื้นที่อำเภอเมืองเลยที่มีผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ และที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว ยังพบว่าที่ผ่านมาหลายครอบครัวมีรายได้ไม่แน่นอนซึ่งอาจจะมาจากภาวะทางด้านราคาสินค้าหรือพืชผลทางการเกษตร และการแปรปรวนทางระบบเศรษฐกิจจึงส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของครอบครัวในมิติต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. ด้านรายได้

พบว่า รายได้ของครอบครัวตัวแทนส่วนใหญ่มาจากการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ค่าขายและเกษตรกร ซึ่งส่วนใหญ่มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว ทั้งนี้เพราะรายได้จัดเป็นรากฐานของที่สำคัญของเศรษฐกิจของครอบครัว ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงของครอบครัวและปัญหาส่วนใหญ่ มักจะเป็นเรื่องรายได้ของบุคคลและครอบครัว ที่มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ เนื่องจากรายได้ไม่ได้เพิ่มขึ้นตามรายจ่ายที่สูงขึ้นตามค่าครองชีพ และทำให้ทุกครอบครัวพยายามหารายได้เพิ่มขึ้นจึงทำให้ทุกครอบครัวไม่ได้มีอาชีพเดียวแต่ทุกครอบครัวจะมีอาชีพเสริมหรืออาชีพรอง เป็นรายได้มาจากการผลิตเพื่อการบริโภค การผลิตเพื่อขายเพราะรายได้ที่ได้จากอาชีพหลักไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของครอบครัวได้ รายได้ที่ได้มาจากภาคการเกษตร ค่าขายลูกจ้างหรือการผลิตเพื่อการบริโภคในฐานะเป็นผู้ผลิต ไม่ว่าจะเป็นผู้ใช้แรงงาน ผู้ประกอบการหรือผู้ลงทุนจึงมีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงิน โดยเฉพาะรายได้ของกลุ่มตัวอย่างที่มาจากภาคการเกษตรนั้นปัจจุบันพบว่ายังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในสภาพเศรษฐกิจเนื่องจากราคาผลผลิตทางการเกษตรที่ตกต่ำ ถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาผลผลิตและยังมีต้นทุนที่สูง รวมทั้งยังคงประสบปัญหาจากภัยธรรมชาติ ทำให้สมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องหารายได้จากประกอบอาชีพเพิ่มขึ้นเช่นกลางวันทำงานประจำ พนักงานห้างร้าน รับจ้างทั่วไป ส่วนในตอนกลางคืน ออกไปรับจ้างกรีดยางหรือเป็นยามในกะกลางคืนจึงจะเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครอบครัว

๒. ด้านรายจ่าย

รายจ่ายและความต้องการของครอบครัวหรือเรียกว่า ความต้องการบริโภคของครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ คือมูลค่าเงินที่ใช้เป็นค่าบริการหรือสินค้าต้องจ่ายเมื่อต้องทำกิจกรรมใด ๆ เพื่อการอุปโภคบริโภค และที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค เป็นพฤติกรรมการณ์ของบุคคลที่มีต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าและการบริการ ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ ซึ่งปัจจัย ส่วนบุคคลในด้าน

รายได้มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายทุกหมวด อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ ส่วนอิทธิพลทางสังคมบางประการมีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายในหมวดอาหารและเครื่องดื่ม หมวดค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล หมวดเวชภัณฑ์และค่ารักษาพยาบาล และหมวดค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค ส่วนอิทธิพลทางจิตวิทยาหลายประการมีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายในหมวดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และยาสูบ และหมวดบันเทิง การอ่านหนังสือ กิจกรรมทางศาสนาและการศึกษา

๓. ด้านหนี้สิน

หนี้สินของกลุ่มครัวเรือนเกิดจากรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายที่จำเป็น มีรายได้ไม่แน่นอนเพราะแหล่งที่มาของรายได้มาจากภาคการเกษตร ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยประสบปัญหาสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงเดี๋ยวแล้ง เด็วน้ำท่วม ส่งผลต่อผลผลิตการเกษตรทำให้กระทบต่อรายได้ประกอบกับ ราคาพืชผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ เกิดภาวะขาดทุนทำให้ประชาชนก่อหนี้ เนื่องจากค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่มาจากค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค และจาก สภาพสังคมในปัจจุบันที่มีการปลูกฝังค่านิยมด้านวัตถุมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการบริโภคเกิดความต้องการจับจ่ายใช้สอยได้ง่ายขึ้น และท้ายสุดก็อาจจะทำให้ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายที่เกินความจำเป็น

๔. ด้านการออมของครอบครัว

การออมของครอบครัวกลุ่มตัวอย่างนั้นพบว่า ทุกครอบครัวเห็นความสำคัญและจะพยายามที่จะเก็บเงินออม ในรูปแบบต่างๆ เช่น ฝากธนาคาร ซื้อประกันชีวิต และซื้อกองทุน โดยเฉพาะการออมเงินในรูปของเงินฝากธนาคาร จะเป็นที่ยินยอมกันอย่างมาก และหน่วยการออมหรืออำนาจในการออมของแต่ละครอบครัวมีหน่วยการออมที่แตกต่างกันโดยขึ้นอยู่กับ รายได้สุทธิของครอบครัวและรายจ่ายของแต่ละครอบครัวรวมทั้งภาระหนี้สินที่มีอยู่ เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการออมเงินของครัวเรือน การออมที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำมากจะมีการออมติดลบ ในขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีการออมที่สูงเพราะการใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคของครัวเรือนอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ซึ่งจากการศึกษาถึงพฤติกรรมทางการเงินของครัวเรือนมักจะมี ความซับซ้อน ยากที่จะวัดได้อย่างถูกต้อง หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว แต่ทุกครอบครัวมีความเห็นส่วนใหญ่ตรงกันมากที่สุดในเรื่องของรายได้และการออมเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ในปริมาณที่น้อยหรือต่ำขณะที่เรื่องรายจ่ายและหนี้สินนั้นกลับมีทิศทางที่พุ่งสูงขึ้นเนื่องจากค่าครองชีพและปัจจัยจำเป็นพื้นฐานที่มีเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

๔.๔ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์

๔.๔.๑ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ระดับครอบครัว

จากสภาพปัญหาความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่และครอบครัวทั่วไปในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ที่พบว่า หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว โดยทุกครอบครัวมีความเห็นส่วนใหญ่ตรงกันมากที่สุดในเรื่องของรายได้และการออมเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ในปริมาณที่น้อยหรือต่ำขณะที่เรื่องรายจ่ายและหนี้สินนั้นกลับมีทิศทางที่พุ่งสูงขึ้นเนื่องจากค่าครองชีพและปัจจัยจำเป็นพื้นฐานที่มีเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัวนั้นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ส่วนใหญ่มีแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวเพื่อรับมือกับภาวะเสี่ยงและภาวะยากลำบากหรือการประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ว่า

๑) ทุกครอบครัวจะต้องมีการเตรียมพร้อมเพื่อการป้องกัน ตั้งแต่การแสวงหาข้อมูลความรู้เมื่อเริ่มการสร้างชีวิตครอบครัว ทั้งหญิงชายจะต้องมีการเตรียมตัวเตรียมใจเสียก่อนด้วยการเรียนรู้ในบทบาทใหม่คือคำว่า “ครอบครัว” โดยมีการเตรียมตัวสร้างหลักฐานให้แก่ครอบครัวด้วยการมีอาชีพและที่พักอาศัยที่มั่นคง ตลอดจนรู้จักแสวงหาข้อมูลความรู้ในเรื่องสภาพแวดล้อมรอบตัวเตรียมกายใจเพื่อการรับสภาพอย่างไม่ประมาท ข้อมูลความรู้แต่ละด้านที่แสวงหาและได้มาสามารถใช้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการป้องกันและจัดการความเสี่ยงได้ทุกประเภทที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

๒) ทุกครอบครัวจะต้องมีการรวมพลังกายจิตของสมาชิกครอบครัว โดยเริ่มจากหัวหน้าครอบครัวจะต้องทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีในการเผชิญปัญหา ด้วยการตัดสินใจด้วยเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์วู่วาม มีสติและรับฟังความคิดของทุกคนในครอบครัวเพื่อความร่วมมือร่วมใจและร่วมพลังกันทั้งในเวลาปกติและคับขัน

๓) การปรับกายและจิตใจเมื่อเกิดการเผชิญกับภาวะเสี่ยงที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้และจะต้องมีการปรับให้สามารถจัดการกับภาวะยากลำบากได้ครอบครัวต้องตั้งสติไม่ตื่นตระหนกตกใจทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด

๔) การรู้จักยอมรับการช่วยเหลือจากภายนอกถ้าภาวะเสี่ยงและภาวะยากลำบากมีความรุนแรงเกินกว่าที่ครอบครัวและสมาชิกครอบครัวจะรับไหวได้แต่โดยลำพังให้แสวงหาหรือรับความช่วยเหลือจากภายนอกซึ่งอาจจะเป็นองค์กรหรือบุคคลที่มีทักษะและประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ โดยทันที

๕) การมองภาวะเสี่ยงภาวะยากลำบากและภาวะวิกฤติทั้งสองด้านคือทั้งทางด้านบวกและด้านลบ เมื่อใดที่ภาวะเสี่ยงและภาวะยากลำบากหรือภาวะวิกฤติเกิดขึ้นกับครอบครัวใดในด้านลบอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจและการสูญเสียทั้งทางกายภาพและจิตใจ แต่ในด้านบวกภาวะเหล่านี้ก็จะช่วยเรียกพลังความร่วมมือความรักความสามัคคีระหว่างสมาชิกครอบครัวให้เข้ามาอยู่ด้วยกันอย่างมั่นคงพบสิ่งดีๆ อย่างที่ไม่เคยได้พบเห็นมาก่อน และเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในพลังที่จะร่วมกันเผชิญต่อผู้ร่วมกันเพื่อเอาชนะอุปสรรคต่างๆ จนประสบผลสำเร็จ

๔.๓.๒ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ระดับชุมชน

จากสภาพปัญหาความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มีอายุน้อยและครอบครัวทั่วไปในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ที่พบว่า

ใช้เป็นแนวทางในการเฝ้าระวัง การป้องกัน การแก้ไข การส่งเสริมและพัฒนาความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวเปิดโอกาสให้ครอบครัว และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนครอบครัวเข้มแข็งโดยชุมชน ตั้งแต่การกำหนด สืบค้นข้อมูล การวางแผน การดำเนินการตามแผน การติดตามและรับผลประโยชน์โดยการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน ชุมชนกับครอบครัวจึงมีความสัมพันธ์กันหลายประการ โดยเฉพาะตามแนวคิดการพัฒนาครอบครัวโดยใช้กระบวนการพัฒนาชุมชน หรือการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนและครอบครัวในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในระดับชุมชน โดยใช้กระบวนการพัฒนาชุมชนเป็นฐาน เน้นการเสริมพลังให้สมาชิกและสถาบันทางสังคมในชุมชนเป็นแกนนำของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคนและครอบครัว โดยมีระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในระดับชุมชน ดังนี้

- (1) สร้างความรักความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว
- (2) ให้สมาชิกในครอบครัวได้ตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัว
- (3) เพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสมาชิกครอบครัว (บทบาทของสามีภรรยา บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของลูก) และปลูกฝังวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี
- (4) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อจะได้ไม่สร้างปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัว สังคม และมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหา
- (5) จัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อเสริมสร้างให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกัน สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน กิจกรรมประกอบด้วย การจัดเวทีพูดคุยแบบเปิดใจระหว่างสมาชิกในครอบครัว การนมัสการพระสงฆ์มาแสดงธรรม การทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น เยียวชน และครอบครัว วาดภาพสภาพแวดล้อมในชุมชนที่เค้ารู้สึกว่าจะปลอดภัยและไม่ปลอดภัย ในมุมมองของตนเอง

๔.๓.๓ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ระดับรัฐ

ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ระดับรัฐโดยการจัดทำแผนและนโยบายรัฐบาลสำคัญ เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ส่งเสริมการออม และแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือน

1) เพิ่มรายได้และลดรายจ่ายให้กับครัวเรือน ภาครัฐได้ดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่สำคัญเพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายให้กับประชาชนหรือครัวเรือน รวมทั้งการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ของเกษตรกรโดยกระทรวงเกษตรฯ ผนึกกำลังภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ เอกชน ใช้กลไกคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) บูรณาการระบบเกษตรแปลงใหญ่เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่สำคัญ คือต้นทุนการผลิตในภาคเกษตรลดลง ผลผลิตมีมูลค่าเพิ่มขึ้น มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ มีตลาดรองรับสินค้า และรายได้ของเกษตรกรดีขึ้น

2) ส่งเสริมการออมของประชาชน การออมภาคสมัครใจ เช่น การสมัครเป็นสมาชิก กองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) เพื่อให้ประชาชนมีการออมเงิน

3) แก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือน เช่น การลดภาระหนี้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรรายย่อยโดยการปลดหนี้ปรับโครงสร้างหนี้การขยายเวลาการชำระหนี้

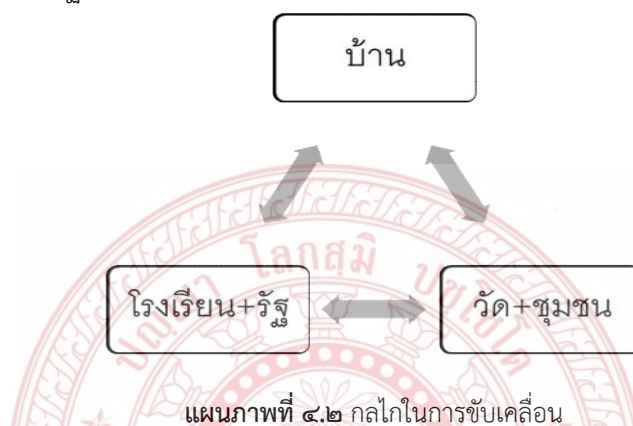
การเสริมสร้างให้ภาคครัวเรือนเกิดความรู้ความเข้าใจทางการเงินและเกิดวินัยทางการเงินที่ดีเพื่อลดการใช้จ่ายเกินตัวและลดการก่อหนี้โดยไม่จำเป็น พร้อมทั้งสนับสนุนให้ครัวเรือนมีพฤติกรรมการออม ตลอดจนส่งเสริมการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างวินัยทางการเงินให้ตระหนักถึงความสำคัญของการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ซึ่งภาคครัวเรือนที่มีวินัยทางการเงินจะเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้เศรษฐกิจไทยมีการพัฒนาที่ยั่งยืน

การผลักดันให้ครัวเรือนนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะการจัดการทางการเงินของครัวเรือนทั้งรายรับ รายจ่าย หนี้สิน การออมและทรัพย์สิน ซึ่งแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเองที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ความขยัน อดทนเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เพื่อป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตทางการเงินและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคม

๔.๓.๓ สรุป ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์

โดยสรุปพบว่า ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพอ-แม่มือใหม่เชิงเศรษฐศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๑) จะต้องพยายามหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยมุ่งมั่นพัฒนาอาชีพเสริมหรืออาชีพสำรอง มาเป็นรายได้เพื่อสนองตอบต่อค่าใช้จ่าย หนี้สิน หรือความต้องการของครอบครัว ๒) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ทราบถึงประมาณการรายรับ และประมาณการรายจ่ายรวมถึงหนี้สินของครัวเรือน ขณะเดียวกันเมื่อทราบถึงรายจ่ายแล้วก็ต้องมีการจัดการให้มีจำนวนที่น้อยลงหรือลดลง ๓) จะต้องมีการวางแผนในทุกๆ เรื่อง ตั้งแต่การวางแผนในเรื่อง

รายรับทั้งรายได้ประจำและรายได้เสริม การวางแผนเรื่องรายจ่ายที่จะต้องจ่ายในเรื่องที่จำเป็น และที่สำคัญจะต้องไม่ก่อหนี้สินหรือถ้าหากจะก่อหนี้สินก็ต้องรับดำเนินการปลดเปลื้องหนี้สินที่มีให้ลดน้อยและหมดไปโดยเร็วที่สุด และ ๔) ดำเนินการเก็บออมด้วยความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผลตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ โดยการร่วมมือการเสริมสร้าง และพัฒนาความมั่นคงทางครอบครัวเข้มแข็งต้องเริ่มจากภายใน (Strength from Within) โดยอาศัยกลไกในการขับเคลื่อนไปพร้อมกันอยู่ 3 ตัว ได้แก่ บวร คือ บ้าน วัด+ชุมชน โรงเรียน+รัฐ

ภายใต้คำว่า บวร ถือเป็นกลไกที่ทำงานภายใต้ระบบคิดที่อาศัยความร่วมมือต่างๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจ ความเชื่อ ทศนคติ รวมไปถึงเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามที่กลุ่มแกนนำในการรณรงค์ต้องการ อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างและพัฒนาของครอบครัว ในด้านต่างๆ ต่อไป

โดยระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในระดับภาครัฐนั้น เป็นการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ ในการปฏิบัติ คือ

- 1) ส่งเสริมให้ครอบครัวมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีสัมพันธภาพที่ดี และทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม
- 2) ส่งเสริมให้ครอบครัวดำเนินชีวิตโดยยึดมั่นในหลักคุณธรรมและจริยธรรม
- 3) ส่งเสริมให้ครอบครัวดำเนินชีวิตตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ครอบครัวมีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้สภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลง
- 4) การส่งเสริมวินัยการออมในครอบครัว
- 5) การพัฒนาการบริหารจัดการการทำงานด้านครอบครัวอย่างเป็นระบบ
- 6) การสร้างและผลักดันเครือข่ายทางสังคมทุกรูปแบบ ทุกระดับ ให้มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนาครอบครัวอย่างต่อเนื่องและสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม
- 7) การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดระบบเครือข่ายครอบครัวในรูปแบบต่างๆ

๔.๕ หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มือใหม่

ผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) ได้ผลที่ค่อนข้างสอดคล้องกันจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ครอบครัวประกอบด้วย

๑) การพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในครอบครัวอย่างเป็นองค์รวม โดยรณรงค์ ให้ความรู้ และปรับเจตคติของประชาชนให้มีทักษะชีวิตที่เหมาะสมในทุกช่วงวัย เช่น การเตรียมความพร้อมก่อนสมรส การเลี้ยงดูและอบรมบุตร การเสริมสร้างจริยธรรม คุณธรรมและจิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ

๒) การสร้างระบบและกลไกการบริหารจัดการให้เกื้อหนุนการสร้างครอบครัวที่เข้มแข็ง โดยการสร้างและปรับระบบ/กลไกการบริหารจัดการส่งเสริมให้กลไกการทำงานของภาคี ต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชนและชุมชนร่วมมือกันอย่างเป็นเครือข่ายในการจัดบริการแก่ครอบครัวแบบ เบ็ดเสร็จ ครบวงจร สร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัวและเครือข่ายตื้นฐานวัฒนธรรมช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกันรณรงค์ให้มีการ ลด ละ เลิกปัจจัยที่เป็นต้นเหตุของปัญหาครอบครัว เช่น อบายมุข สุรา สถานบันเทิง ฯลฯ

๓) การสร้างระบบและกลไกการบริหารจัดการให้เกื้อหนุนการสร้างครอบครัว ที่เข้มแข็ง โดยการสร้างและปรับระบบ/กลไกการบริหารจัดการส่งเสริมให้กลไกการทำงานของภาคี ต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชนและชุมชนร่วมมือกันอย่างเป็นเครือข่ายในการจัดบริการแก่ครอบครัวแบบ เบ็ดเสร็จ ครบวงจร สร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัวและเครือข่ายตื้นฐานวัฒนธรรมช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกันรณรงค์ให้มีการ ลด ละ เลิกปัจจัยที่เป็นต้นเหตุของปัญหาครอบครัว เช่น อบายมุข สุรา สถานบันเทิง ฯลฯ

ขณะเดียวกันยังต้องมีการพัฒนาหลักการพื้นฐานที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งของครอบครัวไทยและครอบครัวพอ-แม่มือใหม่นั้น ควรที่จะประกอบด้วย

๑. ด้านอาชีพ

ภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรที่จะเข้ามาสนับสนุนโครงการเพิ่มศักยภาพผู้ว่างงานเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน เช่น โครงการต้นกล้าอาชีพ เสริมทักษะอาชีพ ในกรณีที่ครอบครัวพอ-แม่มือใหม่ประสบปัญหาว่างงาน เพื่อให้พ้นจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจทำให้เกิดการว่างงาน และบรรเทาปัญหาการว่างงานรัฐบาลจึงได้กำหนดมาตรการเร่งด่วนเพื่อเพิ่มศักยภาพผู้ว่างงาน ให้มีความสามารถและทักษะทางวิชาชีพต่างๆ จนสามารถกลับไปสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างประโยชน์ให้กับครอบครัว ชุมชน และมีทางเลือกใหม่ๆ ในประกอบอาชีพครอบครัวพอ-แม่มือใหม่ผู้ว่างงานหรือกลุ่มเสี่ยงที่จะถูกเลิกจ้างด้วย

๒. ด้านรายได้

ภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรที่จะเข้ามาสนับสนุนความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ด้านรายได้ เพื่อให้มีรายได้รวมของครอบครัวสูงกว่าเส้นความยากจน พอเลี้ยงครอบครัว มีเงินออม ถึงแม้จะมีหนี้สินอยู่บ้างแต่ก็ยังมีความสามารถชดเชยหนี้ได้หมด และจะต้องพยายามหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยมุ่งเน้นพัฒนาอาชีพเสริมหรืออาชีพสำรองเพื่อก่อให้เกิดรายได้ที่สามารถสนองตอบต่อค่าใช้จ่าย หนี้สิน หรือความต้องการของครอบครัว

๓. ด้านรายจ่าย

ในขณะที่เราหาวิธีการเพิ่มรายรับเราก็ต้องมีแนวทางในการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เพื่อให้เกิดความพอดี เพื่อให้มีส่วนที่เหลือก็ให้เก็บไว้หรือออมเพื่อใช้ในอนาคต ซึ่งแนวทางในด้านการบริหารจัดการด้านรายจ่ายนั้นก็คือการจัดทำบัญชีครัวเรือน ทั้งนี้เพื่อจะทำให้ทราบถึงประมาณการรายรับ และประมาณการรายจ่ายรวมถึงหนี้สินของครัวเรือน ขณะเดียวกันเมื่อทราบถึงรายจ่ายแล้วก็จะต้องมีการจัดการให้มีจำนวนที่น้อยลงหรือลดลง เช่น ค่าเช่า ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า หรือค่าใช้จ่ายอื่นๆ

๔. ด้านหนี้สิน

จากปัญหาหนี้สินของครัวเรือนที่อาจจะเกิดจากการมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ซึ่งอาจจะมาจากการประสบปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม ส่งผลทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหาย หรืออาจจะเกิดจากสภาพทางการตลาดหรือราคาพืชผลผลิตทางการเกษตรเกิดภาวะตกต่ำ เกิดภาวะขาดทุน สุดท้ายต้องมีการกู้หนี้ยืมสินเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ฉะนั้นภาครัฐควรที่จะสนับสนุนสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำหรือปลอดดอกเบี้ยจากโครงการสินเชื่อของสถาบันการเงินของรัฐ หรือในภาคเกษตรกรรมก็ควรได้รับการสนับสนุนหรือเข้าถึงสินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้ง่ายขึ้น ขณะเดียวกันก็ควรที่จะมีโครงการส่งเสริม สนับสนุน หรือพัฒนากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองร่วมกับสถาบันทางการเงินของรัฐบาลเพื่อให้มีวงเงินที่สูงขึ้น สิ่งสำคัญก็คือจะต้องมีการสนับสนุนองค์ความรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัว กล่าวก็คือ จะต้องมีการวางแผนในทุกๆ เรื่อง ตั้งแต่การวางแผนในเรื่องรายรับทั้งรายได้ประจำและรายได้เสริม การวางแผนเรื่องรายจ่ายที่จะต้องจ่ายในเรื่องที่จำเป็น และที่สำคัญจะต้องไม่ก่อหนี้สินหรือถ้าหากจะก่อหนี้สินก็ต้องรีบดำเนินการปลดปล่อยหนี้สินที่มีให้ลดน้อยและหมดไปโดยเร็วที่สุด

๕. ด้านเงินออม

ภาครัฐควรมีการสนับสนุนการดำเนินโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้เกิดความมีเสถียรภาพมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในการสร้างงานสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ลดรายจ่ายให้แก่ประชาชนในชุมชน ตลอดจนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการเงินทุนภายในหมู่บ้านหรือชุมชน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งด้านสังคม และเศรษฐกิจของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เช่น ปัจจุบันที่

หมู่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย นอกจากจะมีการก่อตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเพื่อช่วยเหลือสมาชิกให้มีแหล่งเงินทุนเพื่อสนับสนุนในยามฉุกเฉินแล้ว หมู่บ้านแห่งนี้ยังมีกองทุนสัจจะออมทรัพย์ที่ก่อตั้งโดยการเก็บดอกเบียของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านเพื่อประกันความเสี่ยงรายละ ๑๐๐ บาทต่อเดือน และจะต้องหักฝากทุกๆ เดือนจนต่อจะใช้หนี้กองทุนหมู่บ้านหมด ซึ่งปัจจุบันพบว่ากองทุนสัจจะออมทรัพย์บ้านนาอ้อมีเงินออมในกองทุนจำนวนถึง ๕๐๐๐,๐๐๐ บาท

ผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) ยังมีกรอบแนวคิดที่สอดคล้องกันว่า ทุกฝ่ายเห็นด้วยในการน้อมนำหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมาประยุกต์ใช้กับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่ใหม่ ขณะเดียวกันยังเห็นว่าควรมีการน้อมนำเอาหลักการปฏิบัติบนทางสายกลางหรือหลักแห่งความพอดี พอประมาณ มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการสร้างสรรค์ครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่น ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักอริยมรรคหรือมรรคมีองค์ ๘ ประกอบด้วย

- ๑) มีความรู้ความเข้าใจในการครองคู่ครองเรือนที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ)
- ๒) มีความคิดในการครองคู่ครองเรือนที่ถูกต้องและเป้าหมายที่ดีงาม (สัมมาสังกัปปะ)
- ๓) มีการสื่อสารในการครองคู่ครองเรือนเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม (สัมมาวาจา)
- ๔) มีการปฏิบัติตัวในการครองคู่ครองเรือนในทางไม่เบียดเบียน (สัมมากรรมันตะ)
- ๕) มีการในการครองคู่ครองเรือนและเลี้ยงชีพตนในทางสุจริต (สัมมาอาชีวะ)
- ๖) มีความเพียรพยายามในการครองคู่ครองเรือนและหมั่นพัฒนาตนเอง ละความชั่วหรือสิ่งไม่มี แล้วหมั่นสร้างเสริมความดีให้มากขึ้น (สัมมาวายามะ)
- ๗) มีความระมัดระวังยังคิดในการครองคู่ครองเรือน (สัมมาสติ)
- ๘) มีความสงบใจในการครองคู่ครองเรือน (สัมมาสมาธิ)

ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติบนทางสายกลางที่มีองค์ประกอบแห่งความพอดี ๘ นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมในการปฏิบัติตนตามหลักการของชาวพุทธมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น คือ

- ๑) มีความประพฤติทางจริยศาสตร์ (ศีล) คือ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และ สัมมาอาชีวะ
- ๒) มีการควบคุมทางจิตใจ (สมาธิ) คือ สัมมาวายามะสัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ
- ๓) มีการพัฒนาทางด้านปัญญา (ปัญญา) คือ สัมมาทิฐิ และ สัมมาสังกัปปะ

ขณะเดียวกันผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) ยังมีกรอบแนวคิดที่สอดคล้องกันว่า ครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่ในมิติการสร้างความมั่นคงมั่งคั่งทางเศรษฐศาสตร์นั้นควรที่จะน้อมนำเอาหลักการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ มาประยุกต์ใช้เพื่อความเข้มแข็งของครอบครัว อันได้แก่

- ๑) อุดหนุนสัมปทา ครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่ต้องทำให้ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจการหน้าที่ของตน ซึ่งในการดำเนินชีวิตนั้นจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอันเป็นการประกอบสัมมาชีพ เป็นอาชีพที่สุจริต ดีพร้อมไม่เป็นภัย ไม่เบียดเบียนใคร และเป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น รู้จักใช้สติปัญญาหาอุบายวิธีการที่ดีที่ถูกต้องในการดำเนิน

ชีวิตที่ดี การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบด้านอาชีพ เป็นการสร้างความมั่นคงของครอบครัวและมีความพึงพอใจในงานที่ทำ และควรมีการพัฒนาเพื่อให้ก้าวไปสู่จุดหมายแห่งความสำเร็จหรือประโยชน์ที่พึงจะเกิดขึ้น เป็นต้นว่า

(๑) ความร่ำรวยที่คนทั่วไปถือกันต่อความร่ำรวยเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของชีวิต ที่ไม่ใช่เกิดจากโชคชะตาหรือความบังเอิญ แต่เกิดจากการลงมือกระทำด้วยความขยันหมั่นเพียรในการสร้างเนื้อสร้างตัวจนเกิดความเจริญรุ่งเรืองหรือให้เกิดขึ้นมาได้

(๒) อำนาจที่อาจจะเกิดจากการมีหน้าที่การงานในตำแหน่งที่สูงขึ้น ทั้งในทางราชการหรือในองค์กรและหน่วยงานอื่นๆ โดยเกิดจากการเอาชนะตัวเอง เกิดจากความขยันหมั่นเพียรจนกระทั่งถึงพร้อมในบทบาท อำนาจ หรือหน้าที่ที่ได้รับความไว้วางใจให้รับผิดชอบงานสำคัญ

(๓) ความมีชื่อเสียง ซึ่งอาจเกิดจากการกระทำความดีหรือความเป็นเลิศจนได้รับการยอมรับจากผู้คนในครอบครัว ชุมชน สังคม

(๔) ความสุข นอกจากความสุขทางกายที่ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่แสวงหามาได้จากความร่ำรวยหรือสิ่งอื่นๆ แล้ว ยังมีความสุขทางจิตใจที่เกิดจากความพึงพอใจ ความสงบของจิตใจ และการได้ทำงานที่ตนเองพอใจที่เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ครอบครัวมีความสุขได้

(๕) ความรู้หรือการค้นพบสิ่งใหม่ที่จะเป็นแนวทางในการนำมาซึ่งรายได้เสริม หรือบางครั้งอาจกลับกลายเป็นรายได้หลักที่จะทำให้ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และเข้มแข็ง

๒) อารักขสัมปทา ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่จะต้องทำให้ถึงพร้อมด้วยการรักษา ซึ่งได้แก่ การรู้จักรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้จากการปฏิบัติตามหลักอภิญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ กล่าวคือ การใช้เงินที่ตนหามาได้ตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ โดยรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ การถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้จากการประกอบอาชีพ ทั้งนี้รวมถึงทรัพย์ที่จำต้องได้เช่น เงิน ทอง ที่ดิน เป็น และส่วนทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ เช่น ชื่อเสียง อำนาจ บารมี เป็นต้น ดังนั้นการรักษาทรัพย์เหล่านี้เป็นการสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวด้วยการใช้หลักอารักขสัมปทาซึ่งเป็นหลักธรรมที่สอนให้ผู้ที่ตระหนักถึงความไม่ประมาทในการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน นอกจากนั้นการรักษาทรัพย์ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของการรู้จักใช้สอยและรักษาสิ่งของที่หามาได้ เพื่อก่อให้เกิดการตั้งตัวหรือการสร้างหลักฐานความมั่นคงให้กับครอบครัว โดยรู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น

๓) กัลยาณมิตรตา ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ต้องทำให้ความมีเพื่อนเป็นคนดี ซึ่งได้แก่ การคบคนดีเป็นมิตร ทั้งนี้เพราะมนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม ไม่สามารถอยู่เพียงลำพังได้ ฉะนั้นจึงทำให้การเลือกคบคนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต และเป็นไปตามหลักการที่ว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” ฉะนั้นการสร้างความเข้มแข็งให้กับพ่อ-แม่มีใหม่จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง

กัลยาณมิตรที่ดี กล่าวคือ ต้องมีผู้แนะนำสั่งสอน มีที่ปรึกษา และเพื่อนที่คบหาและบุคคล สิ่งแวดล้อมที่ดี ขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักเลือกเสวนาบุคคลหรือเข้าร่วมหมู่คณะกับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญามีความสามารถ ซึ่งจะส่วนช่วยสนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทางและเป็นเป็นแบบอย่างที่ดี ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กันให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี

๔) สมชีวิตา การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่แสวงหามาได้ ไม่ตระหนี่จนไม่ได้รับประโยชน์จากทรัพย์สิน และไม่สุรุ่ยสุร่ายจนมีรายได้อาจไม่พอจ่าย การใช้จ่ายทรัพย์จะต้องพิจารณาถึงความจำเป็นหากเราต้องการให้ชีวิตสุขสบายก็ควรจะได้เดินสายกลาง คือ ไม่มากจนฟุ่มเฟือยและไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่ การถึงพร้อมในการเลี้ยงชีพหรือการดำเนินชีวิตแต่พอดี ให้รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่แบบพอดี สมกับรายได้ที่สามารถหามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้มีรายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดไว้สำหรับบั้นปลายของชีวิต จะได้ไม่ลำบาก ทั้งนี้เพราะการประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างมากสำหรับผู้ครองเรือน ครอบครัวจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต่อจากรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพ พยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ หากใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายเกินฐานะก็ย่อมได้รับความเดือดร้อน และจะทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นครอบครัวพ่อแม่-แม่มีมือใหม่จำเป็นที่จะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์ พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นตามสมควรแก่สภาพของตัวเองและครอบครัว ทั้งนี้เพราะความรู้จักประมาณตนคือการรู้จักประมาณในการเลี้ยงชีพโดยทางชอบธรรม และดำรงชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีล ซึ่งเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่จะประคับประคองกาย วาจาให้เรียบร้อยและทำงานที่สุจริตถูกต้อง

นอกจากนั้นจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) ผู้ทรงคุณวุฒิยังได้ให้ข้อเสนอแนะที่ดีอีกว่าสิ่งที่ครอบครัวพ่อแม่-แม่มีมือใหม่พึงที่จะละเว้นที่สำคัญๆ ที่จะเป็นสาเหตุที่นำมาซึ่งปัญหาเศรษฐกิจหรือเศรษฐศาสตร์ในระดับครัวเรือน ก็คือ การละเว้นจากอบายมุขซึ่งเป็นที่มาของความเสื่อม ความพินาศหรือเหตุย่อยยับแห่งโภคทรัพย์ เป็นต้นว่า

๑) การติดสุราและของมีเมาซึ่งเป็นที่มาของการสูญเสียทรัพย์โดยใช่เหตุ และก่อให้เกิดโทษ ๖ ประการ คือ (๑) จะทำให้ทรัพย์หมดไป (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท (๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค (๔) เสียเกียรติเสียชื่อเสียง (๕) ทำให้ไม่รู้อาย และ (๖) ทอนกำลังปัญญาหรือขาดสติ

๒) การชอบเที่ยวกลางคืนซึ่งเป็นที่มาของการสูญเสียทรัพย์โดยใช่เหตุ และก่อให้เกิดโทษ ๖ ประการ คือ (๑) ซื่อต่อไม่รักษาตัวรักษาเกียรติคนมีครอบครัว (๒) ซื่อต่อไม่รักษาลูกเมียหรือละทิ้งลูกเมีย (๓) ซื่อต่อไม่รักษาทรัพย์สมบัติหรือใช้จ่ายโดยไม่จำเป็น (๔) เป็นที่ระวางสงสัยจนขาดความเชื่อมั่น เชื่อใจในครอบครัว (๕) ตกเป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าวลือลือมาซึ่งความบาดหมางในครอบครัว และ(๖) เป็นทางมาของเรื่องเดือดร้อนอีกอีกประการ

๓) การชอบเที่ยวดูการละเล่นซึ่งเป็นที่มาของการสูญเสียทรัพย์โดยใช่เหตุ และก่อให้เกิดโทษ มีโทษ จนบางครั้งส่งผลไปทำให้เสียการเสียนงาน เพราะจิตใจกังวลคอยคิดจ้องกับเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่ง

นั้นๆ โดยเฉพาะในปัจจุบันมีสื่อโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook Line Twitter Instagram เป็นต้น มาเป็นสื่อในการกระตุ้นให้อยากได้ใคร่รู้หรือการสัมผัส โดยเฉพาะการจับจ่ายซื้อขายออนไลน์ที่มีล่อตาล่อใจและเข้าถึงได้ง่ายในโลกปัจจุบันนี้ ถ้าหากไม่มีความยับยั้งชั่งใจทรัพย์สินที่หามาได้ก็อาจจะร่อยหรอลงไปแบบไม่รู้ตัวได้

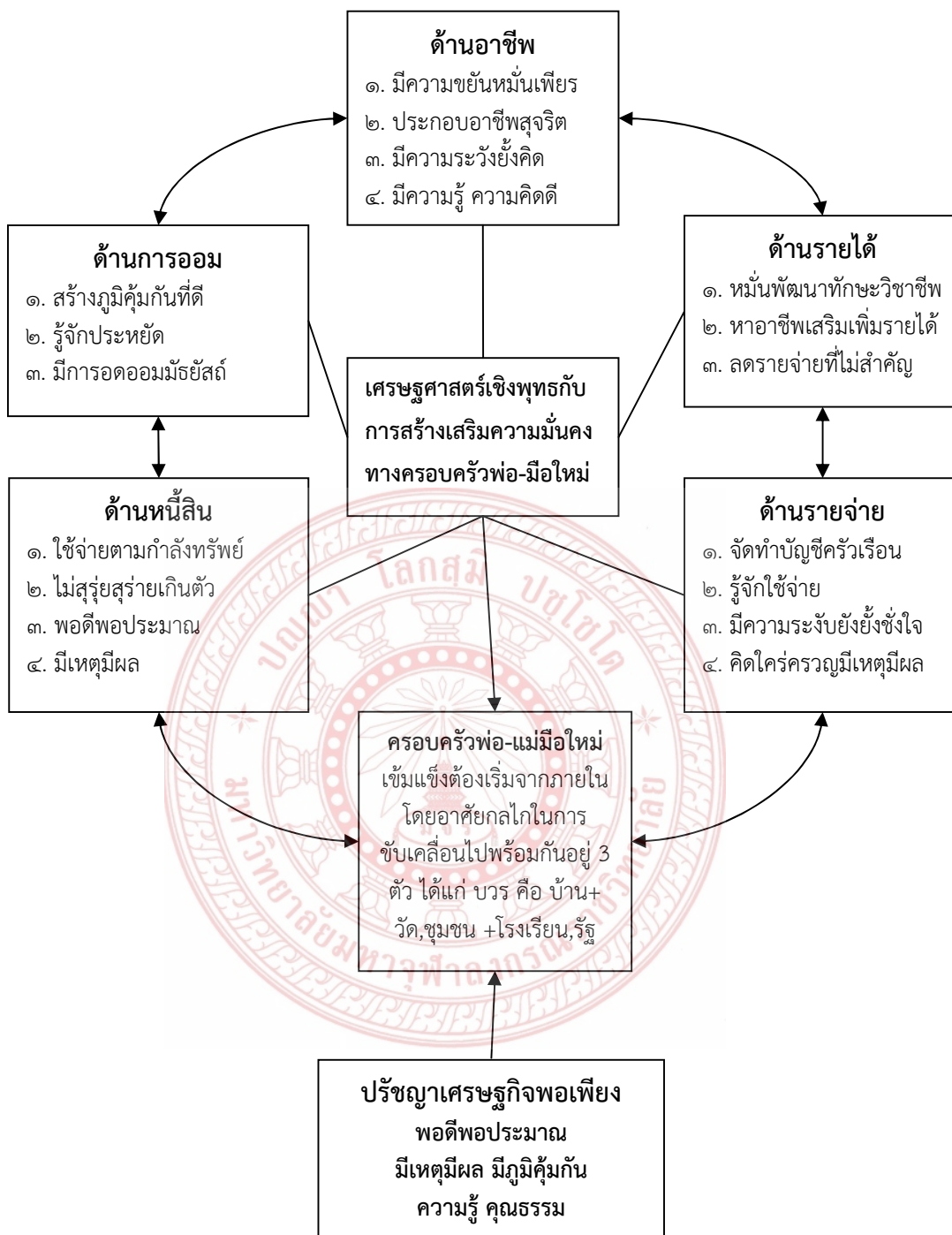
๔) การติดการพนันซึ่งเป็นที่มาของการสูญเสียทรัพย์สินโดยใช่เหตุ และก่อให้เกิดโทษ ๖ ประการ คือ (๑) เมื่อชนะยอมก่อนเวลา (๒) เมื่อแพ้ก็เสียดายทรัพย์สินที่เสียไป (๓) ทรัพย์สินหมดไปหรือร่อยหรอลงไป (๔) ขาดความน่าเชื่อถือทั้งจากบุคคลในครอบครัว ที่ทำงาน หรือในชุมชนและสังคม (๕) ถูกดูหมิ่นหรือเหยียดหยาม และ (๖) ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้เป็นพ่อตาแม่ยาย

๕) การคบคนชั่วหรือได้เพื่อนไม่ดี ที่จะนำไปสู่การเป็น (๑) นักการพนัน (๒) นักเลงผู้หญิง (๓) นักเลงสุรา (๔) นักลวงของปลอม (๕) นักหลอกลวง และ (๖) นักเลงหัวไม้

๖) การเกียจคร้านการงาน โดยทำให้ยกเหตุต่างๆ เป็นข้ออ้างให้ผัดผ่อนไม่ทำงาน จะทำให้โรคหรือทรัพย์สินใหม่ก็ไม่เกิด โรคหรือทรัพย์สินเก่าที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป

๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญรวมถึงผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและประชาชน แล้วบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเข้ากับแนวทางในการส่งเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่ใหม่ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตและดำเนินชีวิตครอบครัวได้อย่างสมดุลและพึ่งพาตนเองได้ โดยได้รับหลักประกันด้านสิทธิและการตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิตมนุษย์ รวมถึงการทำหน้าที่ของครอบครัวต่อสมาชิกครอบครัวและสังคม ทำให้ครอบครัวสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้และการปรับตัวให้เกิดสมดุลในการดำเนินชีวิตครอบครัว ทั้งนี้สามารถนำมาประมวลและสรุปในภาพรวมเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๓ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-แม่มือใหม่” ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

๑) **รากฐานสำคัญ**ในการเสริมสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-แม่มือใหม่ จำเป็นอย่างยิ่งที่ครอบครัวพอ-แม่มือใหม่จะต้องดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่องค์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ โดยดำรงครอบครัวอยู่บนพื้นฐานแห่งความพอดีพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน โดยอาศัยความรู้ คุณธรรม

๒) ครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่จะต้องหมั่นคบหากัลยาณมิตรและพึงละเว้นจากอบายมุขซึ่งเป็นที่มาของความย่อยยับแห่งโรคภัยในระดัครอบครัวเรือน ทั้ง (๑) การติดสุราและของมีนเมา (๒) การชอบเที่ยวกลางคืน (๓) การชอบเที่ยวดูการละเล่น (๔) การติดการพนัน (๕) การคบคนชั่วหรือได้เพื่อนไม่ดี และที่สำคัญ (๖) การเกียจคร้านการทำงาน

๓) ในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพ สิ่งที่สำคัญที่ครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่จะต้องพึงกระทำก็คือ (๑) มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบวิชาชีพหรืออาชีพ (๒) ประกอบวิชาชีพหรืออาชีพด้วยความสุจริต (๓) มีสติ มีความระลึกรู้ได้ และมีความระวังยังคิดในการประกอบวิชาชีพ และ (๔) ประกอบวิชาชีพหรืออาชีพบนพื้นฐานของความรู้ ความเข้าใจ มีความคิดดี มีการพัฒนาสร้างสรรค์การทำงานที่ตนเองประกอบอยู่เสมอ

๔) ในด้านรายจ่าย ครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่จะต้องช่วยกัน (๑) จัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อเป็นฐานข้อมูลประกอบการคิดหรือตัดสินใจในการใช้จ่ายเงินตรา (๒) การรู้จักใช้รู้จักจ่ายในรายการที่จำเป็นและสำคัญเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคนในครอบครัว (๓) การมีความระงับยับยั้งจิตใจ ไตรตรอง พินิจพิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนก่อนที่จะตัดสินใจซื้อหรือจ่าย และ (๔) การคิดใคร่ครวญอย่างมีเหตุมีผลก่อนตัดสินใจจ่ายหรือตัดสินใจซื้อว่า เหมาะสมไม่เหมาะสม คู้มค่าไม่คู้มค่า เกิดประโยชน์หรือไม่ประโยชน์

๕) ในด้านหนี้สิน เพื่อให้ครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ดำรงอยู่บนความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน และเป็นครอบครัวที่ปราศจากหนี้สิน จำเป็นอย่างยิ่งที่ครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่จะต้อง (๑) มีการวางแผนการใช้จ่ายให้เป็นไปตามกำลังทรัพย์ที่ตนเองหรือครอบครัวตนเองมี (๒) ลดการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยไม่เกิดประโยชน์ และไม่สุรุ่ยสุร่ายเกินตัว (๓) จะใช้จะจ่ายสิ่งใดก็ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดีพอประมาณ และ (๔) หากมีความจำเป็นที่จะต้องก่อหนี้สิน ครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่จะต้องก่อหนี้สินบนพื้นฐานของความจำเป็นและเป็นไปอย่างมีเหตุมีผล

๖) ในด้านการออม เนื่องจากการออมเป็นเรื่องสำคัญของการร่วมต้นครอบครัวที่จะก่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในอนาคต ครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่จะต้องให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นลำดับต้นๆ ทั้งนี้เพราะการออมจะเป็น (๑) สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีที่จะเกิดขึ้นแก่ครอบครัวและลูกหลานในอนาคต (๒) การออมยังเป็นตัวชี้วัดถึงความสำเร็จในเรื่องของรู้จักประหยัดที่เกิดขึ้นในการขับเคลื่อนของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ และ (๓) การออมยังเป็นตัวชี้วัดในของความเป็นผู้มีมัธยัสถ์ของผู้ครองเรือน เป็นวิถีของครอบครัวที่มองการณ์ไกลเพื่อความสมบูรณ์พูนสุขในอนาคตด้วย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพอ-มือใหม่” เป็นการศึกษาเพื่อศึกษาถึงกระบวนการทางเศรษฐศาสตร์ที่เป็นระบบและกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว ขณะเดียวกันก็ยังเป็นการบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้กับการสร้างเสริมความมั่นคงให้กับครอบครัวทั่วไปและครอบครัวพอ-มือใหม่ ซึ่งถือเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ที่จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนให้กับครอบครัวในอนาคต โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ และปราชญ์ชุมชนที่เกี่ยวข้อง ก่อนที่จะนำมาสรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒. อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะทางการวิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว

พบว่า ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว โดยทุกครอบครัวมีความเห็นส่วนใหญ่มองตรงกันมากที่สุดในเรื่องของรายได้และการออมเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ในปริมาณที่น้อยหรือต่ำขณะที่เรื่องรายจ่ายและหนี้สินนั้นกลับมีทิศทางที่พุ่งสูงขึ้นเนื่องจากค่าครองชีพและปัจจัยจำเป็นพื้นฐานที่มีเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ซึ่งสามารถพิจารณาเป็นรายด้าน ดังนี้

๑.๑) ด้านรายได้ และอาชีพ

ประชาชนได้ประกอบอาชีพมากกว่า ๑ อาชีพ จึงจะมีรายได้เพียงพอต่อการดูแลครอบครัว และมีอาชีพที่ไม่ค่อยแตกต่างกันทำให้มีรายได้ ไม่แตกต่างกัน และสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ในวัยทำงานจะช่วยกันประกอบอาชีพหาเงินให้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว

๑.๒) ด้านรายจ่าย

ประชาชนส่วนใหญ่มีรายจ่ายในครอบครัวน้อยกว่ารายได้ จากสถานะเศรษฐกิจในปัจจุบันและประกอบกับราคาพืชทางการเกษตรมีราคาต่ำจึงเป็นสาเหตุให้แต่ละครอบครัวได้ใช้จ่ายเฉพาะแต่สิ่งที่จำเป็นในครอบครัวเท่านั้น

๑.๓) ด้านหนี้สิน

ประชาชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ก่อหนี้สินเพิ่ม จากที่มีอยู่และ ส่วนที่มีหนี้สินอยู่นั้น มีแนวโน้มที่จะเป็นหนี้เพิ่มขึ้น

๑.๔) ด้านการออมของครอบครัว

ประชาชนส่วนใหญ่จะมีเงินออมในรูปแบบต่างๆ โดยจะนิยมฝาก ธนาคาร เงินสัจจะ ซื้อมอเตอร์ไซด์ และซื้อกองทุน เป็นผลมาจากครอบครัวที่มีสมาชิกในวัยทำงานจะช่วยกันทำงาน เมื่อหักรายจ่ายและหนี้สินที่มีแล้ว จะมีเงินเหลือเก็บและออมไว้ในรูปแบบต่างๆ เพราะสถานะเศรษฐกิจของประเทศในภาพรวมนั้นขาดความมั่นคง จึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ต้องวางแผนการเงินอย่างจริงจัง

๕.๑.๒ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์

พบว่า ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่เชิงเศรษฐศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย (๑) จะต้องพยายามหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยมุ่งมั่นพัฒนาอาชีพเสริมหรืออาชีพสำรอง มาเป็นรายได้เพื่อสนองต่อค่าใช้จ่าย หนี้สิน หรือความต้องการของครอบครัว (๒) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ทราบถึงประมาณการรายรับและประมาณการรายจ่ายรวมถึงหนี้สินของครัวเรือน ขณะเดียวกันเมื่อทราบถึงรายจ่ายแล้วก็ต้องมีการจัดการให้มีจำนวนที่น้อยลงหรือลดลง (๓) จะต้องมีการวางแผนในทุกๆ เรื่อง ตั้งแต่การวางแผนในเรื่องรายรับทั้งรายได้ประจำและรายได้เสริม การวางแผนเรื่องรายจ่ายที่จะต้องจ่ายในเรื่องที่จำเป็นและที่สำคัญจะต้องไม่ก่อหนี้สินหรือถ้าหากจะก่อหนี้สินก็ต้องรีบดำเนินการปลดเปลื้องหนี้สินที่มีให้ลดน้อยและหมดไปโดยเร็วที่สุด และ (๔) ดำเนินการเก็บออมด้วยความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผลตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ และผลักดันให้ครัวเรือนนำการปฏิบัติบนทางสายกลางและการปฏิบัติหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ ประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะการจัดการทางการเงินของ

ครัวเรือนทั้งรายรับ รายจ่าย หนี้สิน การออมและทรัพย์สิน ซึ่งแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ พอเหมาะ พอดี ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ความขยัน อดทนเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เพื่อป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตทางการเงินและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคม

๕.๑.๓ หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่

๑) รากฐานสำคัญในการเสริมสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่ จำเป็นอย่างยิ่งที่ครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่จะต้องดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ โดยดำรงครอบครัวอยู่บนพื้นฐานแห่งความพอดีพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน โดยอาศัยความรู้ คุณธรรม

๒) ครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่จะต้องหมั่นคบหากัลยาณมิตรและพึงละเว้นจากอบายมุข ซึ่งเป็นที่มาของความย่อยยับแห่งโรคทรัพย์ในระดับครัวเรือน ทั้ง (๑) การติดสุราและของมีนเมา (๒) การชอบเที่ยวกลางคืน (๓) การชอบเที่ยวดูการละเล่น (๔) การติดการพนัน (๕) การคบคนชั่วหรือได้เพื่อนไม่ดี และที่สำคัญ (๖) การเกียจคร้านการทำงาน

๓) ในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพ สิ่งที่สำคัญที่ครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่จะต้องพึงกระทำก็คือ (๑) มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบวิชาชีพหรืออาชีพ (๒) ประกอบวิชาชีพหรืออาชีพด้วยความสุจริต (๓) มีสติ มีความระลึกรู้ได้ และมีความระวังยั้งคิดในการประกอบวิชาชีพ และ (๔) ประกอบวิชาชีพหรืออาชีพบนพื้นฐานของความรู้ ความเข้าใจ มีความคิดดี มีการพัฒนาสร้างสรรค์การทำงานที่ตนเองประกอบอยู่เสมอ

๔) ในด้านการเสริมสร้างรายได้เพื่อนำมาจุนเจือครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่นั้น จะต้องประพฤติปฏิบัติดังนี้ (๑) ครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่จะต้องหมั่นพัฒนาทักษะวิชาชีพให้เกิดความชำนาญและเชี่ยวชาญอยู่เสมอ (๒) ครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่จะต้องช่วยกันชวนขวนขวายหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ และใช้เวลาว่างเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์เพื่อครอบครัว และที่สำคัญก็คือ (๓) ครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่จะต้องช่วยกันลดรายจ่ายที่ไม่สำคัญเพื่อเป็นการรักษาระดับรายได้ของครอบครัวให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่งอยู่เสมอ

๕) ในด้านรายจ่าย ครอบครัวพ่อ-แม่ใหม่จะต้องช่วยกัน (๑) จัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อเป็นฐานข้อมูลประกอบการคิดหรือตัดสินใจในการใช้จ่ายเงินตรา (๒) การรู้จักใช้รู้จักจ่ายในรายการที่จำเป็นและสำคัญเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคนในครอบครัว (๓) การมีความระงับยั้งยั้งชั่งใจ ไตรตรอง พินิจพิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนก่อนที่จะตัดสินใจซื้อหรือจ่าย และ (๔) การคิดใคร่ครวญ

อย่างมีเหตุมีผลก่อนตัดสินใจจ่ายหรือตัดสินใจซื้อว่า เหมาะสมไม่เหมาะสม คู้มค่าไม่คู้มค่า เกิดประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์

๖) ในด้านหนี้สิน เพื่อให้ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ดำรงอยู่บนความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน และเป็นครอบครัวที่ปราศจากหนี้สิน จำเป็นอย่างยิ่งที่ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่จะต้อง (๑) มีการวางแผนการใช้จ่ายให้เป็นไปตามกำลังทรัพย์ที่ตนเองหรือครอบครัวตนเองมี (๒) ลดการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย ไม่เกิดประโยชน์ และไม่สุรุ่ยสุร่ายเกินตัว (๓) จะใช้จ่ายสิ่งใดก็ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดีพอประมาณ และ (๔) หากมีความจำเป็นที่จะต้องก่อหนี้สิน ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่จะต้องก่อหนี้สินบนพื้นฐานของความจำเป็นและเป็นไปอย่างมีเหตุมีผล

๗) ในด้านการออม เนื่องจากการออมเป็นเรื่องสำคัญของการร่วมต้นครอบครัวที่จะก่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในอนาคต ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่จะต้องให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นลำดับต้นๆ ทั้งนี้เพราะการออมจะเป็น (๑) สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีที่จะเกิดขึ้นแก่ครอบครัวและลูกหลานในอนาคต (๒) การออมยังเป็นตัวชี้วัดถึงความสำเร็จในเรื่องของรู้จักประหยัดที่เกิดขึ้นในการขับเคลื่อนของครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ และ (๓) การออมยังเป็นตัวชี้วัดในของความเป็นผู้มีธรรมาภิบาลของผู้ครองเรือน เป็นวิถีของครอบครัวที่มองการณ์ไกลเพื่อความสมบูรณ์พูนสุขในอนาคตด้วย

๕.๒ อภิปรายผล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญรวมถึงผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและประชาชน แล้วบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเข้ากับแนวทางในการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตและดำเนินชีวิตครอบครัวได้อย่างสมดุลและพึ่งพาตนเองได้ โดยได้รับหลักประกันด้านสิทธิและการตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิตมนุษย์ รวมถึงการทำหน้าที่ของครอบครัวต่อสมาชิกครอบครัวและสังคม ทำให้ครอบครัวสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้และการปรับตัวให้เกิดสมดุลในการดำเนินชีวิตครอบครัว ทั้งนี้สามารถนำมาสรุปและอภิปรายผลที่ได้จากการวิจัยดังนี้

๑) สภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว

จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย นั้นจากสังคมไทยในอดีตถึงปัจจุบันว่า มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านบริบทหรือสภาพทางสังคมวิถีชีวิตของคน

ในชุมชน จากลักษณะหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุดคือ สังคมครอบครัว จากอดีต ครอบครัวมีลักษณะครอบครัวขยายหรือครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวจำนวนมากทำให้มีแรงงานช่วยกันในการดูแลครอบครัว ตลอดจนมีเวลาอบรมลูกหลาน ประกอบกับสภาพสังคมมีการแข่งขันกันไม่มาก เป็นสังคมลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ในปัจจุบัน สภาพสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจโลก และการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ทำให้สังคมมีการแข่งขันกันสูงมาก สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนขนาดครอบครัวเปลี่ยนไปจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจมากขึ้น ทำให้ครอบครัวมีเวลาในการดูแลสมาชิกในครอบครัวน้อยลง เพราะประเทศไทยต้องมีการปรับตัวและเตรียมความพร้อมในหลายด้าน เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การศึกษา ทักษะด้านภาษา และทักษะฝีมือแรงงาน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจดังกล่าวจะส่งผลให้วิถี การผลิตเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่ทำการเกษตรจะลดน้อยลง มีการนำเครื่องจักรกลเพื่อเป็นเครื่องทุ่นแรงมากขึ้น ประเทศไทยมีแนวโน้มขาดแคลนแรงงานในภาคการผลิตจากค่านิยมการทำงานและการศึกษาที่เปลี่ยนไป และการขาดแคลนแรงงานเนื่องจากโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นขณะที่ประชากรวัยแรงงานลดลง รายได้ของประชาชนเขตเมืองและชนบทแตกต่างกันมากขึ้น ลักษณะของการทำงานและการใช้แรงงานจะเน้นความชำนาญเฉพาะเรื่องมากขึ้น และมีการย้ายถิ่นทั้งของแรงงานในประเทศมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจดังกล่าวส่งผลกระทบต่อรูปแบบ องค์ประกอบและสัมพันธภาพของครอบครัว ครอบครัวมีการละเลยดูแลและการจัดการศึกษาให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้สามารถปรับตัวและแข่งขันได้ นอกจากนั้นการเปิดประเทศสู่ประชาคมอาเซียนอาจจะส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพ และการเคลื่อนย้ายแรงงานของครอบครัว ทำให้สมาชิกครอบครัวต้นทางโดยเฉพาะเด็กและคนชราถูกทอดทิ้งให้อยู่กันตามลำพังมากขึ้นรวมถึงสภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดเลย

ดังนั้น จากผลการศึกษาทำให้ทราบสภาพเศรษฐกิจ สังคม ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว โดยทุกครอบครัวมีความเห็นส่วนใหญ่ตรงกันมากที่สุดในเรื่องของรายได้และการออมเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ในปริมาณที่น้อยหรือต่ำขณะที่เรื่องรายจ่ายและหนี้สินนั้นกลับมีทิศทางที่พุ่งสูงขึ้นเนื่องจากค่าครองชีพและปัจจัยจำเป็นพื้นฐานที่มีเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทั่วไปของครอบครัว ชุมชน และสังคมในพื้นที่อำเภอเมืองเลยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม อาชีพ และรายได้หลักของครอบครัวจะมาจากการจำหน่ายสินค้าและพืชผลทางการเกษตรเป็นหลัก หากปีไหนประสบกับภาวะน้ำท่วมน้ำแล้งครอบครัวเกษตรกรก็จะได้รับผลกระทบในเรื่องของเศรษฐกิจระดับครัวเรือนมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษา “สภาพการดำเนินชีวิตครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นและบริการทางสังคมสำหรับครอบครัว” ที่พบคล้ายกันว่า สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นมีรายได้ไม่เพียงพอ รายได้ไม่มีความแน่นอน บางครอบครัวมีอาชีพรับจ้างได้ค่าจ้างวันละ ๑๕๐-๒๐๐ บาท ซึ่งไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงดูสมาชิกครอบครัวจำนวนมาก บางรายหารรายได้จากงานที่มีเป็น

ช่วงๆ หรือหารายได้เป็นรายวัน พอเงินหมดค่อยหาใหม่ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของครอบครัวได้ และสอดคล้องกับผลการศึกษา “ลักษณะการอยู่อาศัยและความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนชนบทไทย” ที่พบว่า ครัวเรือนในชนบทมีขนาดของครัวเรือนเฉลี่ยลดลงอย่างต่อเนื่อง ลักษณะการอยู่อาศัยของครัวเรือนในชนบทที่มีลักษณะพิเศษและเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรและสังคมเริ่มเพิ่มสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นครัวเรือนในลักษณะที่เป็นครัวเรือนผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว ครัวเรือนผู้สูงอายุที่อยู่ด้วยกันกับคู่สมรสที่เป็นผู้สูงอายุครัวเรือนข้ามรุ่น (ผู้สูงอายุกับเด็ก) ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นสตรี และครัวเรือนที่ประกอบด้วยสมาชิกหม้าย หย่า แยก ส่งผลถึงสภาพความเป็นอยู่ การดำรงชีวิตตลอดจนบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในการปฏิบัติต่อกันและกัน การมีปฏิสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน ที่มีแนวโน้มลดน้อยลงตามไปด้วย เพราะเมื่อสมาชิกแต่ละคนต้องอาศัยอยู่คนละที่กัน สมาชิกบางส่วนต้องย้ายออกไปทำงานและอาศัยอยู่ที่ถิ่นอื่นโอกาสในการได้มีกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์กัน บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกครัวเรือนในการพึ่งพาอาศัยกันและกันก็อาจจะน้อยลงตามไปด้วย โดยครัวเรือนเดี่ยวขนาดเล็กที่ปราศจากผู้ดูแล และครัวเรือนข้ามรุ่น ต้องการการเอาใจใส่ดูแลเป็นพิเศษ

๒) ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์

๒.๑) ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในระดับครอบครัว

จากการศึกษา พบว่า ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่เชิงเศรษฐศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย (๑) จะต้องพยายามหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยมุ่งมั่นพัฒนาอาชีพเสริมหรืออาชีพสำรอง มาเป็นรายได้เพื่อสนองตอบต่อค่าใช้จ่าย หนี้สิน หรือความต้องการของครอบครัว (๒) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ทราบถึงประมาณการรายรับ และประมาณการรายจ่ายรวมถึงหนี้สินของครัวเรือน ขณะเดียวกันเมื่อทราบถึงรายจ่ายแล้วก็จะต้องมีการจัดการให้มีจำนวนที่น้อยลงหรือลดลง (๓) จะต้องมีการวางแผนในทุกๆ เรื่อง ตั้งแต่การวางแผนในเรื่องรายรับทั้งรายได้ประจำและรายได้เสริม การวางแผนเรื่องรายจ่ายที่จะต้องจ่ายในเรื่องที่จำเป็น และที่สำคัญจะต้องไม่ก่อหนี้สินหรือถ้าหากจะก่อหนี้สินก็ต้องรีบดำเนินการปลดปล่อยหนี้สินที่มีให้ลดน้อยและหมดไปโดยเร็วที่สุด และ (๔) ดำเนินการเก็บออมด้วยความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผลตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของครอบครัว ซึ่งพบว่าได้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ” ผลการวิจัยพบว่าหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนามี ๒ หลักการ คือ (๑) หลักการปฏิบัติตนตามแนวอริยมรรคมีองค์ ๘ และ (๒) หลักการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยการสร้างภูมิคุ้มกันภายใน โดยมีรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวสังคมไทยมี ๓ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบภายในครอบครัว (๒)

รูปแบบชุมชนและสังคม (๓) รูปแบบนโยบายของรัฐบาล ซึ่งการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ มีอยู่ด้วยกัน ๓ องค์ประกอบ คือ (๑) ภายในครอบครัว (2) ภายในชุมชนหรือสังคม และ(๓) นโยบายของรัฐ เป็นพื้นฐานสำคัญต่อรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงเชิงพุทธบูรณาการ เพราะสอดคล้องกับกรณีตัวอย่างครอบครัวทั้งในคัมภีร์พระพุทธานุศาสน์ สังคมไทย และองค์ประกอบของตัวชี้วัดทุกตัว ตลอดถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยปัจจุบันได้อย่างดี

๒.๒) ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในระดับชุมชน

จากการศึกษา พบว่า ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่-แม่มีใหม่เชิงเศรษฐศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ชุมชนเป็นกลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน ชุมชนกับครอบครัวจึงมีความสัมพันธ์กันหลายประการ โดยเฉพาะตามแนวคิดการพัฒนาครอบครัวโดยใช้กระบวนการพัฒนาชุมชน หรือการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนและครอบครัวในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในระดับชุมชน โดยใช้กระบวนการพัฒนาชุมชนเป็นฐานเน้นการเสริมพลังให้สมาชิกและสถาบันทางสังคมในชุมชนเป็นแกนนำของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคนและครอบครัว โดยมีระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในระดับชุมชน ดังนี้

- (1) สร้างความรักความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว
- (2) ให้สมาชิกในครอบครัวได้ตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัว
- (3) เพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสมาชิกครอบครัว (บทบาทของสามีภรรยา บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของลูก) และปลูกฝังวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี
- (4) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อจะได้ไม่สร้างปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัว สังคม และมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหา
- (5) จัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อเสริมสร้างให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกัน สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน กิจกรรมประกอบด้วย การจัดเวทีพูดคุยแบบเปิดใจระหว่างสมาชิกในครอบครัว การนมัสการพระสงฆ์มาแสดงธรรม การทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น วาดรูป ทานอาหาร ทานความสะอาดชุมชน/วัด และการรับประทานอาหารร่วมกัน เป็นต้น

ซึ่งพบว่าได้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อป้องกันความรุนแรงในครอบครัว” ผลของการศึกษาพบว่า กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อป้องกันความรุนแรงในครอบครัวประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ 1) การประเมินชุมชนและสร้างความตระหนัก 2) การสร้างเครือข่าย 3) การปฏิบัติการป้องกันความรุนแรงในครอบครัวและ 4) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของการปฏิบัติการต่างๆ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในชุมชนมีความ

ตระหนักเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวมากขึ้น มีความร่วมมือร่วมใจกันในการป้องกันการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนของตนเอง มีการเฝ้าระวังการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการในชุมชน เครือข่ายสามารถปฏิบัติงานในชุมชนและประสานงานกับทีมสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพส่งผลให้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นน้อยลง ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการป้องกันความรุนแรงในครอบครัว โดยควรมีการพิจารณาบริบทของแต่ละชุมชนเพื่อให้การนำไปใช้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๓) ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในระดับภาครัฐ

ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ระดับรัฐ โดยการจัดทำแผนและนโยบายรัฐบาลสำคัญ เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ส่งเสริมการออม และแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือน

1) เพิ่มรายได้และลดรายจ่ายให้กับครัวเรือน ภาครัฐได้ดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่สำคัญเพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายให้กับประชาชนหรือครัวเรือน รวมทั้งการลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มรายได้ของเกษตรกรโดยกระทรวงเกษตรฯ ผนึกกำลังภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ เอกชน ใช้กลไกคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) บูรณาการระบบเกษตรแปลงใหญ่เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่สำคัญ คือต้นทุนการผลิตในภาคเกษตรลดลง ผลผลิตมีมูลค่าเพิ่มขึ้น มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ มีตลาดรองรับสินค้า และรายได้ของเกษตรกรดีขึ้น

2) ส่งเสริมการออมของประชาชน การออมภาคสมัครใจ เช่น การสมัครเป็นสมาชิกกองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) เพื่อให้ประชาชนมีการออมเงิน

3) แก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือน เช่น การลดภาระหนี้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรรายย่อยโดยการปลดหนี้ปรับโครงสร้างหนี้การขยายเวลาการชำระหนี้

การเสริมสร้างให้ภาคครัวเรือนเกิดความรู้ความเข้าใจทางการเงินและเกิดวินัยทางการเงินที่ดี เพื่อลดการใช้จ่ายเกินตัวและลดการก่อหนี้โดยไม่จำเป็น พร้อมทั้งสนับสนุนให้ครัวเรือนมีพฤติกรรมการออม ตลอดจนส่งเสริมการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างวินัยทางการเงินให้ตระหนักถึงความสำคัญของการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ซึ่งภาคครัวเรือนที่มีวินัยทางการเงินจะเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้เศรษฐกิจไทยมีการพัฒนาที่ยั่งยืน

การผลักดันให้ครัวเรือนนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะการจัดการทางการเงินของครัวเรือนทั้งรายรับ รายจ่าย หนี้สิน การออมและทรัพย์สิน ซึ่งแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ

ทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ความขยัน อดทนเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เพื่อป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตทางการเงินและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคม

สำหรับระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในระดับภาครัฐ ได้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลอยู่ภายใต้ นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๔ ซึ่งใช้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัวอย่างเป็นองค์รวมครอบคลุมทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักการดำเนินยุทธศาสตร์หลัก ๕ แนวทางด้วยกัน คือ (๑) ยุทธศาสตร์พัฒนาศักยภาพของครอบครัว (๒) ยุทธศาสตร์สร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว (๓) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่เอื้อต่อความเข้มแข็งของครอบครัว (๔) ยุทธศาสตร์ส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายทางสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัว (๕) ยุทธศาสตร์พัฒนากระบวนการสื่อสารสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัวซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเปิดช่องทางให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ (๑) สมาชิกของครอบครัวมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีสุขภาวะดีขึ้น มีคุณธรรม จริยธรรม และสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งมากขึ้น สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้บนฐานวิถีวัฒนธรรมไทย (๒) ครอบครัวมีหลักประกันความมั่นคงและสวัสดิการขั้นพื้นฐานทุกด้าน ทั้งด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านชีวิตการงาน/อาชีพ ด้านรายได้ ด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ด้านชีวิตครอบครัวและชุมชน ด้านการคมนาคมและการสื่อสาร และด้านการมีส่วนร่วม และครอบครัวลักษณะเฉพาะได้รับการดูแลและสวัสดิการที่เหมาะสม (๓) กลไกและเครือข่ายการทำงานด้านครอบครัวทุกระดับ สามารถเชื่อมโยงและบูรณาการนโยบายการพัฒนาสถาบันครอบครัวไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีทิศทางและเป็นรูปธรรม (๔) ครอบครัวสามารถรู้เท่าทันสื่อ และใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มือใหม่

ผลักต้นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางคุณธรรมและจริยธรรมของชุมชนเพื่อให้เป็นรากฐานแห่งการพึ่งพาอาศัยกันของครัวเรือนชนบท เน้นการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ตัวอย่างเช่น การนำหลักศาสนา หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การจัดทำธรรมนูญชุมชน หรือศีลชุมชน เป็นต้น กระบวนการต่างๆเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะส่งเสริมให้ชุมชนกลายเป็นชุมชนที่น่าอยู่และปลอดภัย แต่ยังส่งเสริมระบบการดูแลและพึ่งพาอาศัยกัน เพราะสิ่งนี้ถือเป็นจุดแข็งของครัวเรือนชนบทตลอดจนช่วยลดปัญหาความขัดแย้งของประชากรทุกกลุ่มวัยในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) ยังมีกรอบแนวคิดที่สอดคล้องกันว่า ทุกฝ่ายเห็นด้วยในการน้อมนำหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมาประยุกต์ใช้กับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มือใหม่ ขณะเดียวกันยังเห็นว่าควรมีการน้อมนำเอาหลักการปฏิบัติบนทางสายกลาง

หรือหลักแห่งความพอดี พอประมาณ มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการสร้างสรรค์ครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่น ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักอริยมรรคหรือมรรคมืองค์ ๘ ประกอบด้วย

- ๑) มีความรู้ความเข้าใจในการครองคู่ครองเรือนที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ)
- ๒) มีความคิดในการครองคู่ครองเรือนที่ถูกต้องและเป้าหมายที่ต้งาม (สัมมาสังกัปปะ)
- ๓) มีการสื่อสารในการครองคู่ครองเรือนเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม (สัมมาวาจา)
- ๔) มีการปฏิบัติตัวในการครองคู่ครองเรือนในทางไม่เบียดเบียน (สัมมากัมมันตะ)
- ๕) มีการในการครองคู่ครองเรือนและเลี้ยงชีพตนในทางสุจริต (สัมมาอาชีวะ)
- ๖) มีความเพียรพยายามในการครองคู่ครองเรือนและหมั่นพัฒนาตนเอง ละความชั่วหรือสิ่งไม่มี แล้วหมั่นสร้างเสริมความดีให้มากขึ้น (สัมมาวายามะ)
- ๗) มีความระมัดระวังยั้งคิดในการครองคู่ครองเรือน (สัมมาสติ)
- ๘) มีความสงบใจในการครองคู่ครองเรือน (สัมมาสมาธิ)

ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติบนทางสายกลางที่มีองค์ประกอบแห่งความพอดี ๘ นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมในการปฏิบัติตนตามหลักการของชาวพุทธที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น คือ

- ๑) มีความประพฤติทางจริยศาสตร์ (ศีล) คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ
- ๒) มีการควบคุมทางจิตใจ (สมาธิ) คือ สัมมาวายามะสัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ
- ๓) มีการพัฒนาทางด้านปัญญา (ปัญญา) คือ สัมมาทิฐิ และ สัมมาสังกัปปะ

ขณะเดียวกันผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) ยังมีกรอบแนวคิดที่สอดคล้องกันว่าครอบครัวพอ-แม่มือใหม่ในมิติการสร้างความมั่นคงมั่งคั่งทางเศรษฐศาสตร์นั้นควรที่จะน้อมนำเอาหลักการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ มาประยุกต์ใช้เพื่อความเข้มแข็งของครอบครัว ได้สอดคล้องกับงานงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน (๒๕๕๔)” พบว่า การนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน มีทั้งหมด ๔ ข้อ คือ (๑) การนำหลักอภิวินัยสัมปทามาแก้ปัญหาการขาดความเพียร เมื่อจะหลีกเลี่ยงพ้นจากความชั่ววนาประการสำคัญก็คือการระมัด ระวังหรือสำรวมรักษากาย วาจา ใจ แม้กระทั่งชีวิตของเรา ไม่ให้หลงไปตามกระแสวัตถุต่างๆ (๒) การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ อารักขสัมปทา คือการใช้เงินตามหลักธรรมะคนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ (๓) การนำหลัก

กัลยาณมิตตตามาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล ต้องมีกัลยาณมิตรที่ดี คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี, ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคลหรือเข้าร่วมหมุ่กับท่านผู้ทรงคุณ ทรงปัญญาที่มีความสามารถซึ่งจะช่วยแวดล้อม สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างตลอดจนเป็น เครื่องอุทิศหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การ ประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ, สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี และ (๔) การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหา ชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุข ได้ก็ต่อจ้ะรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเราพยายามใช้จ่ายให้ พอเหมาะกับรายได้ของเรา เพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายเกินฐานะของตัวเองนั้นย่อมได้รับความ เดือดร้อนทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์พยายามใช้จ่าย แต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้นจึงมีความสุขได้ตามสมควรแก่อัตภาพของตัวเองและครอบครัว

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาเรื่องการศึกษาเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของ ครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ ในเขตอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ผู้ศึกษาขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็น นโยบายเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ต่อไปนี้

๑) ควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนการอบรมพัฒนาการสร้าง ความมั่นคงของครอบครัว โดยใช้หลักความพอดีหรือทางสายกลางและหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

๒) ควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมความดี โดยการจัดกิจกรรม ครอบครัว ตัวอย่างเพื่อเป็นการส่งเสริมครอบครัวที่ดี และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับครอบครัวอื่นๆในชุมชน และ สังคม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากการศึกษาเรื่องการศึกษาเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของ ครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ ในเขตอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ผู้ศึกษาขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็น นโยบายเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ต่อไปนี้

๑) ส่งเสริมครอบครัวตัวอย่างในการสร้างความมั่นคงของครอบครัวโดยใช้หลักความ พอดี หรือหลักทางสายกลาง และหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

๒) รมรงค์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงภายใน ครอบครัว

๓) สนับสนุนให้มีศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงของครอบครัวโดยใช้หลักความพอดีและทางสายกลาง และหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาเรื่องการศึกษาเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ ในเขตอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ผู้ศึกษาขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ต่อไปนี้

๑) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงทางครอบครัวกับการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง(หลักแห่งความพอดี)ให้สามารถใช้ได้จริงในปัจจุบัน

๒) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงทางครอบครัวกับการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ให้สามารถใช้ได้จริงในปัจจุบัน

๓) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความมั่นคงทางครอบครัวตามวิถีพุทธในเขตจังหวัดเลย

๔) ควรมีสร้างเครื่องมือวิจัยเพิ่มเติมนอกจากแบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกเช่น การสังเกตพฤติกรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

๕) การวิจัยเพื่อพัฒนาแสวงหา หรือพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว เป็นสิ่งที่ท้าทายสำหรับนักวิจัยที่จะหาแนวทาง กระบวนการ หรือวิธีการที่จะนำเอารูปแบบดังกล่าวไปทดลองใช้กับครอบครัวที่ประสบปัญหาในการพัฒนา หรือเป็นครอบครัวที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้

บรรณานุกรม

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕.

พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด. ๒๕๔๓.

พระไตรปิฎก ฉบับบาลีสยามรัฐ (ภาษาบาลี) เล่มที่ ๒๓(๒๓/๑๔๔)

พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ๑๒/๘๙-๙๒/๘๑-๘๗.

ราชบัณฑิต, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๘

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ

๒.๑ หนังสือ

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. ความสัมพันธ์ในครอบครัว. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙.

เกษม ต้นติผลาชีวะ. การพัฒนาครอบครัว. คณะอนุกรรมการด้านครอบครัว สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

ฉันทนา อุดสาหลักชัย. พุทธปัญญาผู้มีสร้างปัญญา. กรุงเทพมหานคร : กองทุน พิทักษ์ธรรม, ๒๕๔๑.

จารุวรรณ บุญรัตพันธุ์. เศรษฐศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร: รัตนธรรการพิมพ์ : ๒๕๕๒.

จิตตินันท์ เตชะคุปต์. ประมวลสาระชุดวิชาจิตวิทยาครอบครัวและครอบครัวศึกษา หน่วยที่ ๑-๔. พิมพ์ครั้งที่ ๓. บัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช. ๒๕๔๗.

จิราพร ชมพิกุล. สัมพันธภาพในครอบครัวไทย. นครปฐม : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.

พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. จิตวิทยาครอบครัว., พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตโต. เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ Buddhist economics. คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๓๗.

พุทธทาสภิกขุ. มหิตลธรรม. กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๘.

_____. นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสื่อเกษตร จำกัด, ๒๕๓๔.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ Buddhist economics, คณะกรรมการ
เอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๓๗.

วศิน อินทสระ. **ชีวิตกับครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๗.

ศิริกุล อิศรานุรักษ์. **หลักการวางแผนงานอนามัยครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจริญดี
การพิมพ์. ๒๕๔๒.

สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล. **รายงานการวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัว
ไทย**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด แทนทองชินวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๒.

สมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย. **ตำราครอบครัวสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : วิบูลย์กิจการ
พิมพ์, ๒๕๒๔.

๒.๒ รายงานการวิจัย

จิตตินันท์ เตชะคุปต์ และคณะ. “การพัฒนาองค์ความรู้และสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ครอบครัวศึกษา
ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ : ครอบครัวกับความพอเพียง”. รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมธิราช, ๒๕๕๕.

บรรยวส์ ผางคำ และ นฤมล ดวงแสง. “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัด
อุบลราชธานี”. รายงานวิจัย. ๒๕๕๓.

แม่ชีวงเพชร คงจันทร์. “รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ”.
ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (พระพุทธศาสนา). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๙.

สุวิมล แซ่อึ้ง. “ความสัมพันธ์ระหว่างความรุนแรงในครอบครัวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน :
ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต (การบริหารงานยุติธรรม). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

๒.๓ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ประยุกต์หลักธรรม ๕มิกัตถประโยชน์ ในการสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของประเทศ

เข้าถึง : <https://sites.google.com/>

พลวัฒน์ ชุมสุข. เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธว่าด้วยปัจจัยการผลิต-การบริโภค.

https://www.gotoknow.org/posts/๕๗๘๖๒๐#_ftn๑

พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์,ดร.แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในหลักพุทธศาสตร์. สืบค้นจาก :

<http://www.src.mbu.ac.th/images/stories/pdf/๐๐๗.pdf>

พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณโสภณจิตโต ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสวัดเทวราชกุญชร วรวิหาร

watdevaraj@hotmail.com วันที่ ๐๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒.

ภิญโญ ทองดี.เข้าถึง [http://www.human.cmu.ac.th/home/hc/ebook/๐๐๖ ๑๐ ๓/lesson ๑/
๐ ๑.htm](http://www.human.cmu.ac.th/home/hc/ebook/๐๐๖%20๓/lesson%20๑.htm)

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี.เข้าถึง <https://th.wikipedia.org/wiki/>

สำนักงานจังหวัดเลย เข้าถึง loei.go.th/data/economy/muang.doc

The Blackwell Dictionary of Sociology, ๒๐๐๐: ๒๙๙-๓๐๐

http://www.kau๒b.blogspot.com/๒๐๑๐/๑๐/sociology-and-anthropology_๓๑.html

http://www.baanjomyut.com/library_๒/extension-๓/human_society/๐๒.html

<http://www.m-society.go.th/maghss/firstpage/trend.html>.

<https://www.thanawan๕๖๕๒.wordpress.com/>

<http://www.m-society.go.th/maghss/firstpage/trend.html>.

The Blackwell Dictionary of Sociology, ๒๐๐๐: ๒๙๙-๓๐๐ .

http://kau๒b.blogspot.com/๒๐๑๐/๑๐/sociology-and-anthropology_๓๑.html

http://www.baanjomyut.com/library_๒/extension-๓/human_society/๐๒.html

Phramahaariyadhammo เข้าถึง <https://www.lanr.org/posts/๔๙๐๖๒๔>

<http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu๒/Critical/๐๕.htm>

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่่มือใหม่

Buddhist Economics and Family Strengthening of New Parents

ผศ.ดร.ธงชัย ลิงอุดม¹ดร. สามารถ บุญรัตน์² และนางสาวพัชรี สายบุญเยื้อน³

Assist. Prof. Dr. Thongchai Singudom¹, Dr.Samat Boomrut² and Patcharee Saiboonyuan³

รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์เลย

Corresponding author, thongchai_07@hotmail.co.th.¹,

sboomrut@gmail.com.² and,koonoat@hotmail.com.³

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่่มือใหม่” เป็นการศึกษาเพื่อ ๑) ศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว ๒) ศึกษาระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ และ ๓) บูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่่มือใหม่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มเฉพาะจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์เนื่องการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน การเผชิญหน้ากับการแข่งขันในสังคมและเศรษฐกิจ การถูกหล่อหลอมจากขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีโลก เพื่อให้ทันกับยุคสมัยของสิ่งแวดล้อมที่ก้าวล้ำไปตามความเจริญก้าวหน้าของวัตุนิยม รวมถึงการเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารที่พัฒนารุดหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง และที่สำคัญการห่างไกลต่อศาสนาและการละทิ้งศีลธรรมจรรยาในขณะที่พื้นฐานสภาพสังคมและเศรษฐกิจอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลยมาจากสังคมเกษตรกรรม อาชีพและรายได้หลักของครอบครัวจะมาจากการจำหน่ายสินค้าและพืชผลทางการเกษตรเป็นหลัก ส่งผลให้มีกระบวนการจัดการในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

๑) ด้านรายได้ ต้องพยายามหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยมุ่งมั่นพัฒนาอาชีพเสริมหรืออาชีพสำรอง มาเป็นรายได้เพื่อสนองตอบต่อค่าใช้จ่าย หนี้สิน หรือความต้องการของครอบครัว

๒) ด้านรายจ่าย ในขณะที่เราหาวิธีการเพิ่มรายรับเราก็ต้องมีแนวทางในการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นเพื่อให้เกิดความพอดี เพื่อให้มีส่วนที่เหลือก็ให้เก็บไว้หรือออมเพื่อใช้ในอนาคต ซึ่งแนวทางในด้านการบริหารจัดการด้านรายจ่ายนั้นก็คือการจัดทำบัญชีครัวเรือน ทั้งนี้เพื่อจะทำให้ทราบถึงประมาณการรายรับ และประมาณการรายจ่ายรวมถึงหนี้สินของครัวเรือน ขณะเดียวกันเมื่อทราบถึงรายจ่ายแล้วก็ต้องมีการจัดการให้มีจำนวนที่น้อยลงหรือลดลง

๓) ด้านหนี้สินจากปัญหาหนี้สินของครัวเรือนที่อาจจะเกิดจากการมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ซึ่งอาจจะมาจากการประสบปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม ส่งผลทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหาย หรืออาจจะเกิดจากสภาพทางการตลาดหรือราคาพืชผลผลิตทางการเกษตรเกิดภาวะตกต่ำ เกิดภาวะขาดทุน สุดท้ายต้องมีการกู้หนี้ยืมสินเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน

๔) ด้านการออมของครอบครัว เพราะการออมเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นของครอบครัว ถึงแม้ว่าหน่วยการออมหรืออำนาจในการออมของแต่ละครอบครัวจะมีจำนวน ปริมาณ หรือรูปแบบที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะการออมนั้นจะขึ้นอยู่กับรายได้สุทธิของครอบครัวที่หลงเหลือจากรายจ่ายหรือภาระหนี้สินที่มี สิ่งที่สำคัญก็คือทุกครอบครัวจะต้องมีการบริหารจัดการและมีการวางแผนกับรายรับที่ได้มา ทั้งรายรับที่เป็นรายได้ประจำและรายได้เสริม หรืออาจจะเป็นรายรับอื่นๆ ที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นทุน

๒ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๑) จะต้องพยายามหารายได้เสริม ๒) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน ๓) จะต้องมีการวางแผนในการใช้จ่าย และ ๔) ใช้ชีวิตความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผลตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๓ ประยุกต์ใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มือใหม่

๑) หลักการปฏิบัติบนทางสายกลางหรือหลักแห่งความพอดี พอประมาณ มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการสร้างสรรค์ครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่น ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติบนทางสายกลางที่มีองค์ประกอบแห่งความพอดี ๘ นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมในการปฏิบัติตนตามหลักการของชาวพุทธที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๒) หลักการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ มาประยุกต์ใช้ให้รู้จักบริหารจัดการระหว่างความพอเพียงอย่างวัตถุวิสัยและความพอเพียงอย่างจิตวิสัยให้เกิดดุลยภาพซึ่งกันและกันเพื่อความเข้มแข็งของครอบครัว

คำสำคัญ : เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ, การสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัว, ครอบครัวพอ-มือใหม่

Abstract

The objectives of Buddhist economics and the strengthening of the new parents is a study to: ๑) study the economic condition of family security, ๒) study the systems and mechanisms for the economics of parents security and ๓)

integration of Buddhist economics and family security. Use qualitative research methodology using documentary research, in-depth interviews from key informants, and focus groups Discussion from qualified and relevant persons.

Findings were as follow:

๑. The economic condition of family security in Amphoe Mueang Loei, Loei Province, Many families have an economic impact on their daily lives. Facing competition in society and economy. Being shaped by traditions or cultures that change the way of the world. To keep up with the era of environmentalism that advances the progress of materialism, the access to communications technology has evolved steadily. And importantly, the distance to religion and the abandonment of morality, while the basic social and economic conditions in Loei. Loei Province from the agricultural society, the main occupation and income of the family comes from the sale of agricultural products and crops. This resulted in the following management processes.

1) The income must be higher than the main income. By striving to develop a career or supplementary career. Income is the answer to the cost of debt or family needs.

2) Expenditure while we are looking for ways to increase revenues, we must have the means to reduce unnecessary expenses to fit. To keep the rest, keep it or save for future use. The way to manage the expenditure is to create a household account. In order to know the revenue estimate. And estimates of expenditures, including household debt. At the same time, when it comes to spending, it must be managed in a smaller or smaller amount.

3) The debt from household debt that may be due to insufficient income for expenditure. This may be due to the drought, floods, resulting in agricultural losses. Or may be due to market conditions, or the price of agricultural production is declining. Loss finally, there is a need for debt recovery because of household expenses.

๒. The system and mechanism for enhancing family economic security in Amphoe Mueang Loei, Loei Province. ๑) It is necessary to pay extra income. ๒) The household account is set up. ๓) It must be planned for use. And ๔) live a fit, reasonable, reasonably effective in the philosophy of sufficiency economy.

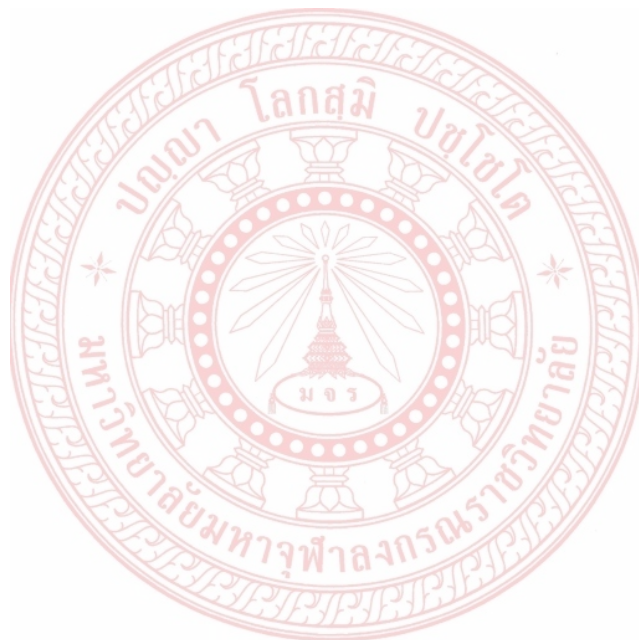
๓. The Buddhist Economics and the Strengthening of the New Parents

1) The principles of mediocrity or the principle of moderate fit are the anchors in the creation of families for strength and solidarity, because the practice on

the middle line with elements of fit 8 is intended to promote. In the practice of Buddhist principles is more complete.

2) Principle of the Four Principles of Good Practices: To apply the management of self-sufficiency and self-sufficiency to balance one another for the strength of the family

Key Word : Buddhist economics, The strengthening of the family, New Parents.

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการบริโภคที่ไร้ขีดจำกัดทางวัตถุนิยมทำให้เกิดความระส่ำระสายไปทุกย่อมหญ้าไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองหรือสังคมชนบทที่จำเป็นจำต้องอาศัยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมาช่วยเหลือในการดำรงชีวิตของพลเมือง ทุก ๆ คนล้วนทำงานเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัวอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยแม้ว่าร่ำรวยหรือยากจนก็ตามต่างก็พยายามดิ้นรนจนขวยเพื่อให้ได้ในสิ่งที่เองปรารถนา ยิ่งวัตถุนิยมเจริญมากเพียงไร ก็เลสของมนุษย์หาได้ลดลงไปแม้แต่น้อยแต่กลับเพิ่มความต้องในปัจจัยทางวัตถุเหล่านั้นมากยิ่งขึ้น จึงทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติที่เรียกว่า แย่งอาหารกันกิน แย่งถิ่นกันอยู่ แย่งคู่กันนอน ซึ่งเป็นอย่างนี้มาช้านานที่ไม่ได้แตกต่างกันไปจากมนุษย์ในยุคหินเพราะต้องการเอาตัวรอดพ้นจากความหิวกระหายของความเป็นมนุษย์ ที่ใครสามารถจะมีอำนาจมากกว่าผู้อื่นก็ต้องได้สิทธิมากกว่าคนอื่นในสังคมจึงเกิดการแสวงหาที่เข้าไปเบียดเบียนผู้อื่นอย่างไร้จิตสำนึกต่อความเป็นเพื่อนมนุษย์

พ่อ-แม่มีโอใหม่ในฐานะผู้สร้างสมาชิกใหม่ให้กับสังคมจึงไม่ได้แตกต่างไปจากการเอาตัวรอดพ้นไปจากความหิวกระหาย และติดบ่วงแห่งค่านิยมทางสังคมเฉกเช่นกัน ต่างพากันดิ้นรนจนขวยเพื่อหาเสบียงในการเลี้ยงครอบครัวของตนเองให้เป็นสุขซึ่งผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวใน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้ เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 5,000 บาท [1] แต่กระนั้น พ่อ-แม่มีโอใหม่ใช้ว่าจะมีทรัพย์สินเงินมาจากครอบครัวของพ่อแม่มาแต่เดิม ต่างก็ต้องอาศัยการทำงานเพื่อหาทรัพย์สินมาจุนเจือครอบครัวต้องมีอาชีพสำหรับเลี้ยงดูลูกน้อยที่กำลังเติบโตขึ้นมา ต้องมีปัจจัยในการดำรงชีวิตในสังคมเท่าที่จะแสวงหามาได้ แต่กระนั้นหากมองในสังคมภาคอีสานเกือบทุกจังหวัดจะมีแนวโน้มของการย้ายถิ่นฐานในช่วงหน้าแล้งเพื่อไปสู่การประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมในตัวเมืองที่จำเป็นจะต้องทิ้งลูกน้อยไว้กับปู่ย่าตายายให้ดูแล ทำให้ช่องว่างของการอบรมเลี้ยงดูลูกของตนเองตกไปอยู่ในฐานช่องว่างระหว่างวัยซึ่งผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบัน “ครอบครัวแห่วงกลาง” ในลักษณะข้างต้นมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในสังคมไทย และผู้ทำหน้าที่ดูแลหลานที่เป็นเด็กส่วนใหญ่ก็คือผู้สูงอายุที่นับวันสุขภาพร่างกายก็เริ่มเสื่อมถอย การดูแลตนเองก็ลำบากอยู่แล้วยังต้องรับภาระในการเลี้ยงดูหลานที่เป็นเด็ก นอกเหนือจากภาระงานที่อาจยังมีบางส่วนที่ต้องทำงาน ซึ่งภาระที่ผู้สูงอายุต้องแบกรับนั้นเป็นภาระที่หนักโดยครัวเรือนขยายส่วนใหญ่มักเป็นครัวเรือนที่มีทั้งพ่อแม่ลูก และปู่ ย่าตายาย อาศัยอยู่ด้วยกัน โดยในปี 2553 ครอบครัวแห่วงกลางมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 94.5 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 3.2 ในปี 2530 เป็นร้อยละ 5.5 ในปี 2553 [2]

นอกจากนี้ปัญหาการโยกย้ายสถานที่ในการทำงานย่อมเป็นปัญหาในสังคมตามจังหวัด

ต่างๆ ในแถบภาคอีสานนั้นก็คือ เด็กจะเติบโตขึ้นมาที่ขาดการเลี้ยงดูจากพ่อ-แม่ผู้ให้กำเนิดเกิดขึ้นมาทำให้การอบรมเลี้ยงดูจากปู่ย่าเป็นลักษณะของการตามใจมากกว่าการอบรมให้เป็นสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่ยังคงแก้ไขไม่ได้ เช่นกรณีพ่อ-แม่มีมือใหม่ในจังหวัดเลยที่สมัยหนึ่งมีการร่อนเร่ออกต่างจังหวัดเพื่อไปขายฉลากกินแบ่งรัฐบาล เมื่อได้เงินมาต่างก็พากันสร้างบ้าน ซื้รถจักรยานยนต์ รถยนต์ ซึ่งถือเป็นวิธีการใช้เงินอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อให้ลูกได้มีวัตถุที่เทียบเท่ากับลูกครอบครัวอื่น แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไประบบเศรษฐกิจเริ่มตกต่ำทำให้เงินหมดลงทำให้ระบบการเงินของครอบครัวเริ่มมีปัญหามากขึ้นในขณะที่ลูกก็ถูกฝึกให้ใช้เงินและติดวัตถุนิยมจนเป็นนิสัยถือเป็นการซ้ำเติมภาวะปัญหาให้รุนแรงยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในครอบครัวของพ่อ-แม่มีมือใหม่ที่ไม่ได้สนใจในการจัดการทรัพย์สินในครอบครัว

ขณะเดียวกันปัญหาของครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่ส่วนใหญ่ยังพบอีกว่า จะมีอาชีพที่ไม่แน่นอน มีการโยกย้ายถิ่นฐานและทิ้งลูกน้อยไว้กับปู่ย่า การเสพติดวัตถุนิยมเนื่องจากการแข่งขันทางสังคม ขาดความรู้ความเข้าใจในการเป็นพ่อ-แม่ มีการหย่าร้างภายในครอบครัว ขาดระบบการจัดการทางเศรษฐกิจครอบครัวที่ดีและมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย นอกจากนี้บางส่วนบางกลุ่มยังเป็นผู้ที่รักความสบายมากเกินไป ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดจากการไม่ได้เตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนก่อนที่จะมีลูก และนับวัน

ปัญหาเหล่านี้ก็ยิ่งทวีความรุนแรงและยังไม่มีทางออกหรือทางแก้ไขปัญหา

คำถามจึงมีอยู่ว่าผลกระทบทางเศรษฐกิจที่จะมีผลต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น หากมีการนำหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่ว่าด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือหลักอื่นๆ เข้าไปเยียวยารักษา ดูแล หรือบูรณาการ จะมีส่วนสนับสนุนส่งเสริมหรือเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่ให้เกิดความเข้มแข็งได้จริงหรือไม่ และหากจะมีการประยุกต์ใช้ระบบการบริหารจัดการรายได้ตามหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อการเลี้ยงดูครอบครัวให้มั่นคง เข้มแข็ง และยั่งยืน จะมีแนวทางหรือรูปแบบเป็นไปในลักษณะใด คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาวิจัยในเรื่องข้างต้นนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว
2. เพื่อศึกษาระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์
3. เพื่อบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพอ-มือใหม่” เป็นการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพอ-แม่่มือใหม่ (In-experienced Family) แนวคิดและกระบวนการ (Concept and Process) การสร้างความมั่นคงของครอบครัว (Stability of the Family) และเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ (Buddhist Economics) เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพอ-แม่่มือใหม่ตามกระบวนการทางเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ 1) รายได้ 2) รายจ่าย 3) หนี้สิน และ 4) การออม และการประยุกต์ใช้กระบวนการเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ได้แก่ 1) อุฏฐานสัมปทา 2) อารักขสัมปทา 3) กัลยาณมิตตตา และ 4) สมชีวิตา โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการ แพทย์พยาบาล นักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์ และนักวิชาการด้านสังคม จำนวน 7 รูป/คน และผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมและครอบครัว นักวิชาการ ปรากฏชุมชน เข้าร่วมในการสนทนากลุ่ม จำนวน 7 รูป/คน โดยศึกษาวิจัยในเขตพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ในระหว่างเดือนตุลาคม 2559 ถึงเดือนกันยายน 2560

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยมีเครื่องมือในการศึกษาคือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ประกอบด้วย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 7 รูป/คน ได้แก่
 - ดร.จ๋านงค์ วงคง อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
 - พระครูใบฎีกา ทวีศักดิ์ นรินโท เจ้าอาวาสวัดชลธาราราม บ้านท่าแพ
 - น.ส. ละออ เพ้าบุญชู รองประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) บ้านนาโคก
 - นางสาว เอมมิกา ศรีกังวานใจ ผู้ช่วยปฏิบัติงาน พัฒนาสังคม สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลย
 - หลีจู จุ่มจะนะ ท่านเป็นหมอปประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ เทศบาลนาอ้อ

- นางกัญจน์รัตน์ สมทรัพย์ นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ ประจำสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก

- นายธีระศักดิ์ สุনারักษ์ นักวิชาการพัฒนาชุมชน สำนักงานจังหวัดเลย

2. ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมและครอบครัว นักวิชาการ วิชาชีพชุมชน เข้าร่วมในการสนทนากลุ่ม จำนวน 7 รูป/คน

- นางพะยอม ราชพัฒน์ ผู้แทนพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

- ดร.วาทัญญู แสนใจวุฒิ พัฒนาการจังหวัดเลย

- นายไพรัช จันทร์แสง ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาอ้อ-ศรีสองรัก

- นายประจวบ ศีลธรรม นายกองกิจการบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก

- พระมหาสุภาวิชญ์ ปภัสโร รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

- นางนุชนาฏ สายบุญเยี่ยม ผู้แทนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย

- นายธนพัฒน์ เฉลิมรัตน์ ผู้แทนจากสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดเลย

เครื่องมือการวิจัย

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2. สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว

3. ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อตรวจสอบสรุปข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอนในการดำเนินการดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธเศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 2 ติดต่อประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการสัมภาษณ์ โดยออกหนังสือจากวิทยาลัยสงฆ์เลย เพื่อยืนยันการกำหนดวัน และเวลาในการลงพื้นที่ในแต่ละจุด

ขั้นตอนที่ 3 การออกสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ 7 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 4 การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมและครอบครัว นักวิชาการ วิชาชีพชุมชน เข้าร่วมในการสนทนากลุ่ม จำนวน 7 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 5 การบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มี-ใหม่

ขั้นตอนที่ 6 การสังเคราะห์ และวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ ระบบ กลไก บูรณา

การเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่

ขั้นตอนที่ 7 นำเสนอบทความวิจัยและผลการวิจัยต่อสาธารณะ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นทางคณะผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบสามเส้า ได้แก่ ความสอดคล้องด้านผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ความสอดคล้องด้านเวลา ความสอดคล้องด้านสถานที่โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) ส่วนการสนทนากลุ่มเฉพาะจะศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และหาข้อสรุปบนพื้นฐานของความสอดคล้องตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ

ผลการวิจัย

1. สภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างความมั่นคงทางครอบครัวในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์เนื่องจากเป็นสังคมเกษตรกรรม อาชีพและรายได้หลักของครอบครัวจะมาจากการจำหน่ายสินค้าและพืชผลทางการเกษตรเป็นหลัก

2. ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย 1) จะต้องพยายามหารายได้เสริม 2) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน

3) จะต้องมีการวางแผนในการใช้จ่าย และ 4) ใช้ชีวิตความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผลตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. ประยุกต์ใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ 1) ดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) คบหากัลยาณมิตรและพึ่งพาตัวเองจากอบายมุข 3) ประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร สุจริต 4) ขวนขวายหาอาชีพเสริมและใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ 5) จัดทำบัญชีครัวเรือน 6) ก่อหนี้สินบนพื้นฐานของความจำเป็น และ 7) มีการออมเพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในอนาคต

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างความมั่นคงทางครอบครัว พบว่า ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างความมั่นคงทางครอบครัว โดยทุกครอบครัวมีความเห็นส่วนใหญ่ตรงกันมากที่สุดในเรื่องของรายได้และการออมเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ในปริมาณที่น้อยหรือต่ำขณะที่เรื่องรายจ่ายและหนี้สินนั้นกลับมีทิศทางที่พุ่งสูงขึ้นเนื่องจากค่า

ครองชีพและปัจจัยจำเป็นพื้นฐานที่มีเพิ่มมากขึ้น เป็นเงาตามตัว

2. ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ พบว่าระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่เชิงเศรษฐศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย 1) จะต้องพยายามหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยมุ่งมั่นพัฒนาอาชีพเสริมหรืออาชีพสำรอง มาเป็นรายได้เพื่อสนองต่อค่าใช้จ่าย หนี้สิน หรือความต้องการของครอบครัว 2) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ทราบถึงประมาณการรายรับ และประมาณการรายจ่ายรวมถึงหนี้สินของครัวเรือน ขณะเดียวกันเมื่อทราบถึงรายจ่ายแล้วก็ต้องมีการจัดการให้มีจำนวนที่น้อยลงหรือลดลง 3) จะต้องมีการวางแผนในทุกๆ เรื่อง ตั้งแต่การวางแผนในเรื่องรายรับทั้งรายได้ประจำและรายได้เสริม การวางแผนเรื่องรายจ่ายที่จะต้องจ่ายในเรื่องที่จำเป็น และที่สำคัญจะต้องไม่ก่อหนี้สินหรือถ้าหากจะก่อหนี้สินก็ต้องรีบดำเนินการปลดเปลื้องหนี้สินที่มีให้ลดน้อยและหมดไปโดยเร็วที่สุด และ 4) ดำเนินการเก็บออมด้วยความพอดีพอประมาณ มีเหตุมีผลตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

3. หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ พบว่า 1) รากฐานสำคัญในการเสริมสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ จำเป็นอย่างยิ่งที่ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่จะต้องดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 โดยดำรงครอบครัวอยู่บนพื้นฐานแห่งความพอดีพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน โดยอาศัยความรู้ คุณธรรม 2) ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่จะต้องหมั่นคบหากัลยาณมิตรและพึงละเว้นจากอบายมุขซึ่งเป็นที่มาของความย่อยยับแห่งโรคทรัพย์ในระดับครัวเรือน ทั้ง (1) การติดสุราและของมีนเมา (2) การชอบเที่ยวกลางคืน (3) การชอบเที่ยวดูการละเล่น (4) การติดการพนัน (5) การคบคนชั่วหรือได้เพื่อนไม่ดี และที่สำคัญ (6) การเกียจคร้านการงาน 3) ใน การประกอบอาชีพหรือวิชาชีพ สิ่งที่สำคัญที่ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่จะต้องพึงกระทำก็คือ (1) มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบวิชาชีพหรืออาชีพ (2) ประกอบวิชาชีพหรืออาชีพด้วยความสุจริต (3) มีสติ มีความระลึกรู้ได้ และมีความระวังยังคิดในการประกอบวิชาชีพ และ (4) ประกอบวิชาชีพหรืออาชีพบนพื้นฐานของความรู้ ความเข้าใจ มีความคิดดี มีการพัฒนาสร้างสรรค์การทำงานที่ตนเองประกอบอยู่เสมอ 4) ในด้านการเสริมสร้างรายได้เพื่อนำมาจุนเจือครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่นั้น จะต้องประพฤติปฏิบัติดังนี้ (1) ครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่จะต้องหมั่นพัฒนาทักษะ

วิชาชีพให้เกิดความชำนาญและเชี่ยวชาญอยู่เสมอ (2) ครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่จะต้องช่วยกัน ขวนขวายหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้และใช้เวลาว่าง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์เพื่อครอบครัว และที่สำคัญก็คือ (3) ครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่จะต้อง ช่วยกันลดรายจ่ายที่ไม่สำคัญเพื่อเป็นการรักษา ระดับรายได้ของครอบครัวให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่งอยู่เสมอ 5) ในด้านรายจ่าย ครอบครัวพ่อ-แม่ มีมือใหม่จะต้องช่วยกัน (1) จัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อเป็นฐานข้อมูลประกอบการคิดหรือตัดสินใจในการใช้จ่ายเงินตรา (2) การรู้จักใช้รู้จักจ่ายใน รายการที่จำเป็นและสำคัญเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ของคนในครอบครัว (3) การมีความระมัดระวังยิ่งยั้ง ใจ ไตรตรง พินิจพิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วน ก่อนที่จะตัดสินใจซื้อหรือจ่าย และ (4) การคิด ใคร่ครวญอย่างมีเหตุมีผลก่อนตัดสินใจจ่ายหรือ ตัดสินใจซื้อว่า เหมาะสมไม่เหมาะสม คุ่มค่าไม่ คุ่มค่า เกิดประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ 6) ในด้าน หนี้สิน เพื่อให้ครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่ดำรงอยู่ บนความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน และเป็นครอบครัวที่ปราศจากหนี้สิน จำเป็นอย่างยิ่งที่ครอบครัว พ่อ-แม่มีมือใหม่จะต้อง (1) มีการวางแผนการใช้จ่าย ให้เป็นไปตามกำลังทรัพย์ที่ตนเองหรือ ครอบครัวตนเองมี (2) ลดการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย ไม่เกิดประโยชน์ และไม่สุรุ่ยสุร่ายเกินตัว (3) จะ ใช้จะจ่ายสิ่งใดก็ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความ พอดีพอประมาณ และ (4) หากมีความจำเป็นที่ จะต้องก่อหนี้สิน ครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่จะต้อง ก่อหนี้สินบนพื้นฐานของความจำเป็นและเป็นไป

อย่างมีเหตุมีผล 7) ในด้านการออม เนื่องจากการ ออมเป็นเรื่องสำคัญของการร่วมต้นครอบครัวที่จะ ก่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในอนาคต ครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่จะต้องให้ความสำคัญใน เรื่องนี้เป็นลำดับต้นๆ ทั้งนี้เพราะการออมจะเป็น (1) สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีที่จะเกิดขึ้นแก่ครอบครัว และลูกหลานในอนาคต (2) การออมยังเป็น ตัวชี้วัดถึงความสำเร็จในเรื่องของรู้จักประหยัดที่ เกิดขึ้นในการขับเคลื่อนของครอบครัวพ่อ-แม่ มีมือใหม่ และ (3) การออมยังเป็นตัวชี้วัดในของ ความเป็นผู้มัธยัสถ์ของผู้ครองเรือน เป็นวิถีของ ครอบครัวที่มองการณ์ไกลเพื่อความสมบูรณ์พูน สุขในอนาคตด้วย

อภิปรายผล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลจากการ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนา กลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จาก ผู้ทรงคุณวุฒิรวมถึงผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ และประชาชนแล้วบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิง พุทธเข้ากับแนวทางในการสร้างเสริมความมั่นคง ทางครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่ เพื่อให้สามารถ ดำรงชีวิตและดำเนินชีวิตครอบครัวได้อย่างสมดุล และพึ่งพาตนเองได้ โดยได้รับหลักประกันด้าน สิทธิและการตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ของการดำรงชีวิตมนุษย์ รวมถึงการทำหน้าที่ของ

ครอบครัวต่อสมาชิกครอบครัวและสังคม ทำให้ครอบครัวสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้และการปรับตัวให้เกิดสมดุลในการดำเนินชีวิตครอบครัว ทั้งนี้สามารถนำมาสรุปและอภิปรายผลที่ได้จากการวิจัยดังนี้

1. สภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้าง

เสริมความมั่นคงทางครอบครัว จากการศึกษาพบว่า ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว โดยทุกครอบครัวมีความเห็นส่วนใหญ่ตรงกันมากที่สุดในเรื่องของรายได้และการออมเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ในปริมาณที่น้อยหรือต่ำขณะที่เรื่องรายจ่ายและหนี้สินนั้นกลับมีทิศทางที่พุ่งสูงขึ้นเนื่องจากค่าครองชีพและปัจจัยจำเป็นพื้นฐานที่มีเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทั่วไปของครอบครัว ชุมชน และสังคมในพื้นที่อำเภอเมืองเลยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม อาชีพและรายได้หลักของครอบครัวจะมาจากการจำหน่ายสินค้าและพืชผลทางการเกษตรเป็นหลัก หากปีไหนประสบกับภาวะน้ำท่วมน้ำแล้งครอบครัวเกษตรกรก็จะได้รับผลกระทบในเรื่องของเศรษฐกิจระดับครัวเรือนมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษา “สภาพการดำเนินชีวิตครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นและบริการทางสังคมสำหรับครอบครัว”[3] ที่พบคล้ายกันว่า สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นมีรายได้ไม่เพียงพอ รายได้

ไม่มีความแน่นอน บางครอบครัวมีอาชีพรับจ้างได้ค่าจ้างวันละ 150-200 บาท ซึ่งไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงดูสมาชิกครอบครัวจำนวนมาก บางรายหารายได้จากงานที่มีเป็นช่วงๆ หรือหารายได้เป็นรายวัน พอเงินหมดค่อยหาใหม่ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของครอบครัวได้

2. ระบบและกลไกในการเสริมสร้าง

ความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์ จากการศึกษาพบว่า ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่เชิงเศรษฐศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

- 1) จะต้องพยายามหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยมุ่งเน้นพัฒนาอาชีพเสริมหรืออาชีพสำรองมาเป็นรายได้เพื่อสนองตอบต่อค่าใช้จ่าย หนี้สิน หรือความต้องการของครอบครัว
- 2) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ทราบถึงประมาณการรายรับและประมาณการรายจ่ายรวมถึงหนี้สินของครัวเรือน ขณะเดียวกันเมื่อทราบถึงรายจ่ายแล้ว ก็จะต้องมีการจัดการให้มีจำนวนที่น้อยลงหรือลดลง
- 3) จะต้องมีการวางแผนในทุกๆ เรื่อง ตั้งแต่การวางแผนในเรื่องรายรับทั้งรายได้ประจำและรายได้เสริม การวางแผนเรื่องรายจ่ายที่จะต้องจ่ายในเรื่องที่จำเป็น และที่สำคัญจะต้องไม่ก่อหนี้สินหรือถ้าหากจะก่อหนี้สินก็ต้องรีบดำเนินการปลดเปลื้องหนี้สินที่มีให้ลดน้อยและหมดไปโดยเร็วที่สุด และ
- 4) ดำเนินการเก็บออมด้วยความพอดีพอประมาณ มีเหตุมีผลตามแนวทางปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของครอบครัว

ผลการศึกษาวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว [4] ที่พบว่า ควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงในด้านชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงานให้ เป็นศูนย์กลางแทนหมุนกระบวนการพัฒนา เพื่อส่งเสริมปัจจัยเกื้อหนุนความเข้มแข็งภายในตัวครอบครัวเอง ตลอดจนการมีหลักคิคุณธรรมในการดำรงชีวิตและการใช้ชีวิตครอบครัว การประกอบอาชีพสุจริตด้วยความรับผิดชอบ ขยันหมั่นเพียรและรู้จักพัฒนาความสามารถในการทำงานอยู่เสมอ และยังคงสอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย [5] ที่พบว่า หลักการประพฤติปฏิบัติของบุคคลเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุด 3 ระดับ คือ จริยศาสตร์ระดับต้นคือศีล 5 จริยศาสตร์ระดับกลางคือกุศลกรรมบถ 10 และจริยศาสตร์ระดับสูงคืออริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น ขณะเดียวกันผลการวิจัยที่ค้นพบยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ [6] ที่พบว่า หลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตนตามแนวอริยมรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา

สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ และหลักการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวตามหลักทศ 6 ผลที่ได้รับจากหลักการดังกล่าวนี้มี 3 อย่าง คือ 1) ก่อเกิดความเสมอภาคทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการศึกษา ก่อเกิดความปรองดองในครอบครัว และความผาสุกในการครองเรือน 2) ได้รับประโยชน์โลกหน้า และ 3) ได้รับประโยชน์สูงสุดคือการหลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง

3. หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่ มือใหม่ จากการศึกษา พบว่า 1) จะต้องดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) จะต้องหมั่นคบหากัลยาณมิตรและพึงละเว้นจากอบายมุข 3) ประกอบอาชีพหรือวิชาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียรสุจริต มีสติ มีความรู้ ความเข้าใจ มีความคิดดี และมีการพัฒนาสร้างสรรค์ 4) ขวนขวายหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้และใช้เวลาว่างเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์เพื่อครอบครัว 5) จัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อเป็นฐานข้อมูลประกอบการคิดหรือตัดสินใจในการใช้จ่ายเงินตรา 6) ก่อหนี้สินบนพื้นฐานของความจำเป็นและเป็นไปอย่างมีเหตุมีผล และ 7) มีการออมเพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว [7] ที่พบว่า ควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงในด้านชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงานให้

เป็นศูนย์กลางแกนหมุนกระบวนการพัฒนา เพื่อส่งเสริมปัจจัยเกื้อหนุนความเข้มแข็งภายในตัวครอบครัวเอง ตลอดจนการมีหลักคตินิยมในการดำรงชีวิตและการใช้ชีวิตครอบครัว การประกอบอาชีพสุจริตด้วยความรับผิดชอบ ยั่งยืนเพียรและรู้จักพัฒนาความสามารถในการทำงานอยู่เสมอ และยังคงคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย [8] ที่พบว่า หลักการประพฤติปฏิบัติของบุคคลเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุด 3 ระดับ คือ จริยศาสตร์ระดับต้นคือศีล 5 จริยศาสตร์ระดับกลางคือกุศลกรรมบถ 10 และ จริยศาสตร์ระดับสูงคืออริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น ขณะเดียวกันผลการวิจัยที่ค้นพบยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ [9] ที่พบว่า หลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตนตามแนวอริยมรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ และหลักการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวตามหลักทศ 6 ผลที่ได้รับจากหลักการดังกล่าวมานี้มี 3 อย่าง คือ 1) ก่อเกิดความเสมอภาคทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการศึกษา ก่อเกิดความปรองดองในครอบครัว และความผาสุกในการครองเรือน 2) ได้รับประโยชน์โลกหน้า และ 3) ได้รับประโยชน์สูงสุดคือการหลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

จากการศึกษาเรื่องการศึกษาศรชวลิตศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่่มือใหม่ ในเขตอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ผู้ศึกษาขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ต่อไปนี้

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงทางครอบครัวกับการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง(หลักแห่งความพอดี)ให้สามารถใช้ได้จริงในปัจจุบัน
2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงทางครอบครัวกับการดำเนินชีวิตตามหลักทศภูมิคุ้มกันมีกตประโยชน์ให้สามารถใช้ได้จริงในปัจจุบัน
3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความมั่นคงทางครอบครัวตามวิถีพุทธในเขตจังหวัดเลย
4. ควรมีสร้างเครื่องมือวิจัยเพิ่มเติม นอกจากแบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกเช่น การสังเกตพฤติกรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงกับความ เป็นจริงมากที่สุด
5. การวิจัยเพื่อพัฒนาแสวงหา หรือ พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว เป็นสิ่งที่ท้าทายสำหรับนักวิจัยที่จะหาแนวทาง กระบวนการ หรือวิธีการที่จะนำเอา รูปแบบดังกล่าวไปทดลองใช้กับครอบครัวที่

ประสบปัญหาในการพัฒนา หรือเป็นครอบครัวที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้

ท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุงงานวิจัยนี้ได้สำเร็จอย่างสมบูรณ์

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพอ-มือใหม่” สำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ทางคณะผู้วิจัยขอเวยนามท่านผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นไว้ในที่นี้ ดังนี้

5. ทีมงานนักวิจัย ผู้ช่วยวิจัยภาคสนาม ที่ทำหน้าที่ในการช่วยสัมภาษณ์ จัดกิจกรรมและปฏิบัติงานในภาคสนาม ด้วยความเต็มใจและสนุกสนานมีความสุขกับการทำงาน จนทำให้ได้ข้อมูลขั้นต้นสำหรับการทำวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีอุปการคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

1. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย โดย พระสิริรัตนเมธี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย ได้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนในด้านอุปกรณ์สำนักงานที่ใช้ในการวิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

[1] จิราพร ชมพิกุล. (2552). **สัมพันธภาพใน**

ครอบครัวไทย. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, บทคัดย่อ.

2. พระสงฆ์นักพัฒนาสังคม นักวิชาการด้านสังคม นักวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประชาชน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่อนุเคราะห์ข้อมูลในการทำการวิจัยจนทำให้เนื้อหาออกมาอย่างสมบูรณ์

[2] จิตตินันท์ เดชะคุปต์ และคณะ. (2551). **การพัฒนาศักยภาพและสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ครอบครัวศึกษาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์: ครอบครัวกับความพอเพียง**, รายงานการวิจัย, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช, หน้า 91.

3. ผู้อำนวยการกองสวัสดิการและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเลย ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุงจนทำให้เนื้อหาออกมาอย่างสมบูรณ์

[3] ขวัญตา ตุ่มหิรัญและคณะ. (2553). **สภาพการดำเนินชีวิตครอบครัวพอแม่วัยรุ่นและบริการทางสังคมสำหรับครอบครัว**. รายงานวิจัย, เอกสารประกอบงานประชุมวิชาการครอบครัวศึกษา ปี 2553 “ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ สู่วิกฤตครอบครัวไทย”, 11 - 12 กุมภาพันธ์ 2553 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550

4. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยทุกรูป/

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, หน้า 67-76.

[⁴] ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย. (2553).

การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว. รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

[5] พระวิฑูล สุนตจิตฺโต (โพธิเศษ). (2555). การ

วิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

[⁶] แม่ชีวงเพชร คงจันทร์. (2559). **รูปแบบการ**

เสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ, วารสารสันติศึกษา

ปริทรรศน์ มจร. Journal of MCU Peace Studies ISSN 2287-0962, ปีที่ 4 ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก.

[⁷] ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย,

“การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว”, อ่างแล้ว.

[8] พระวิฑูล สุนตจิตฺโต (โพธิเศษ) “การวิเคราะห์

หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย”, อ่างแล้ว.

[9] แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, “**รูปแบบการเสริมสร้าง**

ความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ”, อ่างแล้ว

ภาคผนวก ข

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

วารสาร
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

แบบตอบรับการตีพิมพ์บทความ

ที่ ว.มธม. ๐๑๐๑/๒๕๖๑

วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

กองบรรณาธิการวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้พิจารณาบทความ

เรื่อง เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพ่อ - นือใหม่

ผู้นิพนธ์ ธงชัย สิงอุตม สามารถ บุญรัตน์ และพัชรี สายบุญเยี่ยม

ฉบับตีพิมพ์ วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

กำหนดเผยแพร่ ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๑)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สนธิ์ ตีเมืองซ้าย)
บรรณาธิการวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

กองบรรณาธิการวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๘๐ ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ๔๔๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๔๓๗๒-๕๕๓๘ ผู้ประสานงาน : ๐๘๒-๑๐๙๐๓๙๖๖
URL: <http://journal.rmu.ac.th> E-mail : rmu_j@yahoo.co.th

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ผลที่ได้รับ
<p>๑. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการชุมชนกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอกกัก</p>	<p>๑. การศึกษาเอกสาร ๒. การสำรวจพื้นที่ ๓. การวิจัยเชิงสำรวจ</p>	<p>๑. ได้ชุดความรู้ในการจัดการชุมชน ๒. ได้ชุดความรู้ในการจัดการปัญหาคอกกัก ๓. ได้ชุดความรู้เชิงบริบทของชุมชน ๔. ได้ชุดความรู้เรื่องแนวคิดในการจัดการชุมชน</p>
<p>๒. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการชุมชนกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอกกัก</p>	<p>๑. การศึกษาเอกสาร ๒. การวิเคราะห์ผลวิจัยเชิงสำรวจ ๓. การสัมภาษณ์เชิงลึก</p>	<p>๑. ได้ชุดความรู้ในการจัดการชุมชน ๒. ได้ชุดความรู้ในการจัดการปัญหาคอกกัก ๓. ได้ชุดความรู้เชิงบริบทของชุมชน ๔. ได้ชุดความรู้เรื่องแนวคิดในการจัดการชุมชน ๕. ได้รูปแบบการจัดการชุมชนกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอกกัก</p>
<p>๓. เพื่อสังเคราะห์แบบจำลองเชิงกลยุทธ์ในการจัดการชุมชนเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอกกัก</p>	<p>๑. การศึกษาเอกสาร ๒. การวิเคราะห์ผลวิจัยเชิงสำรวจ ๓. การผลวิเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึก ๔. การผลวิเคราะห์การสนทนากลุ่มเฉพาะ ๕. สังเคราะห์องค์ความรู้ในการจัดการชุมชนเชิงกลยุทธ์เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอกกัก</p>	<p>ได้องค์ความรู้ในการจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำเชิงกลยุทธ์กับการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอกกักในมิติดังต่อไปนี้</p> <p>๑. กลยุทธ์ในการป้องกันก่อนเกิดคอกกัก ๒. กลยุทธ์ในการแก้ไขสถานการณ์ขณะประสบคอกกัก ๓. กลยุทธ์ในการเยียวยาและฟื้นฟูหลังประสบคอกกัก ๔. กลยุทธ์ในการบูรณาการเพื่อความยั่งยืนในการจัดการชุมชนพื้นที่กลางเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอกกัก</p>

ภาคผนวก ง
เครื่องมือในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อ-สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์อายุ.....

ที่อยู่.....

ระดับการศึกษา.....

จำนวนสมาชิกในครอบครัว

- อยู่ในวัยทำงาน.....คน อายุ.....

- พ้นวัยทำงาน.....คน อายุ.....

- อยู่ในวันเรียน.....คน อายุ.....

- ช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ.....คน อายุ.....

- ไม่ได้ช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ.....คน อายุ.....

ส่วนที่ ๒ หลักเศรษฐศาสตร์ครอบครัว

๑) อาชีพ/แหล่งที่มาของรายได้

อาชีพหลัก.....รายได้ประมาณ.....บาท/เดือน

อาชีพเสริมที่ ๑.....รายได้ประมาณ.....บาท/เดือน

อาชีพเสริมที่ ๒.....รายได้ประมาณ.....บาท/เดือน

๒) รายจ่าย/การบริโภค

รายจ่ายที่เป็น Fix cost เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าผ่อนบ้าน ผ่อนรถ ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมัน ค่ากิน

ในครอบครัว.....

ค่าเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว (ค่าการศึกษา /ค่าเลี้ยงดูบิดามารดา เป็นต้น).....

ค่าใช้จ่ายในสังคม เช่น ค่าเครื่องตี๋มแอลกอฮอล์ บุหรี่ ภาษีสังคม

ค่าใช้จ่ายส่วนตัว เช่น ค่ากระเป่า น้ำหอม รองเท้า เครื่องสำอาง เสื้อผ้า.....

๓) ท่านมีการออมหรือไม่ (ถ้าไม่มีข้ามไปข้อ ๔)

- ฝากธนาคาร.....

- ฝากสัจจะ.....

- ชื้อทอง - อื่นๆ.....

๔) ท่านมีหนี้สินหรือไม่(ถ้าไม่มีข้ามไปข้อ ๕)

- หนี้สินในระบบ.....

- หนี้สินนอกระบบ.....

๕) ท่านได้ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายหรือไม่.....

๖) ท่านมีรายได้มากกว่ารายจ่ายหรือไม่.....

ส่วนที่ ๓ หลักธรรมกับการเสริมสร้างความมั่นคงพ่อ-แม่มือใหม่

หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์หลักธรรม ๔ ประการ

๑) ท่านมีความถึงพร้อมด้วยความขยันในการประกอบอาชีพในหน้าที่อย่างไร

.....
.....
.....

๒) ท่านถึงพร้อมในการรักษาทรัพย์ที่แสวงหาได้มาจากการประกอบอาชีพอย่างไร

.....
.....
.....

๓) ท่านมีวิธีการเลี้ยงชีพตามกำลังทรัพย์ที่แสวงหาได้อย่างไร

.....
.....
.....

๔) ท่านเลือกคบเพื่อนอย่างไร

.....
.....
.....

หลักการดำเนินทางสายกลาง ๘ ประการ

๑) ในทัศนะของท่าน คำว่า “ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่” เป็นอย่างไร

.....
.....
.....

๒) การรู้จักประมาณในการดำเนินชีวิตควรเป็นอย่างไร

.....
.....
.....

๓) ท่านมีหลักการและวิธีการปฏิบัติในการสื่อสารกับสมาชิกภายในครอบครัวอย่างไร

๔) เมื่อท่านมีหนี้สินเกิดขึ้นในครอบครัว ท่านจะมีวิธีการปฏิบัติตนอย่างไร

๕) ท่านมีวิธีการสร้างฐานะครอบครัวทางเศรษฐกิจอย่างไร

๖) ท่านมีการพัฒนาตนเองในการประกอบอาชีพอย่างไร

๗) ท่านมีการจัดสรรค่าใช้จ่ายในครอบครัวอย่างไร

๘) ท่านใช้หลักการใดในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

ที่ ศธ 6133/

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ 119 หมู่ 5 บ.ท่าบุง
ต.ศรีสองรัก อ.เมืองเลย จ.เลย 42100

2 ตุลาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ดร.จ้านง วงคง

สิ่งที่แนบมาด้วย

- 1) กำหนดการ จำนวน 1 ฉบับ
- 2) เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ฉบับ

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลยและคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “เศรษฐกิจศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่” ขึ้น เพื่อเพื่อบูรณาการหลักเศรษฐกิจศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-มือใหม่

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาเข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มในการวิจัยศึกษา ในวันที่ 11 เดือน ตุลาคม 2560 เวลา 9.00 น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมพระราชวิจิตรคุณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป คณะผู้วิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

รองผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

โทร : 042801203

มือถือ : 0857409681

ที่ ศธ 6133/

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ เลขที่ 119 หมู่ 5 บ.ท่าบุง
ต.ศรีสองรัก อ.เมืองเลย จ.เลย 42100

2 ตุลาคม 2560

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

เรียน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม.)

สิ่งที่แนบมาด้วย

- 1) กำหนดการ จำนวน 1 ฉบับ
- 2) เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ฉบับ

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลยและคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพอ-แม่มือใหม่" ขึ้น เพื่อเพื่อบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มือใหม่

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาเข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มในการวิจัยศึกษา ในวันที่ พุธ ที่ 11 เดือน ตุลาคม 2560 เวลา 9.00 น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมพระราชาวิโรภรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป คณะผู้วิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

รองผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

โทร : 042801203

มือถือ : 0857409681

ที่ ศธ 6133/

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ 119 หมู่ 5 บ.ท่าบุง
ต.ศรีสองรัก อ.เมืองเลย จ.เลย 42100

2 ตุลาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
เรียน นายกองคักรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลศรีสองรัก
สิ่งที่แนบมาด้วย

- 1) กำหนดการ จำนวน 1 ฉบับ
- 2) เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ฉบับ

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลยและคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่” ขึ้น เพื่อเพื่อบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-มือใหม่

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาเข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มในการวิจัยศึกษา ในวันที่ 11 เดือน ตุลาคม 2560 เวลา 9.00 น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมพระราชวิริภรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป คณะผู้วิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

รองผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

โทร : 042801203

มือถือ : 0857409681

ที่ ศธ 6133/

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ 119 หมู่ 5 บ.ท่าบุง
ต.ศรีสองรัก อ.เมืองเลย จ.เลย 42100

2 ตุลาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาอ้อ - ศรีสองรัก

สิ่งที่แนบมาด้วย

- 1) กำหนดการ จำนวน 1 ฉบับ
- 2) เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ฉบับ

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลยและคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพอ-แม่มือใหม่" ขึ้น เพื่อเพื่อบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มือใหม่

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาเข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มในการวิจัยศึกษา ในวันที่ พุธ ที่ 11 เดือน ตุลาคม 2560 เวลา 9.00 น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมพระราชวิริภรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป คณะผู้วิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

รองผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

โทร : 042801203

มือถือ : 0857409681

ที่ ศธ 6133/

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ 119 หมู่ 5 บ.ท่าบุง
ต.ศรีสองรัก อ.เมืองเลย จ.เลย 42100

2 ตุลาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย

สิ่งที่แนบมาด้วย

- 1) กำหนดการ จำนวน 1 ฉบับ
- 2) เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ฉบับ

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม อาจารย์ประจำวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลยและคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพอ-มีมือใหม่" ขึ้น เพื่อเพื่อบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มีมือใหม่

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาเข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มในการวิจัยศึกษา ในวันที่ 11 เดือน ตุลาคม 2560 เวลา 9.00 น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมพระราชวิริภรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป คณะผู้วิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

โทร : 042801203

มือถือ : 0857409681

ที่ ศธ 6133/

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ 119 หมู่ 5 บ.ท่าบุง
ต.ศรีสองรัก อ.เมืองเลย จ.เลย 42100

2 ตุลาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลย

สิ่งที่แนบมาด้วย

1) กำหนดการ	จำนวน 1 ฉบับ
2) เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม	จำนวน 1 ฉบับ

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลยและคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่” ขึ้น เพื่อเพื่อบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาเข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มในการวิจัยศึกษา ในวันที่ 11 เดือน ตุลาคม 2560 เวลา 9.00 น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมพระราชมหาราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป คณะผู้วิจัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

รองผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

โทร : 042801203

มือถือ : 0857409681

ที่ ศธ 6133/

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ เลขที่ 119 หมู่ 5 บ.ท่าบุง
ต.ศรีสองรัก อ.เมืองเลย จ.เลย 42100

2 ตุลาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
นมัสการ พระมหาสุภวิชัย ปภสสโร
สิ่งที่แนบมาด้วย

- 1) กำหนดการ จำนวน 1 ฉบับ
- 2) เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ฉบับ

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลยและคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพอ-มีมือใหม่” ขึ้น เพื่อเพื่อบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มีมือใหม่

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาเข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มในการวิจัยศึกษา ในวันที่ 11 เดือน ตุลาคม 2560 เวลา 9.00 น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมพระราชวิริภรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป คณะผู้วิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

รองผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

โทร : 042801203

มือถือ : 0857409681

ประชุมกลุ่มย่อย

ภาคผนวก ฉ
แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่ MCU RS 610760127

ชื่อโครงการ เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพอ-มีอใหม่

หัวหน้าโครงการ ผศ.ดร.ธงชัย สิงอุดม และคณะ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

โทรศัพท์ 0857409681 โทรสาร Email : thongchai_07@hotmail.co.th

ความเป็นมาและความสำคัญ

การวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงของครอบครัวพอ-มีอใหม่” เกิดจากความสนใจที่จะศึกษาระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา เข้ามาใช้ในการจัดการความคิดของคน โดยเริ่มจากสถาบันที่เป็นพื้นฐานของโครงสร้างในสังคมในการเชื่อมโยงหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่ว่าด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือหลักอื่นๆ เข้าไปเยียวยารักษา ดูแล หรือบูรณาการ จะมีส่วนสนับสนุนส่งเสริมหรือเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพอ-แม่มีอใหม่ให้เกิดความเข้มแข็งได้จริงหรือไม่ และหากจะมีการประยุกต์ใช้ระบบการบริหารจัดการรายได้ตามหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อการเลี้ยงดูครอบครัวให้มั่นคง เข้มแข็ง และยั่งยืนจะมีแนวทางหรือรูปแบบเป็นไปในลักษณะใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว
- 2) เพื่อศึกษาระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเชิงเศรษฐศาสตร์
- 3) เพื่อบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มีอใหม่

ผลการวิจัย

1. สภาพทางเศรษฐกิจที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์เนื่องจากเป็นสังคมเกษตรกรรม อาชีพและรายได้หลักของครอบครัวจะมาจากการจำหน่ายสินค้าและพืชผลทางการเกษตรเป็นหลัก หลายครอบครัวได้ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัว โดยทุกครอบครัวมีความเห็นส่วนใหญ่ตรงกันมากที่สุดในเรื่องของรายได้และการออมเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ในปริมาณที่น้อยหรือต่ำขณะที่เรื่องรายจ่ายและหนี้สินนั้นกลับมีทิศทางที่พุ่งสูงขึ้นเนื่องจากค่าครองชีพและปัจจัยจำเป็นพื้นฐานที่มีเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

2. ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพอ-แม่มีอใหม่เชิงเศรษฐศาสตร์ในพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

<p>1) จะต้องพยายามหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยมุ่งมั่นพัฒนาอาชีพเสริมหรืออาชีพสำรอง มาเป็นรายได้เพื่อสนองต่อค่าใช้จ่าย หนี้สิน หรือความต้องการของครอบครัว</p> <p>2) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ทราบถึงประมาณการรายรับ และประมาณการรายจ่าย รวมถึงหนี้สินของครัวเรือน ขณะเดียวกันเมื่อทราบถึงรายจ่ายแล้วก็ต้องมีการจัดการให้มีจำนวนที่น้อยลงหรือลดลง</p> <p>3) จะต้องมีการวางแผนในทุกๆ เรื่อง ตั้งแต่การวางแผนในเรื่องรายรับทั้งรายได้ประจำและรายได้เสริม การวางแผนเรื่องรายจ่ายที่จะต้องจ่ายในเรื่องที่จำเป็น และที่สำคัญจะต้องไม่ก่อหนี้สินหรือถ้าหากจะก่อหนี้สินก็ต้องรีบดำเนินการปลดปล่อยหนี้สินที่มีให้ลดน้อยและหมดไปโดยเร็วที่สุด และ</p> <p>4) ดำเนินการเก็บออมด้วยความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผลตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9</p> <p>3. ประยุกต์ใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการสร้างเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพอ-มี-ใหม่</p> <p>1) ดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>2) คบหากัลยาณมิตรและพึ่งละเว้นจากอบายมุข</p> <p>3) ประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร สุจริต</p> <p>4) ขวนขวายหาอาชีพเสริมและใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์</p> <p>5) จัดทำบัญชีครัวเรือน</p> <p>6) ก่อหนี้สินบนพื้นฐานของความจำเป็น และ</p> <p>7) มีการออมเพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในอนาคตตลอดจนการมีหลักคิดคุณธรรมในการดำรงชีวิตและการใช้ชีวิตครอบครัว การประกอบอาชีพสุจริตด้วยความรับผิดชอบขยันหมั่นเพียรและรู้จักพัฒนาความสามารถในการทำงานอยู่เสมอ และยังคงสอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย</p>	<p>การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์</p> <p>1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายสนับสนุนการอบรมพัฒนาการสร้างความมั่นคงของครอบครัวโดยใช้หลักความพอดี (ทางสายกลาง 8 ประการ) และหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์.(ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการ)</p> <p>2) ภาครัฐให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงภายในครอบครัว</p> <p>3) สนับสนุนให้มีศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงของครอบครัวโดยใช้หลักความพอดี (ทางสายกลาง 8 ประการ) และหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์.(ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการ)</p>
---	--

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต

http://www.mcu.ac.th/site/major/major_index.php ส่วนการประชาสัมพันธ์สิ่งตีพิมพ์อยู่ระหว่างดำเนินการ

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุดม
 วัน เดือน ปีเกิด ๒๙ เมษายน ๒๕๐๗
 สถานที่เกิด ๗๐ หมู่ที่ ๕ บ้านหนองบุญชู ตำบลทุ่งอำเภอเชียงยืน จังหวัดสาคาม
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๔๔ หมู่ ๑๒ ตำบลนาโง อำเภอมือง จังหวัดเลย
 ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๒๙ มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. ๒๕๓๔ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)
 การสอนสังคม มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. ๒๕๔๘ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.)
 ไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
 พ.ศ. ๒๕๕๗ ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.)
 สาขารัฐประศาสนศาสตร์ กลุ่มภาวะผู้นำเชิงพุทธ
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

ผลงานด้านวิชาการ

การวิจัยเรื่อง

๑. ความพึงพอใจของผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ และนิสิตต่อ กระบวนการจัดการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๒. ปัญหาและอุปสรรคการใช้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตาม หลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ช่วงชั้นที่ ๔ ในโรงเรียนสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาเลย เขต ๑
๓. ความต้องการการบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาของชนจังหวัดเลย กรณีศึกษา” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น วิทยาลัยสงฆ์เลย
๔. รูปแบบการเรียนการสอนรายวิชาการเมืองการปกครองด้วยหลักอริยสัจของนิสิต ระดับปริญญาตรี
๕. การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาใน ลุ่มน้ำเลย
๖. เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

บทความ

- การบริหารจัดการในการปกครองตนตามพุทธธรรม
- สัปปริสธรรม ๗ หลักการบริหารวิถีพุทธ

- การพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา
- นโยบายการกำกับดูแลองค์กรภาครัฐที่ดี
- การพัฒนาภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ไทย}
- การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการบริหารกิจการ ภาครัฐ
- การปฏิรูปพระพุทธศาสนาไทยในศตวรรษที่ ๒๑
- พรหมวิหารธรรมกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมพหุนิยม,
- การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา

บทความวิจัย

- รูปแบบการเรียนการสอนรายวิชาการเมืองการปกครองไทยด้วยหลักอริยสัจของนิตยระดับปริญญาตรี สาขาวิชารัฐศาสตร์

- การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำเลย
- การจัดการพฤติกรรมมนุษย์ในองค์กรตามแนวพระพุทธศาสนา
- การมีส่วนร่วมตามแนวพระพุทธศาสนา
- แนวทางการประยุกต์ในการใช้หลักพุทธธรรมกับภาวะผู้นำของนักการเมือง ท้องถิ่น
- แนวทางการพัฒนาประเทศกับความขัดแย้งในสังคม
- สิทธิกับความมั่นคงของมนุษย์

เอกสารประกอบการสอน

- รายวิชารัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา
- รายวิชาความรู้เบื้องต้นทางรัฐประศาสนศาสตร์

วิทยากรบรรยาย

- สร้างจิตสำนึกต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในปี ๒๕๕๖ – ๒๕๕๗ - ๒๕๕๘ ร่วมกับหน่วย
ตำรวจสันติบาลจังหวัดเลยตามโรงเรียนมัธยมศึกษาต้นปลาย ในเขตจังหวัดเลย

ผู้ทำคุณประโยชน์ทางศาสนา

- ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประจำปี ๒๕๕๗ เข้ารับพระราชทาน รางวัลเสมา
ธรรมจักร จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ตำแหน่งปัจจุบัน

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย / อาจารย์ผู้สอนประจำสาขารัฐศาสตร์

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ชื่อ-นามสกุล ดร. สามารถ บุญรัตน์
ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย
ตำแหน่งการบริหาร กรรมการหลักสูตรพุทธศาสตร์ บัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์
สังกัดหน่วยงาน/คณะ วิทยาลัยสงฆ์เลย
ที่อยู่ติดต่อได้

บ้านเลขที่ ๖/๑ หมู่ ๗ ตำบล ศรีสองรัก อ.เมืองเลย จ.เลย รหัสไปรษณีย์ ๔๒๑๐๐

มือถือ ๐๘๙-๒๙๐๙๗๗๕

อีเมลล์ sboomrut@gmail.com

วุฒิการศึกษา ปริญญาเอก (รัฐประศาสนศาสตร์)

สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ รัฐประศาสนศาสตร์

ชื่อ นามสกุล นางสาวพัชรี สายบุญเย็น

วัน เดือน ปีเกิด ๑๗ ตุลาคม ๒๕๒๐

สถานที่อยู่ปัจจุบัน ๔๗ หมู่ที่ ๒ บ้านนาโคก ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

สังกัดหน่วยงาน/คณะ วิทยาลัยสงฆ์เลย สาขาวิชารัฐศาสตร์

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๗ ปริญญา วิศวกรรมศาสตร์ สาขา เคมีและกระบวนการ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

พ.ศ. ๒๕๕๘ ปริญญารัฐศาสตร์มหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร

ผลงานด้านวิชาการ

การวิจัยเรื่อง

- การศึกษาปริมาณเนื้อยางแห้งของยางพาราจังหวัดเลย และจังหวัดหนองบัวลำภู
- ศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนจากโครงการไฟฟ้าพลังงานในแม่น้ำโขง

สายประธาน

- โครงการสร้างเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อสนับสนุนการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนจากโครงการไฟฟ้าในแม่น้ำโขง

- เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงครอบครัวพอ-แม่มือใหม่

บทความวิจัย

- ปริมาณเนื้อยางแห้งของยางพาราจังหวัดเลย และจังหวัดหนองบัวลำภู
- ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำเลย ตอนกลาง

บทความวิชาการ

- แนวทางการพัฒนาประเทศกับความขัดแย้งในสังคม
- สิทธิกับความมั่นคงของมนุษย์

วิทยากรบรรยาย

- การสร้างร่วมมือในการคัดแยกขยะต้นทางร่วมกับเทศบาลน้ำสวย
- การสร้างเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน

ร่วมกับเทศบาลน้ำสวย